

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İSTANBUL'DAKİ BİLGİ VE BELGE MERKEZLERİ'NDE BULUNAN ŞAHİS
ARŞİVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİHAN ARACI

İSTANBUL 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İSTANBUL'DAKİ BİLGİ VE BELGE MERKEZLERİ'NDE BULUNAN ŞAHİS
ARŞİVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİHAN ARACI

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. A. OĞUZ İCİMSOY

İSTANBUL 2010

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Neslihan Aracı'nın "İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezlerinde Bulunan Şahıs Arşivleri üzerine Bir İnceleme" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Oğuz İcimsoy
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Doç.Dr. Bilgin Aydın
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç.Dr. Niyazi Çiçek
Üniversitesi İstanbul

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 28.106/2010 tarih ve 2010/16-6 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL ARŞİV KAVRAMI

1. 1. Özel Arşiv Tanımı	4
1. 2. Özel Arşivlerin Özellikleri ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri	5
1. 3. Özel Arşivlerin Bileşimi	7
1. 4. Özel Arşivlerin Kaynakları	8
1. 5. Türkiye’de Özel Arşiv Mevzuatı	9
1. 6. Yurtdışında Özel Arşivlerin Yasal Durumu	14
1. 7. Özel Arşivlerin Önemi.....	17
1. 8. Özel Arşiv Türleri.....	19
1. 8. 1. Kamu Kurumları Haricinde Faaliyet Yürüten Kurumların Arşivleri	20
1. 8. 1. 1. Edebi El Yazmaları ve Kültür Örgütlerinin Arşivleri.....	20
1. 8. 1. 2. Bilimsel El Yazmaları ve Bilimsel Örgütlerin Arşivleri	21
1. 8. 1. 3. Dini Arşivler	22
1. 8. 1. 4. İşletme Arşivleri ve İşçi ve İşveren Kuruluşlarının Arşivleri.....	23
1. 8. 1. 5. Üniversiteler ve Yükseköğretim Kurumları Arşivleri	25
1. 8. 2. Şahıs ve Aile Arşivleri.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHIS ARŞİVLERİ

2. 1. LİTERATÜRDEKİ KAVRAMLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	28
2. 1. 1. Arşiv (Archives) Kavramı	28
2. 1. 2. Kişisel Evraklar ve Kişisel Arşivler (Personal Papers) Kavramları	29

2. 1. 3. El Yazması (Manuscript) Kavramı	30
2. 1. 4. Arşiv ve Şahıs Arşivi Kavramlarının Karşılaştırılması	30
2. 1. 5. Bireysel Doküman (Ego Documents) Kavramı	32
2. 1. 6. Koleksiyon (Collection) ve Arşiv Mevcudu (Holdings) Kavramları	32
2. 2. ŞAHIS ARŞİVLERİNİN BİR BELGE YÖNETİM PROGRAMI ALTINDA ELE ALINMASI.....	35
2. 2. 1. Şahıs Arşivlerinin Sağlama Süreci	35
2. 2. 2. Şahıs Arşivlerinin Değerlendirilmesi.....	46
2. 2. 3. Şahıs Arşivlerinin Fiziksel ve Entelektüel Kontrolü (Accessioning)	50
2. 2. 4. Şahıs Arşivlerinin Düzenlenmesi.....	56
2. 2. 5. Şahıs Arşivlerinin Tanımlanması.....	61
2. 2. 6. Şahıs Arşivlerine Erişim	68
2. 2. 6. 1. Araştırma Araçları	70
2. 2. 6. 2. Danışma Hizmeti	73
2. 2. 7. Şahıs Arşivlerinin Korunması.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ BİLGİ-BELGE MERKEZLERİNDE BULUNAN

ŞAHIS ARŞİVLERİ

3. 1. ENVANTER BİLGİLERİ.....	82
3. 1. 1. TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	82
3. 1. 2. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	99
3. 1. 3. Tarih Vakfı'nda Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları	117
3. 1. 4. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	124
3. 1. 5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	132
3. 1. 6. IRCICA'da (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları	139

3. 1. 7. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	143
3. 1. 8. Topkapı Sarayı Arşivi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	147
3. 1. 9. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı (ÇEKÜL) Bilgi Belge Merkezi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları	150
3. 1. 10. İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi ve Arşivi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları.....	152
3. 1. 11. Sine-Sen Naki Turan Tekinsav Arşiv ve Araştırma Merkezi'de Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları	153
3. 1. 12. Yahya Kemal Müzesi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları	153
3. 1. 13. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Bulunan Koleksiyonlar	154
3. 2. BİLGİ BELGE MERKEZLERİ VE SAHİP OLDUKLARI ŞAHIS ARŞİVİ KOLEKSİYONLARI LİSTESİ.....	156
3. 3. ŞAHIS ARŞİVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	161
SONUÇ	164
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	171
EK-1	
“İstanbul'daki Bilgi Belge Merkezlerinde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme” Konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması İçin Değerlendirme Soruları	174
KAYNAKÇA.....	176

ÖNSÖZ

Arşivler; devletlerin, kurumların ve şahısların yaptıkları faaliyetler ve verdikleri hizmetler sonucu doğal olarak ortaya çıkan ürünlerdir. Dolayısıyla devletlerin ve milletlerin kültürel ve tarihi mirasını oluşturan en önemli unsurlardan birisi arşivlerdir. Bunların yanında tarihsel gerçekliği ortaya koyması, yaşanan devrin özelliklerini yansıtması, kişilerin ve kurumların haklarını koruması, mali, hukuki, idari ve tarihi ispat değerinin olması açısından arşivlere büyük değer vermemiz gerekir.

Kamu arşivleri vasıtasıyla devletlerin idari, hukuki, mali hakları korunabilmektedir. Kamu kurumları dışında kalan kuruluşların belgeleri olan özel arşivler kamu arşivleri nispetinde değerli kaynaklardır.

Şahıs arşivleri; bir şöhreti olsun ya da olmasın bireylerin meslekleri ve ilişkileri, sonuç itibarıyla yaşantıları hakkında önemli ipuçları verecek bilgiyi sağlayabilirler.

Bilimsel araştırmalarda kamu arşivlerinin ve özel arşivlerin birlikte ele alınmasıyla daha objektif sonuçların ortaya çıkacağı aşikardır. Ancak ülkemizde bilimsel araştırmalarda birincil kaynakların kullanımının sınırlı olmasının yanı sıra gerçeği farklı bir bakış açısıyla sunan özel arşivlere olan ilgi yok denecek kadar azdır.

Kurumların özel arşiv ya da şahıs arşivi koleksiyonlarını toplamaya yönelik politikaları olmadığı gibi şahısların da kişisel arşivlerini hayattayken kendilerinin ya da öldükten sonra vasiyetleri doğrultusunda bağışlama geleneği de oluşmamıştır.

Bu çalışmanın amacı; İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde bulunan şahıs arşivi koleksiyonları hakkında bilgi vermek ve bu alandaki sorunları ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışmayla ülkemizde yeterince tanınmayan özel arşivlerin tanımını yapmak ve önemini ortaya koymak, bir özel arşiv türü olan şahıs arşivi kavramını açıklamak ve şahıs arşivlerine sahip kuruluşların arşiv uygulamalarına yönelik bir rehber ortaya koyabilmek amaçlanmıştır.

Tez çalışmam boyunca beni yönlendiren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Oğuz İCİMSOY'a, tezimi okuma nezaketini gösterip görüşlerini benimle paylaşan ve öğrenim hayatım boyunca desteğini benden esirgemeyen hocam Sayın Dr. Rifat GÜNALAN'a, güler yüzü ve yardımseverliğiyle daima yanımda olan hocam Sayın Dr. Ekrem TAK'a, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan kıymetli büyüğüm M. Birol ÜLKER'e, tezimin

yazımı sürecinde bana yardımcı olan dostum iğdem AKYOL'a, gerek görüşme gerekse e-posta yoluyla bana vakit ayırarak kurumlar ve koleksiyonları hakkında bana bilgi veren kurum çalışanlarına, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ndeki mesai arkadaşlarıma, ömür boyu desteklerini arkamda hissettiğim, hayatımı daha anlamlı kılan canım anneme ve babama, biricik kız kardeşime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Neslihan ARACI

İstanbul, 2010

ÖZET

Şahıs arşivleri, kişilerin faaliyetlerini, ilişkilerini ve yaşantılarını ortaya koyması açısından gayri resmi tarihin oluşturulmasında önemli yapı taşlarından biridir. Bu nedenle yoğun tanıtım faaliyetleri ile kamuoyunda bir farkındalık yaratılması ve bu malzemelerin kullanımının artırılması gerekir. Bu tez çalışmasının amacı; İstanbul'daki bilgi ve belge merkezlerinin bünyelerinde bulundurdukları şahıs arşivi koleksiyonlarının gün yüzüne çıkmasını sağlamak, şahıs arşivlerinin sorunlarını ortaya koymak ve çözüm önerileri getirmektir. Bunun yanında özel arşiv ve şahıs arşivleri kavramlarını açıklamak ve şahıs arşivlerinin sağlamadan korumaya kadar arşivcilik süreçleri içinde nasıl ele alınması gerektiğine dair bir rehber ortaya koymak amaçlanmıştır.

Tezin birinci bölümünde özel arşivlerin tanımı, önemi, mevzuattaki durumu, kamu arşivleriyle ilişkileri, bileşimi, kaynakları, yurt dışındaki yasal durumları ve özel arşiv türleri hakkında bilgi verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde özel arşivlerin bir alt grubu olan şahıs arşivi terimi açıklanmış ve şahıs arşivlerinin bir belge yönetim programı altında nasıl ele alınacağı konusunda bir rehber hazırlanmıştır. Son bölümde ise İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde bulunan şahıs arşiv koleksiyonları hakkında bilgi verilmiş ve şahısların biyografilerine yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise şahıs arşivlerin sorunlarına değinilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özel Arşivler, Şahıs Arşivleri

ABSTRACT

Personal archives which reflect activities of individuals are integral parts in establishing unofficial history of a society or state. Therefore intensive advertisement activities are very important to establish awareness and to promote use of those archives. The aim of the thesis is to locate all private archives in information centers in Istanbul, to determine the problems they face and to give recommendations to solve the problems. The thesis also tries to establish a manual on how personal archives should be taken care of.

The first part of the thesis include definitions of private archives, their significance, their status in the policy, their connection with state archives, their resources, their legal status abroad and the types of private archives. In the second part the thesis tries to define the term personal archives which is a sub-group of private archives and establish a manual on how personal archives should dealt with under a records management program. The last part include information about personal archives that are housed in information centers in Istanbul and biographies of the persons that they belong to. The conclusion part deals with the problems that the personal archives face and gives recommendations to solve them.

Keywords: Private Archives, Personal Archives

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.t.: Adı geçen tez

AACR2: Anglo-American Cataloguing Rules

AMC: Archives and Manuscripts Control

APPM: Archives, Personal Papers and Manuscripts

bkz.: Bakınız

çev.: Çeviren

DAGM: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

ed.: Editör

EUIF: Avrupa Üniversitesi Enstitüsü

ICA: International Council on Archives

IFLA: The International Federation of Library Associations and Institutions

ISAAR (CPF): International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families

ISAD(G): General International Standard Arcival Description

LC: Library of Congress

MAD: Manual of Archival Description

MARC: Machine Readable Cataloging

NAGARA: National Association of Government Archives and Records Administrators

NRA: National Register of Archives

RAD: Rules for Archival Description

RAMP: Records and Archives Management Programme

T.B.M.M.: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

t.y.: Tarih yok

vd.: Ve diğerleri

y.y.: Yayın/basım yeri yok

yay. haz.: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar "arşiv" denince akla ilk olarak kamu kurumlarının ürettikleri belgeler gelir. Hâlbuki kamu kurumlarının dışında kalan kuruluşların ve şahısların meydana getirdikleri belgeler de bu kapsamın içine girer. Özellikle sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda kamu arşivleri ve özel arşivler bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Kamu arşivleri devlet yapısı içinde yer alan kurum ve birimlerin ürettikleri belgeleri ifade ederken özel arşivler; en basit tanımı ile resmi olmayan arşivlerdir ve kamu arşivlerinin tamamlayıcısı durumundadırlar. Ayrıca özel arşivler kamu arşivlerine göre daha objektif bir bakış açısı sunmalarından dolayı bilimsel araştırmalarda kullanılması gereken kaynaklardır.

Özel arşivleri şahıs ve aile arşivleri ile kamu kurumları haricinde faaliyet yürüten kurumların arşivleri olmak üzere iki ayrı grupta incelemek mümkündür. Tezin temelini oluşturan şahıs arşivleri bir kişi tarafından faaliyetlerini sürdürdüğü sırada üretilen, sağlanan ya da kabul edilen ve eğer mevcutsa asli düzeninde korunan belgelerdir. Bu belgeler özellikle şahıs; siyaset, ilim ve sanat alanlarında ün kazanmış biri ise değerli bir bilgi kaynağı haline gelebilir.

Bu çalışmada İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde bulunan şahıs arşivi koleksiyonları tespit edilip, içerikleri hakkında bilgi verilerek araştırmacıların istifadesine sunmak amaçlanmıştır. Bunun yanında şahıs arşivlerine sahip kurumlarla yapılan görüşmeler sonucunda, kurumların sağlama, düzenleme, tanımlama, koruma ve erişim gibi arşiv uygulamaları hakkında bir değerlendirme yapma imkanı doğmuştur. Bu sayede şahıs arşivleri alanındaki eksiklikler ortaya konmuş ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Araştırmanın "İstanbul'daki Bilgi ve Belge Merkezleri'nde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme" yapmayı amaçlamasının yanında literatürde şahıs arşivleri alanında rehber niteliğinde kaynakların mevcut olmamasından ötürü özel arşiv ve şahıs arşivi kavramlarına açıklık getirilmiş, şahıs arşivlerinin bir arşiv yönetim sistemi dâhilinde sağlamadan erişim ve koruma aşamasına kadar nasıl ele alınması gerektiği ortaya konmuştur.

Bu alanda ülkemizde çıkan yayın ve makale sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışmalar; Bekir Kemal Ataman'ın “Özel Arşivler”, Tülin Aren'in “Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri” ve Oğuz İcimsoy'un “Türkiye’de Tarih Araştırmaları ve Özel Arşivler” adlı makalelerdir. Şahıs arşivlerinin tespit edilmesine “Archimedia” Dergisi'nin katkısı büyüktür. Mustafa Akbulut ve Oğuz İcimsoy'un tercüme ettiği, Bruce Dearstyne'in “Arşivsel Girişim” adlı eseri nispeten şahıs arşivlerine yönelik bilgiler içermektedir. Yabancı literatüre baktığımız zaman “Keeping Archives”, “A Modern Archives Reader”, “American Archival Studies”, “Arranging and Describing Archives And Manuscripts” ve son olarak “The Preservation and Administration of Private Archives: A RAMP Study” adlı kaynakların kamu arşivleri yanında özel arşivler hakkında bilgi veren temel eserlerin başında geldiğini görürüz.

Tezin birinci bölümünde; özel arşiv kavramının bir tanımı yapılmış ve kamu arşivleriyle farklı ve benzer yönleri tespit edilmiştir. Özel arşivleri oluşturan belge türleri sıralanmış, özel arşivlerin sağlanabileceği kaynaklar ortaya konmuş, özel arşivlerin mevzuattaki durumu irdelenmiş ve yurt dışında özel arşivlere bakış açısı yansıtılmaya çalışılmıştır. Özel arşivlerin öneminden bahsedilmiş ve özel arşiv türleri olan edebi el yazmaları ve kültür örgütlerinin arşivleri, bilimsel el yazmaları ve bilimsel örgütlerin arşivleri, dini arşivler, işletme arşivleri ve işçi ve işveren kuruluşlarının arşivleri, üniversiteler ve yükseköğretim kurumları arşivleri ile şahıs ve aile arşivleri açıklanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde; literatürde birbiri ile karıştırılabilen arşiv, kişisel evraklar ya da şahıs arşivleri, el yazmaları ve bireysel doküman kavramları açıklanmış, koleksiyon ve arşiv mevcudu terimlerinin kullanım alanları ortaya konmuştur. Ayrıca bu bölümde şahıs arşivlerinin sağlama süreci, kurumların toplama politikaları, sağlamayı belgeleme yolları, şahıs arşivlerinin değerlendirilmesi, kontrolü, düzenlenmesi ve tanımlanması yolunda izlenecek yollar gösterilmiştir. Araştırmacıların şahıs arşivlerine erişiminin ve danışma hizmetinin nasıl olması gerektiği açıklığa kavuşturulmuş ve arşiv belgelerinin korunmasına dair bilgiler aktarılmıştır.

Tezin üçüncü ve son bölümünde ise bilgi ve belge merkezleri, kütüphane ve müzelerin elinde bulunan arşiv koleksiyonlarının incelenmesi için hem kurum bazında hem de koleksiyonlar bazında ayrı ayrı sorular hazırlanmış ve cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar doğrultusunda kurumların arşiv koleksiyonları üzerindeki uygulamaları hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca koleksiyonlar hakkında envanter

bilgileri temin edilmiştir. Kişilerin oluşturdukları arşiv malzemeleri hayatları boyunca gösterdikleri faaliyetlerin bir sonucu olduğu için –temin edilebildiği ölçüde- biyografik bilgiler de envantere eklenmiştir. Kurumların şahıs arşivleri konusundaki sorunları ortaya çıkarılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Ülkemizde şahıslara ait belgelerin kimlerin elinde bulunduğu bilinmemekte ve bu değerli kaynaklardan yeterince istifade edilememektedir. Özel arşivlere ve şahıs arşivlerine yönelik uygulamaların belli bir standarda kavuşmadığı da bu tez çalışmasının vardığı sonuçlardan biridir. Bu nedenle araştırmanın; arşivcilik camiasına şahıs arşivlerine sahip kurumlara ve Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nde okuyan, geleceğin arşivcilerine faydalı olmasını dilerim.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ÖZEL ARŞİV KAVRAMI

1. 1. Özel Arşiv Tanımı

Arşivler, bir kurum ya da şahıs tarafından, faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında üretilen, kabul edilen ya da biriktirilen ve kalıcı değeri sebebiyle saklanan belgelerdir. Arşiv kelimesi ayrıca kalıcı değeri olan belgelerin seçimi, kullanımı ve bakımı için sorumlu organizasyonu ya da programı; belgelerin korunup saklandığı mekânı ifade eder.¹

Arşivin temel taşı oluşturulan kayıt/belge/evrak; bir şahıs, kurum ya da kuruluş tarafından üretilen, o kuruluşa gelen ya da oluşturulan, fiziksel yapısı ya da özelliği ne olursa olsun her türden kaydedilmiş bilgiyi ifade etmektedir.

Gerek resmi gerekse özel kurumların varlıklarını, gerçekleştirdikleri işlemleri belgelemek açısından arşivlerini oluşturma gereksinimi devlet arşivleri dışında farklı türlerde arşivlerin ortaya çıkışını zorunlu kılmıştır.²

Kanun koyucuların gözünde kamu arşivi ve özel arşiv kavramı hep mevcuttur. Ama maalesef uluslar arası düzeyde kullanılacak temel bir kavramı bulmak her zaman mümkün değildir. Çünkü bu tanım ülkelerin sosyo-ekonomik ve politik sistemlerine göre farklılıklar gösterebilir.³

İsmet Binark özel arşivleri devlet veya yarı devlet kuruluşu olmayan teşekküllerin arşivleri olarak tarif eder. Aile, şahıs, banka, dernek vb. arşivleri, özel arşivlerdir.⁴

Bekir Kemal Ataman'ın hazırladığı “Arşivcilik Terimleri Sözlüğü”nde özel arşivler gayri resmi kuruluşların, kurumların ve örgütlenmelerin evrakları/arşivleri veya gayri resmi provenansa sahip evraklar olarak tanımlanır.⁵

Özel arşivlerin en basit tanımı *resmi olmayan* arşivlerdir. Bu tanım, temel olarak evrakların/arşivlerin provenansı, yani o evrakları/arşivleri üreten kaynak kişi veya

¹ *Keeping Archives*, ed. by Judith Ellis, Sydney: Australian Society of Archivists Inc., 1993, s. 2.

² Oğuz İcimsoy, “Türkiye’de Tarih Araştırmaları ve Özel Arşivler”, *Journal of Turkish Studies [JTS] [Türklük Bilgisi Araştırmaları] [TUBA]*, Cambridge: Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 31/II, 2007, s. 47, 48.

³ Tülin Aren, “Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri”, *Milli Arşiv Şurası: Tebliğler-Tartışmalar* (20-21 Nisan 1998 Ankara), yay. haz. Rahim Erişti ...[ve öte.], Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998, s. 525.

⁴ İsmet Binark, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1980, s. 10.

⁵ Bekir Kemal Ataman, *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Librairie de Pera, 1995, s. 84.

kuruluş ile ilgilidir. Devlet örgütü dışında, herhangi bir kişi ya da kuruluş tarafından üretilen her türlü belge özel evrak tanımı içine girebilir. Bunlar tek tek şahıslar olabileceği gibi, dernekler, vakıflar, sendikalar, baskı grupları, kültürel örgütlenmeler, ticari şirketler, özel okullar veya hastaneler gibi kuruluşlar da olabilir. Özel arşiv kavramının bütün dünyada kabul edilen tanımı budur.⁶

Ülkemizde ise 3473 sayılı kanun ve buna bağlı olarak çıkarılan Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, özel arşiv kavramını kamu kurum ve kuruluşları dışında kalan gerçek kişiler ile tüzel kişiler elinde bulunan benzeri belgelerin meydana getirdiği arşivler olarak ifade etmektedir. Bu tanım ileride “Türkiye’de Özel Arşiv Mevzuatı” başlıklı konuda daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

1. 2. Özel Arşivlerin Özellikleri ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri

Arşivcilik terminolojisinde kamu ve özel arşivler arasında pek çok yönden benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Bunları tespit edebilmek için öncelikle bu iki kavramın tanımları kesin olarak ortaya konulmalıdır. Kamu arşivleri, belgelerin üretiminden nihai tasfiyesine kadar belli mevzuat çerçevesinde hareket eden ve devlet yapısı içinde yer alan kurum ve birimlerin ürettikleri belgeleri bulunduran arşivleri ifade eder. Özel arşivler ise bu belirtilen idari ve siyasi yapı dışında yer alan şahıs, kurum ve birimlerin ürettikleri malzeme ve bu belgeleri barındıran kurumları ifade eder.⁷

Arşivcilikte belge türleri belirlenirken ortaya çıkan farklı grupların ortak özellikleri, üretildikleri kaynak başta olmak üzere, fiziksel ve teknik hususiyetler, tarihi değer ya da içeriğe ait bilgi olmuştur. Arşive intikal etmiş malzemelerin resmi kurumlardan gelmesi ya da özel şahısların evrakı olması göz önünde bulundurulur. Burada grubu oluşturan parçaların ortak özelliği üretildiği kaynaktır. Belirtilen bu gruplardan kamuda üretilen malzeme için “belge” terimi uygun görülürken, özel arşiv malzemesi için ise “evrak” tabiri kullanılmaktadır.⁸

Cook, özel arşiv ile kamu arşivi ayrımını iki modelle açıklamaya çalışmıştır. Bu modellerin ilkinde kamu arşivleri kurumda belgeleri üreten birim tarafından yönetilirler. İkinci modelde ise malzemeler arşiv kurumuna harici bir kaynaktan satın alma, bağış ya

⁶ Bekir Kemal Ataman, “Özel Arşivler”, *İskenderiye Yazıları* 4 (9) 1997. ” [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://archimac.org/BKACV/Articles/Ozl_Ars.spml (12.10.2009)

⁷ Oğuz İcimsöy, a.g.m., s. 48.

⁸ Niyazi Çiçek, *Kamu Yönetiminde Üretilen Belgelerin Form Özelliklerinin İncelenmesi ve Arşivcilik Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2003, s. 11.

da miras yoluyla intikal eder. Ancak hem kamu arşivleri hem de özel arşivler ülkelerin tüm bilgi kaynaklarını barındıran unsurlardır ve birbirlerinin tamamlayıcısıdır.⁹

Özel evraklar, genelde arşiv belgelerinin organik özelliklerine sahiptir ve bunlar belirli faaliyetler ve antlaşmalarla ilgili serileri ya da belirli belge türlerini ihtiva eder. İktisadi, dini, kültürel ve sosyal kurum ve kuruluşlar tarafından yakın zamanda meydana getirilen belgeler, birer arşiv belgesi özelliği taşımaktadır.

Son yıllardaki özel belgelerin çoğu resmi belgelerin organik özelliklerini taşıdıkları için arşiv belgesi vasfına sahiptirler. Sadece küçük özel evrak grupları ve çok sayıdaki kaynaklardan bir araya getirilmiş olan suni koleksiyonlar organik özelliklere sahip değildir.¹⁰

Ataman, kamu arşivleriyle arasındaki farkları gözeterek özel arşivlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

Özel arşiv koleksiyonlarının en göze çarpan özelliği, her zaman dağınık ve düzensiz oluşlarıdır. Koleksiyonu oluşturan/bağışlayan kişi ya da kuruluşlar kadar bunları devralıp işleyen kurum ve kuruluşlarda da arşivcilik teknikleri genellikle bilinmediği için, bu tür malzemenin devlet arşivlerine kıyasla yeterli düzene sahip olmadıkları görülür.

Özel arşivlerin ikinci temel özelliği, devlet arşivlerinin devamı ve tamamlayıcısı olmalarıdır. Özel arşivler olmaksızın gerçekliğin tam bir portresini elde etmek mümkün değildir.

Özel arşivlerin bir başka özelliği, devlet arşivlerine kıyasla orijinalliğinin tespitinin daha güç olmasıdır. Bu tür koleksiyonlar içinde sahte/taklit belgelerin var olabileceği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

Aynı şekilde gizlilik sorunu da ihtiyatla ele alınması gereken konuların başında yer alır. Özel arşiv belgelerinin yaratılışlarından itibaren araştırmaya açılma süresi genellikle resmi belgelerden daha kısa olduğu için, kişilerin özel hayatlarıyla ilgili ve hassas olabilecek belgelerin araştırmaya açılmaması özel bir dikkat gerektirir.

Özel arşiv koleksiyonlarının düzenleme standartları da çok değişkendir. Resmi arşivlerde olduğu gibi merkezi bir standart belirleme imkânı olmadığı için, gerek

⁹ Michael Cook and Margaret Procter, *A Manual of Archival Description*, 2nd ed., England: Gower, 1989, s. 3, 4.

¹⁰ T.R. Schellenberg, *Arşiv İdaresi*; trc. Necla İlemin, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993, s. 32, 61, 62.

koleksiyonu oluşturanların, gerekse devraldıktan sonra işleyenlerin farklı farklı standart ve üsluplar izledikleri görülür.

Bu tür malzemeyi elinde bulunduranların maddi imkânları devlet arşivlerine kıyasla daha kısıtlı olduğundan, malzemenin depolanma koşulları da daha sağlıksızdır. Kontrollü iklim koşullarına (klima cihazları, vb.) genellikle pek rastlanmaz.

Özel arşiv koleksiyonlarına erişim izinleri de değişkendir ve bağışçının veya mirasçılarının gönüllü iznine bağlıdır. Burada devlet arşivlerinde olduğu gibi standart süre ve prosedürlere rastlanmaz.¹¹

Tüm bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, özel arşivler ve kamu arşivleri arasında sağlama şekilleri ve geldikleri kaynaklar, belge türleri, kullanıcıları ve kullanım amacı açısından farklılıklar göze çarpmaktadır.

1. 3. Özel Arşivlerin Bileşimi

Schellenberg arşiv malzemesini ilk olarak genel türler ve özel türler biçiminde tasnif etmiştir. Genel türleri “yazma eserler”, “belgeler”, “evraklar”; özel türleri ise “yazışma”, “günlük”, “tutanak” ve “anılar” vb. terimlerle ifade etmiştir.¹²

İnsanlar ve kurumların ürettikleri belgeler; kâğıt, mikroform, film, manyetik ve optik diskler gibi farklı ortamlarda kayıtlı bulunabilir. Belgeler ayrıca mektuplar, dosyalar, günlükler, kayıtlar, bibliyografik fişler, haritalar, planlar, mikrofişler, fotoğraflar, videokasetler, veritabanları ve elektronik posta gibi farklı formatlarda, şekillerde ve büyüklükte bulunabilirler.

Özel arşiv malzemesinin bileşimi çok çeşitli olabilir. Bunları şahıslar ve kurumlar olarak iki grupta toplayabiliriz.

Şahıslar, diğer kurum ve şahıslarla kurdukları ilişkiler ve faaliyetleri sonucu meydana gelen şu üç farklı gruptaki belgeleri saklarlar:

- **Şahsın finansal ve yasal ilişkileri sırasında ortaya çıkan belgeler:** Hesaplar, makbuzlar, çekler, hesap özetleri, maaş bordroları, gelir vergisi matrahları, hisse senetleri, kontratlar ve garanti belgeleri.
- **Şahsın eğitim ve çalışma geçmişi ve mülkiyet haklarına dair belgeler:** Doğum, ölüm ve evlilik belgeleri, pasaportlar, diplomalar, ders notları,

---

¹¹ Ataman, a.g.m.

¹² Schellenberg, a.g.e., s. 107.

müsveddeler, raporlar, ehliyetler, çizimler, haritalar, planlar, vasiyet belgeleri, tapular, madalya ve mühürler, gri yayınlar, el yazmaları ve kitap taslakları.

- **Sosyal ilişkiler sırasında ortaya çıkan belgeler:** Mektuplar, derneklere üyelik belgeleri, günlükler, fotoğraflar, videolar, otobüs biletleri, posta kartları ve davetiyeler.

Aynı şekilde hükümetler, işletmeler, dini kuruluşlar, dernekler gibi **kurumlar** da birbirleriyle ve şahıslarla etkileşimlerinden doğan şu türden belgeleri saklarlar:

- Personel dosyaları, konu dosyaları, müşteri belgeleri, hesap ve maaş veritabanları, hisse senedi kayıtları, muhasebe kayıtları, kurum politikası ve kültürüne dair dosyalar, karar verme mekanizmasında bulunan şahısların ajanda, tutanak ve belgeleri, yıllık raporlar, proje ve araştırma dosyaları, harita, plan, kontratlar, yazışmalar ve elektronik evrak.¹³

1. 4. Özel Arşivlerin Kaynakları

Özel arşiv malzemesi sağlayabilecek veya potansiyel kaynaklar hakkında bilgi temin edebilecek yerlerin başında bürolar gelir. Gerek malzeme bağışlayabilecek kişiler için söz konusu kişinin çalıştığı birim, gerekse arşivlerini devredebilecek örgütlenmeler için söz konusu örgütlenmenin arşiviyle ilgilenen birim ilk hedef olarak seçilebilir.

Kişiler için ikinci bir kaynak emeklilik hayatı ile ilgili kurumlar olabilir. Örneğin Koç Holding Emekli Sandığı Vakfı, Emekli Subaylar Derneği gibi kuruluşlar, hedef kişilere ulaşmakta önemli katkılar sağlayabilir.

Bir başka kaynak gayri resmi haberleşme ağlarıdır. Pek çok durumda kişinin arkadaşları arasında var olan bağlar/ilişkiler yoluyla evraklarını bir yerlere bağışlayarak değerlendirmek isteyen kişiler hakkında bilgi temin etmek mümkün olabilir. Örneğin Mülkiye (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi) veya Galatasaray Lisesi mezunları arasında bu türden ağların varlığı bilinmektedir.

Malzeme toplamak için bir başka başlangıç kaynağı gazete ilanları olabilir. Buralarda evrakını satmak isteyen kişilere rastlanabileceği gibi, arşiv kuruluşunun toplama politikası açısından önemli sayılabilecek kişilerin ölüm ilanlarına rastlamak da mümkündür.¹⁴

---

¹³ *Keeping Archives*, s. 2, 3 ve Bekir Kemal Ataman, a.g.m.

¹⁴ Ataman, a.g.m.

Bunların yanında değerli belgeleri toplayan sahaflar, antikacılar, politikacılar, siyasi partiler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve müzayede ve koleksiyonculukla ilgili yayınlar kaynak açısından faydalı olabilirler.

1. 5. Türkiye’de Özel Arşiv Mevzuatı

Arşiv yasaları, arşivciliğin gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Bunlar sayesinde arşivsel çalışmalar belli kurallarla gerçekleştirilmiş, işlerin nasıl yapılacağı konusu standart uygulamalara kavuşmuş, arşivlerin kurumsal örgütlenmesi ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiş ve genel erişim lehine olarak araştırma ilkeleri ortaya konulmuştur.

Günümüzde birçok devlet, kendi arşiv kanunlarına, bunların kendi arşiv kurumlarında uygulanışını düzenleyen yönetmelik ve yönergelere sahiptirler. Arşiv kanunları, arşivlerin yapı ve örgütlenişlerinin genel ilkelerini ortaya koymaktadırlar.¹⁵

Ülkemizde arşiv mevzuatı üzerine yakın dönemde yapılan çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz:*

10 Ekim 1984 tarihinde kabul edilen 3056 numaralı “Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”un 11. maddesi ile hem Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, hem de onun görevleri sıralanmıştır. Bu kanuna göre DAGM’nin görevleri şunlardır:

- Milli arşiv politikasının esaslarını belirlemek, bu esasların uygulanmasını takip etmek ve denetlemek;
- Yurt içi ve yurt dışı arşivcilik ve bununla ilgili bilimsel gelişmeleri takip etmek, bu alandaki eserleri tercüme etmek, yayınlamak, önemli ve değerli arşiv malzemesini yurt ve dünya bilim çevrelerine sunmak;
- Arşiv malzemesinin tahribini önleyecek tedbirleri almak, arşiv laboratuvarı kurmak;
- Arşiv malzemesinin kopyalarını çıkararak devamlılığını sağlamak ve bunları küçük hacimlere döndürmek için film, mikrofilm, fotokopi ve gerektiğinde diğer ileri teknikleri uygulamak;

¹⁵ İshak Keskin, “Bir Disiplin Olma Sürecinde Arşivcilik”, *Arşiv Dünyası*, s. 11 (2008), s. 7.

* Bu tarihten önce yapılmış çalışmalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. İsmet Binark, “Cumhuriyet Döneminde Arşiv Hizmetlerinin Geliştirilmesi Konusunda Yapılmış Çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi”, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.

- Devlet arşivlerinden yararlanma esaslarını belirlemek, arşivlerdeki araştırma taleplerini değerlendirmek ve gerektiğinde izin vermek;
- Kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinde ayıklama, saklama ve imha işlemlerini denetlemek;
- Tarihi, kültürel ve estetik değeri olan arşiv malzemesinden koleksiyonlar yapmak, gerektiğinde arşiv müzesi kurmak ve sergiler açmak;
- Her türlü bilgi ve arşiv malzemesini derlemek, ayıklamak ve her an kullanılır hale gelecek şekilde tasnif ederek muhafaza etmek;
- Devlet ve millet hayatını ilgilendiren her türlü bilgi ve belgeleri toplamak, değerlendirmek, saklamak ve
- Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile **özel şahısların** elinde bulunan arşiv malzemesini tespit etmek, toplamak, gerektiğinde satın almak, bunların tamir ve restorasyonunu yapmak, tasnif ve tercüme etmek, uygun görülenleri yayınlamak.¹⁶

Bu kanuna paralel olarak, kamu kurum ve kuruluşlarının elinde bulunan arşiv malzemesi ve arşivlik malzeme dışında kalan ve muhafazasına lüzum görülmeyen malzemenin ayıklanması ve imhası için 3473 sayılı “Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”, 28 Eylül 1988 tarihinde T.B.M.M.’de kabul edilmiştir.

3473 sayılı Kanunda, arşiv malzemesi, arşivlik malzeme, ayıklama ve imhanın tanımları yapılmış; Kanun kapsamında yer alan kurum ve kuruluşlara getirilen mükellefiyetler sayılarak, ayıklama ve imha işlemlerinin kurum ve kuruluşlar bünyesinde kurulacak komisyonlar marifetiyle yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Bu kanunun 6. maddesinde;

- Kamu kurum ve kuruluşları ile **şahıslar** elinde bulunan arşiv malzemesi ve ileride arşiv malzemesi haline gelecek arşivlik malzemenin tespit edilmesine, herhangi bir sebepten dolayı bunların kayba uğramamasına, gerekli şartlar

---

¹⁶ “Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”, T.C. Resmi Gazete, 18550 (10.10.1984).

altında korunmalarına ve milli menfaatlere uygun olarak Devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ve ilmin hizmetinde değerlendirilmeleri, muhafazasına lüzum görülmeyen malzemenin ayıklama ve imhası için Başbakanlık'ça bir yönetmelik (16 Mayıs 1988 tarihli Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik) hazırlanacağı hükme bağlanmaktadır.

3473 sayılı kanun ve buna bağlı olarak çıkarılan Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'te özel arşiv teriminin ne şekilde ifade edildiğini tekrar etmek gerekirse; 3. maddenin (a) bendinde belirtilen muhtevada olup da, kamu kurum ve kuruluşları dışında kalan gerçek kişiler ile tüzel kişiler elinde bulunan benzeri belgelerin meydana getirdiği arşivlerdir.

Burada söz konusu edilen (a) bendinde belirtilen muhteva ise; Türk devlet ve millet hayatını ilgilendiren ve en son işlem tarihi üzerinden otuz yıl geçmiş veya üzerinden on beş yıl geçtikten sonra kesin sonuca bağlanmış olup birinci maddede belirtilen kuruluşların işlemleri sonucunda teşekkül eden ve onlar tarafından muhafazası gereken, Türk Milletinin geleceğine tarihi, siyasi, sosyal, kültürel, hukuki ve teknik değer olarak intikal etmesi gereken belgeler ve Devlet Hakları ile milletler arası hakları belgelemeye, korumaya, bunlarla ilgili işlem ve münasebetler bakımından tarihi, hukuki, idari, askeri, iktisadi, dini, ilmi, edebi, estetik, kültürel, biyografik, jeneolojik ve teknik herhangi bir konuyu aydınlatmaya, düzenlemeye, tespite yarayan, ayrıca ait olduğu devrin ahlak, örf ve adetlerini veya çeşitli sosyal özelliklerini belirten her türlü yazılı evrak, defter, resim, plan, harita, proje, mühür, damga, fotoğraf, film, ses ve görüntü bandı, baskı ve benzeri belgeler ve malzeme şeklinde tanımlanmıştır.¹⁷

Yönetmelikteki “özel arşiv” tanımı, birinci maddede belirtilen “kuruluşların (genel ve katma bütçeli dairelerle mahalli idareler, üniversiteler ve bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri, özel kanunlarla kurulan kamu bankaları ve teşekkülleri) işlemleri sonucunda teşekkül eden ve onlar tarafından muhafazası gereken muhtevada olup da, kamu kurum ve kuruluşları dışında kalan gerçek kişiler ile tüzel kişiler elinde bulunan benzeri belgelerin meydana getirdiği belgeleri” ifade etmektedir.¹⁸

¹⁷ “Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”, T.C. Resmi Gazete, 19816 (16.05.1988).

¹⁸ “Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”, T.C. Resmi Gazete, 19949 (28.09.1988) ve Ataman, a.g.m..

3056 ve 3473 sayılı kanunlarda ve Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'te belirtildiği üzere Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün bu tür malzemeyi ilgili mevzuat çerçevesinde kendi bünyesinde toplama yetkisi vardır. Bu yetki yönetmeliğin 7. maddesinde “Özel Arşivlerin Satın Alınması” başlığı altında açıklanmıştır. Buna göre; kamu kurum ve kuruluşları dışında kalan gerçek ve tüzel kişiler elinde bulunan arşiv malzemesi gerektiğinde Genel Müdürlüğün tespit edeceği değer üzerinden satın alınabilir.

Aynı yönetmeliğin “Özel Arşivlerin Yurt Dışına İzinsiz Çıkarılamayacağı” başlıklı 8. maddesine göre özel arşivler veya arşiv malzemesi hüviyetindeki belgeler, her ne sebep ve suretle olursa olsun, toplu veya ayrı parçalar hâlinde yurt dışına izinsiz çıkarılamaz. Bu çeşit arşiv malzemesinin yurt dışına çıkarılabilmesi için gerekli izin, gerçek ve tüzel kişilerin talebi üzerine Başbakanlık'ca verilir.¹⁹

Yeni oluşturulan ve T.B.M.M.'de kanunlaşmayı bekleyen Milli Arşiv Kanun Tasarısı'nın 26. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında:

(1) “Mükellefler dışında kalan gerçek ve tüzel kişiler, Devletle yaptıkları yazışma ve işlemler sonucu oluşan belgeler hariç, Devlete ait arşiv belgesi bulunduramaz, satamaz, satın alamaz, ticarî amaçla çoğaltamaz, araştırmaya açamaz, tahrip ve tahrif edemezler.”

(2) “Özel arşivlerin satışında Genel Müdürlük önalım hakkına sahiptir. Satış, satıcı tarafından Genel Müdürlüğe bildirilir. Önalım hakkı, Genel Müdürlüğün önalım hakkını kullanmayacağını bildirmesi üzerine veya satışın Genel Müdürlüğe bildirildiği tarihin üzerinden bir ay geçmekle düşer.” hükümleri yer almaktadır.

Ne yazık ki, arşiv malzemesi niteliği taşımayan malzemenin imhası ile ilgili müstakil bir kanun çıkartıldığı halde Devlet Arşivlerinin teşkilatı ve arşiv malzemesinin muhafazası, derlenmesi ve değerlendirilmesi hakkında bugüne kadar yukarıda zikredilen üç Devlet Arşiv Kanunu tasarısı teşebbüsüne rağmen böyle bir yasa çıkartılamamıştır. 3056 sayılı kanunun ifadesinden ve bu kurumun Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü unvanını taşımasından hemen herkes bu dairenin başındaki görevlinin Türkiye'deki devlete ait bütün arşiv kurumlarının genel müdürü, yani yönetimin başı olduğu kanısına kapılır. Hâlbuki hakikatte durum hiç de öyle değildir. Devlet Arşivleri

---

¹⁹ “Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”, T.C. Resmi Gazete, 19816 (16.05.1988).

Genel Müdürlüğü'nün yetkileri ancak Ankara'daki Cumhuriyet Arşiv Dairesi ve İstanbul'daki Osmanlı Arşiv Dairesi ile sınırlıdır.²⁰

Türkiye'de özel arşivlerin düzenli olarak toplanması ve işlenmesiyle yükümlü, yasayla belirlenmiş bir arşiv kurumu yoktur. Aynı şekilde Fransa ve eski Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi, özel arşiv malzemesinin herhangi bir yere kaydettirilme veya teslim edilme zorunluluğu da yoktur. Bunun tek istisnası 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” kapsamına giren malzemedir.

Söz konusu kanun, “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve sanatlarla ilgili bulunan” taşınır kültür varlıkları ile ilgili koruma (muhafaza, bakım, onarım, restorasyon) ve kayıt ettirme yükümlülükleri ile yurt dışına çıkarma sınırlamaları getirmektedir. Bu kanunda sözü edilen korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, 23. maddede şöyle tanımlanmıştır:

- a. Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

... deri, bez, papirus, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, ... damgalı veya yazılı levhalar, yazma ve tezhipli kitaplar, ... ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları...

- b. Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.

Bu durumda, Cumhuriyet sonrası döneme ait belgeler tamamen kapsam dışıdır. Osmanlı dönemine ait belgeler, kağıt üzerinde olmak ve sanat tarihiyle ilgili olmamak kaydıyla kapsam dışıdır. Dolayısıyla, Osmanlı dönemine ait, kendine has özellikleri bulunan binaların mimari çizimleri vb. dışındaki özel arşiv koleksiyonlarını herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın bulundurmamak, işlemek, yurt dışına çıkarmak, vb. mümkündür.²¹

²⁰ Nejat Göyünç, “Devlet veya Milli Arşiv Kurulu Lüzumu ve Teşkili Hakkında”, *Milli Arşiv Şurası: Tebliğler-Tartışmalar* (20-21 Nisan 1998 Ankara), yay. haz. Rahim Erişti ...[ve öte.], Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998, s. 19.

²¹ “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, T.C. Resmi Gazete, 18113 (23.07.1983).

1. 6. Yurtdışında Özel Arşivlerin Yasal Durumu

Avrupa Birliği üye ülkeleri ve kurumları arasında yapılan antlaşmalar ile Avrupa Birliği'ni oluşturan her kurum kendi arşiv hizmetinden sorumludur. Avrupa Birliği, 17 Aralık 1984 tarihinde yapılan bir antlaşma ile Avrupa Toplulukları Tarihi Arşivleri'ni (*Historical Archives of European Communities*) Floransa'daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü (*European University Institute*) bünyesinde toplama kararı almıştır.

8 Şubat 1983 tarihli Komisyon kararı ile ilk kez Avrupa Toplulukları Tarihi Arşivleri'nin kamuya açılması konusu gündeme gelmiştir. Bu kararda Avrupa Birliği, arşiv malzemesinin üzerinden 30 yıl geçtikten sonra kullanıcılara açılacağını belirtmekte ve Floransa'daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü (EUIF) bünyesinde toplanan bu arşivlere, Topluluk ve üye ülkeler tarafından uygulanacak ortak bazı kuralları belirtmektedir.

Avrupa Üniversitesi Enstitüsü (EUIF), Avrupa tarihi ve Avrupa entegrasyonu başta olmak üzere pek çok konuda dokümana sahip olan ve disiplinler arası çalışmaların yapıldığı bir araştırma merkezidir. Avrupa Topluluğu Tarihsel Arşivleri, Enstitüye yakın bir binada muhafaza edilmektedir. Orijinal ve mikrofilm halinde bulunan Avrupa Toplulukları dokümanları 30 yıl kuralı çerçevesinde halka açık tutulmaktadır.²²

Avrupa Toplulukları Tarihi Arşivleri'nde;

- Avrupa Toplulukları'nın yaptıkları anlaşmaların orijinalleri,
- Şahıslardan ve uluslar arası kurum ve kuruluşlardan gelen özel arşiv malzemesi: Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Ortak Asamble gibi kurumların arşivlerinin yanı sıra Avrupa Bütünleşmesi ile ilgili konulara katılan veya bu konularla ilgili çalışmalar yapan Altiero Spinelli, Max Kohnstamm, Pierre Uri gibi kişilere ait özel arşivler de bulunmaktadır.
- Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun resmi yayınları bulunmaktadır.²³

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler bazında ele aldığımızda bu arşivlerin **devletçe kontrolü** ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Örneğin kamuya ait olup olmadığı belirlenemeyen üniversiteler, hastaneler, bankalar ve kültürel örgütlenmeler gibi çeşitli

²² Neslihan Erözbeç, "Avrupa Birliği Kurumları ve Arşivleri", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, s. 2 (2000), s. 69.

²³ Neslihan Erözbeç, *Avrupa Birliği'nde Arşivler ve Türkiye'deki Durum*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Arşivcilik Bölümü, İstanbul, 1997, s. 32 ve Paule Rene Bazin, "Avrupa Topluluğu Arşivleri", çev. Hamza Kandur, *Arşivcilik Konferansları*, İstanbul: Librarie de Pera, 1995, s. 7.

arşivler İtalya'da kamu arşivi sayılırken İngiltere'de özel arşiv olarak nitelendirilir. Bazı AB üyesi ülkelerde özel arşivleri kontrol edecek ve bunlardan sorumlu olacak bir organ mevcut değildir. Bu konuda ülkelerdeki mevzuat oldukça değişkendir. Bazı ülkelerde yasada **kontrol** hususuna değinilmiştir. Örneğin İtalya'da yasa ile kurulmuş bir idari kuruluş, tarihi değer taşıyan dokümanter koleksiyonların ve kişisel belgelerin korunması yoluyla kamu yararını korur.²⁴ 1979 yılında yürürlüğe giren Fransız Arşiv Kanunu'nun 36 maddesinden 16'sı özel arşivler hususundadır. Kanunun üçüncü maddesinde belirlenmiş kamu belgesi tanımı dışındaki tüm belgeler özel arşiv belgesi kabul edilmiştir.²⁵

Özel arşivleri ulusal arşivciliğin bir parçası olarak kabul eden ülkeler tabiatıyla **mevzuat** açısından çeşitli düzenlemeler getirmişlerdir. Çeşitli ülkelerde bazen bir bölümü bazen tamamına yakını uygulanmakta olan bu hukuksal düzenlemeleri şöyle sıralayabiliriz:

- Özel arşivlerin korunmasının kanun güvencesinde olması,
- Kamu arşivlerine belge satın alma ve gerektiğinde bağış kabul edebilme hakkının verilmesi,
- Belgelerin tarihi arşiv olarak kabul edilmelerinin devlet mülkiyetine geçme anlamı taşımayacağı; özel mülkiyet olmaya devam edebilecekleri; yalnızca bazı kısıtlamalara tabi olacakları,
- Ne tür arşivlerin, ne tür kurallarla koruma kapsamına alınacağı,
- Dağılma ve imhasının önlenmesi,
- Tarihi arşiv statüsündeki belgelerin korunması ve kullanılması için gerekli önlemlerin alınması,
- Satın alma ve yurt dışına çıkarılma kurallarının tespiti ve uygulama esaslarının belirlenmesi,
- Elleriindeki belgeleri kamunun kullanımına açmak istemeyen mülk sahiplerinin gerekçelerini bildirme zorunluluğu,
- Tarihi arşiv olarak sınıflandırılmış tüm belgeler üzerindeki tasarruflarda kamu arşivlerinin görüşünün alınması zorunluluğu,

---

²⁴ Neslihan Erözbek, *a.g.t.*, s. 51.

²⁵ Aren, *a.g.m.*, s. 526.

- Gerekli durumlarda arşiv sahiplerine tazminat ödenmesi veya belirli sübvansiyonlar sağlanması imkânlarının belirlenmesi,
- Özel arşiv sahiplerine kamu arşivleri tarafından gerekli mesleki desteğin verilmesi esaslarının belirlenmesidir.
- Aksine hareketler konusundaki cezai yaptırımların belirlenmesidir.²⁶

Seton'un gerçekleştirdiği RAMP çalışmasının sonucuna göre; Fransa'da Fransız İhtilali'nden bu yana devletin, kamu arşivleri ve özel arşivler üzerinde yetkisi vardır. Çoğu sosyalist ülkede kanun, arşiv malzemesi üzerinde kamu ve özel ayrımı gözetmez, her ikisi de devletin arşiv fonu olarak kabul edilir.

Ankete katılan tüm ülkeler ulusal ve bölgesel arşivlere, özel arşiv bağışlarını kabul etme ya da satın alma konusunda izin vermektedir. Yeni Zelanda'da ulusal arşivin, milli ya da tarihi değerinden dolayı her tür belgeyi, kitabı ya da farklı malzemeyi bağış, satın alma veya veraset yoluyla sağlama görevi vardır. Finlandiya, Almanya, İtalya, Portekiz gibi ülkeler, özel arşivleri öncelikli olarak satın alma veya satılan belgelerin kopyasını temin etme hakkına sahiptir.

Arjantin, Kanada, Finlandiya, Fransa, İspanya ve İngiltere'de, özel arşiv sahipleri malzemelerini arşiv kurumlarına bağışladıkları ya da erişim izni verdikleri takdirde kendilerine vergi kolaylığı sağlanır.

Ankete katılan ülkelerin neredeyse tümü, tarihsel belgeler olarak sınıflandırılan belgelerin yurt dışına çıkarılmasını ya kontrol altında tutarlar ya da yasaklarlar.

Çoğu ülke özel arşivlerini çeşitli şekillerde kayıt altında tutarlar. Bu işlem; Cezayir, Avustralya, Botswana, Fransa, Yunanistan, İtalya, Malavi ve Portekiz'de zorunludur. Hollanda, Yeni Zelanda ve İngiltere'de ise kayıt işlemi isteğe bağlıdır.

Fransa ve İtalya'da tarihsel önemi haiz oldukları kabul edilen özel arşivlerin sahipleri bunları izinsiz yok edemezler.²⁷

AB'ye üye ülkelerden Hollanda'da özel arşiv mülkiyet sahibine düşen hiçbir sorumluluk yoktur. Bu konuda prensip bakımından kanunu en katı olan ülke İtalya'dır. Çünkü özel mülkiyet sahibi arşivinin bakımından, belgelerin teminine, envanter düzenlemesi ve korunmasına kadar pek çok sorumluluk taşır. Ayrıca belgeleri yasayla

---

²⁶ Aynı makale, s. 527, 528.

²⁷ Rosemary Seton, *The Preservation and Administration of Private Archives: A RAMP Study*, Paris: UNESCO, 1984, s. 20, 21.

bağlı olduğu idari kurumun izni olmasızın terk edemez, satamaz ve yurt dışına çıkaramaz. Bu yaptırımları uygulamayan kimseler için İtalyan kanunu cezai müeyyideler uygulamaktadır.²⁸

Terence Walz'ın Ortadoğu'daki aile arşivleri hakkında yazdığı makalede Mısır'daki özel arşivlerin durumu hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre son yıllarda Ortadoğu'da özel arşivlere yoğun bir ilgi kendini göstermiştir, bu ilgi hem seçkin ulusal şahsiyetler ve geçmişteki Avrupalı sömürgeci memurların belgelerine hem de bankacı, tüccar ve toprak sahipleri gibi daha az tanınan kişilerin belgelerine yoğunlaşmıştır. Bu ilgi, aile arşivlerinin halen var olan bilgi kaynakları olduğunun fark edilmesinden ve ulusal arşivlerdeki resmi belgelerin çok detaylı bilgi vermemesinden kaynaklanmaktadır.

1976'da Orta Mısır'da Nil Irmağı kıyısında bir kent olan Asyut'a bir ziyaret sırasında incelenen iki aile arşivi mirasçıların elinde kalmıştır. Asyut bölgesinde özel arşivlerin saklanması için bir depo yoktur. Bu özel arşivlerin önemi hakkında yakın gelecekte bir bilinç oluşmuştur. Bu belgelerin keşfedilmesi bir tesadüf sonucudur. Bu belgelerin değerinin öğrenilmesine rağmen koruma adına herhangi bir önlem alınmamaktadır.²⁹

1. 7. Özel Arşivlerin Önemi

Devletlerin, kurumların ve şahısların hafızaları, tarihin cansız tanıkları ve geçmişi geleceğe bağlayan köprülerimiz olan arşivler tüm dünya için kıymetli kültür hazineleridir. Türkiye, Osmanlı Devleti'nden devraldığı büyük arşiv mirasıyla dünyanın zengin kültür kaynaklarına sahip ülkelerinden biridir.

Ana hatlarıyla arşivin önem ve değeri şöylece ifade edilebilir: Arşiv;

- Devletin, kişilerin haklarını ve milletler arası münasebetleri belgeler ve korur.
- Ait olduğu devrin örf ve adetlerini, içtimai yapısını, müesseselerini ve aralarındaki bağlantı ve münasebetleri belirtir.
- İlmi araştırmalara imkân sağlar.

---

²⁸ Erözbek, *a.g.t.*, s. 52.

²⁹ Terence Walz, "Family Archives in Egypt: New Light on Nineteenth Century Provincial Trade", *L'Egypte au XIXe Siècle, Aix-en-Provence*, 4-7 Juin 1979, Paris: Groupe de Recherches et D'études Sur Le Proche-Orient, 1982, s. 15, 19.

Arşivlerimiz, milli hafızamız olan tarihimizin temel dayanağıdır. Bunun yanı sıra cemiyet hayatımız ile ilgili idari, siyasi, hukuki, askeri, iktisadi, dini, ilmi, biyografik, jeneolojik, teknik, istatistik ve kültür konularındaki araştırmalara kaynak teşkil ederler.³⁰

Arşivlerin ihtiva ettiği bilgi, idarenin kanuni işlemleri ve görevlerinin başlıca delilleridir. Arşiv belgeleri savaş ve doğal olaylar, insanların göçleri, milli kimliğin doğuşu ve gelişimi, hükümetin sosyal ve ekonomik açıdan insanların gelişmesini sağlama çabaları, insanların faaliyetleri sonucu ortaya çıkan başarılar ile başarısızlıkların delillerini ihtiva eden belgelerdir.³¹

Arşiv belgeleri herkesin geçmişte ne olduğunu bilmesine imkân verirler. Şimdiki bilgilerimizi desteklemek için geçmişten faydalanma imkânını sunarlar ve toplumsal belleğin korunmasını sağlarlar.³²

Tarihsel belgeler toplumumuzun toplu hafızasının ve kültürel mirasımızın önemli bir kısmını teşkil ederler. Arşivler; şahıslar, yerler ve gelişmeler hakkında ilk elden, doğrudan işlenmemiş bilgi sunarlar. Belgeler derli toplu bilgi içermek amacıyla bilinçli olarak üretilirler ve araştırmacılara bilgi sunmada çok yararlı olurlar. Kimi zaman tarihsel belgeler geçmişten günümüze ulaşan tek güvenilir deliller olup tarihsel gelişmelerin anlaşılması ve yeniden kurgusu ile tarihsel analizlerin yapılabilmesi açısından gereklidirler.³³

Buraya kadar devlet arşivlerinin ilmi araştırmalar için önemi üzerinde durduk. Ancak özel arşivler de gerçekliğin farklı bir portresini sunmanın ötesinde resmi görüşe kıyasla sundukları farklı bakış açıları itibariyle dahi resmi arşivleri tamamlayan kaynaklardır ve bu yüzden araştırmacılar açısından büyük önem taşımaktadırlar.³⁴

Bireylerin veya şirket ve çeşitli türden kuruluşlar gibi tüzel kişilerin belgeleri, kamusal kayıtların önemli bir tamamlayıcı unsurudur. İçerdikleri bilgilerin kamusal kayıtlardan belki de daha az otantik veya güvenilir olmasına karşın, bu vesikalar eksikleri telafi edici niteliğe sahiptir. Hâlihazırda bilinen her konu üzerine daha keskin, daha renkli ve devlet arşivlerinde bulunanlara göre çoğu zaman daha aydınlatıcı bilgiler

³⁰ İsmet Binark, *a.g.e.*, s. 11, 42.

³¹ James B. Rhoads, *Milli Enformasyon Sistemlerinde Arşiv ve Belge Yönetiminin Rolü*; çev. Gül Atay, Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1991, s. 28.

³² Angelika Menne Haritz, "Erişim-Bir Arşivsel Paradigmanın Yeniden Formülasyonu", çev. Döndü Kılıç, Ahmet Kılıç, *Arşivcilik Metinleri*, İshak Keskin (yay. haz), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s. 72.

³³ Bruce W. Dearstyne, *Arşivsel Girişim: Modern Arşivcilik İlkeleri, Uygulamaları ve Teknikleri*, çev. Mustafa Akbulut ve A. Oğuz İcimsoy, İstanbul, 2001, s. 17.

³⁴ Ataman, a.g.m.

içerebilmektedirler. Bu belgeler, yalnızca kamusal kayıtlara dayanmaları halinde, tarihsel raporların daha ilginç ve olduklarından daha okunaklı hale getirilmesi amacıyla da kullanılabilirler.³⁵

Avustralya'daki Mitchell Kütüphanesi'nin eski yöneticilerinden Phyllis Mander Jones, arşivlere karşın “Özel belgelerde öğrenci kendi konusuyla daha kişisel bir bağlantı bulabilmekte, bunun sebebi de belki özel evrakların doğal olan insani önyargıları ve duyguları yansıtma özelliğinin daha olası olmasıdır” ve bunlarla “özel ve yarı-kamusal eylemlerin kayıtlara ait renkli verilerin daha konsantre bir kaynağını sunabilmeleridir” demiştir.³⁶

Milli Arşiv Kanunu Tasarısı'nın genel gerekçe kısmında ülkemizdeki özel arşivlerin önemine dair şu ifade yer almaktadır: “Ülkemizde büyük önem ve değer taşıyan özel arşivler de mevcuttur. Bütün bu arşivlerin bir araya gelmesinden doğan külliyat ise bizlere, milli varlığımızın, birlik ve beraberliğimizin temel dayanağını, milletimizin kimlik belgesini, toplumsal ve milli hafızamızın önemli kaynaklarını verir.”

1. 8. Özel Arşiv Türleri

Kamu arşivleri dışında kalan, yasadaki tanımıyla özel arşiv kapsamına giren belgeler çok farklı alanlarda, kurumlarda ya da şahıslarda bulunabilirler. Bu geniş kapsamlı malzemeleri rahatlıkla inceleyebilmek için sınıflandırma yoluna gidilmelidir. Rosemary Seton'un, 1984 yılında yaptığı RAMP çalışmasında öngördüğü şekilde özel arşivler 2 gruba ayrılabilir. Bunlar;

- Şahıs ve Aile Arşivleri (Personal Papers, Autograph Collections and Papers of Families and Estates) ve
- Kamu Kurumları Haricinde Faaliyet Yürüten Kurumların Arşivleri (Archives of Non-Governmental Institutions)'dir. Bu arşivleri de 6 farklı grupta toplayabiliriz:
  - Edebi El Yazmaları ve Kültür Örgütlerinin Arşivleri (Literary Manuscripts and Archives of Cultural Organisations),

---

³⁵ Theodore R. Schellenberg, “Arşivsel Değerlendirme İlkeleri”, çev. İlhan Bozan, *Arşivcilik Metinleri*, İshak Keskin (yay. haz), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s. 57.

³⁶ Theodore R. Schellenberg, *Modern Archives: Principles and Techniques*, USA: Society of American Archivists, Reissued with new introduction by H.G. Jones, 2003, s. 18 ve Schellenberg, a.g.m., s. 60, 61.

- Bilimsel El Yazmaları ve Bilimsel Örgütlerin Arşivleri (Scientific Manuscripts and Records of Scientific Organisations),
- Dini Arşivler (Religious Archives),
- İşletme Arşivleri (Business Records),
- İşçi ve İşveren Kuruluşlarının Arşivleri (Labour and Trade Union Archives),
- Üniversiteler ve Yükseköğretim Kurumları Arşivleri (College and University Archives)'dir.

1. 8. 1. Kamu Kurumları Haricinde Faaliyet Yürüten Kurumların Arşivleri (Archives of Non-Governmental Institutions)

1. 8. 1. 1. Edebi El Yazmaları ve Kültür Örgütlerinin Arşivleri

Edebi el yazmaları; edebi metinlerin müsveddeleri ve düzeltilmiş kopyaları ve **edebiyat arşivleri** de tek tek yazarların, edebiyat kurum ve kuruluşlarının arşivleri olarak tanımlanmaktadırlar.³⁷ RAMP çalışmasına göre bu tür malzemeler, araştırma yapılan kurumlar tarafından kabul edilmekteydi. Madam Volkova'nın ICA adına 28 ülke üzerinde sanatsal ve edebi arşivlerin yönetimiyle alakalı yaptığı araştırmasının sonuçlarına göre; bu tür malzemeler geleneksel olarak milli kütüphaneler ya da müzelerin el yazması bölümlerinde veya uzmanlaşmış kurumlarda toplanıp muhafaza edilmektedirler.³⁸

Bu toplama esnasında kültür örgütlerinin arşivlerinden çok daha etkili olan yazarların el yazıları ön plana çıkarılmıştır.³⁹ Bu tür kurumlarda genellikle önemli edebi şahsiyetlerin yaşamları ve faaliyetlerini belgeleyen; şiirleri, oyunları ve romanları, özel yazışmaları, günlükleri, çizimleri ve el yazısı notları yer almaktadır.

Herhangi bir arşiv malzemesinde olabileceği gibi, edebi şahsiyetlerin belgelerinin kullanımında da çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. Yazarın şöhretini, mahremiyetini ve basılmamış malzemenin doğacak maddi kazancını göz önünde bulundurmak gibi etik sorumluluklar; artık temel arşivcilik görevleri arasına girmiştir.

---

³⁷ Ataman, *a.g.e.*, s. 31.

³⁸ Seton, *a.g.e.*, s. 24.

³⁹ Aren, *a.g.m.*, s. 530.

Hangi tür arşiv koleksiyonu olursa olsun, malzemenin kullanıcıya en hızlı bir şekilde ulaştırılması idealdir. Ancak edebi belgelerin bağışçıları arşiv kurumuna bazı kısıtlamaları ve sınırlı erişimi dikte edebilir. Pek çok arşiv kurumu, malzemeye erişimi kontrol etmek için kendi yapısını oluşturur. Yazarın, mektuplarda ya da günlüklerde adı geçen ve halen hayatta olan arkadaşları, şahsi mahremiyetlerini korumayı şart koşabilirler.

Edebi mülkiyet (ya da telif) hakkı yazarın herhangi bir eserinden ya da mirasçıların bu eserin ilk baskısından doğan hakkı olarak tanımlanır. Edebi malzemeyi satın alsa dahi bir arşiv kurumunun, yayımlanmamış malzemeyi neşretme hakkı yoktur.⁴⁰

Yurt dışında önemli şair ve yazarların edebi malzemelerini bünyesinde bulduran kurumlara sıkça rastlamak mümkündür. “Literary Manuscript Collections” ile University of Minnesota, “Special Collections” ile University of Maryland ve “The Poetry Collection” ile University of Buffalo bu tür kurumlara örnek gösterilebilir.

1. 8. 1. 2. Bilimsel El Yazmaları ve Bilimsel Örgütlerin Arşivleri

Bilimsel el yazmaları ve bilimsel örgütlerin arşivleri; araştırma belgeleri, laboratuvar notları, bilgisayar çıktıları, istatistikler, sağlık kayıtları, teknik çizimler, tasarımlar gibi farklı türde belgelerin üretildiği ve pek çok arşivcinin alışık olmadığı çok özel bir alandır.⁴¹

Bu tür arşiv malzemesi çoğunlukla diğer arşiv belgelerinden ayrı değerlendirilerek ayrı yerlerde ve ayrı koşullar altında saklanırlar.⁴² Bilimsel arşivler, uzmanlaşmış bir yönetime ihtiyaç duyarlar. Bu kurumlardaki arşivciler, olası bir zorluğun üstesinden gelmek için güçlü profesyonel bağlantılar kurmalıdırlar. Belgelerin anlaşılması ve tanımlanması konunun uzmanlarıyla çok yakın çalışmayı da beraberinde getirmektedir.⁴³

Bilim tarihinin kendi başına bir bilim dalı haline gelmesini sağlayan teknik ve bilimsel arşivlerin korunması ve kullanılması ulusal enformasyon sistemi açısından son derece önemlidir. Geçmişte üretilmiş, günümüzde üretilen tüm bilimsel kayıtlar bugün olduğu kadar gelecekte de bilim ve bilim tarihi ile uğraşan araştırmacıların temel

⁴⁰ Kathleen E. Garay, “Access and Copyright in Literary Collections”, *Archivaria*, s. 18 (Summer 1984), s. 220-224.

⁴¹ Seton, *a.g.e.*, s. 25.

⁴² Aren, *a.g.m.*, s. 531.

⁴³ Rosemary Seton, “The Preservation and Administration of Private Archives”, [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r9006e/r9006e0c.htm> (12.10.2009) ve Aren, *a.g.m.*, s. 532.

kaynaklarını oluşturacaktır. Bunların saklanıp araştırmaya açılmaları arşivcilerin temel görevlerinden birisi olmalıdır. Araştırmacıların büyük çoğunluğu çeşitli kurum ve kişilerin ellerinde bulunan bu tür belgeleri ya tespit edememekte ya da erişme olanağı bulamamaktadır. Belgelerin mevcudiyeti çoğu zaman arşivciler tarafından bile bilinmemektedir.

Yetmişli yıllarda İngiltere’de Margaret Gowing “Çağdaş Bilimsel Arşivler Merkezi”ni tasarlamış ve kurulmasını gerçekleştirmiştir. Fransa’da ise 1982 yılında Teknik ve Bilim Tarihi Araştırmaları Merkezi, Fransız Arşivleri’nin de katkılarıyla “Fransız Bilimsel Arşivler” projesini hayata geçirmiştir. Ülkemizde özellikle laboratuvar çalışmasına dayalı araştırmalar, gelişmiş ülkelere nazaran az olmasına rağmen, hem üniversitelerde, hem özel sektörde, hem de araştırmacıların ellerinde önemli miktarda malzeme vardır. Mesela Bir Şişe-Cam Araştırma Merkezi veya PETKİM Araştırma Merkezi arşivlerinin ilgili bilim dallarına katkıda bulduklarını ve ileride de bilim tarihçileri açısından önemli kaynaklar olduklarını kabul etmemiz gerekir.⁴⁴

1. 8. 1. 3. Dini Arşivler

Bunlar mahalle kiliselerinin, piskoposlukların ve diğer dini teşkilatlar ile tarikat ve mezheplerin arşivleridir.⁴⁵ Dini arşivler başlığı altında kiliselerin resmi belgelerinden diğer kilise birimlerinin daha az resmi kayıtlarından, misyonerlik kurumlarının belgelerinden; kilisede görevli personelin günlükleri, mektupları, vaazları, araştırma notları gibi özel belgelerine kadar geniş kapsamlı malzemeler bulunmaktadır. Bu belgelerin çoğu yıllar öncesine dayanır ve bilim adamları için çok kıymetli belgelerdir.⁴⁶ Vaftiz ve evlilik kayıtları, toplantı tutanakları ve yıllık raporlar gibi belgeler, uygun şekilde saklandıklarında arşivdeki yerlerini alırlar ancak şahsi belgeler genelde ihmal edilir.⁴⁷

Bilindiği üzere arşivler genelde şu iki fonksiyonu yerine getirirler: Birincisi toplumun meydana getirdiği belgeleri belli bir dönemde korumak ve ikincisi bu belgeleri araştırmacıların kullanımına sunmaktır. Bundan dolayı iyi bir arşiv kurumu, toplumsal değişimlere ayna tutmalı ve hizmet sunduğu araştırma alanlarındaki

---

⁴⁴ Aren, a.g.m., s. 531, 532.

⁴⁵ Dearstyne, a.g.e., s. 30.

⁴⁶ Seton, a.g.e., s. 25.

⁴⁷ Debra Barr, “Religious Archives: Lifting up Our Eyes”, *Archivaria*, s. 30 (Summer 1990), s. 39, 40.

yenilikleri takip etmelidir. Dini arşivler bu yüzden yeni dini uygulamaları, ilahiyat eğilimlerini ve tarih yazımı akımlarını yansıtmalıdır.⁴⁸

Dini arşivlerin çoğunun ihmal, dağıtılma ve yok olmaktan kurtarılması gerekir. Bu tür belgeler şahısların ellerindeyken ya da metruk dini binalarda kullanım dışı olduklarında acilen harekete geçilmelidir.⁴⁹

1. 8. 1. 4. İşletme Arşivleri ve İşçi ve İşveren Kuruluşlarının Arşivleri

Bu bölümde iş dünyası arşivleri olarak ele alacağımız malzeme türü ile kamu arşivi arasında arşivcilik tekniği bakımından fark yoktur. Arşivlerin özel veya kamu hukuku kuralları ile işletilen şirket ve kurumların ürettikleri belgelere uygulanabilecek ölçüler açısından gerçekte bir takım ayrılıklar söz konusu olabilir. Çünkü iş dünyası arşivlerini yalnız özel şirketler üretmemektedir. Şirket, birçok hukuki kuruluşu içine almaktadır. Bu arada iş ve iktisat dünyası ile ilgili başka kuruluşlar vardır ki onlar bu şirket kavramına girmezler. Örneğin kooperatifler, sendikalar, dernekler, vakıflar ya da serbest meslek sahipleri (tıp doktorları, laborantlar, mimarlar) bu şirket kavramının dışında incelenirler.⁵⁰

İş dünyası arşivleri terimi, ticari ve sanayi işletmeler, banka ve sigorta şirketleri, iş dünyası ile ilgili mesleki kuruluşlar ile işçi ve işveren kuruluşlarının ekonomik ve sosyal faaliyetleri sonucunda oluşmuş belgeler için 1980 yılından beri kullanılmaktadır.⁵¹

Toplumsal tarihin gelişmesi son yıllarda işçi hareketleri ve sendika arşivlerine olan ilgiyi de artırmıştır. Büyük işçi sendikalarının çoğu kurumsal belgeleriyle beraber sendika liderlerinin şahsi belgeleri, işçi tarihçileri ve diğer gözlemcilerin belgeleri emekçi kadın ve erkeklerin ses kayıtları gibi benzer türde malzemeyle beraber özel konularla ilgilenen arşiv kurumlarına devredilmektedir.⁵²

Bu malzeme genellikle farklı arşiv depolarında dağınık halde bulunmaktadır. Takip edilmesi zor olan ve risk altında bulunan diğer malzemeler; işçi ve işverenler arasındaki yazışmalar, toplantı tutanakları, raporlar ve diğer dahili yazışmalar, muhasebe kayıtları, bordrolar, mesai defterleri, üyelik kayıtları ve sendika şubelerinin

⁴⁸ James Lambert, "Public Archives and Religious Records: Marriage Proposal", *Archivaria*, c.1, s.1, (Winter 1975-1976), s. 49.

⁴⁹ Seton, a.g.m.

⁵⁰ Faruk Bilici, "İş Dünyası Arşivleri", *Arşivcilik Konferansları*, yay. haz. Hamza Kandur, İstanbul: Librairie de Pera, 1995, s. 74.

⁵¹ Aren, a.g.m., s. 532.

⁵² Seton, a.g.e., s. 28.

ve partilerin içindeki muhalif grupların basılı malzemeleri genellikle düzensizdir ve malzemeyi elinde bulunduran kişiler politik nedenlerden dolayı devlet arşivlerine devretme konusunda isteksizdirler.⁵³

Çalışmalarında iş dünyası arşivlerinden faydalanan Ray Ginger'ın 1954'te kaydettiği gibi bu arşivlerin tarihçilere pek çok alanda faydası vardır. Broşürler ya da gazeteler belirsiz ve geneldirler, ancak iş dünyası arşivleri özel ve niceliklidirler. Kamu arşivlerinin halkı yanlış yönlendirme ihtimali olmasına karşın, özel bir kurumun dahili belgeleri daha kesin bilgi verir. Maaş bordroları, muhasebe defterleri, sözleşmeler ve yazışmalar, işçilerin çalışma koşulları hususunda daha güvenilir bir tablo ortaya koyarlar.

Üretim teknolojilerinin ve işlerin organize edilmesi; ücretler, saatler ve çalışma ortamı; işgücünün demografik ve mesleki bileşimi; yöneticilerin işçilere karşı tutumu; işçileri işe alma, eğitme, kontrol etme ve onlar arasında bir denge sağlamak için politika ve stratejiler geliştirmesi; işçilerin beklentileri ve işyerine kattıkları değer; sanayileşme, makineleşme ve yönetsel faaliyetlerin işçiler üzerindeki etkisi ve çalışanların işlerini kontrol etme ve otorite kurma çabaları gibi pek çok olayı belgelemek amacıyla iş dünyası arşivlerinden faydalanılabilir.⁵⁴

Her şeyden önce ticari, iktisadi ve sanayi dünyasının ürettikleri arşivlerin bir ulusu meydana getiren kültürün ayrılmaz bir parçası olduklarını kaydetmek gerekir. Kamu idarelerinin ürettikleri ve çokça iktisat ve sosyal hayatı ilgilendiren arşivlerle de ilişkilendirildikleri takdirde bu belgeler hem günümüz hem de geçmişin iktisadi tarihi için eşi bulunmaz kaynaklardır.⁵⁵

Günümüz arşivcilik anlayışı dikkate alındığı zaman ister kamu ister özel sektöre ait kuruluşlar olsun işletmelerin çalışmaları esnasında biriken arşiv malzemesi olma niteliğini taşıyan belgeler ulusal hafızaya dayalı ulusal değerlerimizin önemli bir parçasını oluştururlar. Korunmaları, araştırmalarla kültürel ve eğitimsel etkinlikler için mutlaka kullandırılmaları gerekir.⁵⁶

---

⁵³ John C. Rumm, "Working Through the Records: Using Business Records to Study Workers and the Management of Labour", *Archivaria*, s. 27 (Winter 1988-1989), s. 68 ve Seton, *a.g.e.* s. 28.

⁵⁴ Rumm, *a.g.m.*, s. 68.

⁵⁵ Bilici, *a.g.m.*, s. 78.

⁵⁶ Tülin Aren, "İşletme Arşivleri ve Türkiye'deki Konumuna Genel Bakış", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, s. 2 (2000), s. 45.

1. 8. 1. 5. Üniversiteler ve Yükseköğretim Kurumları Arşivleri

Devlet üniversite ve yükseköğretim kurumlarının arşivleri birçok ülkede kamu arşivi olarak kabul edilir ve bu esaslar içinde yönetilir. Ülkemizde de 3473 sayılı kanun üniversiteleri kapsamı içine almıştır.⁵⁷

Üniversite ve yükseköğretim kurumlarının arşivleri; bu kurumların kurumsal hafızaları olarak hizmet etmektedirler ve kurumların bilgi kaynaklarının tamamının yönetiminde dâhili bir görev üstlenirler. Bu görevi gerçekleştirmek için arşiv, kurumun tarih içindeki değişimi sırasında ortaya çıkan kalıcı değeri olan belgeleri sağlar ve tanımlar.⁵⁸ Akademik yöneticiler idari, yasal, ekonomik ve tarihsel nedenlerden dolayı arşiv belgelerine güvenirlere. Pek çok üniversite ve yükseköğretim kurumunun arşivlerinin temel görevi, güncel olmayan bu belgeleri yönetmek ve kullanıma açmaktır.⁵⁹

Üniversite ve yükseköğretim kurumlarının belgeleri arasında öğrenci ve personel dosyaları ilk sırayı alırlar. Ders içerikleri, yapılan araştırmaların raporları, kullanılan eğitim malzemeleri ve yönetsel kararlara ait belgeler de devamlı saklanacak belge grupları arasında yer alırlar.

Devlet veya özel tüm üniversite ve yükseköğretim kurumlarının arşivleri aralarında fark gözetilmeden yönetilmeli, korunmalı ve kullanılmalıdır.⁶⁰ Üniversite ve yükseköğretim kurumlarının yöneticileri etkili bir belge yönetimi sistemi kurmak ve üniversite arşivlerini geliştirme konusunda teşvik edilmelidir.⁶¹

1. 8. 2. Şahıs ve Aile Arşivleri

Bir veya birden çok ilgili ailenin ve/veya bunların tek tek üyelerinin özel ve genel işleri ile gayri menkullerin idaresi ile ilgili arşivler **aile ve gayrimenkul arşivleri** olarak tanımlanır.⁶² Yani aile arşivleri; aralarında akrabalık ilişkisi bulunan bir grup insanın özel ve kişisel faaliyetleriyle alakalı ürettikleri ve topladıkları belgelerdir.⁶³

---

⁵⁷ Aren, "Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri", s. 535.

⁵⁸ "Guidelines for College and University Archives", Prepared by the College and University Archives Section of the Society of American Archivists (SAA), August 1999, [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.archivists.org/governance/guidelines/cu_guidelines.asp (22.11.2009)

⁵⁹ William E. Brown, Jr. and Elizabeth Yakel, "Redefining the Role of College and University Archives in the Information Age", *American Archivist*, s. 59 (Summer 1996), s. 273.

⁶⁰ Aren, "Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri", s. 536.

⁶¹ Seton, a.g.m.

⁶² Ataman, a.g.e., s. 2.

⁶³ Richard Pearce-Moses, *A Glossary of Archival and Records Terminology*, [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.archivists.org/glossary/term_details.asp?DefinitionKey=27 (12.10.2009)

Aile arşivleri, aile tarihi araştırmaları için en temel bir kaynaktır. Aile tarihinin ötesinde, aile arşivleri çok farklı konularda zengin ve çeşitli bilgi hazinesini içerir. Bu arşivler, tarihte insan davranışlarının en önemli göstergesi olan adetler hakkında keşfedilmemiş bilgiler sağlar.⁶⁴

Şahıs arşivleri ise tüzel kişilerin belgelerinden farklı olarak, kişisel, ailevi ve mülklerle ilgili konulardaki arşivleri ifade eder.⁶⁵ Bir kişi tarafından faaliyetlerini sürdürdüğü sırada üretilen, sağlanan ya da kabul edilen ve eğer mevcutsa asli düzeninde korunan belgelerdir.⁶⁶

Şahsi ve aileye ait belgeler, özellikle şahıs; iş, hükümet, ilim sanat veya başka bir alanda şöhrete kavuştuğu zaman değerli bir bilgi ve başvuru kaynağı olabilir. Bu, ayrıca kendilerini göstermeyen ama mesleklerinin, ticaretin temsilcileri ve sistematik belge saklayıcısı olan insanlar için geçerlidir. Şahsi ve aileye ait olan belgeler, bir arşiv deposunda dikkatli muhafazaya layık değerdedirler.⁶⁷

Şahsi evrak fonları, kurumsal belgelerde olduğu gibi, belgeleri üreten kişilerin fonksiyonlarının belgelenmiş delillerini ve belge sahibinin karakterinin izlerini yansıtmaktadır. Şahıs arşivleri, yalnızca kişilerin resmi faaliyetleri ve işleriyle alakalı değildir, ayrıca onların şahsi ve günlük hayatları ve ilişkileri hakkında açıklayıcı en genel kaynaktır.⁶⁸

Şahıs arşivlerinin en önemli kısmını politikacıların, yazarların, sanatçıların, araştırmacıların ve diğer şahsiyetlerin özel mektupları, günlükleri, araştırma notları, demeçleri ve sözlü ya da yazılı anıları oluşturur.

Edebi el yazmalarında olduğu gibi bu tür belgeler özel arşiv dünyasının en önemli bölümünü teşkil ederler ve bu tür malzemeyi toplayan/elinde bulunduran kurumlar büyük saygınlık kazanırlar.⁶⁹

Özel arşivler konusunda arşivcilerin ilk ilgilendiği belge grubu; kişilerin ailelerin, toprak sahip ve yöneticilerinin belgeleridir. Çoğunlukla bu gruba önemli şahıslara ait el

---

⁶⁴ W. Peter Ward, "Family Papers and New Social History", *Archivaria*, s. 14 (Summer 1982), s. 64, 69, 72.

⁶⁵ Ataman, *a.g.e.*, s. 62.

⁶⁶ Richard Pearce-Moses, *a.g.e.*, [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.archivists.org/glossary/term_details.asp?DefinitionKey=49 (12.10.2009)

⁶⁷ James B. Rhoads, *a.g.e.*, s. 62.

⁶⁸ Catherine Hobbs, "The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individuals", *Archivaria*, s. 52 (Fall 2001), s. 126, 127.

⁶⁹ Seton, *a.g.e.*, s. 22.

yazmaları da eklenir. Bu tür belgeler incelendiği zaman üç grup halinde toplandıkları görülmektedir:

- Birinci grupta toplanan belgeler şahıs ve kurumların arşivlerine aittirler ve organik bütünlük gösterirler.
- İkinci grubu özel koleksiyoncular tarafından çeşitli yerlerden toplanmış belgeler oluşturur.
- Üçüncü grupta ise bir araştırma kurumu tarafından tarihi değer taşıdıkları gerekçesi ile kabul edilmiş belgeler bulunur. Bu belgelerin büyük bir bölümünü politikacıların, unvan sahiplerinin, yazarların, müzisyenlerin, sanatçıların ve diğer önemli şahsiyetlerin mektupları, araştırma notları, yazılmış veya kaydedilmiş hatıratları, çeşitli konuşmaları oluşturmaktadır.⁷⁰

---

⁷⁰ Aren, “Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri”, s. 528, 529.

İKİNCİ BÖLÜM: ŞAHIS ARŞİVLERİ

2. 1. LİTERATÜRDEKİ KAVRAMLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Literatürde şahıs arşivi kavramını karşılayabilecek arşiv (archives), kişisel-şahsi evraklar (personal papers), kişisel-şahsi arşivler (papers), el yazması (manuscript), bireysel doküman (ego documents) gibi pek çok terim mevcuttur. Bunun yanında bir arşiv kurumunun evrakının tamamını ifade edebilecek arşiv mevcudu (holdings) ve koleksiyon (collection) terimleri de birbirinin yerine kullanılabilir. Arşivcilik alanında yapılmış sözlük çalışmaları ve rehber niteliğindeki kaynaklar incelendiğinde şahıs arşivleri ve arşiv mevcudu terimlerine karşılık farklı sözcüklerin kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle çeviri eserlerde kendini gösteren bir kavram kargaşası bulunmaktadır. Bu bölümde adı geçen tüm kavramlar açıklanarak literatürdeki kavram karışıklığına son vermek amaçlanmıştır.

2. 1. 1. Arşiv (Archives) Kavramı

Yunanca "archeion" kelimesinden gelen arşiv kelimesi, İngilizce'de hem bir kurum tarafından üretilen resmi belge hem de belgelerin korunduğu ve kullanıldığı bina anlamına gelir.⁷¹

Tüm dünyada kabul edilen tanıma göre arşiv kavramı;

- Bir kurum ya da kuruluş tarafından devam eden değeri nedeniyle koruduğu güncel olmayan belgeler,
- Kalıcı ve devam eden değeri olduğu düşünülen belgeleri seçmek, korumak ve kullanıma açmaktan sorumlu kurum,
- Arşiv kurumunun yerleştiği bina olarak kabul edilir.⁷²

Başka bir tanımda yine bir kurumun tarihsel belgelerine* arşiv, arşiv belgeleri ya da kimi zaman arşiv materyalleri adı verilir. Arşiv ya da arşiv programı, arşiv

---

⁷¹ Thomas Wilsted and William Nolte, *Managing Archival and Manuscript Repositories*, Chicago: The Society of American Archivists, 1991, s. 55.

⁷² *A Modern Archives Reader*, s. 359.

* Daimi olarak saklanmaya değer bulunan küçük orandaki belgelere tarihsel belgeler ya da tarihsel açıdan değerli belgeler adı verilir.

belgelerini seçme, koruma, idare ve kullanıma sunmaktan sorumlu kurum ve bu tür materyallerin saklandığı yer anlamlarına da gelmektedir.⁷³

Bir arşiv kurumu tarafından muhafaza edilen kurumsal belgeler ve şahsi evraklar sıklıkla arşiv olarak adlandırılır. Bu tür malzemeler genelde yanlışlıkla tarihsel belgelerin ya da el yazmalarının bir koleksiyonu olarak kabul edilir. Fakat arşivler basit anlamda düzensiz bir grup tarihsel doküman değildirler. Arşivler bir şahsın ya da kamu veya tüzel bir kuruluşun yasal, idari, politik ve ekonomik işleriyle ilgili, değerlerinden, işlemlerinin bir kanıtı olarak ve/veya içerdikleri bilgiden dolayı sakladıkları belgelerdir. Genel kullanımda “arşiv”, “arşiv kurumu” ya da “arşiv deposu” terimleri arşivleri ve şahıs koleksiyonlarını muhafaza eden kurumları ifade etmektedir.⁷⁴

2. 1. 2. Kişisel Evraklar ve Kişisel Arşivler (Personal Papers) Kavramları

Türkçeye kişisel evraklar ya da şahıs arşivleri olarak çevrilen “personal papers” kavramı ile kişisel arşivler demek olan “papers” kavramı hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktadır. Dolayısıyla arşivcilik terimleri sözlüklerinde bu iki kavram için birbirlerine gönderme yapılır.

Birinci bölümde “Şahıs ve Aile Arşivleri” konusunda zikrettiğimiz gibi kişisel arşivler (papers); tüzel kişilerin belgelerinden farklı olarak, kişisel, ailevi ve mülklerle ilgili konulardaki arşivleri ifade eder.⁷⁵ Kişisel evraklar (personal papers) terimi pek çok sözlükte bir birey tarafından toplanan, mülkiyeti ve tasfiyesi ona ait olan özel belgeler olarak tanımlanır.⁷⁶ Bunun yanı sıra şahıs arşivleri kuruluşların ürettiği belgelerden ayrı olarak kişisel ya da aileye ait gayrimenkullerle alakalı belgeler anlamına da gelir.⁷⁷

Kişilerin kendi şahsi, özel ya da mesleki faaliyetleri sırasında ürettikleri ya da diğer şahıs ve kurumlardan aldıkları belgelere şahsi/kişisel evraklar denmektedir. Örneğin bir yazma eser kütüphanesinde bulunan Susanna Vultaggio Evrakı, bu şahıs tarafından üretilmiş ya da alınmış devam edegelen bir değer ve öneme sahip mektuplar, günlükler, fotoğraflar ve diğer belgeleri ifade etmektedir.⁷⁸

---

⁷³ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 3.

⁷⁴ James Gregory Bradsher “An Introduction to Archives”, *Managing Archives and Archival Institutions*, ed. by James Gregory Bradsher, with a foreword by Frank B. Evans, Chicago: University of Chicago Press, 1989, s. 3, 5.

⁷⁵ Ataman, *a.g.e.*, s. 62.

⁷⁶ *Dictionary of Archival Terminology= Dictionnaire de Terminologie Archivistique: English and French with Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish*, edited by Peter Walne; compiled by Frank B. Evans, François J. Himly, Peter Walne, München: K.G. Saur, 1984, s. 124 ve Ataman, *a.g.e.*, s. 62.

⁷⁷ *A Glossary for Archivists, Manuscript Curators, and Records Managers*, compiled by Lewis J. Bellardo, Lynn Lady Bellardo, Chicago: The Society of American Archivists, 1992, s. 25.

⁷⁸ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 3, 4.

2. 1. 3. *El Yazması (Manuscript) Kavramı*

Tüm dünyada kabul edilen tanıma göre el yazması (manuscript); elle ya da daktiloyla yazılmış belgedir.⁷⁹ Ancak bu terim, kabul edilen anlamının yanında şahıs arşivleri yerine de kullanılır ve sözlüklerde “papers” veya “personal papers” terimlerinin yerine geçebilir. Genellikle tarihi ve edebi değeri ya da önemi olan el yazması belgeler anlamına gelen bu terim; çeşitli biçimlerde "archives-arşiv" terimi yerine, bir plan dahilinde fakat provenansına bakılmaksızın farklı kaynaklardan sağlanan "artificial collection-suni koleksiyon" yerine ve öneminden dolayı bir özel arşiv kurumu tarafından sağlanan “şahıs arşivi” yerine kullanılır.⁸⁰

Yazma terimi gerçekte elle yazılmış ya da daktilo edilmiş belge anlamına gelmekte olup yazma ve tarihsel el yazması geniş anlamıyla tarihsel belgeleri ifade etmektedir. Yazmalar ve tarihsel yazmalar terimleri çoğu kez bir şahıs, topluluk ya da kurum tarafından üretilen ya da derlenen, koruma ve araştırmaya sunma amacıyla bir kütüphane ya da tarih cemiyeti gibi bir kuruma aktarılan ya da bu kurumlar tarafından toplanan belgeleri ifade etmektedir. Yazma terimi ayrıca bir şahıs tarafından uzun yıllar boyunca çeşitli kaynaklardan derlenip toplanan ve bir kütüphane ya da bir diğer kuruma bağışlanan tarihsel belgeleri de içermektedir. Örneğin; Luke Evans'ın İç Savaş dönemine ait topladığı mektup ve günlükler "Luke Evans Yazmaları" olarak adlandırılır.⁸¹

2. 1. 4. *Arşiv ve Şahıs Arşivi Kavramlarının Karşılaştırılması*

Kurumsal arşivleri ve şahıs arşivlerini barındıran kurumlar arasında kurumsal amaçlar ve topladıkları belge türleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Frederick M. Miller'ın “Arranging and Describing Archives and Manuscripts” adlı kitabında bu ayrım şu şekilde özetlenmiştir: ⁸²

---

⁷⁹ Ataman, *a.g.e.*, s. 33.

⁸⁰ Bellardo, *a.g.e.*, s. 22.

⁸¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 4.

⁸² Fredric M. Miller, *Arranging and Describing Archives And Manuscripts*, preface Mary Jo Pugh, Chicago: The Society of American Archivists, 1990, s. 11-16.

Kurumsal Arşivler	Şahıs Arşivleri
Arşivler öncelikli olarak kurum içi faaliyetlerdir. Amaçları, parçaları oldukları kuruluşun devam eden fonksiyonlarıyla ilgili belgeleri, ihtiyaç duyulmadıkları dönemlerde saklamaktır.	Buna karşın şahıs arşivlerini barındıran kurumların amacı, araştırmacılara kurum dışından farklı kurum ve bireylerden çeşitli malzemeler toplayarak hizmet vermektir.
Kurumsal misyonunun yanında arşivler bağlı oldukları kuruluşların belgelerini toplarlar.	Şahıs arşivi kurumları, belirlenmiş sağlama politikalarına göre bilinçli taleplerinin sonucu olarak belge toplarlar.
Düzenli bir arşiv, belgelerini bir belge yönetim programı dahilinde ele alır.	Şahıs arşivi kurumlarında sağlama işlemi nadir olarak etkili bir belge yönetim programıyla yönetilir.
Arşivler yalnızca tek bir kuruluştan malzeme devralırlar.	Şahıs arşivi kurumlarında ise yüzlerce farklı kaynaktan belge sağlanır.
Arşivler belge koruma teknikleri ve teknolojilerindeki değişimlerden etkilenirler.	Şahıs arşivi kurumlarında ise belge koruma teknikleri yetersizdir.
Arşivlerde belgenin üretimiyle arşive intikali arasında geçen süre kısadır.	Şahıs arşivi kurumlarında ise belgenin üretimiyle arşive intikali arasında geçen süre daha uzundur.
Arşiv kurumları, daha düzenli ve fiziksel açıdan sağlıklı belgeleri arşiv programları dâhilinde ele alırlar.	Şahıs arşivi kurumları, bağışçıların imkânsızlıkları ya da bilinçsizlikleri nedeniyle daha düzensiz ve fiziksel açıdan bozulmuş malzemeleri ele alırlar.
Bu kurumlarda çalışan arşivciler, belgelerin kaynağını, dosya düzenini tespit etmede fazla zaman harcamazlar.	Bu kurumlarında arşivciler, belgenin kaynağı ve konusunun belirlenmesi, dosya düzeninin oluşturulması meselelerine daha fazla zaman ayırırlar.

2. 1. 5. Bireysel Doküman (Ego Documents) Kavramı

Bireysel doküman terimi Hollandalı tarihçi Jacques Presser tarafından bulunmuş ve günlükler, otobiyografiler ve seyahat günlükleri gibi bir kişi tarafından ilk elden yazılmış malzemeler olarak tanımlanmıştır.⁸³

Ortaçağ'ın sonundan itibaren kişilerin ürettikleri bu etkileyici belgeler şahısların biyografileri, aile tarihleri ya da Avrupa kültürünün tarihi gibi çeşitli konularda kullanılmaktaydı.⁸⁴

Bireysel dokümanlar (günlükler, hatıralar, prologlar, biyografiler ve mektuplar) yazarın aktif durumunu, onun algısını, olayları ve insanları sosyal kültürel ve politik bağlamda değerlendirmesini gösterdiği otobiyografik metinlerdir. Bu metinler tarih yazımında kurucu bir etken olan kültürel hafızayı oluştururlar. Bunların yanı sıra, bu belgeler belli bir tarihsel dönemin kültürünü, zihniyetini ve ortamını açığa çıkaran benzersiz kaynaklardır.⁸⁵

2. 1. 6. Koleksiyon (Collection) ve Arşiv Mevcudu (Holdings) Kavramları

Koleksiyon terimi, üzerinde tartıştığımız kavramların en karmaşık olanıdır. Sözlüklere bakıldığında bu terimin 3 farklı anlamda kullanıldığını görmekteyiz:

- (1) En yaygın kullanıma sahip tanım olarak; konusu, sağlama politikası, üreticisi, dili, ortamı ya da belge türü gibi bazı genel özelliklerine dayanılarak genellikle herhangi bir kaynaktan gelen, bazen satın alınarak yapay olarak bir araya getirilen belge birikimi,⁸⁶
- (2) Şahıslar ya da kurumlar tarafından üretilen belge grubu ve
- (3) Bir özel arşiv kurumunun arşiv mevcudunun tamamıdır.⁸⁷

Koleksiyon terimi, arşivciler, müzeciler ve kütüphaneciler tarafından çeşitli şekillerde kullanılırlar. Bazen bu terim, bir arşiv kurumu tarafından "toplanan" tüm arşiv mevcudu (holdings) olarak tanımlanır.

⁸³ <http://www.lib.monash.edu.au/microform/4226.html> (04.11.2009)

⁸⁴ <http://www.esf.org/activities/exploratory-workshops/humanities-sch/workshops-detail.html?ew=6648> (04.11.2009)

⁸⁵ Tsvetana Georgieva, "Ego Document and the Cultural Memory: Applied to Edirne (Odrin) and the Balkan War=Bireysel Doküman ve Kültürel Hafıza; Balkan Savaşı ve Edirne", *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumu Bildirileri = Information-Documentation Management and Cooperation Among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers: 5-7 Haziran 2008*, (yay. haz.) Ender Bilar, Yaşagül Ekinci, Edirne, 2008, s. 403.

⁸⁶ Bellardo, *a.g.e.*, s. 7, *Keeping Archives*, s. 465 ve Ataman, *a.g.e.*, s. 63.

⁸⁷ Bellardo, *a.g.e.*, s. 7.

Schellenberg bu terimin tanımlanmasındaki karışıklığı gidermek adına 3 türlü koleksiyon tanımı yapmıştır: (a) organik koleksiyon, (b) suni-yapay koleksiyon ve (c) karma koleksiyon.⁸⁸ Belli bir kişi ya da dini, eğitici, ticari veya başka bir kuruluş tarafından meydana getirilen malzeme için **organik koleksiyon** terimi kullanılır. Çeşitli kaynaklardan temin edilmiş olan ve meydana geliş tarihlerine göre değil, sonradan bir araya getirilmiş evraklar için **sunî koleksiyon** terimi geçerlidir. Çeşitli kaynaklardan gelen tek tük belgelerin veya küçük gruplar halindeki belgelerin, bir yazma eser deposunda koleksiyon haline getirilmesi sonucunda **karma koleksiyon** meydana gelir.⁸⁹

Schellenberg bu tipolojiyi, her terimin hangi şartlarda kullanıldığını açıklayarak geliştirmiştir. Ancak suni koleksiyon ile karma koleksiyon arasında tatmin edici bir fark ortaya koyamamıştır. Kanada Arşivsel Tanımlama Kuralları (RAD), koleksiyon kavramını Schellenberg'in listesindeki (b) suni-yapay koleksiyon ve (c) karma koleksiyon terimleri açısından tanımlamıştır. Buna göre **koleksiyon**; sağlama yöntemi, konusu, taşındığı ortam, belge türü, koleksiyoncunun adı gibi belgelerin bazı ortak özellikleri nedeniyle farklı kaynaklardan bir araya getirilmiş yapay belge birikimidir.⁹⁰

Ulusal ve uluslar arası uygulamada kütüphane uygulamasında olduğu gibi koleksiyon terimi önceleri tek bir kaynaktan gelen belge birikimi anlamında kullanılırdı. Ancak Michael Cook'un ifadesine göre bu terimin bilinçli bir şekilde bir araya getirilen, birbiriyle bağlantılı olmayan bir grup malzeme için kullanılması daha uygundur.⁹¹

Koleksiyon terimi, dokümanter malzemeye iki türlü uygulanmaktadır: Birincisi bir arşivdeki bütün eserleri ifade etmek için, mesela New York Tarih Cemiyeti Koleksiyonu gibi; ikincisi ise bu eserler arasında belli fonları ifade etmek için kullanılmıştır. Koleksiyon terimi birinci anlamda kullanılacaksa "mevcut eserler" terimi tercih edilmelidir.⁹²

Koleksiyon terimi ortak bir kaynağa sahip tarihsel belgeler bütünü ifade etmektedir. Örneğin, Susanna Vultaggio tarafından üretilmiş ve bir kütüphanenin tarihsel belgeler programı kapsamında toplanmış tarihsel belgeler, Susanna Vultaggio Yazmaları ya da Susanna Vultaggio Evrakı olarak adlandırılacağı gibi Susanna

⁸⁸ James Currall, Michael Moss, And Susan Stuart, "What is a Collection", *Archivaria*, s. 58 (Fall 2004), s. 137, 138.

⁸⁹ Schellenberg, *a.g.e.*, s. 141, 142.

⁹⁰ James Currall vd., *a.g.m.*, s. 138.

⁹¹ Michael Cook, *Information Management and Archival Data*, London: The Library Association Publishing, 1993, s.62.

⁹² Schellenberg, *a.g.e.*, s. 140, 141.

Vultaggio Koleksiyonu olarak da adlandırılabilir. Koleksiyon ayrıca bir şahıs tarafından derlenen tarihsel belgeleri de ifade etmektedir. Luke Evans yazmaları aynı zamanda Luke Evans Koleksiyonu olarak da adlandırılabilir. Bir diğerk örnek olarak, herhangi bir kütüphane, elinde dağınık bulunan tüm fotoğrafları bir araya getirerek o kütüphanenin fotoğraf koleksiyonu olarak adlandırabilir. Son olarak, kimi kişiler bir arşivdeki tarihsel belgelerin tümüne bu arşivin koleksiyonu olarak işaret ederler. Arşivin tüm tarihsel belgelerini ifade etmek ve yanlış anlamalara meydan vermemek üzere daha uygun bir terim arşiv mevcududur.⁹³

Arşiv mevcudu kavramı; bir arşiv kurumunun sorumluluğu altında olan belgeler ve arşiv malzemesinin tamamı olarak açıklanır.⁹⁴

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi bir arşiv kurumunun belgelerinin tamamını ifade ederken hem koleksiyon hem de arşiv mevcudu kavramlarının kullanılabilđi görölmektedir.

---

⁹³ Dearstynne, *a.g.e.*, s. 4.

⁹⁴ Walne, *a.g.e.*, s. 87, Bellardo, *a.g.e.*, s. 17, *Keeping Archives*, s. 471 ve Daniels and Walch, *a.g.e.*, s. 341.

2. 2. ŞAHIS ARŞİVLERİNİN BİR BELGE YÖNETİM PROGRAMI ALTINDA ELE ALINMASI

2. 2. 1. Şahıs Arşivlerinin Sağlama Süreci

Arşiv programlarının 3 temel amacı vardır: Bunlardan birincisi, uygun belgelerin kalıcı koruma için belirlenmesi, seçilmesi ya da toplanmasını gerektirmektedir. İkincisi belgeleri düzenleme ve korumayı içerir ve son amaç ise araştırma araçları hazırlayarak ve referans hizmeti sunarak belgelere erişimi mümkün kılmaktır.⁹⁵

Tarihsel belge programları sağlama ve koruma için belgelerin seçiminde sistematik bir yaklaşım izlemelidir. Programlar koruyucu olduğu kadar geleceğe yönelik öngörülere de sahip olmalıdır.⁹⁶

Tüm arşivcilik faaliyetleri arşivcilerin birincil sorumluluklarını yerine getirmelerine bağlıdır. Bu da daimi araştırma değerleri nedeniyle devamlı korunması gereken küçük bir yüzdeye sahip belgelerin tespiti ve seçimidir. Özellikle bilgi açısından zengin toplumumuzda üretilen belgelerin muazzam miktarı her şeyin saklanmasını imkansız kılıp dikkatli seçimi zorunlu hale getirir.

Tespit ve seçim işlemi geniş anlamlara sahiptir. Arşivciler neyi koruyacaklarına karar vererek kimi hukuki ve sosyal konularla yaşam kalitesi konusunda geniş anlamları olan çoğu araştırma türüne katkıda bulunurlar. Gelecek kuşakların geçmiş ataları ile ilgili araştırmaları yapabilmeleri ve böylece tarihsel anlayışın geleceğine bir etkileri olma konusunda hangi bilginin gerekli olduğuna karar verme işlemine yardımcı olurlar. Geçmiş bugüne bağlamak konusunda arşivcinin görevi olan seçim işi zorunlu bir iştir.⁹⁷

Arşivsel sağlama, bir arşiv kurumunun arşiv mevcuduna katabileceği tarihsel malzemeleri belirleme ve bağış ya da satın alma yoluyla bu tarihsel malzemeleri arşiv mevcuduna ekleme sürecidir. Şahıs arşivi kurumları, alışıldığı üzere tarihsel malzemeyi sağlama süreci doğrultusunda temin ederler. Sağlama, birbiriyle alakalı kararlar ve faaliyetler zinciri olarak görülebilir. Öncelikle bir kurum, ilgi alanlarının, kaynaklarının

---

⁹⁵ Richard M. Kesner, "Archival Collection Development: Building a Successful Acquisitions Program", *A Modern Archives Reader*, s. 114.

⁹⁶ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 37.

⁹⁷ Aynı eser, s. 99.

ve hizmet vermek istediği kullanıcı kitlesinin durumunun analizi üzerine toplama politikasını oluşturmaktadır.⁹⁸

Toplama politikaları genellikle bir ya da birden fazla sınırlayıcıya bağlıdır: **konu alanı, zaman aralığı ve coğrafi bölge.**⁹⁹ Ataman'a göre ise muhtemel toplama kıstasları üç grup altında toplanabilir: Bunların birincisi, toplum hayatında öne çıkmış veya sıradan insanların evraklarını toplama doğrultusunda olabilir. İkinci bir muhtemel kıstas, bölge bazında bir toplama politikası izlemektir. Son muhtemel kıstas ise konu bazında bir politika götürmektir.¹⁰⁰

Tüm arşiv kurumlarının potansiyel sağlamanın uygunluğunu değerlendirmek için kullanabileceği bir **toplama odağı** olmalıdır. Bir toplama odağı personeli çalışma alanıyla ilgili yönlendirmesi açısından bir arşiv programı için gereklidir. Toplama odağı arşivcilere kurumun geniş misyon ve amaçları ışığında potansiyel sağlamalarını değerlendirmede yardımcı olur. Bir toplama programı için odak seçmede **üç soru** sorulabilir:

- Hangi belgelere ulaşılabilir?
- İhtiyaç duyulan belgeler nelerdir?
- Diğer ilgili kurumlar ne topluyor?

Zaman ve kaynaklar elverdiğince, bir arşivci bir coğrafi alan ya da işçi tarihi, insan hakları ya da demiryollarının gelişimi gibi özel bir konu alanında mevcut belgelerin araştırmasını yapmalıdır. Böyle bir araştırma, alanda hangi belgelerin var olduğunu, belgelerin kimin elinde olduğunu ve sağlamanın mümkün olup olmadığını ortaya koyabilir.

Mümkün olabilecek çok sayıdaki toplama teması içinden arşivciler tek bir ya da birkaç odak seçmelidirler. Bu son kararı vermek için, arşivcinin araştırma camiasının neye ihtiyacı olduğundan ve diğer kurumların bu ihtiyaçları ne ölçüde giderdiğinden haberdar olması gerekir.

Akıllıca seçildiğinde, toplama odağı belirli bir toplulukta, bölgede ya da konu alanında değerli belgeleri belirlemede yardımcı olur ve bir arşiv kurumuna açıkça tanımlanmış sağlama amaçları sağlar. Bir arşiv geliştğinde, daha çok kullanıcıyı ve

---

⁹⁸ *A Modern Archives Reader*, s. 101.

⁹⁹ R. Joseph Anderson, "Managing Change and Chance: Collecting Policies in Social History Archives", *American Archivist*, Vol. 48 No. 3 (Summer1985), s. 298.

¹⁰⁰ Ataman, a.g.m.

aynı zamanda bağışçıyı çekmeyi başaracaktır çünkü bölgesindeki diğer kurumlardan farklı bir kimlik oluşturacaktır.¹⁰¹

Sağlama politikası arşiv kurumlarının malzemesine neleri katacağı, sağlama konusunda ne kadar limit koyacağı ve ne tür materyalle özel olarak ilgileneceği konusunu garanti altına alır. Sağlama politikası sorumlu arşivciler için karar verme aşamasında hayati bir araçtır. Eğer politika kamuya açık yapılırsa, -kuruma potansiyel bağışçıları yönlendirsin ya da yönlendirmesin- diğer kurumlardaki sağlama personeline çok faydalı olur. Politika ayrıca bağışçıların sahip oldukları malzeme hakkında kuruma başvurmaları konusunda yardımcı olur.

Politika, koleksiyonun içeriğini ve kapsamını belirleyerek değişken ya da tutarsız sağlama kararlarını önlemelidir. Politika, verilen kişisel kararların kapsamını daraltmalıdır. Buna ek olarak, açık bir biçimde tanımlanmış bir sağlama politikası arşivlere koleksiyonlarına uymayan malzemeleri geri çevirmelerine olanak sağlar.¹⁰²

Sağlama politikası;

- Uzmanlığını açıkça tanımlamalı
- Coğrafi odak noktasını belirlemeli
- İlgilendiği tarih aralığını belirlemeli
- İlgilendiği kurumların, derneklerin, şahısların belgelerini belirlemeli
- Sağlanacak materyal formu belirlenmelidir.

Sağlamanın kapsamı ne kadar geniş olursa arşivcilerin görevi o kadar artar ve diğer kurumların sağlama ilgileriyle çakışma olasılığı da artar.¹⁰³ **Politika** öncelikle tamamlanmalı, resmi olarak onaylanmalı ve yayımlanmalıdır. Politika bir yetki belgesi olarak kabul edilmeli ve diğer arşiv kurumlarına, potansiyel bağışçılara ve araştırmacılara ulaştırılmalıdır. Politika düzenli olarak değerlendirilmelidir.¹⁰⁴

Bir sağlama politikası aşağıdaki şu unsurları içermelidir:

- **Amacın ya da mantığın belirtilmesi:** Bir sağlama politikası programın görev bildirgesi ile ilişkili ve ondan elde edilen bir açıklama ile başlamalıdır. Bu politika genellikle coğrafi alan, konu, zaman dilimi ya da diğer "ortak payda" ile sınırlanmış

¹⁰¹ Richard M. Kesner, a.g.m., s. 116-118.

¹⁰² *Keeping Archives*, s. 138, 139.

¹⁰³ *Aynı eser*, s. 140.

¹⁰⁴ *Aynı eser*, s. 142.

"akılcı bir koleksiyon geliştirme programının dikkatlice belirlenmiş amaçları"nı sağlamalıdır.

- **Vurgulanması istenilen konular ve alanlar:** Araştırmayı desteklemek için yeterli dokümantasyonun bulunduğu hemen her konuda tarihsel belgeler aranıp toplanabilir. Bunun ardındaki düşünce konuyu aydınlatacak, birbirini tamamlayacak ve araştırmacılar tarafından birlikte ele alınabilecek ilgili belgeleri toplamaktır. Vurgulanması istenen alanların tartışılması sağlama politikası açıklamasının kalbini oluşturmakta ve koleksiyonun konusal, kronolojik ve coğrafi önceliklerinin olabildiğince ayrıntılı sunulmasını gerektirmektedir.
- **Sağlanan materyalin türleri:** Politika, programın hangi fiziksel türde, örneğin, mektuplar, günlükler, fotoğraflar, kayıt defterleri ve bilgisayar kayıtları gibi, tarihsel belgeleri aradığını ve koleksiyon oluşturduğunu göstermelidir.
- **Tarihsel belgeler tarafından desteklenen faaliyet türleri:** Açıklama materyalin önceden tahmin edilen kullanıcılarına bir bakış sağlamalıdır. İlk ve en başta gelen yaklaşım araştırma olmalıdır; örneğin, bir ticari arşiv için hukuki belgeleme ve idari devamlılık, bir üniversite koleksiyon geliştirme programı için fakülte ve öğrenciler tarafından araştırma amaçlı kullanımı, şirket arşivi tarafından hukuki ve idari amaçlı kullanımı.

Değişen araştırma alanları, kullanımlar ve gereksinimler ışığında ve uzun vadeli çalışma planları gözden geçirildiğinde açıklama da düzenli olarak incelenmeli ve ele alınmalıdır.¹⁰⁵

Sağlama politikası resmi olarak onaylandıktan sonra koleksiyona yeni kabuller bu politika çerçevesinde değerlendirilmelidir. Sağlama kararını etkileyen faktörler şunlardır:

Genel Kaynak Sorunları

- Satın alma ve nakil masrafları gibi ekonomik maliyetler nelerdir?
- Depolama, düzenleme ve tanımlama, koruma gibi sağlanan malzemenin imkanları nelerdir?
- Kütüphane malzemesi gibi hangi ilgili kaynaklar sağlamayı desteklemek için elde edilmelidir?¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 108-111.

Öncelikle arşiv kurumu, hangi ikincil ya da diğer birincil araştırma araçlarına sahip olduğuna karar vermek için bilimsel kaynaklarını incelemekle işe başlanmalıdır. Kütüphane koleksiyonlarının toplama odağını nasıl tamamladığını görmek için kütüphanenin kitaplarına, süreli yayınlarına, gazetelere, kamu belgelerine, mikrofilm, kayıt ve film koleksiyonuna, broşürlere, haritalara... vb. bakması gerekir.

Bir koleksiyonu oluşturmanın mali sonuçlarını göz önünde bulundurmak da eşit derecede önemlidir. Bu esnada kurumun ekonomik durumunu da değerlendirmek gerekir. Yalnızca koleksiyonu ya da koleksiyonu tamamlayıcı ikincil kaynakları temin edebileceğine karar vermenin yanında kurumun koleksiyonu yönetecek, işleyecek* ve kullanıma sunacak personel için gerekli kaynakları ve koleksiyonu sağlama ve depolama masraflarını karşılayabileceğinden emin olması gerekir.

Bunun yanında kurumun personelini de gözden geçirmesi gerekir. Bu malzemelere arşiv ve el yazması kaynaklarının yönetim teknikleri ve teorilerinde eğitim almış şahıslar tarafından muamele edilmelidir.¹⁰⁷

Fiziksel Format Faktörleri

Malzemenin fiziksel formatı ve kurumun onu yönetme, koruma ve kullanıma açma kabiliyeti sağlama kararını etkileyebilir.

- Harita, manyetik ortam, film, film negatifleri gibi malzemeler için uygun depo teçhizatı var mıdır?
- Malzeme için çevresel koşullar uygun mudur?
- Malzeme için yeterli yönetim ve teftiş gerçekleştirilebilir mi?
- Kurumda malzemeyi kullanıma açmak için uyumlu teknoloji bulunmakta mıdır?¹⁰⁸

Bir koleksiyonu muhafaza etmek için gerekli fiziksel özellikleri göz önünde bulundurmak gerekir. Kurumun deposunda koleksiyonu saklama, işleme ve kullanıma açmak için yeterli alanın bulunması gerekir. Bu depo alanının yangın ve su baskınlarına

---

¹⁰⁶ *Keeping Archives*, s. 142.

* Processing=İşleme: Evrakların sağlanması, düzenlenmesi, nitelenmesi ve korunmasının kayda geçirilmesini ifade eden genel terim. (Bekir Kemal Ataman, *a.g.e.*, s. 55.)

¹⁰⁷ Mary Lynn McCree, "Good Sense and Good Judgement: Defining Collections and Collecting", *A Modern Archives Reader*, s. 106, 107.

¹⁰⁸ *Keeping Archives*, s. 142.

karşı korumalı olması gerekir. Isının, nemin ve aydınlatmanın da kontrol altında tutulması gerekir.¹⁰⁹

Malzemenin Kullanımıyla İlgili Sorunlar

Arşiv malzemesini kimlerin nasıl kullanacağı kurumun sağlama politikasını etkileyebilir.

- Malzeme için bilinen bir talep var mı?
- Bu talep ısrarcı mı yoksa geçici mi?
- Bu talep kurumun daimi kullanıcılarından mı geldi?
- Malzeme çeşitli araştırma konularıyla mı ilgili?
- Araştırmacılar geçmişle alakalı belgeler kadar güncel belgelerle alakalı mı?
- Araştırmacıların başka bir kurumda oluşturulmuş ilgili materyale başvurma ihtiyacı var mı?
- Araştırmacılar malzemeye ulaşımında pahalı olacak bir yöntemi kullanmak isterler mi?¹¹⁰

Arşiv kurumu; bir koleksiyon oluşturma ve koruma görevi üstlendiğinde bunu tüm bilim dünyasının faydası için yaptığının açıkça anlaşılması gerekir. Kurum koleksiyona kendi üyelerinin, öğrencilerin ya da bilim adamlarının erişimine bilinçli olarak sınırlama getiremez. Bir şahıs koleksiyonu kullanım şartlarına uyacak nitelikli araştırmacılara açık olmalıdır. Hangi kullanıcılara hitap edeceğine ya da hizmet vereceğine karar vermesi de önemli bir faktördür. Arşiv kurumunun okuyucu kitlesinin sürekli ilgili ve destekleyici olacak kadar geniş olmasına dikkat etmesi gerekir.¹¹¹

Sorumluluk-Gözetim Sorunları

- Bu kaynaktan bir malzeme üzerinde sorumluluğu olan başka bir kurum var mı?
- Bu malzemenin diğer kurumun arşiv mevcudunda bulunması daha uygun olabilir mi?

---

¹⁰⁹ Mary Lynn McCree, a.g.m., s.107.

¹¹⁰ *Keeping Archives*, s. 143.

¹¹¹ Mary Lynn McCree, a.g.m., s.107, 108.

- Araştırmacılar, arşiv kurumunu bu malzemenin asıl sorumlusu olarak kabul eder mi? ¹¹²

Koleksiyon geliştirme politikasına karar vermede diğer temel bir faktör de kurumun yerleştiği bölgedeki diğer kurumların oluşturdukları toplama politikalarından haberdar olmaktır. ¹¹³

Etkili bir sağlama programı uygun materyali belirleme, yerleştirme ve güvenceye almak için etkili bir alan araştırmasına dayanır. ¹¹⁴ **Alan araştırması**, bir koleksiyon için belirleme, yerleştirme, görüşme ve belgeleri koruma faaliyetlerini içerir. Bu görevler koleksiyonu geliştirmek için kurum tarafından görevlendirilen bir görevli (field agent) tarafından gerçekleştirilir.

Bu görevlinin güçlü arşiv mevcudu geliştirerek kurumun sağlama amaçlarını gerçekleştirme sorumluluğu vardır. Bu faaliyet ve görevler 6 gruba ayrılabilir: veri toplama, bağışçıyla temasa geçme, değerlendirme, anlaşmaya varma, devir ve kabul ve izleme. ¹¹⁵

1. Veri Toplama

Görevli öncelikle değerli belgelere sahip olabilecek şahıs veya kurumlara bir başvuru niteliği taşıyan “lead” (kılavuz)* ile işe başlar. Birinci adım görevlinin koleksiyonun kurumun toplama odağının kapsamına girip girmediğine karar vermesine yardımcı olacak bilgilerle ayrıntılı olarak kılavuzu geliştirmesidir. Görevli ayrıca muhtemel bağışçılar hakkında bilgiye ihtiyaç duyar, belgelerin kaynağıyla ilgili bilgileri bir araya getirmelidir.

Toplanacak bilginin bir diğer önemli parçası söz konusu olan belgelerin herhangi bir kısmının başka bir kuruma emanet olarak verilip verilmediğidir. Araştırılan belgelerin bir kısmının başka bir kurumda yer aldığına dair bir inanç varsa yapılacak en iyi şey bunun kurumun çalışanlarına sorulmasıdır. Görevli bu cevaba göre koleksiyonun peşine düşüp düşmeyeceğine karar vermelidir.

Son olarak araştırmacı üzerinde düşünülen koleksiyonda karşılaşmayı beklediği belge türlerini incelemelidir.

---

¹¹² *Keeping Archives*, s. 143.

¹¹³ Mary Lynn McCree, a.g.m., s.108.

¹¹⁴ *A Modern Archives Reader*, s. 101.

¹¹⁵ Virginia R. Stewart, “A Primer on Manuscript Field Work”, *A Modern Archives Reader*, s. 125, 126.

* Bir ya da birkaç arşivin belirli konular, dönemler veya coğrafi bölgelerde yahut da belirli belge kategori veya türleriyle ilgili mevcudunu niteleyen araştırma aracı. (Ataman, a.g.e., s. 61.)

Görevli süreç içerisinde şüphesiz çok sayıda görüşme yapacaktır. Bir **Kılavuz Formu** özel bir koleksiyon üzerinde kurumun dosyalarını içerecek çok sayıdaki belgeden bir tanesidir. Kılavuz formunda olması gereken başlıklar:

- Koleksiyonun adı ve önemi
- Kılavuzun kaynağı; muhtemel bağışçının adı, telefon no.su ve adresi
- Bağışçının belgelerle ilgisi
- Belgelerin kaynağı ve yeri
- Formun ilk düzenlenme tarihi
- Görüşmenin geçmiştir.¹¹⁶

2. Bağışçıyla Temasa Geçme

Veri toplama aşaması görevliye bağışçıyla kurulacak verimli etkileşim ortamı hazırlar. Eğer kurum malzemeyi ısrarla istiyorsa, görevli muhtemel bağışçiyı ikna etmek zorundadır. Araştırmacı güven kazanmalı ve kurumun programını ve esaslarını bağışçı gözünde anlaşılır kılmalıdır.

Bir telefon görüşmesi ya da ziyaret; bir işçi lideri, bir sanatçı ya da bir politik toplulukla bağlantıya geçmede daha iyi sonuç verebilir. Görevli bağışçının en rahat olabileceği ortamı değerlendirerek temasını ona göre şekillendirmelidir.

Muhtemel bağışçıyla bir randevu gerçekleştirildiğinde araştırmacı; malzemenin kaynağı, tasfiye yetkisi ve devir koşulları gibi bilgileri kaydedeceği kapsamlı bir ajanda tutar. Değerlendirme ve görüşme süreci eş zamanlı yürütülen faaliyetlerdir.¹¹⁷

3. Değerlendirme

Değerlendirme, bir koleksiyonun özelliklerini, bilgisel içeriğini ve bütünlüğünü değerlendirmeyi kapsar.¹¹⁸ Değerlendirme "değerinin belirlenmesi süreci ve böylece belgenin yürürlükte olan idari, hukuki ve mali kullanımı, belgesel ve bilgisel ya da araştırma amaçlı değeri; düzenlenmesi ve diğer belgelerle ilişkilerine bağlı olarak tasfiyesi"dir. Değerlendirme, genellikle, analiz, değer saptanması, araştırma ilgileri

---

¹¹⁶ Aynı makale, s. 126-128.

¹¹⁷ Aynı makale, s. 128, 129.

¹¹⁸ Aynı makale, s. 129.

konusunda bilgi ve gelecekteki araştırma eğilimleri konusunda öngörüyü gerektirdiğinden arşiv faaliyetlerinin en entelektüel çaba gerektiren kısmı olarak kabul edilir.¹¹⁹

Kurumsal arşivlerde olduğu gibi şahıs arşivlerinde de sağlama seviyesine yani **aktif** bir şekilde politikasına uyacak malzemenin seçimine ya da **pasif** bir yaklaşımla malzemenin teklif edildiği gibi kabul edilip edilmeyeceğine karar verilmelidir.

Tüm malzeme sağlama politikasına dayalı olarak değerlendirilmelidir. Başlangıç olarak malzemenin hızlı bir şekilde incelemesi yapılmalıdır. Bu inceleme, temel belge türlerini, belgelerin içerdiği bilgiyi, tarih aralıklarını ve niceliğini, belgelerin sırasını ya da düzenini, koleksiyona gelecekte muhtemel katılımları ve fiziksel durumlarındaki sorunları not ederek malzemeyi doğru bir şekilde tanımlamalıdır. Bu inceleme sonucunda elde edilen bilgilere dayanarak, kuruma teklif edilen malzemelerin arşivsel değeriyle ilgili sağlıklı bir karar verilebilir.¹²⁰

Değerlendirme işlemi genellikle üç şekilden biri ile sonuçlanır: değeri nedeniyle daimi olarak saklanmak üzere belgelerin belirlenmesi; yeterli değere sahip olmadığı için belgelerin reddedilmesi; ya da bir kısmını saklarken geri kalan kısmını reddetme.

Sonuç olarak karar verildikten sonra değerlendirme kararı için gerekçeler yazılmalı ve sağlama dosyalarında arşiv belgelerinin neden kalıcı değere sahip olduğu kararının verildiğini gösteren belgeler olarak saklanmalıdır.¹²¹

4. Anlaşmaya Varma

Görevlinin amacı seçilen ve kuruma devredilmesi kararı verilen malzemelerin hem fiziksel sorumluluğunu hem de yasal mülkiyet hakkını kazanmaktır.¹²²

Kişisel mülkiyetin bir arşiv kurumuna devri açık ve kesin bir biçimde belgelendirilmelidir. Arşiv malzemelerinin hem fiziksel hem de entelektüel bileşenleri (örneğin kayıt ortamı ve içerdiği mesaj) olduğu gibi devir belgesinin de hem fiziksel hem de entelektüel mülkiyetin tasfiye hakkını belgelemesi önemlidir.¹²³

Bağış anlaşması kurum ve bağışçı arasında görüşülen maddelere göre hazırlanacaktır. Belgenin son hali en az iki kopya olarak hazırlanmalı ve kurumun

---

¹¹⁹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 112.

¹²⁰ *Keeping Archives*, s. 148, 149.

¹²¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 116.

¹²² Virginia R. Stewart, *a.g.m.*, s. 131.

¹²³ Trudy Huskamp Peterson. "The Gift and the Deed", *A Modern Archives Reader*, s. 139.

temsilcisiyle bağışçı tarafından imzalanmalıdır. Bağış anlaşması koleksiyon üzerinde kurumun kalıcı dosyalarının bir parçası olur ve bir kopyası da bağışçıda kalır.¹²⁴

5. Nakliye ve Kabul

Bu aşamada görevlinin amacı bağışlanan ya da emanet edilen tüm belgeleri asli düzeni bozulmaksızın ve belgeler fiziksel bir zarara uğramaksızın kuruma ulaştırmaktır. Görevli nakil işlemini kurumun kaynaklarından en az bir masrafla düzenlemelidir. Koleksiyonun büyüklüğü ve koşulları, ulaşım ve depo alanlarının kuruma uzaklığına bağlı olarak görevli paketleme, taşıma ve nakil işlemini denetlemeye katılmalıdır.¹²⁵

Sağlama işlemi, seçilmiş belgelerin tarihsel belgeler arşivine hukuki ve fiziksel koruma amaçlı naklini ifade eder.¹²⁶

6. İzleme

İyi bir bağışçı-kurum ilişkisi yürütebilme, izleme faaliyetlerine bağlıdır. Bağışçılara koleksiyondaki katkıları fark ettirilmelidir. Bu farkındalık çeşitli şekillerde sağlanabilir:

- Teşekkür mektupları
- Kurumun bültenlerinde ve yıllık raporlarında bağışçıların isimlerinin zikredilmesi
- Sosyal olaylar
- Sergiler vb.

Çoğu durumda bir bağışçının hem orijinal koleksiyona tamamlayıcı ekler, farklı koleksiyonlar hem de diğer muhtemel bağışçı bilgileri gibi kuruma çeşitli katkıları olacaktır.¹²⁷

Eğer malzeme, kurumun tüm kriterlerini karşılıyorsa, kurum malzemeyi sağlama işlemini gerçekleştirmelidir. En yaygın sağlama metotları, bağış, miras, transfer ve satın almadır.

1. Bağış

Arşive yapılan bağışlar bir **bağış anlaşmasıyla** (deed of gift) belgelendirilmelidir. Anlaşmada yer alması gereken bazı maddeler; bağışın yapıldığı

---

¹²⁴ Virginia R. Stewart, a.g.m., s. 133.

¹²⁵ Aynı makale, s. 134.

¹²⁶ Dearstyne, a.g.e., s. 119.

¹²⁷ Aynı makale, s. 135.

tarih, bir liste ya da malzemenin ileriki dönemlerde tanımlanmasına yardımcı olmak için tanım bilgisi ve bağışçı ve kurum temsilcisinin imzasıdır.

Bağışçıdan malzemenin kullanımına dair herhangi bir kısıtlama varsa bağış anlaşmasında belirtilmelidir. Kurumun sağlama alanlarının dışında kalan malzemenin tamamını ya da bir kısmını tasfiye etme hakkı da bağış anlaşmasında belirtilmelidir. Böyle bir hüküm kuruma istenmeyen malzemeyi imha etme hakkı verir.

2. Vasiyet

Vasiyet ise kişinin vasiyetnamesinde yer alan mülkler ve para dahil kişisel varlığın bağışlanmasıdır. Arşiv kurumuna bağışlanacak malzeme için, bu bağış vasiyetnamede özellikle ifade edilmelidir. Bağış anlaşmasında olduğu gibi bağışçının istenmeyen malzemenin tasfiyesi ve belgelerin araştırma için kullanımı ile ilgili istekleri vasiyette yer almalıdır.

3. Transfer

Transfer kurumsal arşivler için bir sağlama yoludur.

4. Satın Alma

Satın alma da sağlama yollarından biridir. Satın alma yaygın bir sağlama yöntemi değildir ve bu tür faaliyeti sürdürecekteki özel fonlara sahip büyük kurumları kapsamaktadır. Mümkünse satıcının istediği ücret ve kurumun ödemeyi kabul ettiği miktar yazışmalar vasıtasıyla belgelendirilmelidir. Satıcı malzemenin provenansı veya orijinalliğiyle ilgili herhangi bir belgeye sahipse, kurum bu dokümantasyonun kopyalarını elde etmeye çalışmalıdır.¹²⁸

Sağlama uygulamaları bir arşivden diğer bir arşive farklılıklar gösterirken belli başlı üç faaliyet yerine getirilir. Birincisi belgelerin ilk incelemeleri ve listelerinin hazırlanmasıdır. Listeleme kesin ya da ayrıntılı olmayı hedeflememekle birlikte belgelerin açıkça belirlenmesini sağlayacak yeterli bilgiyi içermelidir.

Sağlamanın ikinci yanı belgeler konusunda bir fiziksel analiz gerçekleştirmektir. Arşivci belgelerin genel şartlarını tanımlamalı ve akılcı bir düzen içinde ve tam olup olmadıklarını not etmelidir. Rapor ayrıca su, küf ya da böcek ve kemirgen tahribatı gibi öne çıkan koruma sorunlarını da ifade etmelidir.

---

¹²⁸ *Keeping Archives*, s. 150-155.

Sağlamının üçüncü boyutu belgelerin sahipliğinin hukuki transferidir. Koruma amaçlı seçilen belgelerin hukuki sahipliği, tarihsel belge programının sorumluluğunda olmaktadır. Sahipliğe ait hukuki dokümantasyon oluşturulmalı ve arşivde dosyalanmalıdır.¹²⁹

2. 2. 2. Şahıs Arşivlerinin Değerlendirilmesi

Çeşitli arşiv türlerinde çalışan farklı ülkedeki meslektaşlara neden değerlendirdikleri sorulsa, genellikle aynı cevabı verirler: “Her şeyi saklayamayız.”, “Depolarımızda yeterli alan yoktur.” ve “Arşivler tüm belgelerin tanımlanması için yeterli elemana sahip değildir.” Fakat arşivlerdeki rutin uygulamalara bakıldığında görülür ki bu sebepler arşivcilerin neden değerlendirme yaptıklarını açıklamak için yeterli değildir.

Pek çok ülkede arşivciler farklı kaynaklardan büyük miktarlarda belge kabul ederek kendilerini ağır bir yükün altında hissedince değerlendirme hakkında düşünmeye başlamışlardır.¹³⁰

Arşivsel değerlendirme aslında arşivciler için koruma, düzenleme-tanımlama ve diğer temel arşiv çalışmalarına ek kaynaklar harcamak için yeterli bilgisel ve belgesel içeriğe sahip olan özel bir belge, belge serisi veya belge grubu ya da şahıs koleksiyonunu anlama süreci olarak görülür.¹³¹

Tüm arşivler birbiriyle alakalı ve kaynaklarını sarf etmeye değer bir koleksiyon oluşturabilmek için hangi malzemelerin devam eden değeri olduğuna karar vermede seçici olmaları gerekir. Tüm belgelerin sürekli korunamayacağı açıktır.

Arşivciler tüm belgelerin küçük bir yüzdesini oluşturan devam eden değeri olduğu düşünülen belgelerin tanımlanması ve bakımından sorumludurlar. Hangi belgelerin arşiv olacağına ve hangilerinin ayrılacağına karar vermek arşivsel değerlendirme kabiliyetidir.¹³²

---

¹²⁹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 119, 120.

¹³⁰ Angelika Menne-Haritz, “Appraisal or Documentation: Can We Appraise Archives by Selecting Content”, *American Archivist*, vol. 57 (Summer 1994), s. 529.

¹³¹ Richard J. Cox, “The Documentation Strategy and Archival Appraisal Principles: A Different Perspective”, *American Archival Studies*, s. 215.

¹³² *Keeping Archives*, s. 157, 158.

Daha basit bir ifadeyle değerlendirme, faaliyetlerin yürütülmesi sırasında üretilen ya da kabul edilen belgelerin değerinin belirlenmesi, ölçülmesi ve bu değer in sürekliliğini belirleme sürecidir.¹³³

Değerlendirme yapan kişinin amacı kurumların, kişilerin ve onların belgelemek istedikleri olayların en iyi örneklerini yansıtabilmeleri için belgelerin değerini dikkatlice ve mümkün olduğunca objektif bir şekilde belirlemektir.¹³⁴ Değerlendirmenin birincil amacı sınırsız bir zaman dilimi için sürekli olarak saklanacak dokümanları tanımlamaktır. Değerlendirmenin diğer bir amacı, arşiv kurumuna yeni malzemeler eklemektir yani değerlendirme sağlama fonksiyonunu gerçekleştirme yollarından biridir.¹³⁵ Hem geleneksel malzeme hem de elektronik belgeler için arşivsel değerlendirme sürecinin son amacı da araştırmayı kolaylaştırmak için anlamlı arşivler oluşturmaktır.¹³⁶

Değerlendirme kararları çeşitli zamanlarda çeşitli yaklaşımlarla ve arşivin türüne bağlı olarak verilir. Şahıs arşivi kurumları birbirine bağlı bir koleksiyon oluşturmak için değerlendirme kabiliyetlerini sağlama stratejileriyle beraber uygularlar. Sağlama ve değerlendirme arasındaki ilişki çok yakındır. Değerlendirme kararları asıl sağlama sürecini besler.

Hangi belgelerin arşiv olarak saklanacağına karar vermek çok zordur. Sabit bir görüşe göre belgeler doğal olarak tektir ve içerdikleri bilgiler başka bir yerde kayıtlı değildir. Bir arşivci bu malzemeleri arşiv olarak belirlemezse, belgeler ilelebet kaybolacaktır.¹³⁷

Karşı karşıya kaldığımız problem, araştırma değerinin nasıl belirlendiği ve üretilen kamusal ve özel kayıtlar arasından nasıl seçildiğidir. Arşivcilerin işinin önemli bölümünü kayıtları yönetilebilir-kullanışlı oranlara düşürmek oluşturmaktadır; çünkü her şeyin korunması mümkün değildir.¹³⁸

Richard J. Cox'un öne sürdüğü **değerlendirme teorisi** toplum ve bilginin üreticisi için olmasa bile tüm kayıtlı bilginin devam eden bir değerinin olduğu düşüncesiyle başlar. Bilginin niceliği çok büyüktür bu yüzden daha kullanışlı olabilmesi

---

¹³³ Luciana Duranti, "The Concept of Appraisal and Archival Theory", *American Archivist*, vol.57 (Spring 1994), s.329.

¹³⁴ *Keeping Archives*, s. 160.

¹³⁵ Luciana Duranti, a.g.m., s. 329

¹³⁶ Angelika Menne-Haritz, a.g.m., s. 530.

¹³⁷ *Keeping Archives*, s. 157.

¹³⁸ Theodore R. Schellenberg, "Arşivsel Değerlendirme İlkeleri", *Arşivcilik Metinleri*, s. 57.

için sayısının aza indirilmesi gerekmektedir. Bu azaltma belgesel ve bilgisel değerler kavramlarına dayalı dikkatli ve denenmiş kriterleri gerektirir. Arşivciler ayrıca seçici bir tavırla arşivsel değeri olduğuna karar verilen belge yığınlarını azaltmak için bazı yöntemler kullanmalıdırlar.¹³⁹

Yirminci yüzyılın ilk yarısında belge üretiminin artması, arşivcilerin hangi belgelerin arşiv olarak seçilmesi için karar vermeye yardımcı kriterler bulması için yeni teknikler uygulamasına sebep olmuştur.

Arşiv olup olmadıklarına karar vermek için belgelerin iki temel özelliğe sahip olmaları gerekir. Bu özellikler genellikle birincil ya da belgesel değer ve bilgisel ya da ikincil değer olarak öne sürülür.

Birincil yani belgesel değer, belgeyi üreten ve kullanan kişi ya da birim için belgenin fonksiyonuna bağlıdır. Belgesel değer; belgelerin idari faaliyetler için kullanımına dayanır. Belgesel değere sahip üç tür belge türü vardır:

- Belgeleri üreten kişi ya da kurum için idari, yasal ya da finansal değeri olan belgeler,
- Bir şahsın ya da genel olarak bir topluluğun vatandaşlıkla ilgili, yasal, emlak ya da diğer haklarını korumak için var olan belgeler,
- Üretici kurumun gelişimini, yapısını, fonksiyonlarını, politikalarını, kararlarını ve önemli uygulamalarını ya da bir şahsın kariyerinin gelişimini, ilgilerini ya da faaliyetlerini gösteren belgeler.¹⁴⁰

İkincil ya da bilgisel değer ise evrakların belgesel değerden farklı olarak taşıdıkları bilgiden aldıkları danışma ve araştırma değeridir.¹⁴¹ Bilgisel değere sahip belgeler içerdiği bilgiyi yalnızca onu üreten kurum ya da şahsın kullanacağı belgeler değildir ayrıca çeşitli araştırma alanlarında çalışan araştırmacıların da kullanacağı belgelerdir.¹⁴² Bilgisel değer için Schellenberg'in önerdiği 3 temel kriter vardır. Bunlar;

1. Hem bilginin hem de belgenin tekliği-benzersizliği
2. Belgenin formu ve belgedeki bilginin formu (physical condition)

---

¹³⁹ Richard J. Cox, a.g.m., s. 217-218.

¹⁴⁰ *Keeping Archives*, s. 158-160.

¹⁴¹ Bekir Kemal Ataman, a.g.e., s. 15.

¹⁴² *Keeping Archives*, s. 160.

3. Özdeğer gibi diğer yönlerden bilginin değeri.¹⁴³

Özdeğer, bir belgenin içerik, kullanım, yaratım koşulları, üzerindeki mühürler gibi yapısındaki özgün bir faktöre bağlı olarak taşıdığı değerdir.¹⁴⁴ Arşivcilerin, özdeğeri olan belgeleri saklamaya karar verme sorumlulukları vardır. Özdeğer terimi, uzun bir süre arşivciler tarafından kopyalardan ziyade orijinal formunda saklanması gereken tarihsel malzemenin tanımlanmasında kullanılmıştır. Özdeğere sahip tüm belgeler aşağıda yer alan özelliklerden bir ya da birkaçına sahip olabilirler. Bu özellikler belgelerin doğasıyla, muhtemel kullanımlarıyla ve içerdikleri bilgiyle alakalıdır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Fiziksel form
2. Estetik ve sanatsal özellik
3. Tek ya da nadir fiziksel özellikler
4. Benzersiz bir özellik sağlayan yaş
5. Sergi değeri
6. Şüpheli yetki, tarih, yazar gibi fiziksel incelemeyle doğrulanabilir önemli özellikler
7. Ünlü ya da tarihsel olarak önemli kişiler, yerler ve olaylarla alakalı kamu ilgisi
8. Bir kurumun ya da birimin kuruluşunu yasal olarak belgelemek açısından önemi
9. En üst düzeyde yönetim politikasını belgeleme açısından belgelerin önemi¹⁴⁵

Schellenberg'in diğer bir görüşüne göre, özel yazıları değerlendirirken, her ne kadar mutlak kesinlikle uygulanmamaları gerekiyorsa da, iki kriter göz önünde tutulmalıdır. **Bunlardan birisi, belgelerdeki enformasyonun eşsizliği, diğeri ise belgelerin içeriklerinin önemiyle ilgilidir.**

“Eşsizlik” terimi, belli belgelerde yer alan bilgilerin, ne yayımlanmış ne de yayımlanmamış kaynaklar olmak üzere başka hiçbir yerde bulunmadığı anlamına gelmektedir.

¹⁴³ Angelika Menne-Haritz, a.g.m., s. 537.

¹⁴⁴ Bekir Kemal Ataman, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁵ *Intrinsic Value In Archival Material*, Staff Information Paper Number 21, Published by the National Archives and Records Administration, Washington, DC, 1982. [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.archives.gov/research/alic/reference/archives-resources/archival-material-intrinsic-value.html> (01.02.2010)

“Önem” terimi ise, kayıtları oluşturan kişinin önemine veya kayıtların ait olduğu konuların önemine ilişkindir.

Arşivciler, bir ülkenin tarihi açısından önemli olan kişilikler tarafından oluşturulan veya bu kişiliklerle ilgili tüm belgeleri apaçık bir şekilde korumalıdır.

Arşivciler, bunun yanı sıra belli başlı tarihi olaylar veya serüvenler veya belli bir tarihi yer veya bina gibi önemli şeyler ve fenomenlerle ilgili belgeleri de saklamalıdır. Genel olarak söz konusu kişi, nesne veya fenomen ne kadar önemli ise onlarla ilgili kayıtlar da o kadar önemlidir.

Eşsizlik ve önem kriterleri, bir bakıma ana hatlar olarak fayda sağlarken, ölçülü bir şekilde yorumlanmalıdır. Çoğu belgeler, başka hiçbir yerde kaydedilmeyen kişisel bir bakış açısını yansıtmada anlamında eşsizdir ve bundan dolayı eşsizlik testinden geçerler. Genelde kişisel düşüncelerin, duyguların ve kamusal olaylar veya başka konular hakkındaki görüşlerin kayıtları korunmaya değerdir.

Aynı şekilde önem kriteri de mutlak bir şey değildir; zira akademik biri için önemsiz olan bir şey başkası için önemli olabilir. Önemsiz sayılan kişilerin kayıtları (çiftçi, ambarcı, işçi gibi) çoğu zaman ekonomik ve sosyal durum hakkındaki araştırmalar için korunurlar.¹⁴⁶

Sonuç olarak değerlendirme, arşiv çalışma alanlarının entelektüel olarak en zevkli alanlarından biridir. Değerlendirmenin arşivsel süreçte rolü çok önemlidir.¹⁴⁷ Değerlendirme kavramı adil, tarafsız ve profesyonel olmalıdır; değerlendirme incelemelerden çıkan bilgilere dayalı olmalı ve toplumun genel manzarasını yansıtmayı amaçlamalıdır.¹⁴⁸

2. 2. 3. Şahıs Arşivlerinin Fiziksel ve Entelektüel Kontrolü (Accessioning)

Genellikle şahıs arşivlerindeki arşivciler kurumsal arşivlerde çalışan meslektaşları gibi belgelerin üreticileriyle yakın bir ilişki kuramazlar. Kurumda bu iş için görevli bir eleman (field officer) olmasına ve bu görevlinin arşive gönderilmeden önce belgeleri listelemesine ve kutulmasına rağmen kontrol işi malzemeler kuruma intikal ettiğinde genellikle arşivci tarafından gerçekleştirilir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Schellenberg, a.g.m., s. 59-61.

¹⁴⁷ *Keeping Archives*, s. 199, 200.

¹⁴⁸ Luciana Duranti, a.g.m., s. 329, 330.

¹⁴⁹ *Keeping Archives*, s. 213.

Kontrol, arşiv kurumlarının yeni sağlanan malzeme üzerinde ilk fiziksel, idari, yasal ve entelektüel denetim sağlanması için attığı tüm adımları içerir. En temel ve gerekli işlem arşive bir kurum ya da şahıstan sorumluluğun devridir. Fakat kontrol, ayrıca belgelerin özellikleri ve provenansının tanımlanmasını ve belgelerin fiziksel durumları ve entelektüel içeriklerinin özet analizleri gibi önemli faaliyetleri içerir.¹⁵⁰

Kontrol, arşive gelen malzeme üzerinde fiziksel ve entelektüel hakimiyet sağlar. Süreç, belgelerin devrinden önce veya devir sırasında başlayabilir ve koleksiyonun kabul edilmesinden sonra mümkün olduğunca hızlı bir şekilde tamamlanmalıdır. En alt seviyede kontrol üretici, içerik, format, kapsam ve kurumda bulunan diğer malzemelerle karışmaması için depo mahalli hakkında bilgiler içermelidir.

Kontrol, farklı faaliyet dizilerinden oluşur. Bu faaliyetler; sağlama kaydında malzeme ve üreticisi hakkında gerekli bilgileri kaydederek ve malzeme için uygun depo alanı sağlayarak sağlamanın ilk aşamasını içerir.¹⁵¹

Kurum arşivleri ile şahıs arşivleri arasında önemli farklar olmasına rağmen, tüm kurumlarda kontrol genellikle birbiriyle ilgili 5 faaliyetten oluşur. Bunlar;

1. Yerde hazırlık çalışması
2. Fiziksel ve idari transfer
3. Belgelerin fiziksel analizi
4. İçerik analizi ve
5. İlk listelemedir.

1. Yerde Hazırlık Çalışması

Kontrol, sağlama ve değerlendirme faaliyetleri tamamlandığında başlamalıdır. Şahıs arşivleri nadiren kuruma düzenli bir şekilde intikal eder. Arşive devredilmeye hazır belgeler arşivci tarafından kutulanmadan önce incelenmelidir. Belgeler dahili dosya sırasına göre asitsiz kutulara yerleştirilmeli ve etiketlenmelidir.¹⁵²

Arşivciler bağış, transfer ya da satın alma gibi sağlama yollarının resmen tamamlanmasının ardından belgelerin kutulanmasına katılmalıdır. Tekrar kutulama ihtiyacını ortadan kaldırmak için belgeler mümkün olduğunca standart kutulara

---

¹⁵⁰ Fredric M. Miller, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁵¹ *Keeping Archives*, s. 207, 208.

¹⁵² Fredric M. Miller, *a.g.e.*, s. 31, 32.

yerleştirilmelidir. Her kutunun tarih aralığını gösteren içerik listesi yapılmalıdır. Kutular açık bir şekilde numaralandırılmalı ve başlığının ya da üreticinin ismiyle etiketlenmelidir. Bu aşamada malzemenin değerli kanıt olan doğal düzenini bozabilecek düzenleme ve tasnif girişimlerinden uzak durulmalıdır. Her kutunun üzerinde listelerin bir kopyası yer almalıdır.¹⁵³

Özellikle küçük kurumlar ve şahıslar için resmi bir belge yönetim programı olmadığı durumlarda hazırlık çalışması şahıs arşivleri için çok önemlidir.¹⁵⁴

2. Fiziksel ve İdari Transfer

Belgelerin fiziksel durumları üzerinde yapılacak hızlı bir inceleme transfer sırasında meydana gelecek herhangi bir zararı önlemek için gereklidir.

Belgeler kuruma intikal ettikten sonra yapılacak ilk işlem kurumun sağlama formlarına belgeler hakkında bilgi girişi yapmaktır. Bir birimdeki belgelerin ya da bir şahıs arşivinin bütünlüğü provenanslarına göre belirlenir. Sağlama bu aşamada ileride işleme safhasına kadar kullanılacak bir sağlama numarası almalıdır.

İleride ayrıntılı olarak bahsedilecek sağlama formundaki bilgiler genellikle belgelerin geliş tarihini, kaynağını, miktarını, belgelerin tarihlerini, belgelerin içeriklerini, düzenlenmesini ve depodaki yer bilgisinin yanında belgelerin kimin yetkisi altında olduğu bilgisini de içerir.¹⁵⁵

3. Belgelerin Fiziksel Analizi

Sağlamanın transferinden hemen sonra arşivci belgelerin fiziksel durumunu ve entelektüel içeriğini incelemelidir. Fiziksel analizler belge kutuları, kapalı dosyalar ve belgeler ve metin dışı ve arşivlik olmayan malzemeler üzerinde yoğunlaşmalıdır.

Belgeler özellikle kırılğan, değerli ve zarar görmüşse fiziksel durumlarının eğitimli bir restorasyoncu tarafından değerlendirilmesi gerekir.

Profesyonel bir arşivci belgeler ya da dosyalar küften, nemden, haşarelerden ya da aşırı kırılmadan zarar görmüşse bunu farkedebilmesi gerekir. Zarar görmüş belgelerin tamir edilmesi ya da kopyasının alınması gerekir. Arşivciler ayrıca hangi belgelerin dezenfekte edilmesi ya da katlarının açılması gerektiğini göz önünde

---

¹⁵³ *Keeping Archives*, s. 208.

¹⁵⁴ Fredric M. Miller, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁵⁵ Aynı eser, s. 34-37.

bulundurmalıdır. Kuruma geldiği zaman belgelerin fiziksel durumu sağlama formunda not edilmelidir.

Fiziksel analizin eşit derecede önemli bir yönü de metin dışı belgelerle alakalıdır. Fotoğraflar, sinema filmleri, planlar, haritalar, manyetik bantlar ve diskler ve tarihsel belgelerin diğer türleri depolama için farklı sistemler gerektirir.

Yeni sağlanmış belgelerin içinde sıklıkla yayınlar da bulunur. Yayınlar, belge üreticisinin faaliyetleri sırasında üretilmiş ya da alınmışsa ya da bazı faaliyetleri belgeleyen dosyaların bir parçasıysa arşiv olarak kabul edilir. Şahıs arşivleri genellikle bu yayınların teklif edilebileceği kütüphanelere sahip kurumların bir parçasıdır.¹⁵⁶

4. Belgelerin İçerik Analizi

Kontrol sırasında gerçekleştirilen en önemli entelektüel faaliyet provenans ya da belge serileri bazında sağlamanın tanımlanmasıdır.¹⁵⁷

Şahıs arşivlerinde tek bir sağlama; birçok farklı insan ve/veya kuruluş tarafından üretilen, kabul edilen ya da kullanılan malzemeyi içerebilir. Sağlama süreci esnasında malzemenin tek bir yerden veya şahıstan alınmasına rağmen gerçekte bir ya da daha fazla provenansı olduğu belirlenebilir. Eğer malzemenin iki ya da daha fazla parçasının birbiriyle ilişkisi yoksa ve parçalar rastgele bir araya gelmiş ise, parçalar birbirinden ayrılabilir. Her bir parça provenansına göre ayrı ayrı kontrol edilir.

Bazı durumlarda bir sağlamanın çeşitli parçalarının farklı provenanslarını tanımlamak mümkün olmayabilir. Bu durumlarda belgelerin detaylı bir incelemesi yapılmadan malzemenin birbirinden ayrılması tercih edilmez.¹⁵⁸

Arşivciler sağlama formunda listelenmiş olan belgelerin başlığı, miktarı, zaman aralığı, içeriği ve düzenlenmesi hakkında temel bilgileri doğrulamak ve düzeltmek için vakit harcamalıdır. Bu işlem gelecekteki tanımlayıcı çalışmaların yapılmasına hizmet ettiği gibi temel seviyede bir entelektüel erişim sağlar.

Erişimi kısıtlanmış belgeler kontrol sırasında ayrı olarak tanımlanmalıdır. Bu kısıtlamalar belgelerle yetkisiz personelin ilgilenmemesi için ya da tüm işleme

---

¹⁵⁶ Aynı eser, s. 37-39.

¹⁵⁷ Aynı eser, s. 39.

¹⁵⁸ *Keeping Archives*, s. 210.

faaliyetleri bitmeden kullanıma açılmaması için not edilmeli ve buna göre etiketlenmelidir.¹⁵⁹

5. İlk Listeleme

Şahıs arşivleri için hazırlanan listeler diğer arşivsel grup ya da seri listelerinden daha detaylıdır. Çünkü bu koleksiyonlar daha küçük, daha farklı yapıda ve daha az düzenlidir. Şahıs arşivleri için dosya düzeyinde bir listeleme tavsiye edilebilir. Son kutu-dosya listesi metin dışı malzemeyi de içermelidir.

Kurum kontrolden sonra düzenleme ve tanımlamadan önce erişime izin verirse kutu ve dosya listelerinin hazırlanması daha önemli hale gelir. Bu; her kurumun arşiv mevcutlarının özelliklerine, kullanıcıların ihtiyaçlarına ve kurumsal kaynaklarına bağlı olarak oluşturduğu önemli bir politika kararıdır. Öncelikli olarak bilim adamlarının ilgisini çeken ancak değerli belgelerin az olduğu ve yıllar içinde tamamen işlenememiş koleksiyonlar, temel bir liste tamamlandığında araştırmaya açılabilir. Küçük boyutu ya da önemli içeriği sebebiyle yakın zamanda işlenecek koleksiyonlar işlenmesi bitmeden harici kullanıma kapalı tutulacaktır.¹⁶⁰

Her yeni sağlama hakkında bilgileri belgeleme, arşivlerin işletilmesi açısından önemlidir. Bilginin temel kontrolü için en önemli belgeleme kaynağı **sağlama formudur**. Sağlama formu koleksiyonun sonraki tüm kontrolü ve işlenmesi için temel bir belgedir. Sağlama formunda bulunması gereken başlıklar şunlardır:

- **Sağlama numarası:** Düzenleme ve tanımlama aşamaları sırasındaki işlemler gerçekleştirilene kadar her bir sağlamayı tanımlayıcı tek bir numaradır.
- **Provenans:** Çoğu durumda bu kurumun ya da şahsın veya kurumdaki bir birimin tam adı olabilir. Dosyalamayı kolaylaştırmak için bu isimlerin belgelenmesi için standart bir format uygulanmalıdır.
- **Tanımlama:** Kısaca dosya, yazışma, hesap defteri, fotoğraf, manyetik bant ve diğer belge türlerini tanımlamalıdır.
- **Tarih aralığı:** Malzemelerin konularının değil, malzemenin üretimini içeren tarihlerdir.
- **Miktar:** Raf uzunluğu olarak belirtilebilir.

---

¹⁵⁹ Fredric M. Miller, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁶⁰ Aynı eser, s. 43.

- **Yerleşim:** Bazı arşivlerde bir yerleşim indeksi oluşturmak yararlı bulunmuştur.
- **Erişim Koşulları:** Belgelere erişimde çok sayıda faktör göz önünde bulundurulur. Bağışlanmış malzemede bağışçı genellikle özel kısıtlamalar şart koşabilir.
- **Telif Hakkı:** Telif hakkına sahip olmak özel yasal sınırlamalarla malzemenin nasıl ve ne zaman kopyalarının alınabileceğini kontrol etme anlamına gelir.
- **Fiziksel Durum:** Kurumlar malzemeler kontrol edildiğinde fiziksel koşulları hakkında kısa notlar alırlar.
- **Kutu Listesi:** Kapsamlı ve çeşitli sağlamalarda, her koleksiyon için detaylı bir kutu listesi oluşturmak iyi bir uygulamadır. Kutu listesi genellikle belgelerin tamamının düzenlenmesinden sonra lüzumsuz olacak geçici bir belgedir.
- **Notlar:** Bir kutu listesi olsun ya da olmasın malzemenin fiziksel şartları hakkında bilgi içerir.
- **Bağışçı ya da Önceki Sorumlu:** Şahıs arşivlerinde bağışçı, bağış formunu imzalayan bir şahıs, aile veya bir kuruluş olabilir. Eğer malzemeyi arşive getiren bir aracı varsa, onun ismi de ayrıca kaydedilmelidir.
- **Sağlama Dosya Numarası:** Sağlamayla alakalı bilgi içeren dosyaya numara vermelidir. Tamamlanmış sağlama belgesinin bir kopyası bu dosyaya konmalıdır.
- **Kabul Tarihi:** Belgelerin resmi yazılı kabulünün tarihi kaydedilmelidir.
- **Derleyici (sorumlu):** Malzemeyi kontrol eden arşivcinin adı kaydedilmelidir.
- **Tarih:** Kontrolün tamamlandığı tarih kaydedilmelidir.¹⁶¹

Kontrol süreci kuruma emanet edilen belgeler üzerinde temel seviyede bir denetim sağlayacaktır. Kontrol arşivsel çalışmada en önemli süreçlerden biridir. Bu süreç belgeler kuruma intikal ettikten kısa bir süre sonra tamamlanmalıdır.¹⁶²

Kontrol sürecinin sonunda arşivci yeni sağlanan belge grubunun üzerinde yasal ve fiziksel kontrolü sağlamalıdır ve gelecekteki çalışmalar için altyapı kurulmalıdır. Belgeler kutulanmalı, listelenmeli ve raflara yerleştirilmelidir. Belgeler, fiziksel durumları, provenansları ya da dosya serileri bakımından uygun bir şekilde ayrılmalıdır.

¹⁶¹ *Keeping Archives*, s. 215-217.

¹⁶² Aynı eser, s. 221.

İstenmeyen malzemeler tasfiye edilmeli, kırılğan (hassas), kısıtlanmış ya da değerli belgeler tanımlanmalıdır. Arşiv kurumu sağlama formları ve kutu-dosya listeleri gibi standart kontrol belgeleri ile belgelerin fiziksel ve entelektüel özellikleri hakkında bir araya getirilmiş temel bilgilere sahip olmalıdır.

Bu yolla kontrol bütünde işlemenin bir özeti olur. Şahıs koleksiyonlarının çoğu için kontrol sadece geniş kapsamlı düzenleme ve tanımlama çalışması için temel oluşturur.¹⁶³

2. 2. 4. Şahıs Arşivlerinin Düzenlenmesi

Şahıs arşivi koleksiyonunun kuruma intikal etmesinden sonra değerlendirme ve kontrol işlemlerinin ardından düzenleme sürecine geçilebilir.

Tarihsel belgelerin, bu belgelerden yararlanarak kısmen ya da tamamen bilgi ihtiyacını giderecek olan kişiler tarafından kullanımı, tüm arşivsel faaliyetin nihai amacıdır. Bu materyallerin kullanılabilmesi için fiziksel ve entelektüel olarak erişilebilir olması gerekmektedir. Erişilebilirlik arşivcilerin düzenleme ve tanımlama olarak belirttikleri amaçtır.¹⁶⁴

Düzenleme, evrakların-arşivlerin kaynak kuruluşun idari yapısını ve/veya amaçlarını veya işlevlerini yansıtmak üzere, provenans ilkesi ve asli düzene saygı ilkesi çerçevesinde bir düzene sokulmasıyla ilgili entelektüel (düşünsel) işlemlerdir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda belgelerin fiziki cinsine, yapısına veya içeriğine uygun başka (örneğin alfabetik, kronolojik, coğrafi veya konu özelliği gibi) bir kıstas kullanılarak düzenlemeye gidilebilir.¹⁶⁵

Düzenleme terimi, dokümanter malzeme için kullanıldığında, belgeleri depodaki raflara düzenli bir şekilde yerleştirmek için yapılması gereken bütün faaliyetler kastedilir. Bu faaliyetler gerek zihni, gerekse fiziki olabilir. Faaliyetlerin zihni yönü, daha çok belgelerin türünü, kaynağını, fonksiyonel kaynaklarını ve mahiyetini incelemekle ilgilidir. Faaliyetlerin fiziki yönü, daha ziyade belgeleri kutulara yerleştirmek, kutuları etiketlemek ve raflara kaldırmaktan ibarettir.¹⁶⁶

---

¹⁶³ Fredric M. Miller, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁶⁴ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 123.

¹⁶⁵ Ataman, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁶⁶ Schellenberg, *a.g.e.*, s. 74.

Schellenberg'in daha farklı bir ifadesine göre düzenleme, tek tek belgeleri anlamlı birimler şeklinde ve bu birimleri birbirleriyle anlamlı bir ilişki içinde gruplandırma işlemidir.¹⁶⁷

Evrakı düzenlerken iki noktaya dikkat edilmeli ve gerekleri yerine getirilmelidir. İlki evrakın belgesel değerinin korunmasıdır. Bu değer kamu evrakında olduğu kadar özel evrakta da korunmalıdır. Evrakı düzenleyerek gerçekleştirilmesi gereken ikinci amaç onu kullanılabilir hale getirmektir. Bunu gerçekleştirmek için evrakları düzenlemek gereklidir ki etken bir şekilde tanımlanabilsinler. O zaman düzenleme evrakın tanımlanmasını da mümkün kılacaktır.¹⁶⁸

Diğer arşivsel fonksiyonlar gibi düzenleme de uygun bir şekilde planlanmalı arşivin diğer sorumluluklarına uygun bir şekilde yapılmalıdır. Arşivcinin düzenleme ve tanımlama için önceliklerini belirlemede cevaplaması gereken sorular şunlardır:

- İlk olarak hangi koleksiyon düzenlenmelidir?
- Hangi seviyede bir detay gereklidir?
- Her koleksiyon üzerinde ne kadar zaman harcanmalıdır?

Bazı koleksiyonlar bilinen araştırma talebinden dolayı önceliğe sahipken diğerleri kontrol zamanında kurulan temel denetimin yeterli olmasından dolayı daha az önceliğe sahiptir.¹⁶⁹

Bir arşivci, bir evrak grubunu ya da koleksiyonunu düzenlerken onu oluşturan parçalarla uğraşmaya başlamadan önce o koleksiyonun gerçek anlamı ve oluşturan unsurların yapısı ile ilgili genel bir bilgi elde etmelidir. Düzenleme, tek kelimeyle, grubun ya da koleksiyonun tümünü anlamak ile başlamalı, onu oluşturan parçalara ayırma yoluna gidilmemelidir.¹⁷⁰

Düzenleme faaliyetine rehberlik etmek amacıyla arşivciler tarafından iki temel prensip benimsenmektedir. Her iki prensip de arşivcinin belgelerin doğal düzenini koruma ve onu izleme varsayımına dayanmaktadır.

---

¹⁶⁷ Theodore R.Schellenberg, *The Management of Archives*, New York: Columbia University Press, 1965, 81'den alıntı Dearstye, *a.g.e.*, s. 125.

¹⁶⁸ T. R. Schellenberg, "Arşiv Düzenleme Prensipleri", çev. Oğuz İcimsoy, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, s. 1 (Nisan 1999), ss. 102, 103.

¹⁶⁹ *Keeping Archives*, s. 223, 224.

¹⁷⁰ Schellenberg, *a.g.m.*, s. 101.

İlk prensip, kimi zaman Fransızca karşılığıyla *respect des fonds* olarak da kullanılan, **provenans** prensibidir. Ondokuzuncu yüzyılda Fransız ve Prusyalı arşivciler tarafından geliştirilen ve Schellenberg ve bu alanın diğer öncüleri tarafından Amerikan şartlarına göre yorumlanan ve uygulanan yaklaşımlara dayanır. Provenans kavramının da ifade ettiği gibi, bu prensip belgelerin orijinleri ile ilgilidir. Belli bir üretime ait belgelerin diğer üretenlere ait belgelerle karıştırılmaması gerektiğini ya da daha basit olarak belgelerin onları üreten kişilere, kurumlara, bürolara ya da yönetsel birimlere bağlı olarak bir arada tutulması gerektiğini kabul etmektedir.¹⁷¹

Provenans prensibi, evrakların organik kuruluşlardaki kaynaklarıyla ilişkilendirilecek şekilde ayrı üniteler halinde korunmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Her bir ünite diğerlerinden bağımsız olarak ele alınmalı ve kendi bütünlüğü içinde korunmalıdır. Bir kaynaktan gelen evrak bir diğer kaynaktan gelen evrakla birleştirilmemelidir.

Seriler* genellikle eylemleri yansıttıklarından o faaliyetin kaydı olarak bütün halinde saklanmalıdır, yeni seriler oluşturmak için parçalanmamalıdır. Tasnifi sırasında bir seri içinde bulunan bir evrak tek başına bir eylemi yansıtmasa bile bütün olarak o seri yansıtır. Bu nedenle her bir evrak o organik bütünlüğü oluşturan bir birimdir. Bu evrakı seriden ayırmak, seriler tek başlarına kendilerini oluşturan parçalardan daha anlamlı bütünlükler olduklarından, bütünün anlamını bozacaktır.¹⁷²

İkinci prensip belgelerin üretildikleri ya da bunları üreten ya da bir araya getiren kişi ya da kurumun uyguladığı düzen içinde saklanmaları gerektiğini belirten **orijinal düzendir**. Tahminen orijinal düzen organik faaliyetin birbirini izleyen sırasını belgeler, kurumsal yaklaşımları ortaya koyar, idari işlemleri gösterir ve genelde ilişkileri belgeler. Orijinal düzenin korunması kullanıcının bilgiyi üretildiği düzen içinde elde etmesini ve kullanmasını ve bir başka deyişle belgeler düzenleri içinde gözden geçirildikçe ortaya çıkan öykünün anlaşılmasını sağlar. Orijinal düzen prensibi, belgeyi üretenin faaliyetlerinin sürecini yansıtan ve erişimi mümkün kılan mantıklı bir düzen içinde kendi gereksinimlerine bağlı olarak belgeleri düzenlemesi ve korunması uygulamalarından arşivcinin istifade etmesini sağlar. Daha da ötesi orijinal düzeni korumak basitçe alternatif, suni bir şema geliştirilmesinde ve buna bağlı olarak

¹⁷¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 125.

* Belirli bir işlev veya konuyla olan ilgileri, aynı faaliyetin ürünü olmaları, belirli bir biçime sahip bulunmaları veya yaratılma koşulları yahut da kullanımlarından kaynaklanan başka bir ilişkiye sahip olmaları nedeniyle tek bir birim halinde işlenen veya bir dosyalama planına göre düzenlenen unsur veya belgeler. (Ataman, *a.g.e.*, s. 96.)

¹⁷² Schellenberg, *a.g.m.*, s. 103, 105.

tüm belgelerin yeniden düzenlenmesinde gereksinim duyulacak zamanı kazanmamızı sağlar.¹⁷³

Şahıslardan devralınan malzeme de bu iki arşiv prensibi doğrultusunda işlenir. Ancak, burada kurumlarda geçerli olan "birim" kavramı olmadığından, kişinin hayatındaki önemli dönemler ve yürüttüğü farklı işler/fonksiyonlar takip edilir.¹⁷⁴

Bir özel arşiv içindeki seriler de bir arşiv grubu içinde yer alanlara benzer. Örneğin bu kişi önemli bir yazar ise, şüphesiz ayrı bir dosyaya edebi faaliyetlerine ilişkin olarak yazdıklarının müsveddeleri, onlara ilişkin yazışmalar ve benzeri dokümandan oluşan evrakını toplamış olacaktır. Ve de bu kişi politika ile de ilgilendi ise, emekliliği üzerine hizmet ettiği yasama kurumundan getirmiş olduğu dosyaları bulunabilir. Eğer ticaretle uğraştı ise mali işlemlerle ilgili vergi sorumluluğundan ayrı olarak evrak tutmuş olabilir. Muhtemelen şahsı ve ailesine ait evrakı da saklamış olabilir. Bu nedenle bu koleksiyon doğal olarak her biri belli bir faaliyete ait birkaç seriye bölünebilir. Bu seriler alakalı oldukları faaliyetlere bağlı olarak bir değere sahiptir, bu değer bu seriler bütün halinde saklanmadığı sürece örneğin diğer serilerin evrakıyla kronolojik bir dosya içinde birleştirilirse bir daha düzeltilememek üzere yitirilir.¹⁷⁵

Şüphesiz, eğer orijinal düzeni anlamak güç ve erişimi engelliyor ise ya da örneğin, belgelerin devamlı bir yerden bir yere nakli ya da geçmişte birleştirilip ayrılmaları nedeniyle, **orijinal düzenleri yitirilmiş ise** bu durumda arşivci bu prensipten uzaklaşmalıdır. Bu durumda düzenleme yöntemi belgelerin yapısına, içerdikleri konulara, kullanıcıların olası erişim gereksinimlerine ve düzenlemeyi gerçekleştirecek mevcut zaman ve personel kaynaklarına bağlı olarak biçimlendirilmelidir.

Arşivci araştırma araçlarında açıkça tanımlanabilecek ve erişimi kolaylaştıracak uygulanabilir ve pratik bir düzenlemeyi hedeflemelidir. Kronolojik, konusal ya da coğrafi düzenleme dikkate alınabilir. Örneğin, bir şahsın yazışmaları yıla ve yıl içinde de yazışılan kişinin adına göre alfabetik düzenlenebilir.¹⁷⁶

Bundan başka düzenleme yalnızca iki ilkeyi izlemekten daha fazlasını ister. Belgelerin hem orijinal ortamlarındaki ve hem de tarihsel belgeler arşivindeki hiyerarşik

---

¹⁷³ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 126.

¹⁷⁴ Ataman, *a.g.m.*

¹⁷⁵ Schellenberg, *a.g.m.*, s. 106.

¹⁷⁶ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 127.

yapısının vurgulanmasını gerektirir. Dahası tanımlama düzenlemeyi izlediğinden belgelerin düzenlendiği ve korunduğu tarzı yansıtmalıdır.

Oliver W. Holmes 1964 yılında *American Archivist*'te yayınladığı makalede 5 seviyelik düzenleme yaklaşımı ileri sürmüştür.¹⁷⁷

Holmes'in iddia ettiği üzere düzenleme gerçekte beş değişik seviyede beş farklı uygulamadan oluşmaktadır:

- Arşiv
- Belge grubu ve alt grup
- Seriler
- Dosyalama birimleri
- Tek tek belgeler

Arşivin kurumsal yapısı içinde en üst düzeyde bulunan ilk seviye büyük arşivler için uygun olmakta ve küçük arşivlerde ihtiyaç duyulmayabilmektedir. Arşivin idari bölünmesine bağlı olarak belli başlı birkaç bölümü ya da arşiv koleksiyonu içindeki belli başlı bölümleri ifade etmektedir.

Bir sonraki düzenleme seviyesi belge grubu ya da koleksiyondur. Kurumsal belgeler için bir belge grubu, örneğin bir eyalet arşivinde bir eyalet yönetim kurumu gibi, bir idari birim ya da şubenin teşkilat olarak birbiriyle ilişkili mevcudu anlamına gelmektedir.

Alt gruplar bu birimler altındaki bölümlere, örneğin, bir eyalet kurumundaki belli başlı bölümler gibi, ya da işlev, konu, coğrafi alan, kronoloji ya da diğer kimi faktörlere bağlı olarak kurumsal olmayan belgelerin üreticileri tarafından oluşturulmuş gruplandırmalara karşılık gelir.

Üçüncü seviye olan seri, arşivcilik bakış açısıyla en önemli düzeydir. Tarihsel belgeleri değerlendirmek ve seçmek açısından yaygınlıkla kullanılan düzey olup aşağıda belirtildiği gibi tarihsel belgeleri tanımlamak konusunda genellikle en yararlı seviyedir.

Seriden sonra dosya birimi seviyesi gelmektedir. Aynı şahıs, vaka, konu ya da eylemle ilgili belgelerin bir araya getirilmesidir. Dosya birimleri gömlek, klasör, dosya

---

¹⁷⁷ Oliver W. Holmes, "Archival Arrangement-Five Different Operations at Five Different Levels", *A Modern Archives Reader*, s. 162-180.

ya da tek tek belgeleri bir arada tutan diğer unsurlardan oluşur. Dosya birimleri kronolojik, alfabetik, nümerik, konusal ya da diğer mantıksal düzen içinde olabilir.

Son seviye bir yazışma serisi içindeki dosyada bulunan tek mektuplar gibi tek tek belgeler ya da dokümanlardan oluşur. Bu seviyede genellikle yegane düzenleme çalışması, bir örneğin var olduğunu ve korunduğunu sağlamaktır.¹⁷⁸

Düzenleme faaliyetinin son aşaması belgelerin raflara yerleştirilmesidir. Belgeleri raflara yerleştirmenin amacı, depo alanını etkili bir şekilde kullanabilmek ayrıca seri olarak var olan birleştirilmiş dosya birimlerini korumaktır. Bu safhada her kutunun bulunduğu oda, sıra ve raf numarası muhakkak not edilmelidir.

Düzenlemenin bu son aşamasının tamamlanmasıyla ve belgelerin fiziksel yeri hakkındaki bilginin bir araya getirilmesiyle tanımlayıcı çalışma için bir alt yapı oluşturulmuş olur.¹⁷⁹

2. 2. 5. Şahıs Arşivlerinin Tanımlanması

Arşivsel tanımlama, belge grupları hakkındaki bilgilerin muhtemel kullanıcılara iletilmesi sürecidir. Arşivsel tanımlama belgeler ve üreticileri hakkında bilgileri bir araya getirme, bu bilgileri entelektüel ve idari olarak düzenleme ve kontrol etme ve belgelerin kurum içinden ve dışından kullanıcılara erişimini temin etme faaliyetlerini içerir.¹⁸⁰

Bu tanımın dışında yeni bir tanım tarihsel belgelerin tanımlanmasının önemi ve karmaşıklığı konusunda ortaya çıkan görüşü yansıtmaktadır. Bu tanıma göre tanımlama; bir arşiv kurumunun mevcudunu belirleme, yönetme, yerini saptama ve yorumlamaya hizmet eden her tür bilgiyi ele geçirme, sıraya koyma, analiz etme ve düzenleme ile belgelerin seçildiği mevcudun içeriğini ve belge sistemlerini izah etme sürecidir.¹⁸¹

Belge tanımlaması iki fiili ihtiva eder. Birincisi tanımlanacak belge biriminin kimliğini tespit etmek, ikincisi ise belgenin temel özelliklerini sıralamaktır. Bir belge hem aidiyeti hem de fiziki özellikleri bakımından tanımlanabilir. Belge, aidiyeti bakımından tanımlandığı zaman, belgeyi meydana getirmiş olan hükümet birimi, tüzel veya özel kişi, belgenin hangi fonksiyonlar sonucu meydana geldiği ve belgenin

---

¹⁷⁸ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 127-130.

¹⁷⁹ Miller, *a.g.e.*, s. 78.

¹⁸⁰ Miller, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁸¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 132.

mahiyeti hakkında bilgi verebilir. Fiziki özellikleri tanımlandığı zaman ise malzemenin türü, cildi, şekli vs. hakkında bilgiler verilebilir.¹⁸²

Araştırma araçları hazırlanırken, öncelikle bir plan yapılmalı ve hangi düzeylerde tanımlama yapılacağına karar verilmelidir. Tanımlama düzeylerinin sayısı ve ayrıntı düzeyi, eldeki malzemenin miktarına, karmaşıklık derecesine göre değişebilir.¹⁸³ Tarihsel belge koleksiyonlarının özet tanımlarından ya da belge gruplarından arşivin elinde bulunan her bir belgenin tek tek tanımlanmasına kadar her seviyede ayrıntılı tanımlarının yapılması mümkündür. Çoğu arşivciler, genellikle her bir serinin makul bir ayrıntılı tanımlaması şeklinde bu iki uç arasında bir hedef saptarlar.¹⁸⁴

Her koleksiyon için tanımlama şekli koleksiyonun özellikleri, tahmin edilen araştırma için kullanımı ve kurumun kuralları ve ihtiyaçları vasıtasıyla belirlenir. Koleksiyonun özelliği ve araştırma için kullanımı birbiriyle alakalıdır. Önemli koleksiyonlar ya da seriler ayrıntılı olarak ve tümüyle kullanılacaktır, tanımları da kullanıcılarına hizmet etmek için ayrıntılı olacaktır. Daha az önemli malzemeler daha az sıklıkla kullanılacak ve çok az kullanıcı yüzeysel tanımlamalar yüzünden koleksiyona ulaşamayacaktır. Kurumsal ihtiyaçlar tanımlamanın şeklini ve ayrıntı derecesini etkileyebilir. Tanımlama, en azdan çoğa kadar detaylandırılabilir fakat her koleksiyon için minimum ihtiyaçlar; bir başlık, koleksiyonun kapsadığı tarihler, malzemenin miktarını göstermesi açısından koleksiyonun niceliği, koleksiyonun içeriğinin özeti yani temel belge türleri, konular ve yazışmalarda adı geçen kişi bilgileri olabilir.¹⁸⁵

Arşivin boyutu ve mevcudu ne olursa olsun sistematik bir tanımlama programı birkaç özelliğe sahip olmalıdır. Tanımlama çekirdek program unsuru olarak kabul edilmeli, her programın kendi kendini analiz etmesi sürecinde gözden geçirilmeli ve planlama sürecinde ve belgelerde önemle vurgulanmalıdır. Tanımlama programının yapısı, koleksiyonların yapısı, personel sayısı ve diğer mevcut kaynaklar ile mevcut ve arzu edilen araştırma amaçlı kullanıma bağlı olarak değişiklikler gösterecektir. Araştırmacıların ne tür bilgi aradıkları, nasıl aradıkları, aynı bilgi için tekrarlanan isteklerin söz konusu olup olmadığı ve araştırmacıların gereksinim duydukları belgelere yönlendirilmede özet mi yoksa detaylı mı bilgi istedikleri konusunda

---

¹⁸² Schellenberg, *a.g.e.*, s. 95.

¹⁸³ Bekir Kemal Ataman, *a.g.m.*

¹⁸⁴ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁸⁵ Megan Floyd Desnoyers, "When is a Collection Processed?", *A Modern Archives Reader*, s. 321, 322.

gerçekleştirilecek olan analizin temelini araştırmacıların verecekleri yanıtlar oluşturacaktır.

Tanımlama faaliyeti hem elde mevcut materyale hem de yeni sağlanan materyale dikkatin yöneltilmesi şeklinde dengelenmelidir. Arşiv mevcudunun araştırma amaçlı kullanımı konusunda en yaygın engellerden ve arşivcilerin en büyük sıkıntılarında biri sağlanan ve depo alanlarına yerleştirilen fakat tanımlanmadığı için araştırmacıların varlıklarından haberdar olamadığı ve bu nedenle de kullanamadığı devamlı büyüyen işlenmemiş materyallerdir.

Geriye dönük birikmiş materyalin artması ya da bir problem olarak kalmasını önleyecek bir diğer yaklaşım da mevcuttur. Bu da tüm mevcudu (ya da çoğunu) ayrıntılı bir şekilde tanımlamadan zet olarak tanımlamaktır. Bu yaklaşım tarihsel belgeler programının hem mevcuduna karşı sorumluluğu hem de bu materyallerin sağlanmasını takiben erişilebilir ve kullanılabilir kılmak amacıyla düzenlenmesinden hemen sonra tüm mevcudun varlığından kullanıcılarını haberli kılmak yükümlülüğü varsayımına dayanmaktadır.¹⁸⁶

Yakın geçmişte iki önemli etmen tanımlama uygulamalarında arşivcilerin yaklaşımını etkilemiştir.

İlki, bilgisayarların ve bilgisayara dayalı sistemlerin gelişi ve artışının arşivcileri daha **standart** yaklaşımlara yöneltmesidir. Bununla birlikte enformasyon değişimine adanan bilgisayarlar ve otomasyon sistemleri şahsi yaklaşımlara hoşgrszdr. Otomasyon işi hızlandırır, konusal ya da diğer erişimi kolayca mümkün kılar, ihtiyaç duyulduğunda güncelleştirilmesini sağlar ve araştırmacılara erişim sunar. Arşivcilerin tüm arşiv mevcudu üzerinde entelektüel kontrolü kurmalarını ve bunun devamlı olarak gerçekleştirilmesini ve daimi olarak depo yerleşimi konusunda haberli olmalarını mümkün kılar.

Tanımlamaya daha fazla önem verilmesinin ardındaki ikinci itici güç çoğu tarihsel belgelerin yeterince kullanılmadığının anlaşılmasıdır. Bu da büyük bir oranı teşkil etmektedir. Bu konuda bir açıklama yeterli belgenin düzenlenip tanımlanmadığı ve bu nedenle araştırmacıların bu belgelere ulaşamadığıdır.¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁸⁷ Aynı eser, s. 132, 133.

Dokümanter kaynakların kontrolünü sağlayan tanımlanma faaliyetlerinin önemi anlaşılmaya başlandığı zamandan beri hem ulusal hem de uluslar arası seviyede tanımlama çalışmaları yapıla gelmiştir. Bu tanımlama standartlarının en önemlileri şunlardır:

2. 2. 5. 1. Anglo-American Cataloguing Rules (AACR2)

Dünyada yaygın bir kullanım alanı bulan tanımlama standartlarından biri Anglo-American Cataloguing Rules (Anglo-Amerikan Kataloqlama Kuralları) AACR2'dir. Özellikle kütüphane malzemesi olan kitap, süreli yayın, monografik eser, kartografik ve grafik materyaller gibi hemen hemen her tür materyalin bibliyografik tanımlama kurallarını ortaya koyan bir kaynaktır.

Arşivcilik sahasındaki tanımlama çalışmalarında, AACR2'de olduğu gibi standart bir format yerine daha serbest hareket etme imkanı veren uygulamalar geliştirilmiştir. Tanımlara; malzeme türüne, üreten kaynakların mevcut yapısına, ihtiyaçlara ve geleneklere göre değişebilen alan ve öğelerden oluşmaktadır. Arşivci daha rahat hareket etmekte, mevcut şartlara göre tanımlama öğelerini geliştirebilmekte ya da daraltıp sınırlandırabilmektedir. AACR2'nin bir kütüphane gibi arşivlerde doğrudan kullanıldığını söylemek pek mümkün değildir. Bundan dolayı bu standardı temel alan arşivciliğe görelilik kurallar geliştirilmiştir.¹⁸⁸

2. 2. 5. 2. Archives, Personal Papers and Manuscripts (APPM)

Dünyanın birçok ülkesinde arşiv tanımlama standartları konusunda çalışma yapılmıştır. Amerika'da geliştirilen Archives, Personal Papers and Manuscripts (APPM), bu çalışmaların ilki kabul edilmektedir. 1983 yılında yazılan bu standart, özellikle tanımlamada AACR2 yaklaşımını kullanmak isteyen arşivciler için bir alternatif olarak geliştirilmiştir. AACR2'nin arşiv materyalleri üzerinde yeterli nitelendirme alanlarına sahip olmadığı gerçeğinden hareketle Arşiv, Kişisel Evraklar ve El Yazmaları El Kitabı'nın bu boşluğu doldurması amaçlanmıştır.¹⁸⁹

El kitabı tarihsel belgelerin tanımlanmasında kurallar getirmekte, şahıs, tüzel kişi ve coğrafi yer isimlerinin belirtilmesinde tavsiyeler içermekte ve arşivcilerin AACR2'yi nasıl yorumlayıp uygulayabileceklerini belirtmektedir. APPM, arşivcilikte tanımlamanın gerçekleri üzerine dayanmaktadır. Kullanıcıları tanımlayıcı bilgi

---

¹⁸⁸ Niyazi Çiçek, *a.g.t.*, s. 19, 20.

¹⁸⁹ Aynı tez, s. 20.

açısından doğrudan belgelere yönlendirmekten ziyade araştırma araçlarına yönelmekte ve tek tek belge bazında bir yaklaşımdan çok kolektif bir tanımlama sunmaktadır. Öte yandan, tek biçim başlık, ek girişler ve indeks terimleri gibi arşivcilerin daha önce ihmal ettiği konulara da işaret etmektedir. APPM bir envantere ya da bir MARC/AMC kaydında ortak olarak bulunan bilginin üreticisi, başlıklar, hacim/cilt ve format, noktalama ve düzenin nasıl tanımlanacağına rehberlik etmektedir. APPM, arşivsel tanımlamanın hassas noktalarını kapsamakta fakat eğer bilgi bilgisayar tarafından işlenecek ve erişim sağlanacaksa gerekli olup, tekbiçimlilik ve tutarlılık sağladıklarından bilgisayar yardımıyla üretilmemiş araştırma araçları için de arzu edilmektedir.¹⁹⁰

2. 2. 5. 3. *Manual of Archival Description (MAD)*

Açık adı Manual of Archival Description (Arşiv Tanımlama El Kitabı) olan MAD, bir proje kapsamında İngiltere’de geliştirilen arşiv tanımlama standardıdır. Geliştirildikten sonra ilk baskısını 1986 yılında yapmıştır. MAD, İngiltere’deki arşiv uygulamaları için tanımlama işlemini açıklayan bir standart olarak ortaya çıkmıştır.

MAD’da arşiv malzemesi tanımlanırken öncelikle tanımlama düzeyi ortaya konulmaktadır. Bu düzeyler arşiv materyalinin üretildiği kaynağı ve aidiyetini hiyerarşik olarak açıklar. Ancak bunun da öncesinde MAD’da düzeyler, öncelikle kurumsal olarak arşivden daha sonra arşiv içerisindeki kamu veya özel arşivler ve nihayetinde bu yönetim grubu içerisinde malzemenin ait olduğu kurum, birim, seri, alt seri, dosya ve belgeye kadar bir iniş söz konusudur. Bu düzeyler aynı zamanda materyallerin tanımlama seviyesidir; diğer taraftan da tanımlama derinliğini ifade eder.

MAD’a göre arşivde malzemeler için iki ayrı tanımlama yapılı. Bunlardan biri araştırma araçlarına girecek olan, diğeri ise arşivcinin teknik hizmetlerde kendileri kullanmak için oluşturdukları tanımlamadır.¹⁹¹

2. 2. 5. 4. *Rules for Archival Description (RAD)*

Bu tanımlama standardı, Rules For Archival Description (Arşiv Tanımlama Kuralları) adıyla Kanada’da geliştirilmiştir. RAD’ı ortaya çıkaran çalışma grubu, AACR2’yi temel almıştır. Bu sebeple RAD’ı anlayabilmek için AACR2 kurallarını ve bibliyografik tanımlama standartlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu standart arşivcilere geleneksel arşiv prensipleri temel alınmak kaydıyla fon içerisindeki arşiv

---

¹⁹⁰ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 136, 137.

¹⁹¹ Niyazi Çiçek, *a.g.t.*, s. 22.

materyallerinin tanımlanması için tutarlı ve ortak esasları ortaya koymayı amaçlayan kurallar bütününe sağlar.

Kurallar, düz metin, grafik materyaller, sinema görüntüleri gibi her tür arşiv malzemesini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.¹⁹²

2. 2. 5. 5. Machine Readable Cataloging (MARC)

Kongre Kütüphanesi (LC) tarafından geliştirilen “Makine ile Okunabilir Kataloqlama-Machine Readable Cataloging” (MARC) kuralları temelde bilgiyi kaydetmek ve sunmak için 77'si bir arada farklı değişken veri alanları ya da etiketlerden oluşan enformasyon için oluşturulmuş bir taşıyıcıdır.¹⁹³ Başlangıcında daha çok kütüphanecilik sahasındaki bilgi malzemesi göz önünde bulundurularak hazırlanan standart, arşivcilik alanındaki materyaller için de kullanılmak üzere “MARC/AMC” (Archives and Manuscripts Control) versiyonu hazırlanmıştır. Türkiye’de de üzerinde bilimsel çalışmalar yapıldığı MARC, milyonlarca kaydın bilgisayar ortamında tanımlanmasına imkan vermektedir.¹⁹⁴

AMC formatı; kütüphanelerde, arşivlerde ve diğer araştırma kurumlarındaki her türlü ortam üzerinde kayıtlı bulunan bilgi üzerinde bibliyografik ve işletimsel kontrolü sağlayan formattır.¹⁹⁵

MARC/AMC standardı otomasyon sistemleri ile akla gelmesine rağmen elyazısı ya da daktilo ile çoğaltılmış araştırma araçları da dahil olmak üzere tüm tanımlama amaçları için kullanılabilir. Koleksiyon ve belge grubu seviyesinden tek tek belgelerin tanımlanmasına kadar tanımlama konusunda tüm düzeylere uygulanabilir. Gerçekte MARC/AMC arşivcilerin yıllarca farklı formatlarda ürettikleri tanımlayıcı bilginin tutulması ve sunulmasının sistematik bir yoludur.¹⁹⁶

2. 2. 5. 6. General International Standard Arcival Description (ISAD(G))

İlk uluslar arası arşivsel tanımlama standardıdır. Uluslar arası tanımlama standardı için çalışmalara ilk olarak 1990 yılında başlanmış ve 1992 yılında tamamlanmıştır. Bu tanımlama standardı malzemenin oluşma şartları ile ortaya çıkan

---

¹⁹² Aynı tez, s. 21, 22.

¹⁹³ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 134.

¹⁹⁴ Niyazi Çiçek, *a.g.t.*, s. 21.

¹⁹⁵ Şenay Eren, *MARC AMC ve MAD Formatının Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Malzemeye Uygulanabilirliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2004, s. 21, 22.

¹⁹⁶ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 134.

fon, seri ve evrak olarak tanımlamalar getirmiştir. Ayrıca bilginin oluşumuna göre kendi içerisinde bulundurulmasını ve diğer bilgiler ile de bağlantı içerisinde olabileceğini ortaya koymuştur.¹⁹⁷

Bu standart, arşivsel tanımlamaların hazırlanması için genel bir kılavuz sağlar. ISAD(G) var olan ulusal standartlarla birlikte kullanılmalı ya da ulusal standartların geliştirilmesi için bir temel olarak kullanılmalıdır.

Bu standart, arşivsel malzemenin formu ya da taşındığı ortamı hesaba katmaksızın arşivsel tanımlamaya uygulanabilecek genel kuralları içerir.¹⁹⁸

ISAD(G), kütüphanelerdeki toplu kataloglar mantığındadır ve geniş veritabanlarında arşiv materyalinin birleştirilmesi amacıyla kullanılacak bibliyografik standartlar için benzeri bir şey yaratmaya çalışır.¹⁹⁹

2. 2. 5. 7. *International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families (ISAAR (CPF))*

Çalışmalarına 1993 yılında başlanan standart, arşivsel bilgi sisteminin kontrolü için formların kontrolünü ve ulaşım noktalarının önemini belirtmektedir.²⁰⁰

Bu standardın temel amacı, belge üreticilerinin ve belge içeriklerinin arşivsel tanımlamalarının standartlaştırılması için genel kurallar koymaktır. Bu standart, belgeleri meydana getiren kurumsal yapılar, şahıslar ve ailelerin belgelerinin; kendiliğinden anlaşılan, tutarlı ve uygun tanımlarının hazırlanmasını destekleyerek özel belgelerin paylaşılmasını teşvik etmeyi ve var olan ulusal standartlarla birlikte kullanılmayı amaçlar.²⁰¹

---

¹⁹⁷ Andy Powell, *Collection Level Description*, UKOLN, University of Bath, August 1999. <http://ukoln.ac.uk/metadata/cld/study>, s. 23'ten alıntı, Şenay Eren, *a.g.t.*, s. 18

¹⁹⁸ *General International Standard Archival Description*, Second Edition, Ottawa: International Council on Archives, 2000, s. 7.

¹⁹⁹ Angelika Manne-Haritz, "Erişim- Bir Arşivsel Paradigmanın Yeniden Formülasyonu", çev. Döndü Kılıç, *Arşivcilik Metinleri*, s. 80.

²⁰⁰ Andy Powell, *a.g.e.*, s. 25'ten alıntı, Şenay Eren, *a.g.t.*, s. 20.

²⁰¹ *International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families*, Second Edition, International Council of Archives, 2004, s. 7, 8.

2. 2. 6. *Şahıs Arşivlerine Erişim*

Arşiv malzemesinin tanımlanması, belgelere erişimi sağlamak adına hayati bir faaliyettir. Erişim, arşivsel malzemedeki bilgi elde etmek ya da arşivsel malzeme üzerinde araştırma yapmak için verilen yetkiyi açıklayan arşiv terimidir.²⁰²

Angelika Manne-Haritz'e göre iki tür erişim yaklaşımı vardır. Buna göre **form olarak erişim**, arşivlere erişimle, kendi ihtiyaçlarına göre kayıtları okumak ve onların üzerine yorum yapmak üzere arşivlerle ilgilenen herkese izin verir. Kullanıcılar, kayıtlarda buldukları içerikten kendileri sorumludur. Arşivcilerin katkısı, materyali erişilebilir kılmakla ve malzemenin kullanımını kolaylaştıran alt yapıyı tesis etmekle sınırlıdır. **Yaklaşım olarak erişim**, arşivcilerin kullanıcıların kendi araştırma sahalarına ilişkin yetkinliklerini kabul etmeleri demektir. Arşivciler, kayıtları doğru şekilde anlamak için araştırmacıya destek olmazlar, ancak yorumu araştırmacıya bırakırlar. Böylece erişim paradigması, araştırmacıların kayıtlarda buldukları içerikler konusunda onların özerk sorumluluklarını ifade eder ve araştırmacılar ihtiyaç duydukları kaynakları elde etmeleri ve ilgi alanlarında araştırma yapmaları için bir dizi araçtan faydalanırlar.²⁰³

Her arşiv kurumunun koleksiyon içinde var olan bilginin özelliklerini ve arşiv programının kaynaklarını ve amacını dikkate alan yazılı bir **erişim politikası** olmalıdır. Politikalar her kurumun özel ihtiyaçlarına uyacak şekilde tasarlanmalıdır. Şahıs arşivlerinde arşiv mevcutlarına erişim politikaları koleksiyondan koleksiyona değişiklik gösterecektir. Örneğin bir koleksiyonun araştırma için kullanımı transfer sırasında bağışçı ya da aracı ile arşiv kurumu arasında yapılmış olan anlaşmaya bağlı olacaktır.²⁰⁴

Şahıs arşivleri erişim politikalarını; ilgili yasalar, belgelerin duyarlılığı ve gizliliği, bireysel mahremiyetin korunması, bağışçılar tarafından belgelere uygulanan kısıtlamalar, kullanıcılar, belgelere erişimde tarafsızlık, erişim seviyeleri, arşiv mevcutları üzerinde kontrol derecesi, belgelerin fiziksel durumu ve belgelerin güvenliği gibi prensipleri göz önünde bulundurarak geliştirmelidirler.²⁰⁵

Arşiv kurumları belgelere erişimi sağlarken bazı unsurları göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu unsurlardan birincisi tarafsızlıktır. Öncelikle bir arşivin elindeki tüm tarihsel belgelerin tüm araştırmacılara ayırım gözetmeksizin erişilebilir

²⁰² *A Modern Archives Reader*, s. 339.

²⁰³ Angelika Manne-Haritz, a.g.m., s. 77.

²⁰⁴ *Keeping Archives*, s. 274, 275.

²⁰⁵ Aynı eser, s. 276-279.

olması gerekir. Serbest, açık bir erişim çoğu arşivsel programın temel işlevidir ve bu meslekte sürekli vurgulanır.

Ancak, arşivcilerin, araştırmacının öğrenme hakkı karşısında kişilerin özel yaşantı haklarına ve belgelerin kapatılması ya da sınırlı erişimine neden olacak diğer unsurlar konusunda duyarlı olmaları gerekecektir.

Diğer bir önemli sorun olan belgelerin fiziksel durumu konusu, geçici olarak erişimin sınırlandırılmasını gerektirebilir. Henüz düzenlenmemiş ya da betimlenmemiş materyaller, merkez bunların sınırlamasını ya da içeriğini bilmediği için araştırmaya çıkarılmayabilir. Koruma uygulaması ya da kopyalama gerektiren materyaller de, belgelerin sonradan bozulmalarına izin vermektense şimdiden çekmenin daha iyi olacağı mantığı ile araştırmaya kapatılabilir.

Materyaller henüz düzenlenmediğinde ve betimlenmediğinde de onlara geçici olarak sınırlı erişim uygulamak uygun olabilir. Ancak, bu endişeler materyalleri sonsuza kadar yasaklamak için bahaneler haline dönüşmemelidir. Sınırlamalar sınırlı sürelerle olmalıdır. Aksi halde, belgelerin fiziksel durumunu koruma endişesi, onları sonsuza kadar araştırmacılardan uzak tutma yaklaşımının haklı çıkarılması ya da bahanesi haline gelecektir.²⁰⁶

Erişim konusunda göze çarpan diğer iki unsur da telif hakları ve belgelerin çoğaltılmasıdır. Telif hakkı, edebi, müzikal, dramatik ya da sanatsal çalışmaları kontrol etmek amacıyla kopyaların idare edilmesi için yasalar tarafından verilen özel bir haktır. Çoğu arşiv kurumunun basılmamış malzemenin meydana gelmesinden ötürü arşivcinin ilk işi telif hakkı sahibini belirlemektir. Şahıs arşivlerinde belgelerin ve yayınların çoğu kurum dışından bir şahıs ya da kurum tarafından üretildiğinden dolayı telif hakkı bu kişi ya da kuruma ait olur. Malzemeye sahip olmakla telif hakkı arşiv kurumuna geçmez.²⁰⁷

Dolayısıyla bağışlanan malzemenin mülkiyet haklarının yanı sıra telif haklarını ayrıca almak, ileride çıkabilecek bir kısım anlaşmazlıkları önlemek açısından faydalı olacaktır.²⁰⁸

Bir arşiv kurumu, belgelerin çoğaltılması meselesini araştırmacıların faydası için çok dikkatli bir şekilde değerlendirmelidir. Örneğin, çoğaltma amaçlı malzemenin sıkça kullanılması, korumaya dair problemleri artırabilir. Bir arşiv kurumunun arşiv

---

²⁰⁶ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 175-177.

²⁰⁷ *Keeping Archives*, s. 281, 283.

²⁰⁸ Ataman, *a.g.m.*

mevcutlarından herhangi bir belgeyi çoğaltma izni için araştırmacılarından yazılı bir başvuru yapmasını talep etmesi gerekir.

Arşiv kurumunun belgenin zarar görmesi söz konusu olduğunda kopyalamaya izin vermeme hakkı vardır. Araştırmacıya kopyanın satılmasının telif hakkının da satılmasını anlamına gelmediğini ve telif hakkı sahibinin izni olmadan kopyalama işleminin gerçekteştirilemeyeceğini hatırlatmak gerekir. Ayrıca herhangi bir belge, arşiv kurumunun izni olmaksızın dışarıya verilemez ya da satılamaz.²⁰⁹

2. 2. 6. 1. Araştırma Araçları

Erişim konusunda arşivcilerin ve kullanıcıların işlerini kolaylaştıracak en faydalı yardımcı, araştırma araçlarıdır. **Araştırma aracı**, bir evrak/arşiv kümesini listeleterek ya da niteleyerek, arşivin bunlar üzerindeki idari ve entelektüel kontrolü ile bunların kullanıcılar için daha anlamlı ve kolay erişilebilir olmasını sağlayan basılı ya da basılmamış belgedir.²¹⁰

Araştırma araçlarını kullanım alanına göre arşiv dışında ve kurum içinde olmak üzere iki kategoride inceleyebiliriz.

Arşiv dışında kullanılmak amacıyla oluşturulan araştırma araçları, uzak yörelerdeki araştırmacılar tarafından kullanılmak üzere arşiv tarafından üretilir ve dağıtılır. Çoğunlukla ya genel bir özet, kısa bir bilgi ya da belli belge türleri için rehberler şeklinde-dir.

- **Giriş ve Tanıtıma Yönelik Bilgiler:** Kimi programlar, o programla ilgili kısa açıklamalar, arşiv mevcudu ile ilgili özetler sağlayan ve bazen seçkin materyallere dikkat çeken kısa genel broşürler ya da kitapçıklar yayınlar. Bu kısa yayınlar genellikle çok sayıda basılır, çekici kılmak amacıyla grafik özellikler taşır ve potansiyel araştırmacılara çokça dağıtılırlar ya da potansiyel araştırmacıların görüp alabileceği diğer araştırma merkezleri (örneğin mahalli kütüphaneler), konferanslar ve diğer yerlerde ve olaylarda sergilenirler. Bunlar araştırma aracından ziyade tanıtım araçları olup arşiv mevcuduna kısa bir giriş olarak da hizmet verirler.
- **Özet Rehberler:** Özet rehber arşivin mevcudunun tümü hakkında (ya da işlenmiş ve araştırmacılara sunulacak hale getirilmiş mevcudun tümü hakkında) en azından

²⁰⁹ *Keeping Archives*, s. 284, 285.

²¹⁰ Ataman, *a.g.e.*, s. 5.

sınırlı bir bilgi sunan yayınlanmış ve harici olarak dağıtılan yayın anlamına gelmektedir.

- **Belli Konular ya da Belgelere Yönelik Araştırma Araçları:** Tarihsel belgeler programları ya belli bir koleksiyon ya da belge grubuna ya belli bir konuda programın mevcuduna dikkatleri çekmek ya da her ikisi için özel araştırma araçları geliştirir ve yayınlarlar.
- **Bilgisayar Destekli Bölgesel ya da Ulusal Veritabanları:** bölgesel ya da ulusal veritabanları bir arşivin mevcudu hakkında tanımlayıcı bilgi içerdikleri ve potansiyel araştırmacılar tarafından erişilebilir olduklarından bir tür araştırma aracı olarak kabul edilirler.

Arşiv bünyesinde kullanılmak amacıyla oluşturulan araştırma araçları, arşiv dışına dağıtılabılır fakat daha çok arşivin araştırma salonunda kullanılmak amacına yöneliktir. Genellikle "harici" olarak dağıtılan benzerlerine kıyasla daha ayrıntılı olup arşivcilerin ve araştırmacıların araştırmalarındaki ilgi alanlarını birleştirmelerine yardımcı olma amacıyla hazırlanıp doğru belgeye ulaşılmasını sağlar.

- **Üreten Tarafından Hazırlanan Araştırma Araçları:** Kimi durumlarda belgeyi üreten kendi erişim amaçları için yazışmalarla ilgili bir kayıt defteri, indeks ya da defteri kebirlerin listesi gibi bir erişim aracı oluşturmuş olabilir. Eğer bu araçlar doğru ve tam ise belgeler sağlandıktan ve tarihsel belgeler arşivinde araştırmaya hazır hale getirildikten sonra araştırma araçları olarak kullanılabilir. Bir başka açıdan bakarsak da bunlar, arşivci, arşivin politikası doğrultusunda yeni araştırma araçlarını geliştirinceye kadar geçici araştırma araçları olarak hizmet verebilir.
- **Sağlama Dokümanları ve Ön Listeler:** Belgelerin sağlanması sırasında (gerçek transfer yerine getirilirken) arşivciler güvenlik ve denetim amacıyla genellikle materyallerin bir ön listesini hazırlarlar. Çoğu kez bu listeler ayrıntı itibarıyla kutu ve dosya seviyesine inmektedir. Bu ön tanımlar geçici araştırma araçları olarak hizmet verebilir. Yine bu araştırma araçlarını daha resmi ve ayrıntılı araştırma araçları hazırlanana kadar geçici rehberler olarak kullanmak akılcı olur.
- **Envanterler:** Envanterler genellikle seri düzeyinde ve onları üreten şahıs, kurum ya da birim konusunda bilgi ile birlikte bir koleksiyondaki ya da belge

grubundaki tüm belgelerin tanımlarıdır. Genellikle uzun ve ayrıntılı olarak onları üretenleri tanımlayıp tarihsel bir içerik sağlar ve belgelerin kendileri hakkında tanımlayıcı ayrıntıyı içerir.

- **Bilgisayar Destekli Dahili Veritabanları:** Bilgisayar destekli tanımlama sistemleri her ayrıntı seviyesinde bilgi sağlayabilir. Örneğin, bir arşiv tüm envanter bilgilerini kağıt belgelerle uğraşmak zorunda kalan araştırmacıları bu zahmetten kurtararak bilgisayar yardımıyla elde edilebilir ve erişilebilir kılabilir.²¹¹

Genel ifadesiyle arşiv belgelerinin içeriği ve yapısı konusunda araştırmacılara bilgi sağlama yolları olarak tanımlanan araştırma araçları bilgiyi tutarlı bir yapı üzerinde sunmalıdır. Araştırma araçları yukarıda belirtilen düzenleme konusundaki çeşitli düzeylerde oluşturulabilir. Seri düzeyine odaklanan bir araştırma aracı şu bilgileri kapsamalıdır:

- **Belgelerin üreticisi:** tanımlanan materyalin üretilmesinden, toplanmasından ve korunmasından kimlerin ya da hangi kurumun temelde sorumlu olduğunu gösterir.
- **Başlık:** Üreten ya da arşivcinin isimlendirdiği şekliyle koleksiyonun ya da serinin başlığı.
- **Tarihler:** Belgelerin başlangıç ve sona eriş tarihleri.
- **Hacim/Nicelik:** Belgelerin niceliği genellikle uzunluk ya da hacim olarak ifade edilir.
- **Kurumsal tarih ya da biyografik bilgi:** Araştırma aracı belge üretilirken ya da bir araya getirilirken vuku bulan faaliyetler, olaylar ve gelişmeler konusunda kimi bilgiler içermelidir.
- **Düzenleme:** Belgelerin konusal, tarihsel, alfabetik, nümerik ya da diğer düzenleri.
- **Bilgisel içerik:** Arşivci belgelerin yapısı ve muhtemel araştırma amaçlı kullanımlarını göz önünde tutarak uygun görünen ve yardımcı olabilecek her bilgiyi bu alana eklemelidir.
- **Seri tanımları:** Envanterler genellikle aşağı yukarı tutarlı bir şekilde her bir serinin tanımını içerir. Tanım öz fakat ayrıntılı ve araştırmacılara kendi

---

²¹¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 141, 142.

konularıyla ilgili muhtemel bilgi içerip içermediği konusunda sağlam bir yargı verecek kadar bilgi verici olmalıdır.

- **Kutu listeleri:** Bu listeler kutuları ya da diğer birimleri ve kimi zaman kutular içindeki, dosyalar gibi, ayrıntıları kaydederler.
- **Ek araştırma araçları:** Envanterin ötesinde indeksler ve diğer araştırma araçlarının varlığını belirtmek yararlıdır.
- **Ek bilgi:** Bu son kategori arşivci tarafından araştırmacılara yardımcı olabilecek belgelerle ilgili diğer önemli noktaları ya da diğer bilgileri sunmak amacıyla kullanılır.²¹²

2. 2. 6. 2. Danışma Hizmeti

Arşivlere erişim sırasında okuyucu ile arşivciler arasında muhakkak bir etkileşim olacaktır. Bu yüzden arşiv kurumları danışma hizmetini sistemli bir şekilde vermelidirler. Öncelikle kurumun hazırladığı araştırma araçları ne kadar kapsamlı olursa araştırmacılar da araştırmaları için doğru belgeleri bulmada zorluk çekmezler ve arşivciler de danışma hizmeti vermede daha az zaman harcarlar.²¹³

Danışma hizmeti bir arşiv kurumunun arşiv mevcutlarındaki bilgileri okuyucularına kullandırabilmesi sürecidir. Danışma hem belgeleri ve belgeler hakkındaki bilgiyi sağlama süreci olarak hem de bireysel bir danışma talebine cevaben özel malzemelerin tanımlanma çalışması olarak görülebilir.²¹⁴

Araştırmacılara hizmet eden arşivciler materyaller ile araştırmacılar arasında etkileşimi sağlarlar. Araştırmacılara rehberlik konusunda olabildiğince yardımcı olmalıdırlar. Bu da arşivcinin araştırma araçları ve/veya diğer erişim gereçleri konusunda yetkin olmasını ve belgelerin kaynaklarını, onları üreten ya da üretilmeleri ile sonuçlanan işlev, düzenlenme ve kullanım durumlarını ve içerdikleri bilgi de dahil olmak üzere, iyi tanımlarını gerektirir. Aynı zamanda da araştırmacıları ve gereksinimlerini anlama yeteneği ile insanlarla sabırla, nazikçe ve etkili bir biçimde ilgilenme yeteneğini gerektirir.

Araştırmacılarla çalışan arşivcilerin konuyu tam olarak yakalamak ve araştırmacının tam olarak neye gereksinim duyduğunu saptamak gibi bir ilk görevi vardır. Uygulamada,

---

²¹² Aynı eser, s. 140-143.

²¹³ *Keeping Archives*, s. 248.

²¹⁴ *A Modern Archives Reader*, s. 255.

arşivci bir yanda araştırmacı diğer yanda arşivin materyal mevcudu ve araştırma araçları arasında bir arabulucu ya da aracı haline gelir.

Zor görevin ikinci bölümü, araştırmacıya mevcudu ve araştırma araçlarını tanıtmaktır. Arşivci ayrıca uygun araştırma araçlarını sunmalı, araştırmacıların bu araçları kullanılabilirliğinden emin olmalı ve özellikler işlerine yarayabilme olasılığı olan materyalleri önermelidir.²¹⁵

Danışma programının oluşturulması, fonların kullanılabilirliğine, yasal ya da idari kontrollere, arşivlerin hizmet verdiği okuyuculara, belgelere, belgelerin kullanıcılara güvenli bir şekilde ulaşmasını sağlayacak imkânlarla, kurum tarafından danışma hizmetine verilen önceliğe bağlı olabilir. Danışma programının uygulanması, depo alanı, teçhizat, personel ve kaynaklar ve tüm arşivler için hayati bir konu olan zaman gibi kullanılabilir kaynaklara bağlıdır.²¹⁶

Danışma programı dahilinde kurumun yazılı politikaları olmalıdır. Bu politika doğrultusunda okuyucuların program, ad, adres, kurum, araştırma konusu ya da araştırma amacı bilgilerini içeren standart bir kayıt formu doldurmaları sağlanmalıdır.

Politika, araştırmacının isteyebileceği ve bir keresinde inceleyebileceği materyal miktarını yönlendirmelidir. Miktarın sınırlandırılması soygun ya da materyalin düzeninin bozulması olasılığını azaltmanın bir yoludur. Araştırmacıların materyali kendilerine verilen düzende bırakmaları istenmelidir.

Güvenlik çok önemli bir konudur ve arşivcinin materyalleri yanlış kullanımdan dolayı hasar görme ya da hırsızlık yolu ile kaybolmaya karşı koruma sorumluluğunun temelini oluşturur. Çalınma riski yüksek olduğu düşünülen değerli materyallerin kopyalarını çıkarmak ve araştırma için de özgün form yerine kopyalarını sunmak önerilebilir.²¹⁷

2. 2. 7. Şahıs Arşivlerinin Korunması

Şahıs arşivlerinin korunması, önleme ve onarım işlemleri başlı başına ele alınabilecek çok kapsamlı konulardır. Dolayısıyla şahıs arşivlerini koruma konusu tezin sınırları dahilinde fazla ayrıntıya girilmeden ana hatlarıyla incelenecektir.

Tarihsel, bilgisel ve belgesel değere sahip belgelerin yıllar içinde bozulmaları olası bir durumdur. Burada arşivcilerin, belgeler için uygun depo ortamını oluşturma, ellerindeki

---

²¹⁵ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 182-184.

²¹⁶ *Keeping Archives*, s. 287.

²¹⁷ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 177, 179.

malzemeyi inceleme, varsa bozulmaların önüne geçecek önlemler alma, gerektiğinde malzemelerin kopyasını alma ya da onları onarma görevleri ortaya çıkar.

SAA'nın 1992'de çıkardığı sözlüğe göre koruma; zarar ve bozulmalara karşı belgelerin dengesini sağlama ve korumayı ve zarara uğramış ya da bozulmuş belgelerin onarımını içeren süreç ve işlemlerin tamamıdır.²¹⁸

Paul Conway ise koruma terimi için üç aşamalı bir tanım öne sürmüştür. Buna göre arşivsel koruma; şimdiki ve gelecek neslin tarihsel bilgilerinin kalıcı değerine erişebilmesi adına yeterli muhafazanın sağlanması için insan kaynakları, fiziksel ve ekonomik kaynakların temin edilmesi, düzenlenmesi ve dağıtılmasıdır.

Arşivsel koruma, seçilen malzeme gruplarını gelecekteki bozulmalardan koruyacak ya da seçilmiş malzeme gruplarının onarılmasını sağlayacak politikalar, uygulamalar ve süreçlerin planlanmasını ve uygulanmasını içerir.

Arşivsel koruma, önceki uygulamaların planlanmasını ve onarım faaliyetleri karşısında önleme faaliyetlerinin öncelikli olmasını gerektirir.²¹⁹

Çeşitli formlarda ve ortamlarda tarihsel malzemelerin korunması, hem kültürel bir gereklilik hem de profesyonel arşivciler için bir yönetim sorumluluğudur. Bugün daha fazla arşivci korumanın tüm arşiv fonksiyonlarını etkileyen özel bir dizi teknik ve idari süreç olduğunu kabul etmektedir.²²⁰

Koruma sorunları temelde, çoğu tarihsel ve diğer türden belge için kullanılan ortam olan kağıdın kimyasal açıdan dengesiz doğasından kaynaklanmaktadır. Pek çok insana dost, güvenilir ve dayanıklı bir kayıt materyali gibi görünen kağıt aslında kendi yok olmasını garantileyecek maddelerden yaratılmakta ve süreçlerde işlenmektedir.²²¹

Tabii ve çevresel şartlara bağlı olarak kağıt, birçok kaynak tarafından saldırıya maruz kalır. Kağıdı tahrip eden ve özelliklerini bozan sebepler olarak bilinenler; ısı, güneş ışığı, nem, toz ve kirdir. Ayrıca havada bulunan asidik ve diğer gazlar, imalat sırasında ilave edilen zararlı kimyasallar da kağıdın depolanma ömrünü ters yönde

---

²¹⁸ Bellardo, *a.g.e.*, s. 26.

²¹⁹ Paul Conway, "Archival Preservation Practice in a Nationwide Context", *American Archival Studies*, s. 497.

²²⁰ Aynı makale, s. 495.

²²¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 149.

etkiler. Bunların yanında kağıt üzerinde tahribata yol açabilecek unsurlardan biri de mantar, bakteri ve böceklerin neden olduğu biyolojik zararlardır.²²²

Koruma sorunlarına katkıda bulunan ikinci durum da kayıtları çevreleyen çevresel ve havasal koşullardır. Kayıtların durduğu ortamda bulunan ve ya da buraya yayılan hava kirliliği unsurları ve parçacıklar bu kayıtların varlığını tehdit etmektedir. Çeşitli asitli gazların emilmesi kağıdın asitlenmesine katkıda bulunur. Yüksek derecede hava kirliliğine maruz kalan nüfusu kalabalık şehir bölgelerinde kağıt havadan gelen toz zerrecikleriyle kaplanabilir.

Havadan gelen tehditler ısı ve nem oranlarının ani değişimi ile bir kat daha artmaktadır. Yüksek ısı bozulmayı hızlandırmaktadır. Nemin oranı da ayrı bir sorundur. Kağıt havadan nemi oldukça kolay alıp içinde barındırır. Yüksek nem oranı zararlı kimyasal tepkimeleri hızlandırır ve mürekkebin bulaşmasına, fotoğrafların kimyasallarının yapış yapış olmasına ve üzeri madde ile kaplı sayfaların birbirine yapışmasına neden olabilir. Yüksek ısı ile birlikte yüksek nem bozulmayı hızlandıracak ve küf ile mantar büyümesini sağlayacaktır.

Diğer yandan yüksek ısı eşliğindeki kuru hava kağıdı, ciltleri ve yapıştırıcıları kurutur. Bir ısıya bir neme tekrar tekrar aşırı ölçüde maruz kalınması, belgelerin bir büzüşmesi, bir genişlemesine neden olarak dayanma sürelerini kısaltacaktır. Işığa maruz kalmak oksidasyonu hızlandırır ve kağıdın ufalanmasını sağlar. Kızılötesi ışık özellikle zarar vericidir. Güçlü ışığa uzun süre maruz kalan kağıdın rengi atar, solar, sarılaşır ya da kahverengileşir.

Havadaki küf sporları ılık ve nemli kağıt üzerinde davetkar bir konaklama yeri bulabilirler. Küf çok çabuk büyüüp kağıdın lifleri arasında ilerleyebilir ve böylece kağıdı zayıflatıp renginin solmasına, sonunda da tamamen yok olmasına neden olabilir. Hamamböcekleri, beyaz karıncalar, kırkayaklar, diğer böcekler, fareler ve sıçanlar kağıdı pisletebilir, yiyebilir ya da üzerinden parça koparıp götürebilir. Çok kısa zamanda tarihsel belgeleri harabeye çevirip geriye kağıt kırıntıları ve dışkı bırakabilirler.

Kimya ve çevrenin kötülüklerine üçüncü bir tehdidin eklenmesi gerekir: insanlar. İnsanlar en basitinden değerli ve değersiz belgeleri bir arada atabilir ve böylece de tarihsel belgeleri yok ederek arşivcileri tarihsel materyaller üzerinde koruma

---

²²² Yash Pal Kathpalia, *Arşiv Malzemesinin Korunması ve Restorasyonu*, çev. Nihal Somer, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990, s. 17.

çalışması yürütmekten yoksun bırakabilirler. Bu, korumaya yönelik en büyük tehdittir. Uygun olmayan paketleme ya da sarmalama teknikleri, özensiz taşıma hatta materyallerin sürekli ellenmesi tehdit teşkil eder.²²³

Arşiv malzemelerinin diğer tahrip sebepleri arasında su basması ve yangın ile insandan kaynaklanan hırsızlık, hatalı kullanma ve sabotaj sayılabilir. Bir diğer faktör ise, bilgi eksikliği veya modası geçmiş malzeme ve işlem kullanılması sonucu ortaya çıkan hatalı koruma ve restorasyondur.²²⁴

Arşiv kurumu tüm bu etmenlerle mücadele edebilmek için bir koruma programı geliştirmelidir. Bu program dahilinde şu unsurlar yer almalıdır:

- Düzenli ve korunaklı bir çevre temin etmek için depo tasarımı
- Çevresel kontrol: Isı, bağıl nem, ışık seviyelerini ayarlama ve haşerelerle mücadele
- Arşiv mevcudunu yönetme: Depolama, temizlik ve kutulama gibi işlemler
- Kullanımın kontrolü: Güvenlik, kullanıcı ve arşivcilerin eğitimi gibi meseleler
- Programı yeniden düzenleme: Fotokopi, mikrofilm gibi araçlarla bilgisel içeriğin çoğaltılması
- Onarım: Belgelerin tamir edilmesi
- Felaket planları
- Halk eğitimi: Farkındalık kampanyaları²²⁵

George M. Cunha 1988'de yaptığı araştırma sonucunda koruma programına başlarken atılması gereken adımları şu şekilde sıralamıştır.

- Depo alanını inceleme ve deponun uygunluğunu değerlendirme
- Depo alanını geliştirmek/düzenlemek için önlemler almak ve uygulamak
- Belgeleri incelemek
- İyileştirici basit tedaviler ya da kutulama için bir çalışma ya da tamir odası kurmak
- Tavsiyeler için bir restoratör ile ilişki kurmak

---

²²³ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 150, 151.

²²⁴ Kathpalia, *a.g.e.*, s. 17.

²²⁵ *Keeping Archives*, s. 103.

- Yeni koruma teknikleri ve stratejilerinden haberdar olmak²²⁶

Koruma programının ilk adımı var olan koşulları ve uygulamaları değerlendirmek ve öncelikleri ve hedefleri belirlemektir.²²⁷

Koruma araştırmaları, var olan politikalar, programlar ve faaliyetlere karar vermek için kurum seviyesinde başlamalıdır; bu araştırmada malzemenin özellikleri, depo koşulları, belge türleri ve formları, arşiv binasında tekrarlayan problemler, koruma önlemleri, afet planlaması, personel eğitimi, koruma bütçesi, mevcut onarım faaliyetleri ve kopyalama faaliyetleri sorgulanmalıdır.

Koleksiyon bazında araştırmada kurumun politikaları ve koşullarının incelenmesinden sonra her bir koleksiyonun ihtiyaçlarıyla ilgilenmek gerekir. Koleksiyon araştırmasını hızlandırmak için bir form tasarlanmalıdır. Koleksiyon araştırmasına katılan personelin malzemelerin fiziksel özelliklerini tanınması için bir eğitim alması gerekir.²²⁸ Belgelerin miktarı ve fiziksel durumu, kutularının ve diğerk türden dosya ya da paketleme ortamının tipi ve durumu, gevreme ya da mürekkebin solması yaş ile ve kullanım ile bağlantılı sorunlar ve yırtılmalar, su, küf hasarı gibi belirgin zararlar konusunda bilgi derlenmelidir.²²⁹

Koruma programı oluşturulduktan ve incelemeler yapıldıktan sonraki adım, koruma önceliklerinin belirlenmesi olmalıdır. Arşiv malzemesi pek çok bakış açısından değerlendirilebilir. Örneğın bir belge nadir olmasından dolayı önemli olarak kabul edilebilir. Ayrıca belgelerin kimyasal dengesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Belgelerin yaşı da diğerk bir kriterdir çünkü eski belgeler nadirdir ve bu enderlik onun önemini artırır. Bazı belgelerin de yasal değeri vardır. Bu gibi özellikler, belgeleri korumada öncelik sırasını belirlemede önemli rol oynar. Koruma önceliklerinin belirlenmesinde, arşivcilerin belgelerin miktarını, durumlarını, mevcut kaynakları ve belgelerin değeri ile araştırmacılar tarafından sürekli biçimde kullanılma olasılıklarını dengelemeleri gerekir.²³⁰

---

²²⁶ George M. Cunha, *Methods of Evaluation to Determine the Preservation Needs in Libraries and Archives: A RAMP Study with Guidelines*, UNESCO, Paris, 1988'den alıntı, *Keeping Archives*, s. 104.

²²⁷ Marry Lynn Ritzenthaler, *Preserving Archives and Manuscripts*, Chicago: SAA, 1993, s. 6.

²²⁸ Aynı eser, s. 8-10.

²²⁹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 152.

²³⁰ Ritzenthaler, *a.g.e.*, s. 12 ve Dearstyne, *a.g.e.*, s. 156.

Koruma ihtiyaçları ve koleksiyonun değeri hakkında bilgiler derlenerek, düzenlenip analiz edilerek koruma kararı verilmelidir. Tüm bu çalışmalar ekonomik kaynaklar, personel kaynakları ve teknik uzmanlıkla beraber dengelenmelidir.²³¹

Arşiv malzemesi için en ideal fiziksel ortam kontrol altında bir ısı ve nisbi nem, hava dolaşımıyla temizlenmiş ortam, kontrollü ışık kaynakları ve küf, haşereler ve kemirgenlerin istilasına maruz kalmamış bir ortamdır. İyi bir koruma uygulaması, güvenlik tedbirleri ve koleksiyonları yangın ve su baskınına karşı koruma tedbirleri alınmasıyla tamamlanır.²³²

Isı ve nem değerleri ülkeler ve bölgeler arasında farklılıklar gösterse de IFLA'nın (International Federation of Library Associations and Institutions) yayımladığı "Principles for the Preservation and Conservation of Library Materials" adlı eserde depo alanlarındaki koşullar için ısının 16-21°C ve nisbi nemin de %40 ile 60 arasında olması önerilir.²³³

NAGARA (National Association of Government Archives and Records Administrators) çalışması ve yakın tarihli diğer raporlar arşivcilerin uygulamaya koyabilecekleri en büyük tek koruma müdahalesinin tarihsel belgelerin depolandıkları çevrenin geliştirilmesi olduğu sonucuna varmıştır. Isı, anahtar bir değişkendir. Serin ortamlar kağıdın dayanma süreci açısından yararlıdır, ama, pratik açıdan, insanlarla kağıtlar genelde aynı ortamda birlikte var olmak zorunda oldukları için iyi olan atmosfer koşulları tarihsel belgeler için de kabul edilebilir görülmektedir. 68°F (20°C) civarındaki bir sıcaklık makul bir hedeftir. Yaklaşık %47'lik nisbi nem makul bir hedeftir. Burada durum ısıda olduğundan daha karmaşıktır, çünkü yüksek nem oranı çürümeye yol açan kimyasal tepkileri hızlandırırken, az nem oranı da kağıdın esnekliğini azaltarak kullanım esnasında yırtılma olasılığını artırmaktadır. Hem ısı hem de nemin gereksiz değişiminden kaçınılmalıdır.²³⁴

Kir, toz, is, katran ve diğer parçacıklar arşiv malzemesi üzerinde yıpratıcı bir etki yapabilirler.²³⁵ Havanın temiz olması, havanın içindeki kirli zerreciklerin tarihsel

---

²³¹ Ritzenthaler, *a.g.e.*, s. 13.

²³² Mary Lynn Ritzenthaler, *Archives and Manuscripts: Conservation; A Manual on Physical Care and Management* Chicago: SAA, 1983, s. 30'dan alıntı Ross Harvey, *Preservation in Libraries: Principles, Strategies and Practices for Librarians*, London: Bowker Co., 1993, s. 68.

²³³ J.M. Dureau and D.W.G Clements, *Principles for the Preservation and Conservation of Library Materials*, The Hague: IFLA, 1986, s. 7'den alıntı Harvey, *a.g.e.*, s. 69.

²³⁴ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 158.

²³⁵ Ritzenthaler, *Preserving Archives and Manuscripts*, s. 47.

belgelere zarar vermesi açısından önemlidir. Depolama alanlarında, havadan kirli ve gazlı maddeleri arındıracak bir filtreleme sistemi olmalıdır.

Genelde, tarihsel belgeler karartılmış ya da az ışıklı çevrelerde bulunmalıdır; parlak aydınlatmaya maruz kalmaları en aza indirilmelidir. Depolama alanlarında pencere bulunmamalıdır; eğer varsa kızılötesi ışınları önlemek amacı ile pencereler karartıcı ile donatılmalıdır. Yüksek düzeyde kızılötesi ışık kaynağı olan floresan lambalarda özel filtreler olmalıdır.²³⁶

Mantarlar, böcek ve kemirgenler gibi biyolojik canlılar arşiv malzemesine zarar verebilirler. Mantarların sebep olduğu küf, kağıdı güçsüzleştirir ve lekeleyebilirler. Böcekler ve kemirgenler, belgelerde bulunan selüloz ve diğer organik bileşenlerden beslenirler.²³⁷ Mantarlara karşı en etkili önlemler ısı ve nisbi nem oranını kontrol etmek ve düzenli temizlik yapmaktır.²³⁸ Kağıtlar üzerindeki küflenme, koruyucular kullanılarak veya mantar öldürücüler ile muamele edilerek önlenabilir. Böcek ve kemirgenler ile mücadele etmenin en etkili yolu, seferber olarak onları imha etmek veya kemirici giremeyen binalar yapmak ve onları defedici malzemeler kullanmaktır.²³⁹

Güvenlik, arşiv malzemeleri için güvenli bir ortam sağlama konusunda ele alınmalıdır. Arşiv malzemesinin güvenliği denince akla yangın, su baskınları ve hırsızlığa karşı alınacak önlemler gelmelidir.²⁴⁰ Depolama alanları yangın uyarı ve alarm sistemleri ile ve mümkünse yangına karşı mücadele sistemleri ile donatılmalıdır. Bu alanlarda çelik raflar bulunmalıdır.²⁴¹ Su baskınları için su kaynaklarının düzenli olarak kontrol edilmesi, olukların ve yağmur borularının temiz tutulması, zarar görmüş çatı ve pencerelerin onarılması gerekmektedir.²⁴² Hırsızlığa karşı tedbir almak normal uygulamaların bir parçasıdır ve bütün kütüphane ve arşivlerde personele verilen genel güvenlik eğitiminin de bir parçası olmalıdır.²⁴³ Güvenilir ve bakımı iyi yapılan bir bina ve araştırmacıların giremeyeceği raf alanı ve araştırma odasında sürekli gözlem altında

---

²³⁶ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 159.

²³⁷ Ritzenthaler, *Preserving Archives and Manuscripts*, s. 48, 49.

²³⁸ Harvey, *a.g.e.*, s. 74.

²³⁹ Kathalia, *a.g.e.*, s. 20, 37.

²⁴⁰ Ritzenthaler, *Preserving Archives and Manuscripts*, s.64 ve Harvey, *a.g.e.*, s. 79..

²⁴¹ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 159.

²⁴² Harvey, *a.g.e.*, s. 80.

²⁴³ D.W.G Clements and D. L. Thomas, *Arşiv Belgelerinin Korunması Konusunda Temel Bilgiler: Bir RAMP Çalışması*, ed. İsmet Binark, çev. Necla Olsa, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993, s. 14.

tutma gibi önlemler bilerek zarar verebilecek kişileri ve hırsızları caydırmada yardımcı olacaktır.²⁴⁴

Tarihsel belgelerin kopyalanması bir yandan aşınma ve yırtılmaya karşı korunmaları, bir yandan da içerdikleri bilginin geniş bir kitle tarafından kullanılması için etkili bir yöntemdir. Kopya alma kararı, materyalin fiziksel durumuna, diğer koruma yaklaşımlarının maliyet ve etkililiğine ve olası kullanım sıklığına dayanılarak verilmelidir. Yüksek güvenlik riskine sahip olarak değerlendirilmiş tarihsel belgelerin kopyalanması, mümkünse, rutin bir hale getirilmelidir.

Kopyalamaya yönelik iki temel yaklaşım vardır. Birincisi asitsiz ve bu nedenle daha uzun ömürlü kağıt üzerine tarihsel belgelerin fotokopisinin alınmasıdır.

İkinci bir kopyalama yaklaşımı mikrofilme çekmektir. Bu, araştırmacının kopyanın filmini almasını sağladığı gibi özgün belgenin elde tutma yolu ile yıpranmasını da engeller. Mevcut filmin kopyalarının çıkarılması, bilgiye aynı anda birden fazla yerde erişilebileceği anlamını taşır.

Mikrofilme alternatif bir yöntem, bilgiyi kaydetmek ve erişmek için lazer-üretimli bir ışık kullanan teknoloji, gereç ve ortam paketinin adı olan optik depolamadır. En çok gelecek vadeden optik teknoloji Bir Kez Yazılıp Defalarca Okunan (WORM Write Once Read Many) optik diskler bilginin disk üzerinde kaydedilmesine ve sonra da kullanıcılarca ulaşılmasına ve taranmasına olanak sağlamaktadır.²⁴⁵

Her tarihsel belge programının, felaket önleme bölümü ve bir felaketten sonra yapılacaklar bölümü bulunan bir **felaket planı** olmalıdır. Mantıklı bir felakete hazırlık planlamasının ilk adımı, koruma koşullarının ve gereksinimlerinin incelenmesidir.

Felaketler ender olarak olur ama hazırlıklı olunmadığı bir anda yakalanırsa sonuçlar, arşiv programının çabuk ve sistemli karşılık vermeye hazırlıklı olacağı durumlardan çok daha kötü olacaktır. Bu nedenle, felakete hazırlıklı olmak arşivsel çalışmanın zahmete değer ve gerekli bir yönüdür.²⁴⁶

---

²⁴⁴ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 166, 167.

²⁴⁵ Dearstyne, *a.g.e.*, s. 160-163.

²⁴⁶ Aynı eser, s. 166, 167.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

İSTANBUL'DAKİ BİLGİ-BELGE MERKEZLERİNDE BULUNAN ŞAHİS ARŞİVLERİ

3. 1. ENVANTER BİLGİLERİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde İstanbul'daki bilgi-belge merkezi, kütüphane ve müzelerin çeşitli yollarla ellerinde bulundurdukları şahıs arşivlerinin envanter bilgileri yer almaktadır. Bu bölüm, kurumlardan e-posta ya da mail yoluyla alınan bilgilerden ve eğer hazırlandıysa koleksiyonun kataloğundan yararlanılarak hazırlanmıştır. Şahısların hayatları boyunca yaptıkları faaliyetler ve kurdukları ilişkiler, o şahsın oluşturduğu koleksiyonun genel portresini göstermektedir. Bu nedenle şahısların biyografik bilgileri de -ulaşabildiğimiz kadarıyla- envanter kısmına eklenmiştir.

3. 1. 1. TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 1. 1. Hüseyin Hilmi Paşa (1855-1923) Koleksiyonu

Midilli Tahrirat Kalemî'nde ilk memuriyetine başlayan H.Hilmi Paşa sırasıyla Midilli Tahrir-i Emlak Dairesi'nde ve Midilli Tahrir-i Emlak Kalemî'nde görev yaptı. Daha sonra Aydın ve Suriye vilayetleri mektupçuluklarında çalıştı. Mersin, Maan, Süleymaniye ve Nablus mutasarrıflıklarında bulundu. Beş yıl kadar Yemen'de vezirlik yaptıktan sonra suikaste uğradı ve azledildi. On gün sonra Rumeli genel müfettişliğine tayin edildi ve burada Bulgar çetelerinin faaliyetlerini engelledi. II. Abdülhamid'e çok bağlı olmakla birlikte İttihatçılar'la da iyi ilişkiler kurmayı başardı. Yeni kurulan Kamil Paşa Kabinesi'nde Dahiliye Nazırı olarak görev yaptı. Bundan sonra da Kamil Paşa'nın yerine sadarete getirildi ancak bu görevde pek başarılı olamadı. Otuz Bir Mart Vakası'ndan sonra hükümetin istifasını verdi. Birkaç yıl âyan meclisi maliye encümeni başkanlığı yapan Hüseyin Hilmi Paşa, mali işlerin düzeltilmesinde ve israfın önlenmesinde önemli rol oynadı. Gazi Ahmed Muhtar Paşa tarafından kurulan Büyük Kabine'de Adliye Nazırı olarak görev aldı. Viyana sefirliğine tayin edilince İstanbul'dan ayrıldı ve 3 Nisan 1923'te Viyana'da vefat etti.

Hüseyin Hilmi Paşa Koleksiyonu, bir sahaftan 1999 yılında satın alınarak kuruma kazandırılmıştır. Koleksiyonun tasnif ve tanımlama işlemi tamamlanmış olup,

katalogu yayımlanmıştır. Araştırmacılar, bu katalogu internet üzerinden tarayabilmekte ve istedikleri belgeleri kurumda inceleme fırsatı bulabilmektedirler.

26 dosyanın içinde 3328 evraktan oluşan ve II. Abdülhamit Dönemi'ni yansıtan koleksiyonda; Fransızca ve Osmanlıca dillerinde 2457 belge, 218 telgraf, 6 berat, 21 matbu kağıt, 13 gazete, 160 gazete kupürü, 4 harita, 7 fotoğraf, 2 defter, 262 (el yazısı, daktilo, matbu) Fransızca doküman, 30 kitap/çık ve 148 boş zarf bulunmaktadır.²⁴⁷

3. 1. 1. 2. Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916) Koleksiyonu

9 Ekim 1857 tarihinde doğan Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi, Sultan Abdülaziz'in oğludur. Küçük yaşında orduya yazılan Yusuf İzzeddin, çeşitli askeri rütbelere aldı. Bunlardan ilki Hassa Ordusu Piyade I. Alayı komutanlığı, diğeri ise Hassa Ordusu müşirliğidir.

Yusuf İzzeddin Efendi eğitim, sosyal faaliyet ve yardım çabası içinde olup bunu her zaman destekledi. Yusuf İzzeddin Efendi çeşitli dernek ve hayır kurumlarının destekleyicisi oldu.

“Hazret-i Sünbül Cemiyet-i Hayriyesi” adlı yoksulları koruma derneğinin şube başkanlıklarını, Osmanlı İttihat ve Teavün kulübünün onursal başkanlığını üstlendi.

Türk milliyetçiliğini yaymak amacıyla kurulan ilk dernek olan “Türk Derneği”nin hâmisisi ve fahri başkanı Yusuf İzzeddin Efendi'dir.

Yusuf İzzeddin Efendi 19 Temmuz 1909'da kurulup 11 Şubat 1919'da Bahriye Nezareti'ne devredilen “Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti”nde aktif görev aldı.

Yusuf İzzeddin, bugünkü Kızılay'ın temellerinin atıldığı “Hilal-i Ahmer Cemiyeti”ni de destekledi.

Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'yi diğere şehzadelerden daha çok tanınır yapan, O'nun ölümüne dair tartışmalardır. Çünkü O'nun ölüm şekli hala aydınlatılabilmemiş değildir. Ölümünün intihar ya da öldürülmek suretiyle gerçekleştiği farklı kişilerce ortaya atılmıştır.²⁴⁸

²⁴⁷ *Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı Katalogu*, proje yöneticisi Mustafa Birol Ülker; yay. haz. Ömer Faruk Bahadır vd., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2006, s. 7-13.

²⁴⁸ *Şehzade Yusuf İzzeddin Öldürüldü mü İntihar mı Etti?*, Ercüment Ekrem Talu, Ziya Şakir Soku; yay. haz. Tahsin Yıldırım, İstanbul: Selis Kitaplar, 2005, s. 7-21.

Yusuf İzzeddin Efendi Koleksiyonu, bir sahaftan satın alınmak suretiyle 1999 yılında kuruma kazandırılmıştır. Toplam 25 dosyadan oluşan koleksiyonda Yusuf İzzeddin Efendi'nin hanımları ve çocuklarının şahsi belgeleriyle çoğunlukla mali meselelerle ilgili yazışmaları yer almaktadır.

Tanımlama ve tasnifi yapılan koleksiyonun tashih çalışmaları devam etmektedir. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamış ve katalogu yayımlanmamıştır.

3. 1. 1. 3. Kemal Batanay (1893-1981) Koleksiyonu

Türk mûsikisi bestekârı ve ta'lik hattatı olan Kemal Batanay, 7 Şubat 1893'te İstanbul'da doğdu. Orta tahsilini Fâtih Rüşdiyesi ile Vefa İdâdîsi'nde yaptı. İdâdîde iken babasının yanında hıfza çalışarak on dört yaşında hâfız oldu. İdâdînin son sınıfında iken Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi sahn kısmına da devam etti. Medresenin beşinci sınıfında iken Dârülfünun İlâhiyat Fakültesi'ne girdiyse de I. Dünya Savaşı sebebiyle askere alındığından devam imkânı bulamadı. Bu savaşta İstanbul, Bandırma ve Çanakkale'de üç yıl yedi ay süreyle levazım zâbiti olarak görev yaptı. Savaşın sonu İlâhiyat Fakültesi lağvedilince yüksek tahsilini yarıda bırakmak zorunda kaldı. 1920'de girdiği Şirket-i Hayriyye Tâdât Kalemi'nde altı yıl çalıştıktan sonra İstanbul Ticaret Odası'na geçti. II. Dünya Savaşı sırasında Kilyos'taki Karadeniz Boğazı Muhafızlığı'nda on dokuz ay yedek subay olarak görev yaptı. Otuz iki yıllık memuriyet hayatından sonra 1958'de Ticaret Odası'ndaki vazifesinden emekliye ayrıldı.

1976'da açılan İstanbul Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı'na repertuvar hocası olarak tayin edildi. Ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Bu arada 1971-1980 yılları arasında Kubbealtı Mûsiki Enstitüsü'nde Münir Nurettin Selçuk'la birlikte dersler verdi. 22 Haziran 1981 Pazartesi günü vefat etti.

Kemal Batanay, mûsiki ve hat sanatındaki eserleriyle yüzyılımızın önemli sanatkârları arasında yer aldı. İlk mûsiki bilgilerini küçük yaşta babasından edindi. Daha sonra Kasımpaşa'daki Küçük Piyale Camii imamı Şeyh Cemal Efendi'den meşketti. I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Galata Mevlevîhanesi neyzenbaşısı Mehmed Emin Efendi (Yazıcı), Yenikapı Mevlevîhanesi'nde Hâfız Ahmed Efendi (Irsoy) ve Rauf Yektâ Bey gibi mûsikişinaslarla tanıştı. Onlardan Mevlevî âyinleri ve dinî eserler meşketti. Altı yıl Galata Mevlevîhanesi'nde âyinhanlık ve cuma imamlığı yaptı. Hamparsum notasını öğrendi. Mûsikide en çok faydalandığını belirttiği hocası Rauf Yektâ Bey'in ölümüne kadar (1935) on altı yıl talebesi oldu.

Başta Süleyman Çelebi'nin mevlidinin bestesi, nikriz Mevlevî âyini ve düğâh na`t-ı Mevlânâ olmak üzere on bir dinî eseri mevcuttur. Dindışı sahada ise otuz dört söz, dokuz saz eseri bestelediği bilinmektedir. Özellikle ta`lik hattında şöhrete ulaşan Kemal Batanay'ın bu yazıdaki ilk hocası Bâb-ı Fetvâ'da Hasan Hüsnü Efendi'dir. Onun vefatından sonra Sultan Selim Camii müezzini hattat Mehmed Hulûsi Efendi'den ders görerek 1918'de icâzetnâmesini aldı.²⁴⁹

Kuruma bağış yoluyla 3 koli halinde gelen Kemal Batanay koleksiyonu, musiki erbabının meydana getirdikleri nadide eserlerin bulunduğu, Batanay'ın el yazısı ile yazdığı notalar, defterler ve mecmualardan oluşmaktadır. Bu malzemelerde yaklaşık 6000 civarında sözlü eser, 1000'e yakın saz eseri mevcuttur. Tanımlama işlemi bitirilen koleksiyon, son kontrollerin ardından araştırmacıların kullanımına sunulacaktır.

3. 1. 1. 4. Orhan Şaik Gökyay (1902-1994) Koleksiyonu

Dil, tarih, edebiyat araştırmacısı ve şair olan Orhan Şaik Gökyay, Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde doğdu. Gökyay'ın, ilköğrenimini gördüğü Kastamonu'da çocukluğu kendi tabiriyle "bir inanç ve şiir dünyasında" geçmiştir. Babasının devam ettiği Şeyh Merdan Efendi Tekkesi'nin onun dinî eğitiminde önemli bir yeri vardır. Kastamonu'da başladığı orta öğrenimini ağabeyinin öğretmen olarak bulunduğu Aydın'da sürdürdü. Daha sonra döndüğü Kastamonu'da idâdinin dokuzuncu sınıfında iken ailesinin maddi sıkıntıya düşmesi üzerine öğrenimine ara vererek bir süre Kastamonu'da özel idarede kâtip olarak çalıştı. Onun halk diline ve edebiyatına ilgisi, halk gelenek ve görenekleriyle içli dışlı yaşadığı bu yıllarda uyanmaya başladı. Edebiyat hocası İsmail Habip'in (Sevük) teşvikiyle yazdığı ilk şiirleri bu şehirde çıkmakta olan *Açıksöz* gazetesinde yayımlandı. Ardından öğrenimini sürdürmek için Ankara'ya gitti. Son sınıfına kaydolduğu Ankara Dârü'l-Muallimîni'nden Temmuz 1922'de mezun oldu. Aynı yıl Giresun'un Piraziz nahiyesinde öğretmenliğe başladı. Bir yıl Samsun'da öğretmenlik yaptıktan sonra Balıkesir'e tayin edildi. Balıkesir'de bulunduğu yıllarda (1924-1926) *Çağlayan* adıyla bir edebiyat dergisi çıkardı. Mayıs 1926'ya kadar on beş sayı yayımlanan bu dergide şiirleri ve Gönül Kızı takma adıyla "Aya Mektuplar" başlığı altında yazıları çıktı. Dergide ayrıca Mehmed Akif (Ersoy), Tokadizâde Şekib ve Hasan Basri (Çantay) gibi tanınmış kişilerin yazılarına yer verdi. Bu arada kısa süreli olarak askerlik hizmetini yaptı. Ardından lise diploması alabilmek için son sınıfına kabul edildiği Kastamonu Lisesi'ni 1927 yılında bitirdikten sonra

²⁴⁹ Muhittin Serin, "Batanay, Kemal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 139-140.

İstanbul'a giderek Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldu. Aynı zamanda Yüksek Muallim Mektebi imtihanını da kazanması, ailesine yük olmadan üniversite öğrenimini sürdürmesini sağladı.

Hocalarından özellikle M. Fuad Köprülü'den etkilendi ve onun teşvikiyle Almanca'sını ilerletti. Bu yıllarda Köprülü'nün tavsiyesiyle kendilerine Türkçe dersi verdiği Theodor Menzel, Franz Taeschner, Paul Wittek ve Herbert Duda gibi Türkologlar'la münasebetlerini daha sonra da devam ettirdi.

Orhan Saik Gökyay Edebiyat Fakültesi'ni bitirince (1930) Kastamonu Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi. Daha sonra sırasıyla Malatya Orta Mektebi'nde (1931-1933), Edirne Kız ve Erkek muallim mektepleriyle Edirne Lisesi'nde (1933-1934), Ankara Erkek Lisesi'nde (1934-1936), Eskişehir Lisesi'nde (1936-1937) ve Bursa Lisesi'nde (1937-1939) öğretmenlik yaptı.

Adeta adıyla özdeşleşen "Bu Vatan Kimin?" adlı şiirini Bursa'daki öğretmenliği sırasında yazdı. 1938'de, uzun süreden beri üzerinde çalıştığı Dede Korkut hikâyelerini yayımladı. Ertesi yıl, daha sonra Devlet Konservatuarı haline getirilen (1941) Mûsiki Muallim Mektebi'ne öğretmen ve müdür olarak tayin edildi. İrkçılık-Turancılık davasında tutuklanıncaya kadar (1944) bu görevde kaldı. On bir ay sonra beraat edince tekrar öğretmenliğe döndü. Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği (1946-1951), İngiltere'de talebe müfettişliği (1951-1954) yaptı. Yurda dönünce İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi (1954). 1959 yılında P. Wittek'in daveti üzerine Londra'ya gitti ve School of Oriental and African Studies'de Türk dili ve edebiyatı okutmanı olarak çalıştı. 1962'de tekrar Eğitim Enstitüsü'ndeki edebiyat öğretmenliğine döndü. 13 Temmuz 1967'de yaş haddinden emekliye ayrıldı. Bundan sonra da eğitim ve öğretim dünyasından kopmayan Orhan Saik Gökyay, Eğitim Enstitüsü'nde ve ölümünden birkaç yıl öncesine kadar Marmara ve Mimar Sinan Üniversiteleri'nde ders verdi. 2 Aralık 1994'te öldü ve ertesi gün Üsküdar Nakkaştepe Mezarlığı'na defnedildi.²⁵⁰

Orhan Şaik Gökyay, arşiv koleksiyonunu kütüphane malzemesiyle beraber kuruma bağışlamıştır. 137 klasörden oluşan koleksiyonun ilk incelemeleri yapılmış ve koleksiyon Gökyay'ın akademik çalışmaları, resmi yazışmalar, şahsi mektuplar,

---

²⁵⁰ İsmail E. Erünsal, "Gökyay, Orhan Şaik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul, 1996, s. 144-146.

fotoğraflar, kartpostallar, gazete kupürleri ve harici materyaller (mikrofilm, mikrofişler, dialar vb.) olmak üzere muhtelif serilere ayrılmıştır. Koleksiyonda ağırlıklı olarak Türk Edebiyatı ve Dede Korkut ile ilgili belgeler, önemli edebi yazmaların çevirileri, divan edebiyatı şiirleri, farklı dillerde edebi hikaye ve romanların çevirileri ve Gökyay'ın Azerbaycan'daki edebiyatçı arkadaşlarıyla yazışmaları önemli yer tutmaktadır. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 1. 5. Ziyad Ebüzziya (1911-1994) Koleksiyonu

İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Lisesi'nde (1924-1933), yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı (1936). Gazeteciliğe 1933 yılında amcası Velid Ebüzziya'nın çıkardığı Zaman Gazetesi'nde başladı. Daha sonra Tasvî-i Efkâr'da Velid Ebüzziya ile birlikte çalıştı (1940-1945). Velid Bey'in ölümünden sonra Cihat Baban'la birlikte aynı gazeteyi Tasvir adıyla çıkardı (1945-1949). Demokrat Parti taraftarı olarak yayın yapan Tasvir on yedi defa kapatıldı ve otuz beş defa mahkemeye verildi.

1946 seçimlerine Demokrat Parti'den Konya adayı olarak katıldı. Seçime hile karıştırılınca kazanamadı. 1933'ten 1947 yılına kadar hissedarı olduğu Matbaa-i Ebüzziyâ'nın müdürlüğünü de yürüten Ziyad Ebüzziya aynı yıl tedavi için İsviçre'ye gitti. Ayrıca 1946-1956 yılları arasında akşamları yayımlanan Son Saat gazetesini kurarak idaresini üstlendi. 1950 seçimlerini kazanıp Demokrat Parti'den Konya milletvekili oldu. Milletvekilliği 1954 döneminde de devam ederken "isbat hakkı" krizinde on dokuzların elebaşlarından biri olarak partiden ihraç edildi (1955). Bunun üzerine Hürriyet Partisi'ni kurarak 1957 seçimlerine katıldı, ancak kazanamadı. Milletvekili olduğu 1950-1957 yılları arasında Dünya Parlamenterler Birliği, Avrupa Parlamenterler Birliği ve Avrupa Konseyi üyeliklerinde bulundu. 1958-1960 yılları arasında da Avrupa Konseyi Kalkınma Fonu'nda Türkiye temsilcisi olarak çalıştı.

Fransızca, Almanca ve Rumca bilen Ziyad Ebüzziya, daha öğrenciyken Türkiye İş Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda görev aldı (1934-1935). Robert College'de Türkçe, tarih, coğrafya öğretmenliği yaptı (1938-1943). Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurucu ve müteveli heyeti üyeliği görevinde bulundu (1955-1960). İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalıştı (1979-1985). Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı. Beyoğlu GEN Kitap Sarayı, GEN-AR Sanat Galerisi ve Kulübü'nün de kuruculuğunu ve

idareciliğini yaptı. Gazeteciliği fiilen bıraktıktan sonra haftalık Yeni Düşünce ve günlük Zaman gazetelerine (1988-1989) fikrî ve siyasî yazılar, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ne basın tarihiyle ilgili maddeler yazdı. Uzunca süren bir hastalığın ardından 26 Mayıs 1994 günü öldü ve Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi.

Ziyad Ebüzziya gazeteci, tarihçi ve siyasetçi sıfatı dile birçok önemli olayı gördüğünden yakın tarih hakkında değerli bilgilere ve ayrıca zengin bir arşive sahipti. Tedavi maksadıyla yurt dışında bulunduğu sırada, II. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'da Amerikan ve İngiliz toplama kamplarında tutulan dış Türkler'den 3000 kadarının Türkiye'ye gelmesini sağladı. Türk-İslâm dünyasındaki gelişmeleri günü gününe takip eder, yazılarında Batı'nın Türk-İslâm âlemi karşısındaki iki yüzlü politikasını ortaya koyarak Türk devlet adamlarının bu duruma ses çıkarmayan ürkek politikalarını eleştirirdi.²⁵¹

İSAM'daki Ziyad Ebüzziya Evrakı kuruma satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Belgeler kuruma intikal ettikten sonra kutulanmış ve konu başlıkları belirlenerek listesi hazırlanmıştır. Yaklaşık 200 kutudan oluşan bu geniş kapsamlı koleksiyonun tanımlama işlemi devam etmektedir. Koleksiyonda gazete kupürleri, isim listeleri, kitap listeleri, kitaplarla ilgili notlar, tezler, Osmanlı ve Türk basını ile ilgili notlar, gazete ve dergi isimleri, kapatılan gazetelerle ilgili belgeler, Takvim-i Ebüzziya için toplanan belgeler, Matbaa-i Ebüzziya yayın listesi ve Ebüzziyalar'ın biyografik bilgilerini havi defterler, Galatasaray Mekteb-i Sultanisi ve diğer bazı okullardaki eğitimle ilgili fotokopiler, Orta Asya ile ilgili belgeler, Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nde Kıbrıs ve Mülteciler başlıklı Ziyad Ebüzziya'nın konuşma metinleri, Avrupa Konseyi bildiri metinleri, Ebüzziya borçlar ve hesapları dosyası, Azeri basınından seçmeler, Tevfik Ebüzziya'ya ait makaleler, belgeler, Velid Ebüzziya'nın başmakaleleri, Osmanlı dış politikasıyla ilgili belge fotokopileri, Türkiye'de basına getirilen yasaklarla ilgili çalışmalar, sergi broşürleri, Osmanlı mimarisi ile ilgili belgeler, bazı biyografiler, şiirler, muhtelif yazışmalar, muhtelif makaleler, muhtelif çeviriler, muhtelif notlar, araştırma dosyaları, şahsi dokümanlar, Cumhuriyet dönemi fotoğrafları, fotoğraf negatifleri, önemli şahıslara ait resimler albümü, haritalar, kartpostallar ve Ziyad Ebüzziya'nın faaliyetleri sonucu ortaya çıkmış, burada sayamayacağımız miktarda çok konuda başlık yer almaktadır. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamıştır.

---

²⁵¹ Mustafa Uzun, "Ebüzziya, Ziyad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 373, 374.

3. 1. 1. 6. Hilmi Oflaz (1926-1998) Koleksiyonu

Necip Fazıl Kısakürek öncülüğünde bir dönem sesini duyurmuş olan “Büyük Doğu Hareketi”nin gönüllülerinden ve Necip Fazıl Kısakürek’in sırdaşdır. Türk büyükleri ve Ehl-i Sünnet alimleri ile ilgili sohbetlere katıldı. İstanbul’da ticaretle uğraştı, Necip Fazıl’ı tanıdıktan sonra O’nun yanından hiç ayrılmadı.²⁵²

Hilmi Oflaz Evrakı, şahsın kitaplarıyla birlikte kütüphaneye bağışlanmıştır. Koleksiyonda toplam 5872 belge, 27 defter, 3 kitapçık ve 12 harita yer almaktadır. Koleksiyonda ağırlıklı olarak Hilmi Oflaz’ın şiir müsveddeleri, denemeleri, yazışmaları, notları, kitap listeleri, İbn Teymiyye ile ilgili yazılar, not defterleri, sure tefsirleri, gazete kupürleri, pul koleksiyonu ve kartpostallar yer almaktadır. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 1. 7. Nihat M. Çetin (1923-1991) Koleksiyonu

Nihat M. Çetin 1923 yılında Amasya’nın Gümüşhacıköy kazasında doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydını yaptırdı ancak öğretmen olma idealini gerçekleştirmek için Yüksek Muallim Mektebi’ne yazıldı. Burada okurken İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü’ne girdi. 1948’de mezuniyetinden sonra Adana Düziçi Köy Enstitüsü, Kayseri Lisesi Türkçe ve edebiyat öğretmenlikleri, Kayseri İmam Hatip Okulu müdürlüğü görevinde bulundu.

Hocası Ahmet Ateş’in ısrarıyla, 1953’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi Kürsüsü’nde açılan asistanlık imtihanını kazanarak üniversiteye girdi, 1971’de profesör oldu. 1965-1967 yılları arası İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde müdürlük yaptı. 1953’ten 1986’ya kadar Milli Eğitim Bakanlığı’nın çıkardığı İslam Ansiklopedisi’nde tahrir heyeti üyesi ve müellif olarak vazife gördü. 1954’ten itibaren Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti kurucuları arasında yer aldı.

Bağdat’a ve Musul’a yaptığı gezide Arap dili ve lehçeleri ile aruza dair verdiği konferanslar üzerine kendisine 1978’de Musul Arap Dil Akademisi üyeliği verildi. 1983’te Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu üyeliğine atandı. 1971-1990 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne girişinden beri çeşitli hizmetlerde bulunduğu Şarkiyat Enstitüsü’nün

---

²⁵² *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi: E-I, c. 4*, İhsan Işık, Ankara: Elvan Yayınları, 2006, s. 1724, 1725.

müdürlüğünü yaptı. 7. cildine kadar Şarkiyat Mecmuası'nı sürdürdü. 1982'de İstanbul Üniversitesi Senato üyesi ve Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı başkanı, 1983'te Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölüm başkanlığına getirildi.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin kuruluşu safhasında önce ilmi danışman, sonra da ilim heyeti üyesi ve müellif olarak kesintisiz bir şekilde vefatına kadar çalıştı. Yakalandığı rahatsızlıktan kurtulamayarak 26 Haziran 1991'de vefat etti.²⁵³

Nihat Çetin Koleksiyonu kuruma 14 koli içinde gelmiştir. Ağırlıklı olarak resmi ve özel yazışmaların bulunduğu koleksiyonun ilk inceleme ve kontrolleri yapılmış, konu başlıkları belirlenmiştir. Buna göre koleksiyon resmi ve özel yazışmalar, üniversite ile ilgili belgeler, akademik çalışmalar, akademik faaliyetler, notlar, gazete kupürleri, harita ve çizimler ile makbuzlar olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Koleksiyonda öne çıkan malzemeler; Nihat M. Çetin'in mektupları, davetiyeleri ve tebrik kartları, öğrenci ve ders listeleri, sınav kağıtları, sınav programları, yönetmelikler ve kurul kararları, öğrenci dosyaları ve yıllıklar, tez çalışmaları, Ahmet Ateş ve Nihat M. Çetin'in sözlük çalışmaları, Rüştü Topuzoğlu ve Ahmet Ateş ile ilgili belgeler, bibliyografyalar, defterler, faaliyet takvimleri, gündemler, konferanslar, genelgeler, Nihat M. Çetin'in el yazısı notları, kara kalem çalışmaları, haritalar, senetler, faturalar ve hesaplardan meydana gelmektedir. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 1. 8. Muhammed Tavit Tanci (1918-1974) Koleksiyonu

Fas Krallığı'nın Tetuan ilinin Vardas kasabasında 1918 yılında doğdu, ilk ve orta tahsilini Tanca'da yaptı. Yedi yıllık el-Karaviyyin Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Tetuan'daki el-Ma'hadud-Dini'de öğretim görevine atandı; 1939 yılında yeniden tahsil hayatında atılıp 1943'te Kahire Fuad Evvel Üniversitesi'ni, 1945'te de Kahire Pedagoji Enstitüsü'nü bitirdi.

1953 yılında Türkiye'ye davet edildi ve 1962 yılına kadar A. Ü. İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi ve İslam Mezhepleri Tarihi Kürsüsü Profesörlüğü'nde bulundu.

---

²⁵³ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, Esra Karabacak, "Prof. Dr. Nihad Mazlum Çetin", *Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1999, s. 1-2.

1962-1965 yılları arasında Rabat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı, el-Karaviyyin Üniversitesi'nde de İslam Mezhepleri okuttu. Bu görevler yanında "Telif, Tercüme ve Neşriyat İşleri Genel Müdürlüğü"nde bulundu.

1965 yılında tekrar Türkiye'ye davet edilmiş ve 1970 yılına kadar İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi dersleri ile İ. Ü. Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dilleri ve Edebiyatı derslerini okuttu.

1970-1971 Öğretim yılında İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi Kürsüsü Profesörlüğüne tayin edilerek tekrar Ankara Üniversitesi'ne dönen Tanci, 1973 yılında T.C. uyuşuna geçti.

Prof. Muhammed Tavit Tanci 29 Aralık 1974 günü İstanbul'da vefat etti.²⁵⁴

İlk incelemeleri yapılan ve bir listesi hazırlanan Tanci Koleksiyonu'nda ağırlıklı olarak resmi ve resmi olmayan mektuplar, İslami ilim dalları ve bazı alimlerin hayatları hakkında notlar, bibliyografik fişler, risaleler, fihristler ve kendi eserlerinin müsveddelerinin bulunduğu defterler yer almaktadır. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 1. 9. Mehmet Kaplan (1915- 1986) Koleksiyonu

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde doğdu. İlkokulu Sivrihisar'da, orta ve lise öğrenimini Eskişehir'de tamamladı. Yüksek Muallim Mektebi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Şubesi'nden mezun olduğu yıl, M. Fuad Köprülü tarafından asistan adayı olarak Türkiyat Enstitüsü'ne alındı (1939). Ancak Köprülü'nün siyasete atılarak üniversiteden ayrılması üzerine XIX. Asır Türk Edebiyatı Kürsüsü'nün başına getirilen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın asistanı oldu. 1942'de doktorasını verdi. 1944'te doçentliğe, 1953'te profesörlüğe yükseldi. 1958 yılında öğretime başlayan Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi dekanı olarak görev yaptı, bu arada Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kurdu. Türk halk edebiyatı sahasında ilk çalışmaları burada başlatarak asistanlarıyla beraber derlemelerde bulundu. 1960'ta İstanbul'daki kürsüsüne döndü. 1974 yılında Türkiyat Enstitüsü müdürü, 1982'de Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanı, 1983'te ikinci defa Türkiyat Araştırma Merkezi müdürü oldu. Ekim 1983'te Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu üyeliğine seçildi. Bu resmî görevlerinin yanı sıra Kültür Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilâtı'nın kurduğu kültür, dil ve edebiyat komisyonlarının çoğunda görev aldı.

²⁵⁴ Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 20, 1975, s. 28, 29.

1936'da öğrenci bursuyla Almanya'da, 1949-1950 ve 1959-1960 yıllarında Fransa ve İngiltere'de, 1967'de Almanya, Fransa, İngiltere ve İsviçre'de inceleme ve araştırma yapmak üzere bulunan Mehmet Kaplan ayrıca Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde konferanslara ve seminerlere katıldı. Ocak 1984'te emekli oldu ve ölümüne kadar Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde yüksek lisans ve doktora dersleri verdi.²⁵⁵

Mehmet Kaplan'a ait bir adet koli içinden çıkan arşiv malzemesinin ilk incelemesi yapılmış ve listesi hazırlanmıştır. Çoğunluğu belge olan malzeme 7 adet klasör içinde 91 adet gömleğe yerleştirilmiştir. Kaplan'ın çalışma sahası olan edebiyat konulu koleksiyonda meşhur şair ve yazarlarla ilgili belgeler, tezler, roman tahlilleri ve üniversite hayatı ile ilgili tutanaklar, çizelgeler yer almaktadır. Koleksiyon henüz kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 1. 10. Veysel ve oğlu Rıza Paşalara Ait Evrak

2006 senesinde bir sahaftan satın alınan 2 klasör büyüklüğündeki koleksiyon, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Balkanlar'daki askeri faaliyetlere dair evraktan meydana gelmektedir. Düzenleme ve tanımlama işlemleri yapılmış olan evrakın kontrolü yapıldıktan sonra kullanıma açılacaktır.

3. 1. 1. 11. Günay Tümer (1938-1995) Koleksiyonu

Prof. Dr. Günay Tümer, 1938'de Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kastamonu'da tamamladı. 1957-1958 ders yılında öğrenci olarak kaydolduğu Ankara İlahiyat Fakültesi'nden 1960-1961 ders yılında mezun oldu.

Günay Tümer, çeşitli okullarda öğretmenlik-idarecilik yaptı. 1969 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi'ne Dinler Tarihi asistanı olarak girdi. 1974 yılında doktor, 1979 yılında doçent oldu. 1986 yılında profesör olarak Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı'na naklen atandı.

Bursa İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi Anabilim Dalı ile Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığını yıllarca sürdüren ve bir süre Dekan Yardımcılığı görevinde de bulunan Günay Tümer 22 Ağustos 1995'te vefat etti.²⁵⁶

²⁵⁵ Zeynep Kerman, "Kaplan, Mehmet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 24, İstanbul, 2001, s. 349.

²⁵⁶ Süleyman Sayar, "Prof. Dr. Günay Tümer'in Hayatı ve Çalışmaları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 7, s. 7, 1998, s. 391, 392.

Bağış yoluyla, 7 koli halinde kuruma intikal eden koleksiyonda Tümer'in şahsi dokümanları, resmi yazışmalar, gazete kupürleri ve broşürler yer almaktadır. Koleksiyon genel olarak incelenmiştir ancak düzenleme ve tanımlama işlemi yapılmamıştır.

3. 1. 1. 12. İsmail Otar (1911-2005) Koleksiyonu

Otar, siyasi mürşidi olarak kabul ettiği ve bir ömür boyu sadakatle hizmet ettiği Cafer Seydahmet Kırimer'den sonra Kırım Millî Kurtuluş Hareketi'nin hayatta bulunan en kıdemli önderi idi.

Kırım'ın bağımsızlığı uğrunda yaptığı hizmetler ancak çok dar bir çevre tarafından bilinen Otar'ın hayatı, kişiliği ve çalışmaları genç nesle örnek gösterilebilecek müstesna sayfalar ihtiva etmektedir.

İsmail Otar ailesinin ikinci çocuğu olarak 1 Ekim 1911 tarihinde Bursa'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da yaptı. 1926 yılında İstanbul'a giderek Sultanahmet Ticaret Lisesi'ni 1929 yılında bitirdi. 1932 yılında İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'ne girmiş ve 1935 yılında mezun oldu.

1930 yılında Romanya'da çıkmaya başlayan Emel Dergisi'nin naşiri Müstecip Ülküsal ile tanıştı, derginin Türkiye'deki işlerini yürütme görevini üstlendi. İlk yazısı ve manzumesi müstear imza ile derginin 15.06.1931 tarihli nüshasında yayımlandı.

İstanbul'un Sovyetlerin hakimiyetine geçen Türk dünyasının siyasi önderlerinin ikamet ettikleri önemli bir merkez haline gelmesi sebebiyle Otar çok sayıda önemli şahsiyetle tanışma imkanı buldu. Bu şahsiyetler hakkında son derece önemli biyografik bilgilere sahipti. Türk önderler arasında da zaman zaman iç ve dış şartlardan kaynaklan siyasi anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bu konularda en tafsilatlı bilgi sahibi olan sayılı insanlardan biriydi.

1932 yılında Muharrem Fevzi Togay'ın başkanlığını yaptığı Turan Neşri Maarif Cemiyeti'nde çalışmaya başladı. Otar Millî Türk Talebe Birliği'nin faaliyetlerine de katıldı. 1937 yılında dil öğrenmek üzere Almanya'ya gitti.

Devletin bazı makamlarının bilgisi dahilinde gizli olarak faaliyet göstermekte olan Kırım Millî Merkezi genel sekreterliğine seçildi.

24 Nisan 1986 tarihinde kurucu yönetim kurulu İsmail Otar'ı Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Taratma Vakfı'nın ilk başkanlığına seçti. Otar, 1991 yılına kadar başkanlık görevini sürdürdü.

Otar, 1992 yılından itibaren yayın hayatına başlayan Kırım dergisinin yayın kurulu üyeleri arasında yer aldı, Türk kültür hayatı ve Kırım'ı ilgilendiren bütün hususlarda engin malumatı, tecrübesi ve yazılarıyla vefatına kadar derginin muhtevalı çıkması için gayret gösterdi.

Otar, Yüksek Ticaret Mektebi'ne girdikten sonra 1926 yılında özel bir şirkette muhasebeci yardımcısı olarak mesleki faaliyetine başladı. 1935-1939 tarihleri arasında Kızılay Sıtma ve Frengi İlaçları Monopollerinde muhasip olarak çalıştı. Daha sonra Maliye Bakanlığı hesap uzmanı olarak görev değişikliği yaptı. 1941 yılında Ticaret Bakanlığı Ticaret Ofisi'nde görev aldı, istifa ile ayrıldığı 1950 yılına kadar teşkilatta genel müdür yardımcılığına kadar yükseldi. Bundan sonra Sirkeci'de özel muhasebe uzmanlığı bürosu açtı. Mesleği bıraktığı 28 Şubat 1989 tarihine kadar yeminli mali müşavir olarak Türkiye'nin en büyük altyapı projelerinin muhasebe ve mali danışmanlığını yaptı.²⁵⁷

2007 senesinde 13 koli olarak kuruma bağışlanan malzeme henüz incelenmemiştir. Genel hatlarıyla Kırım ile ilgili gazete kupürü, çalışma dosyaları ve muhtelif dokümanları içermektedir.

3. 1. 1. 13. Sabahattin Zaim (1926-2007) Koleksiyonu

Sabahaddin Zaim 1926 yılında Makedonya'nın İstip kazasında dünyaya geldi. İlkokula o zamanki Yugoslavya toprakları altında olan İstip'te başlayan Zaim, burada Makedonya'nın ilk cumhurbaşkanı Kiro Gligorov ile aynı sınıfta okudu. Üçüncü sınıftan sonrasını Çarşamba'daki Fethiye 16'ncı Okulu'nda 1937 yılında tamamladı. Daha sonra Fatih Orta Okulu'na başladı ve buradan da 1940 yılında mezun oldu. Hayatında her zaman önemli bir yer işgal eden lise eğitimini 1943 yılında Türkiye'de öncü olarak kurulan ve Latince okutulan klasik şubenin ilk mezunları arasında Vefa Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl girdiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Şube'den 1947'de mezun oldu. 1950 yılında ise Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden denklik aldı.

---

²⁵⁷ Ömer Özcan, "Türk Dünyasının Büyük Kaybı: İsmail Otar", *Türk Yurdu*, c. 26, s. 222, 2006, s. 104-107.

Bir mülkiye mezunu olarak Sabahaddin Zaim ilk idarî görevini İstanbul Maiyet Memuru sıfatıyla aldı. Fatih ve Eyüp'te Kaymakam Vekilliği yaptı. 1947-49 yılları arasında sürdürdüğü bu görevinden sonra 1950 yılı başında kaymakamlık kursunu kazanarak hayatındaki önemli dönemlerden biri olan kaymakamlığa başladı ve sırasıyla Malatya'nın (şimdi Adıyaman'ın) Kahta, Sinop'un Ayancık ve Kastamonu'nun Abana ilçelerinde görev yaptı.

Prof. Zaim'in hayatının esasları olan akademi ile tanışması İstanbul'daki maiyet memurluğu esnasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doktora başlamasıyla oldu. Burada meşhur Alman hocalarından Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler, Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark ve Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac'ın seminerlerini ikmal etti. Daha sonra kaymakamlık görevini bırakarak 31 Ağustos 1953 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde asistan oldu. 1955 yılında doktor olan Zaim aynı yılsonunda ABD'ye gitmiş ve orada Cornell Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etti. Cornell'de doçentlik tezini hazırladı ve iki yıl sonra Türkiye'ye döndü. Müteakiben doçentlik sınavını verdi, 1957 yılında Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde hakikî manada hocalığa başladı. 1963 yılında yine akademik araştırmalar yapmak üzere Almanya'ya gitti ve Münih Üniversitesi'nde iki yıl kaldı. Türkiye'ye döndükten sonra 1965 yılında profesör oldu. 1979 yılına kadar bu görevini sürdüren Sabahaddin Hoca, kürsü başkanı Ord. Prof. Dr. Orhan Tuna'nın emekli olması üzerine kürsü başkanı oldu ve bu görevini emekli olduğu Temmuz 1993 tarihine kadar sürdürdü. ABD ve Almanya yanında Suudi Arabistan'da da bulunan Zaim, 1980 yılında gittiği bu ülkede, Cidde Melik Abdülaziz Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Sosyo-Teknik Etütler Bölümü'nde iki yıl misafir hocalık yaptı.

1993 yılı Temmuzunda emekli olan Zaim için resmî akademik yaşam sona ermedi, Üniversitelerarası Kurul'un aynı yıl yaptığı bir değişiklik neticesinde, yeni kurulan üniversitelerde kurucu rektör ve dekan olarak görev alanların emeklilik yaşını beş yıl daha uzattı. Böylelikle Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi kurucu dekanı sıfatıyla yeniden göreve döndü. Bu görevini sürdürürken İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü'nde de misafir profesör olarak lisansüstü derslerine girdi, bir anlamda bölümden emekli olmadı.²⁵⁸

---

²⁵⁸ Coşkun Çakır, "Prof. Dr. Sabahaddin Zaim (1926-2007) Hayatı, Kişiliği, Eserleri", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 12, s. 23, 2007, s. 183-185.

2007 yılında 7 koli halinde bağış yoluyla kuruma gelen koleksiyon iktisat konulu sempozyum, kongre bildirileri ve muhtelif dokümandan oluşmaktadır. Koleksiyonun düzenleme ve tanımlama işlemine henüz başlanmamıştır.

3. 1. 1. 14. Kazım Karabekir (1882-1948) Koleksiyonu

İlköğrenimini İstanbul, Van, Harput ve Mekke'de yaptı. 1896' da İstanbul, Fatih Askerî Rüştiyesini, 1899'da Kuleli Askerî İdadisini, 1902'de Harbiye Mektebini ve 1905'te Erkân-i Harbiye Mektebini bitirdi. Yüzbaşı rütbesiyle iki yıllık stajını Manastır'da tamamladı. İstanbul Harbiye Mektebine 1907'de tabiye öğretmen vekili oldu. Bu arada İttihat ve Terakki'nin İstanbul Teşkilâtının kurulmasında çalıştı. 2. Meşrutiyetin ilânından sonra Edirne'de 2. Ordu 3. Fırka Erkân-ı Harpliğine (kurmaylığına) atandı. 31 Mart 1909 ayaklanması sırasında Hareket Ordusunda görev yaptı. 1910 Arnavut ayaklanmasının bastırılmasında da başarılı oldu. 1912'de Binbaşılığa terfi etti. Balkan Savaşında Trakya sınır komiserliğinde bulundu. 1914'te yarbay rütbesiyle 1. Kuvve-i Seferiye komutanı olarak İran harekâtında görevlendirildi. İstanbul ve Çanakkale'de bulundu. Fransızlara karşı savaştıktan sonra albaylığa yükseldi. Erkan-ı Harbiye Başkanlığı ile Irak'a gitti. 1916'da Kutü'l-Amare'yi kuşatan 18. Kolordu Komutanı oldu. Burayı aldıktan sonra Irak'ta İngilizlerle savaştı. 1917'de Diyarbakır'daki 2. Kolordu Komutanlığı ve Van, Bitlis, Elaziz 2. Kolordu Komutan vekilliği yaptı. 1918'de Erzincan ve Erzurum'u Ermeni ve Ruslardan geri aldı. Sarıkamış, Kars ve Gümrü Kalelerini Ermenilerden geri alarak 15 Kasım 1920'de Ermeni ordusunu kesin olarak bozguna uğrattı. Ahmed İzzet Paşanın Erkân-ı Harbiye-i Umumiye reisliği/ Genelkurmay başkanlığı teklifini kabul etmeyerek, Anadolu'da görev istedi. Önce Tekirdağ'daki 14. Kolordu Komutanlığına, sonra da Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığına atandı (Nisan 1919). Erzurum Kongresinin toplanmasında önemli rol oynadı. Kurtuluş Savaşında Edime milletvekilliği ve Doğu cephesi komutanlığında bulundu. Ermeni hükümetiyle Ankara hükümeti adına Gümrü Antlaşmasını imzaladı. Kars'ın alınmasıyla korgeneralliğe yükseldi. Rus Sovyet Sosyalist Federe Cumhuriyeti ve Kafkasya hükümetleriyle Kars Antlaşması görüşmelerini yürüttü. İstiklâl Savaşı bittikten sonra 1. Ordu müfettişi, 1923'te İstanbul milletvekili oldu. 1924'te TBMM'deki Dörtler Grubunu destekledi. Orgeneral oldu. Askerlikten ayrılarak Halk Fırkasından da istifa etti. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının başkanlığına seçildi. (1924). İzmir suikastı ile ilgili görülerek bazı partililerle birlikte yargılandı ve beraat etti.

Siyasî hayata on iki yıl aradan sonra 6 Ocak 1939'da İstanbul milletvekili olarak devam etti. 1946'da TBMM başkanlığına seçildi ve bu görevde iken vefat etti.²⁵⁹

Yazışmalar, Osmanlıca belgeler ve notları içeren ve tamamen fotokopiden oluşan koleksiyon 7 koli içerisinde. Koleksiyonun incelenmesine başlandıysa da, öncelikli olan diğer işlerden dolayı devam edilememiş, ayrıca vesikaların birçoğunun yayımlandığı tespit edildiğinden bir kısmı kolilerde, bir kısmı da klasörlerde olmak üzere arşiv deposunda muhafaza edilmektedir. Fakat tamamı henüz incelenebilmiş değildir.

3. 1. 1. 15. Mehmed Safayihî Koleksiyonu

6 koli halinde kuruma intikal eden koleksiyonda Safayihî'nin notları, kişisel ve resmi dokümanları bulunmaktadır. Kurumun deposunda bekleyen koleksiyonun ilk incelemesi, düzenleme ve tanımlama işlemlerine henüz başlanmamıştır.

3. 1. 1. 16. Vahidettin Karaçorlu Koleksiyonu

1925 yılında Harput'ta doğan Karaçorlu, Yüksek Erkek Teknik Öğretmen Okulu'nda eğitimini yarım bıraktıktan sonra bir süre kütüphanecilik ve öğretmenlik yaptı. Giresun Müftülüğü'nde de çalışan Karaçorlu, 1973-1977 arasında MSP Sivas Milletvekili olarak TBMM'de bulundu.

Siyaset ve din konulu gazete kupürü ve cemaatlere dair dokümanlardan oluşan koleksiyon 4 koli içerisinde. Henüz ilk incelemeleri yapılmamış koleksiyonda gazete kupürleri, siyasi ve dini içerikli, cemaatlere dair dokümanlar yer almaktadır. Koleksiyonun düzenleme ve tanımlama işlemine henüz başlanmamıştır.

3. 1. 1. 17. Dr. Abdülvahap ve Seyide Oktay Ailesine Ait Evrak

3 koli içinde, 2006 yılında bir sahaftan satın alınarak kuruma kazandırılan koleksiyon, Türkistan tarihi, Türkistanlılara ait muhtelif yazılar ve dokümanları içermektedir. Koleksiyonun düzenleme ve tanımlama işlemine henüz başlanmamıştır.

3. 1. 1. 18. Pertevniyal Valide Sultan Evrakı

1810'da doğduğu tahmin edilen Valide Sultan, Şehzade Abdülaziz Efendi'yi dünyaya getirdiğinde beşinci kadınefendiliğe yükseldi. 25 Haziran 1861'de Sultan

²⁵⁹ "Karabekir, Kazım", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. 5, proje yürütücüsü Sadık Tural; alt grup başkanı Müjgan Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2004, s. 343, 344.

Abdülmeçid'in vefatı ve Abdülaziz'in tahta geçmesiyle Valide Sultan unvanını aldı. Pertevniyal Valide Sultan, oğlu tahta geçer geçmez devlet işlerine müdahale etmeye başladı.

Pertevniyal Valide Sultan büyük bir hayırseverdi ve nüfuzu sayesinde oğluna her istediğini yaptırma imkanına sahipti. Öte yandan zor durumda kalmış pek çok kimseye yardımcı olduğu bilinmektedir.²⁶⁰

Kuruma 2009 yılında Prof. Dr. İsmail Erünsal tarafından bağışlanan malzemeler, Valide Sultan'ın vakıfları ve kütüphanelerde bulunan vakıf kitaplarına dair 119 adet belge ve 14 defterden oluşmaktadır.

3. 1. 1. 19. Turgut Kut Koleksiyonu

Koleksiyon, 2009 senesinde Turgut Kut tarafından kuruma bağışlanmıştır. Vakıf kütüphanelerine dair Maarif Nezareti çıkışlı muhtelif evrakları içermektedir. 2 adet defter ve 115 adet belgeden oluşan koleksiyonunu düzenleme ve tanımlaması tamamlanmış olup kontrolü yapılacaktır.

---

²⁶⁰ Ali Akyıldız, "Pertevniyal Valide Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 34, s. 239, 240.

3. 1. 2. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 2. 1. Hasene Ilgaz (1904 -) Koleksiyonu*

Hasene Ilgaz, kişisel arşivini Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'ne 1990 yılında bağışlamıştır. Koleksiyon, Hasene Ilgaz'ın hayatı boyunca gösterdiği faaliyetlerin bir yansıması olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Hasene Ilgaz'ın yoğun yaşamını, düşüncelerini, sosyal ve siyasal ilişkilerini belgeleyen yazılar, mektuplar, davetiyeler, broşürler ve kitapçıklar; Nurgül Özdoğan ve Zeynep Eratalay tarafından 1995 yılında kataloglanmıştır.

Provenans ilkesine göre mevcut belgelerin birbirleriyle olan ilişkileri belirlenip, belgeler kağıt üzerinde ana gruplara ayrılmış ve her grup kendi içinde kronolojik olarak sıralanmıştır. Koleksiyonda 2173 unsurdan oluşan 17 kutu vardır.

Yapılan tasnife göre koleksiyon şu bölümleri içerir:

- Eserleri,
- Siyasi hayatı,
- Dernek çalışmaları,
- Kıbrıs'la ilgili çalışmaları,
- Mektupları,
- Kendisi ile ilgili topladıkları,
- Topladıkları.

Koleksiyondaki evrak Türkiye'deki toplumsal dönüşüm, süreklilik ve değişim sorunlarına ışık tutabilir.

Koleksiyonda Kıbrıs konusunda Ilgaz'ın yaptığı çalışmaları, yazışmaları ve Kıbrıslı ileri gelenlerle kurduğu dostlukları yansıtan mektuplar ve evrak da önemli bir yer tutar.²⁶¹

---

* Koleksiyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nurgül Özdoğan ve Zeynep Eraltay, *Hasene Ilgaz Özel Arşivi Katalogu*, Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü, 1995.

²⁶¹ Yeşim Arat, "Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde İlk Arşiv, İlk Katalog: Hasene Ilgaz", *Toplumsal Tarih*, c. 13, s. 75, Mart 2000, s. 39, 40.

3. 1. 2. 2. *İsmet Kür (1914 -) Koleksiyonu*

Birinci Dünya Savaşı sırasında doğan İsmet Kür; öğretmenlik yapmış, sosyal alanda çalışmalar yapmış, edebiyata katkıda bulunmuş ve siyasetle ilgilenmiş değerli bir insandır. Dolayısıyla İsmet Kür'ün yaşamı boyunca meydana getirdiği belgeler, araştırmacılar için büyük ehemmiyete sahiptir.

Kuruma bağış yoluyla gelen koleksiyonda provenans ilkesine göre belgelerin birbirleriyle alakaları belirlenip bir tasnif şeması oluşturulmuştur. Düzenleme ve tanımlama işlemi tamamlanan koleksiyonun 275 adet Osmanlıca ve Türkçe belgeden meydana geldiği ortaya çıkmıştır.

Yapılan tasnife göre koleksiyon şu bölümlerden oluşmaktadır:

- **Aile Hayatı - Özel Hayatı:** Bu bölümde Kür'ün özgeçmişi, fotoğrafları, mektupları, sağlık raporları ve topladığı belgeler yer almaktadır.
- **Eserleri-Meslek Hayatı:** Bu bölümde yazdığı öyküler, oyunlar ve romanların taslakları, radyo konuşmaları, gazete yazıları, öğretmenlik hayatından kalanlar, yaptığı röportajlar, özel günler için yazıları, araştırmaları ve fotoğrafları yer almaktadır.
- **Hakkında Çıkanlar:** Bu bölümde röportajlar ve eserleri hakkında çıkan yazılar yer almaktadır.
- **Siyasi Hayatı:** Bu bölümde meclis tutanakları, hakkında çıkanlar, yazışmalar ve topladığı belgeler yer almaktadır.
- **Hobileri – Merakları:** Bu bölümde de ilgi duyduğu alanlarda topladıkları belgeler yer almaktadır.²⁶²

3. 1. 2. 3. *Perihan Arıburun (1913-2001) Koleksiyonu*

Mevlana, Nasreddin Hoca, Hacı Bayram Veli, Atatürk, Muhammed İkbal ve Türk kadını hakkında çalışmaları olan ve konferanslar verdi. Bunların yanında Körlere Işık Derneği'nde ve Ankara Kan Bankası'nın kuruluşunda gönüllü olarak çalışmalarda bulundu. Perihan Arıburun 1957 yılında Demokrat Parti İzmir Milletvekili seçildi. 27 Mayıs İhtilali ile Yassıda'da yargılandı ve bir dönem Kayseri Cezaevi'nde kaldı.

²⁶² Yıldız Kılıç, *İsmet Kür Koleksiyon Kataloğu*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 2003.

Yaşamı boyunca yaptığı bu çalışmalar ve geçirdiği tecrübeler Perihan Arıburun'un arşiv koleksiyonunun çerçevesini belirlemiştir.

Satın alma yoluyla kuruma kazandırılan ve düzenleme ve tanımlama işlemi tamamlanan dört dosyalık koleksiyonda Osmanlıca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerinden muhtelif mektuplar, yazışmalar, fotoğraflar, davetiyeler ve defterler bulunmaktadır.

Yapılan tasnife göre koleksiyon şu bölümlerden oluşmaktadır:

- **Aile ve Özel Hayatı:** Bu bölümde özgeçmiş, fotoğraflar mektuplar, hatıra-günlükler bulunmaktadır.
- **Eğitim Hayatı:** Bu bölümde fotoğraflar ve defterler bulunmaktadır.
- **İlişkili Olduğu Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Belgeler**
- **Meslek ve Siyasi Hayatı:** Bu bölümde Arıburun'un çevirileri, muhtelif konularda yazıları, konferans-sempozyum notları, hakkında çıkanlar, mektuplar, fotoğraflar ve davetiye/kitapçıklar bulunmaktadır.
- **Topladıkları**
- **Tanımlanamayan Belge/Zarf vb.**²⁶³

3. 1. 2. 4. Tülin Ayta (1939-) Koleksiyonu

1939 yılında İstanbul'da doğan Ayta, İstanbul Kız Lisesi'nden mezun oldu. Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü Halil Dikmen Atölyesine devam etti. Güzel Sanatlar Akademisi Dekoratif Sanatlar Bölümü'nde, Prof. Sabri Berkel'in öğrencisi olarak Temel Sanat eğitimi gördü. 1967 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Avrupa'ya gönderildi. Belçika, Fransa ve Hollanda'da çalışmalarda bulundu. Yurda döndüğünde İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Bölümü'ne asistan olarak atandı. 1985-1986 döneminde Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Eski Çini Onarımları-Türk Çiniciliği Ana Sanat Dalında görev aldı. Halen eğitim görevi yanı sıra bilimsel ve sanatsal araştırma ve çalışmalar yapmaktadır.

---

²⁶³ Hicret Aydın, *The Catalogue of Perihan Arıburun Collections in Women's Library of İstanbul*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2003.

Altı dosyanın içinde 239 belgeden oluşan koleksiyonda Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Japonca dillerinde davetiyeler, fotoğraflar, sertifikalar, akademik hayatla ilgili belgeler, sanat hayatıyla ilgili belgeler ve gazete kupürleri bulunmaktadır.

Yapılan tasnife göre koleksiyon şu bölümlerden oluşmaktadır:

- **Akademisyenlik:** Bu bölümde tezler, makaleler, Cumhuriyet Gazetesi makaleleri, bildiriler ve öğretim üyeliğiyle ilgili belgeler yer almaktadır.
- **Sanatsal Faaliyetleri**
- **Şahsi Hayatı:** Bu bölümde biyografi, fotoğraflar, diploma, sertifika vb. belgeler ve yabancı dil eğitimiyle ilgili belgeler yer almaktadır.
- **Diğer**²⁶⁴

3. 1. 2. 5. *Pınar Kür (1943 -) Koleksiyonu*

1943'te Bursa'da doğdu. İlk ve orta eğitimini Ankara'da, lise öğrenimini New York'ta tamamladı. Robert Koleji'nin yüksek bölümünü bitirdikten sonra Paris'e giderek tiyatro çalışmalarında bulundu ve Sorbonne Üniversitesinde doktora yaptı. Türkiye'ye dönüşünde Ankara Devlet Tiyatrosu'nda dramaturg olarak çalıştı. Daha sonra İstanbul'a yerleşti; 1976-1996 yılları arasında çevirmenlik ve İ.Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda öğretim üyeliği yaptı. Halen Bilgi Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir.

Bağış yoluyla kuruma kazandırılan Pınar Kür Koleksiyonu, 4 klasörden oluşmaktadır.

Üç ana başlık altında ele alınan koleksiyon şu bölümlerden oluşmaktadır:

- **Eserleri:** Bu bölümde öykülerinin taslakları, romanları, oyun taslakları, senaryoları, çevirileri, el yazısıyla almış olduğu not ve deneme taslakları, metinleri, tabloları ve çeşitli taslakların bulunduğu defterleri ile makaleleri ve metinleri yer almaktadır.
- **Gazetede Çıkanlar:** Bu bölümde röportajları ve mülakatları ile gazetede yayınlanan metinleri yer almaktadır.
- **Topladıkları:** Formlar ve fotoğraflar yer almaktadır.²⁶⁵

²⁶⁴ Sevil Çavuş, *The Catalogue of Tülin Ayta Collection in Women's Library of İstanbul*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2002.

3. 1. 2. 6. *Dr. Rana Beşe (1927 -) Koleksiyonu*

1947'de İstanbul Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra 1953'te İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Öğrencilik yıllarında Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Cemiyeti'nde verimli çalışmalar yaptı.

1957'de Zeynep Kamil Hastanesi Uzman ve Klinik Şef Muaviniği görevine geçti. Aynı zamanda Zeynep Kamil Hastanesi Sağlık Koleji'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı.

1959-60'ta İstanbul Tabipler Odası'nda görev aldı. 1979'da emekli oldu.

Bağış yoluyla kuruma kazandırılan Rana Beşe Koleksiyonu, tek bir klasörden oluşmaktadır. Üç ana başlık altında ele alınan koleksiyon şu bölümlerden oluşmaktadır:

- **Eserleri:** Bu bölümde Rana Beşe'nin kadınlar ve çocuklarla ilgili yazdığı gazete yazıları ile makaleleri ve metinleri yer almaktadır.
- **Kendisi ile İlgili Topladıkları:** Bu bölümde ise kartvizitler, mektuplar, dilekçeler, telgraflar, raporlar ve kadınlar ve çocuklarla ilgili gazete kupürleri yer almaktadır.
- **Topladıkları:** Yine bu bölümde de Rana Beşe'nin topladığı gazete kupürleri yer almaktadır.²⁶⁶

3. 1. 2. 7. *Dr. Ülkü Sema Toksöz (1931 -) Koleksiyonu*

1957 yılında Teğmen Doktor olarak Türkiye'nin ilk kadın subayı oldu. 1960 yılında Gülhane Askeri Tıbbiyede'ki Çocuk İhtisası giriş sınavını kazanıp 1961-1965 yılları arasında çocuk ihtisasını yaptı. 1965'te Paris'teki Shape Karargahı'nda yapılmakta olan NATO'ya dahil 8 ülkenin kadın subayları toplantısına katıldı.

Hobi olarak patchwork, makrame ve oyuncak çalışmaları yaparak boş zamanını değerlendirdi. 1983'te İzmir Soroptimistleri'nin kurucu başkanı oldu.

Doktorluk yaptığı sürece hasta ailelerinin geniş katkılarıyla yardıma muhtaç derneklere ve güneydoğu köylerine ilaç ve giysi yardımları yaptı. Ailesinin ve eşinin yedi nesil şeceresini çıkardı. Kadıköy Yardımseverler Derneği'nde halen kesmes çalışmalarını sürdürmektedir.

²⁶⁵ Esra Irmak, *The Catalogue of Pınar Kür, Rana Beşe and Ülkü Sema Toksöz Collections in Women's Library of İstanbul*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2002.

²⁶⁶ Esra Irmak, *a.g.t.*

Bağış yoluyla kuruma intikal eden Dr. Ülkü Sema Toksöz Koleksiyonu tek bir klasörden oluşmaktadır. Beş ana başlık altında ele alınan koleksiyon şu bölümlerden oluşmaktadır:

- **Eserleri:** Bu bölümde çocuklara yönelik eğitici oyunlar, ailesine ait şecere ve biyografiler, kitapları ve resim çalışmaları yer almaktadır.
- **Hakkında Çıkanlar:** Bu bölümde kendisiyle ilgili çıkmış haberlerin bulunduğu gazete kupürleri, yazdığı makaleler ve röportajları yer almaktadır.
- **Kendisi ile İlgili Topladıkları:** Bu bölümde davetiyeler, yazdığı dilekçeler, biyografisi, aldığı sertifika, diploma ve belgeler, amblem ve şiltler, kimlik kartı, mektupları, metin ve notlar, zarflar ile liste ve yönetmelikler yer almaktadır.
- **Topladıkları:** Bu bölümde mesleki kitapçıklar, ordu ile ilgili metin ve makaleler, Kadın Ordusu Kanun Tasarısı taslağı yer almaktadır.
- **Fotoğraflar:** Bu bölümde ise Ülkü Sema Toksöz'ün askerlik hayatıyla ilgili fotoğrafları, doktorluk hayatıyla ilgili fotoğrafları, özel hayatıyla ilgili fotoğrafları ve hobileriyle ilgili fotoğrafları yer almaktadır.²⁶⁷

3. 1. 2. 8. Süreyya Ağaoğlu (1903-1989), Tezer Ağaoğlu Taşkıran (1905-1979) ve Gültekin Ağaoğlu Koleksiyonları

Tezer Taşkıran, Süreyya Ağaoğlu, Gültekin Ağaoğlu, Türkiye'nin modernleşme projesinde aktif rol oynayan üç elit kız kardeş, siyasete gönlünü adanmış Rousseau takipçisi Ahmet Ağaoğlu'nun kızlarıdır. Onlardan kalan beş bine yakın belge akrabaları tarafından Kadın Eserleri Kütüphanesine bağışlanmıştır.

Süreyya Ağaoğlu, Türkiye'nin ilk kadın avukatı ve kadın hakları savunucularındandır. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra ölümüne dek avukatlık mesleğini sürdürdü. Milletlerarası Kadın Hukukçular Komisyonu'nun iki yıl başkanlığını yapan Ağaoğlu, *Hür Fikirleri Yayma Derneği* ile *Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği*'nin kurucusuydu. Süreyya Ağaoğlu'nun *Londra'da Gördüklerim ve Bir Hayat böyle Geçti* adlı kitaplarıyla çeşitli hukuki makaleleri bulunmaktadır. 29

---

²⁶⁷ Esra Irmak, a.g.t.

Aralık 1989’da İstanbul’da katıldığı “Kadın Hakları ve Çağdaşlaşma” konulu panelden ayrılırken düşmüş ve beyin kanaması geçirmiştir.²⁶⁸

Süreyya Ağaoğlu Türkiye’de kadın arşivciliğine örnek olabilecek en düzenli ve mükemmel arşivdir. Koleksiyonda Süreyya Ağaoğlu’nun hukukçuluğu, kadın hakları, çocuk hakları, yolculukları ve uluslar arası derneklerdeki çalışmaları ve kardeşi Samet Ağaoğlu’nun Yassıda savunmaları ile ilgili 6000’e yakın belge ve fotoğrafları yer almaktadır. Koleksiyonun katalogu basılmıştır ve araştırmacılar randevu almak suretiyle belgelerden yararlanabilmektedirler.²⁶⁹

Tezer Ağaoğlu Taşkiran Koleksiyonu, yakın Türk tarihini aydınlatacak nadir kaynaklardan biri olan Ağaoğlu Koleksiyonu’nun bir parçasıdır.

Tezer Ağaoğlu Taşkiran, Türkiye’nin ilk kadın okul müdiresi ve erkek lisesinde görev yapmış ilk kadın öğretmendir. Bir dönem milletvekilliği de yapan Taşkiran, UNESCO bünyesinde çeşitli çalışmalarda bulunmuştur.

Çoğunluğunu mektupların oluşturduğu ve altı ana başlık altında ele alınan koleksiyon şu bölümlerden meydana gelmektedir:

- **Resmi Olmayan Yazışmalar:**

1. **Aile İçi:** Bu bölümde;

- Süreyya Ağaoğlu’na yazdıkları,
- Annesi, babası ve tüm aileye yazdıkları,
- Abdurrahman Ağaoğlu’na yazdıkları,
- Ailenin diğer fertlerine yazdıkları,
- Süreyya Ağaoğlu’nun yazdıkları,
- Ahmet Ağaoğlu’nun yazdıkları,
- Hümay Hanım’ın yazdıkları,
- Ailenin diğer fertlerinin yazdıkları yer almaktadır.

2. **Aile Dışı:** Bu bölümde;

- Ahter Hanım’ın yazdıkları,

---

²⁶⁸ tr.wikipedia.org/wiki/Süreyya_Ağaoğlu (10.04.2010)

²⁶⁹ Koleksiyon hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Süreyya Ağaoğlu Özel Arşivi Kataloğu*, haz. Yusuf Altan Altınok, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2007.

- Bedia Hanım'ın yazdıkları,
  - Muammer Bey'in yazdıkları,
  - Diğerleri,
  - Yazarı belli olmayanlar bulunmaktadır.
- **Eğitim Hayatı**
  - **İş Hayatı**
  - **Sosyal Faaliyetleri:** Bu bölümde;
    1. Dernek çalışmaları
    2. Gazete, dergi yazıları
    3. Radyo konuşmaları yer almaktadır.
  - **Eseleri:**
    1. Yayımlanmamış
    2. Yayımlanmış
  - **Diğerleri**²⁷⁰

Kurumdan Gültekin Ağaoğlu'nun arşivi ile ilgili bilgi alınamamıştır. Bu üç kardeşin meydana getirdiği belgelerden oluşan koleksiyon toplam 97 klasörden oluşmaktadır.

3. 1. 2. 9. Müheyya İzer (1922-2002) Koleksiyonu

Müheyya İzer, 1922'de Yugoslavya'nın Üsküp kentinde doğdu. Franco-Serbe, daha sonra da Selanik'teki Calamari okullarını bitirdi. 1941'de İstanbul'a yerleşti. 1967'de Mediterane Kulübü'nün Foça Tatil Köyü'ndekeyken yogaya başladı. Yoga hocası ve beslenme uzmanı olan Müheyya İzer 2002 yılında vefat etti.²⁷¹

---

²⁷⁰ Ayşe Karakoç, Zehra Şahin, *The Catalogue of Tezer Ağaoğlu Taşkiran Collection in Women's Library and Information Center Foundation*, Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Arşivcilik Bölümü, 1999.

²⁷¹ <http://www.netkitap.com/kitap-bitkisel-protein-ile-dengeli-beslenme-muheyya-izer-sev-yayincilik.htm>

(09.04.2010)

Müheyya İzer'in erkek kardeşi tarafından 2002 yılında kuruma bağışlanan koleksiyonun düzenleme ve tanımlama işlemlerine henüz başlanmamıştır. 1000'e yakın belgeden oluşan koleksiyonda, mektuplar, ders notları, vejetaryen yemeklerle ilgili belgeler, çok sayıda vejetaryen yemek tarifi, yoga eğitimiyle ilgili broşürler ve fotoğraflar yer almaktadır. Koleksiyon henüz kullanıma açık değildir.

3. 1. 2. 10. Şirin Tekeli Koleksiyonu

Siyaset bilimci, birçok telif ve çeviri esere imza atmış araştırmacı-yazar Şirin Tekeli aynı zamanda Ka-Der Derneği'nin kurucusudur.

Bağış yoluyla kuruma gelen koleksiyon toplam 3 klasörden oluşmaktadır. Düzenleme ve tanımlama işlemi tamamlanmış koleksiyonun genel kapsamı kadın hakları, insan hakları, feminizm ve siyasettir. Koleksiyonda Şirin Tekeli'nin makaleleri, mektupları, seminer notları, broşürler, davetiyeler, konuşma metinleri, feminizmle ilgili topladığı yazılar, Türk basını ve yabancı basında çıkmış haberlerin gazete kupürleri yer almaktadır.

3. 1. 2. 11. Cahit Uçuk (1909-2004) Koleksiyonu

17 Ağustos 1909'da, hikâye ve roman yazarı, Siverek Milletvekili ve Kaymakam İbrahim Vehbi Uçuk'un kızı olarak Selanik'te dünyaya gelen Cahit Uçuk, sanat hayatına şiir yazarak başladı, daha sonra hikâye ve romana yöneldi. Uçuk, eserlerinde genellikle kadın hakları, kadının toplumdaki yeri, analık duygusu ve zaman zaman mistik temaları işledi, Anadolu kadını ve Anadolu'nun çeşitli sorunlarını dile getirdi. Sıcak ve içten anlatımıyla bir dönem çok okunan yazarlar arasında yer alan Uçuk, sayıları her yıl artan roman ve öykü kitaplarından başka çok sevdiği çocuklar için de romanlar, öyküler, masallar ve manzum masallar yazdı.

Cumhuriyet dönemine başından itibaren tanıklık eden Uçuk, anılarını "Erkekler Dünyasında Bir Kadın Yazar - Silsilname I", "Yıllar Sadece Sayı - Silsilname II" ve ""Bir İmparatorluk Çökerken" adlı kitaplarında topladı. Cahit Uçuk 8 Kasım 2004'de hayatını kaybetti.²⁷²

Koleksiyonda en az 6, en fazla 65 zarftan oluşan 30 klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 12. Celile Butka Koleksiyonu

²⁷² <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=329> (09.04.2010)

İTÜ mimarlık bölümünden mezun olan ilk kadın mimar ise 1942 mezunu Celile Berk Butka'dır.²⁷³

Celile Butka Koleksiyonu'nda, en az 5, en fazla 20 zarftan oluşan 11 klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 13. Sibel Özbudun (1956-) Koleksiyonu

1956'da İstanbul'da doğdu. 1973'te Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra üç yıl Fransa'da dil ve Paris VII ve Paris X Üniversitelerinde sosyoloji öğrenimi gördü. Türkiye'ye döndüğünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü'nü bitirdi. Uzun süre yayıncılık (Havass ve Süreç Yayınları) ve çevirmenlik yaptı.

1993'te Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 1995'te ise aynı bölümde araştırma görevlisi oldu ve doktora başladı. Doktorasını 2000'de tamamlayan Özbudun, halen aynı bölümde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

İngilizce, Fransızca ve İspanyolca bilen Sibel Özbudun'un çok sayıda telif ve çeviri yapıtı bulunmaktadır.²⁷⁴

Sibel Özbudun Koleksiyonu'nda, en az 65, en fazla 100 zarftan oluşan 15 klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 14. Müfide İlhan Koleksiyonu

1950 yılında Mersin'den Belediye Başkanı seçilen Müfide İlhan, Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olarak bilinir. 19 Şubat 1911 tarihinde Mersin'de doğdu. Babası Teğmen Nafiz Çakmak, Mareşal Fevzi Çakmak'ın erkek kardeşidir, Mustafa Kemal'in askeridir. Müfide İlhan'ın çocukluk yılları işgal altındaki İstanbul'da geçti. İlkokulu Ankara'da Mareşal'in çocuklarıyla birlikte okudu, orta öğrenimini ise Kandilli Kız Lisesi'nde tamamladıktan sonra, muallim mektebini bitirerek Cumhuriyet'in aydın öğretmenlerinden biri oldu.

Aslen Mersinli olan Dr. Faruk İlhan ile tanışıp evlendi. Eşinin görevi nedeniyle yurdun çeşitli illerinde öğretmenlik yaptı. Müfide İlhan, Demokrat Parti'den

²⁷³http://www.boyutpedia.com/default-ID~934~aID~8036~link~modern_turkiye%E2%80%99nin_insasinda_kadin_mimarlar.html (09.04.2010)

²⁷⁴<http://www.insanokur.org/?p=543> (09.04.2010)

ayrılmasının ardından Mersin'de kendisi gibi düşünen arkadaşlarıyla birlikte "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti" adlı bir demek kurdu ve bir süre "Mücadele" adlı bir dergi çıkardı. İzmit'te Türk Kadınları Birliği İzmit Şubelerini kurdu.

Ankara'da özel bir anaokulu açtı. Ancak maddi yetersizlikler yüzünden kısa süre sonra kapatır. Almanya'da Türk çocuklarını Alman okullarına hazırlama sınıflarında öğretmenlik yaptı. İstanbul'da kurulan Mersin Liseliler Derneğine katıldı.²⁷⁵

Müfide İlhan Koleksiyonu'nda, en az 6, en fazla 96 zarftan oluşan 17 klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 15. Nevval Sevindi Koleksiyonu

İzmir'de dünyaya gelen Nevval Sevindi, Ankara Üniversitesi Antropoloji bölümünden mezun olduktan sonra Klasik Arkeoloji ve Antik Yunan alanında Master yaptı. Sevindi, 1987 yılında Dünya Bankası'nın Çukurova Bölgesi Gelişim Projesi'nde görev aldı. Serbest yazılarına bu yıllarda başlayan Sevindi, 1990 yılında Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi Uzun Metrajlı Sinema Senaryosu Ödülü de aldı. Yenyüzyıl Gazetesi'nin çıkışından itibaren kadın-erkek ilişkileri, kadın hakları, sosyal ve kültürel politikalar üzerine yazılar yazmaya başladı. Yenyüzyıl için dönemin gündemdeki ismi Fettullah Gülen ile New York'ta ses getiren seri röportajlar yapan Sevindi, bu röportajlarını kitap olarak da yayınladı.

Sevindi ayrıca Samanyolu TV'de demokrasi kültürü, kadın hakları gibi alanlarda programlar yaptı. Uzun süre de Zaman Gazetesi'nde bu alanlarda yazdı.

Sevindi'nin, aralarında "Aşk Kapıyı Her Zaman Çalar", "Kent ve Kültür", "Ne Kadar İlgi O Kadar Sevgi" ve "Daha Fazla Özgürlük" adlı kitapların da olduğu yayınlanmış 13 kitabı bulunmaktadır.²⁷⁶

Nevval Sevindi Koleksiyonu'nda, her birinde 20 civarında zarf bulunan ve 8 klasör ve 2 kutudan oluşan malzeme bulunmaktadır.

3. 1. 2. 16. Canan Arın Koleksiyonu

Canan Arın, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın, KA-DER'in, İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi'nin kurucularındandır. Sivil toplum örgütlerinde aktif çalışmalarını yürüten Arın, halen avukatlık mesleğini sürdürmektedir.²⁷⁷

²⁷⁵ www.ebilge.com/71171/Mufide_Ilhan_Kimdir.html (09.04.2010)

²⁷⁶ http://www.yasamoykusu.com/biyografi-1940-Nevval_Sevindi (09.04.2010)

Canan Arın Koleksiyonu yalnızca bir kutudan oluşmaktadır.

3. 1. 2. 17. İnci Aral (1944-) Koleksiyonu

1944 yılında Denizli'de doğdu. Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nü bitirdi. Altı öykü kitabı, altı romanı yayımlandı. Yazar, 1992 yılında Ölü Erkek Kuşlar adlı romanı ile Yunus Nadi Ödülü'nü kazandı, 2002 yılında yayınlanan romanı "Mor" ile de Orhan Kemal Roman Armağanı'nı aldı. 1994'te yayımladığı Yeni Yalan Zamanlar, 2002'de yayımlanan Mor ve 2007'de yayımlanan Safran Sarı romanını 'Yeni Yalan Zamanlar' başlıklı bir üçleme haline getirdi.²⁷⁸

İnci Aral Koleksiyonu'nda, biri 43 diğeri ise 45 zarftan oluşan toplam 2 klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 18. Aytül Akal (1952-) Koleksiyonu

1952 yılında, İzmir'de doğdu. 1971 yılında, İzmir Amerikan Kız Koleji'ni bitiren yazar, 1999 yılında, uzaktan eğitimle Washington International University'den mezun oldu. 'Eğitim' dalında yüksek lisans yapan Akal, yazmaya çok küçük yaşlarda başladı. Çeşitli dergilerde yazıları ve röportajları yayımlandı. İlk şiir kitabı 'Kent Duygusu' 1981 yılında, yayımlandı. Çocuklar için 80'li yıllarda yazmaya başlayan Akal, çocuk edebiyatına nitelikli yapıtlar kazandırmak amacıyla arkadaşları Aysel Gürmen ve Ayla Çınaroğlu ile birlikte " Uçanbalık Yayınları'nı " kurdu. Akal yazarlığını, ortağı olduğu ticaret ve sanayi şirketindeki idari görevleriyle birlikte sürdürmektedir.²⁷⁹

Aytül Akal Koleksiyonu'nda en az 27, en fazla 32 zarftan oluşan 3 klasörden oluşmaktadır. Koleksiyonda ayrıca bir tane fotoğraf albümü bulunmaktadır.

3. 1. 2. 19. Safiye Hüseyin Elbi (1881-1964) Koleksiyonu

Safiye Hüseyin İngiltere'de denizateşeliği hizmetinde bulunan Ahmet Paşa'nın kızıdır. Öğrenimini Avrupa'da yaptı. Batı kültürüyle yetişen bu ilk hemşiremiz, saltanat döneminde Almanya ve İsviçre'de düzenlenen milletlerarası kongrelere katıldı. İlk defa ulusumuzu bu alanda temsil etti. Yabancı devletlerden iftihar ve takdir nişanları aldı. Cumhuriyetin ilanından sonra da tüm hayır kurumlarında ve derneklerde üstün bir feragatle çalıştı. hemşirelik mesleğiyle ilgili hayli yazılar yazdı ve konferanslar verdi. Ömrünün son gününe kadar mesleğinin tutkusu içerisinde yaşamını sürdüren ilk

²⁷⁷ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/312801.asp> (09.04.2010)

²⁷⁸ tr.wikipedia.org/wiki/İnci_Aral (09.04.2010)

²⁷⁹ http://www.edebik.com/yazar.php?sayfa=ayrinti&yazar_id=1342 (09.04.2010)

hemşiremiz Safiye Hüseyin, 1964 Temmuz’unda 83 yaşında, yetiştirdiği hemşirelerin kucağında gözlerini kapadı.²⁸⁰

Safiye Hüseyin Elbi Koleksiyonu’nda, 4 zarftan oluşan tek bir klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 20. Sabiha Sertel (1895-1968)–Zekeriya Sertel (1890-1980) ve Yıldız Sertel (1923-2009) Koleksiyonları

Zekeriya Sertel, Türk basın tarihinin önde gelen isimlerinden birisidir. Cumhuriyet öncesinde Selanik’te başlayan gazetecilik yaşamına, Cumhuriyet devrinde Cumhuriyet gazetesinin kurucularından birisi olarak devam etti; devrin en önemli dergilerinden birisi olan Resimli Ay’ı yayımladı ve bu dergi aracılığıyla Nazım Hikmet’i Türk okurlarla buluşturdu. Ülkenin ilk ansiklopedisi olan Hayat Ansiklopedisi’ni hazırlayan, II. Dünya Savaşı yıllarında yüksek tirajlı ve faşizm karşıtı bir gazete olan Tan Gazetesi’ni çıkaran kişidir.²⁸¹

Sabiha Sertel 1895 yılında Selanik’te doğdu. Ortaöğrenimini Selanik İnas Lisesi ve bir Fransız Okulu’nda tamamladı. Selanik’in Yunan işgaline uğraması üzerine 1912 yılında ailesiyle İstanbul’a göçtü. 1915’te gazeteci Mehmet Zekeriya (Sertel) Bey ile evlendi. Sabiha Sertel, gazeteciliği meslek olarak benimsemiş ilk Türk kadın yazardır. Türkiye’de feminizmin öncüleri arasında sayılır.²⁸²

Sabiha-Zekeriya Sertel çiftinin kızı olan Yıldız Sertel VIII. Paris (Vincenne) Üniversitesi’nde önce yardımcı öğretmen sonra da doçent olarak Osmanlı Türk tarihi okuttu.

CNRS (Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi)’ne bağlı olarak bir devlet doktorası tezi savundu. 900 sayfalık bu tezin konusu, “Fransa’ya Türk İşçi Göçü ve Ekonomik Bunalım” idi. Yüksek derece alan bu tez Fransız Sosyal İşler Bakanlığının mali desteğiyle yayınlandı.

Yıldız Sertel bundan sonra çalıştığı üniversitenin Akdeniz araştırmaları bölümünün başkanı oldu ve Türkiye, İran ve diğer bölge ülkeleri ile ilgili paneller tertip etti, pek çok uluslar arası bilimsel toplantıya katıldı. Ayrıca Yıldız Sertel’in Fransa’da

²⁸⁰ <http://www.yorumkat.com/genel-kultur/53796-ilk-turk-hemsiresi-safiye-huseyin-elbi.html> (06.04.2010)

²⁸¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Zekeriya_Sertel (07.04.2010)

²⁸² http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabiha_Sertel (07.04.2010)

çıkan bilimsel dergilerde yazıları çıktı. Yıldız Sertel 1988'de emekliliğini aldı ve 1990'da yurda kesin dönüş yaptı.²⁸³

Sabiha ve Zekeriya Sertel'e ait malzeme en az 17, en fazla 54 zarftan oluşan 4 klasörden meydana gelmektedir. Yalnızca Yıldız Sertel'in sahip olduğu malzeme ise en az 8, en fazla 42 zarftan oluşan 6 klasördür.

3.1. 2. 21. Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984) Koleksiyonu

1901 yılında İstanbul'da doğdu. Ailesi, I. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada Kerkük'ten İstanbul'a dönünce Halide Hanım Erenköy Kız Lisesi'ne devam etti. Lise öğrenimini tamamladıktan sonra bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim gördü. Ekonomik koşullar nedeniyle çalışmak zorunluluğu doğunca Darülmuallimat sınavlarına girdi ve öğretmen olma hakkını elde etti.

Halide Hanım, 1924'te Edirne Muallim Mektebi'nde başladığı öğretmenlik görevini sırasıyla Kırklareli, Kars, Ardahan, Urfa, Karaman, İstanbul ve Ankara gibi yurdun çeşitli yerlerindeki liselerde yıllarca sürdürdü. Çok severek yaptığı öğretmenlik görevinden 1957'de Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu'nda çalışmaktayken kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.

Halide Nusret, genç yaşlarından itibaren sosyal kuruluşlarda ve hayır cemiyetlerinde çalıştı. Türk Kadınlar Birliği, Türk Ocakları, Halkevleri, Muallimler Birliği, Yardım Sevenler Derneği, , Söroptomistler, Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti ve Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti) yönetim kurullarında uzun yıllar hizmet verdi. 1959'da Türk Anneler Derneği'ni kuruluşuna öncülük etti. Türk Dil Kurumu'nun da kurucu üyelerindendi.

Halide Nusret Zorlutuna, 10 Haziran 1984 günü İstanbul'da hayatını kaybetti.²⁸⁴

Halide Nusret Zorlutuna Koleksiyonu'nda, 38 zarftan oluşan tek bir klasör bulunmaktadır.

3.1. 2. 22. Pakize Tarzi (1910-2004) Koleksiyonu

Türkiye'nin ilk jinekoloğu, ilk özel kadın doğum kliniği kurucusu ve İstanbul Boğazı'nı yüzerek geçen ilk kadındır.

²⁸³ <http://sertelvakfi.org/yildizsertel.htm> (07.04.2010)

²⁸⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Halide_Nusret_Zorlutuna (07.04.2010)

Osmanlı döneminde Ziraat Bankası Suriye Genel Müdürü İzzet Saltık Bey'in kızı olan Pakize Tarzi, babasının görev yaptığı Halep'te dünyaya geldi. Ailesi 1918'de İngilizler'in Şam'ı işgal etmesi üzerine Adana'ya, Adana'nın Fransızlar tarafından işgali üzerine Konya'ya taşındı. Ortaokul diplomasını Konya'daki Sörlük Okulu'ndan aldı. Bursa Amerikan Kız Koleji'nde lise öğrenimini tamamladıktan sonra tıp okumaya yöneldi. Ailesi, Pakize'nin okuması için İstanbul'a taşındı. Üniversiteye girebilmek için yaşını büyüterek girdiği Tıbbiyeyi 1932'de bitirdi. Kadın Hastalıkları ve Doğum alanında uzmanlık eğitimi aldığı sırada Profesör Liepmann ile pek çok ameliyata girdi ve zor tedaviler uyguladı.

1949'da Şişli'de Türkiye'nin ilk kadın doğum kliniğini açtı. 1998'e kadar klinikte aktif olarak çalıştı. Hayvanları Koruma Derneği'nin, İstanbul Soroptimist Derneği'nin (1948) kurucuları arasında yer aldı. 19 Ekim 2004 tarihinde öldü.²⁸⁵

Pakize Tarzi Koleksiyonu'nda, 20 zarftan oluşan tek bir klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 23. Leman Şenalp Koleksiyonu

Leman Şenalp, Kandilli Kız Lisesi'ni 1941 yılında bitirdikten sonra A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğrenimine başladı. 3. sınıfta fakülte bünyesinde Adnan Ötüken tarafından açılan kütüphanecilik kurslarına katıldı ve iki yıl eğitim alarak "uzman kütüphaneci" unvanını kazandı. Aynı yıl, 1945 yılında, kendisine o sırada Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Müdürü olan Adnan Ötüken tarafından Yayınlar Müdürlüğü'nün kütüphane müdürlüğü görevi verildi. 1945-1949 yılları arasında "Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu" çalışmalarında büro işlerini yürüttü.

1949-1951 yılları arasında İsviçre'de başta Milli Kütüphane olmak üzere çeşitli kütüphanelerde staj ve incelemelerde bulundu. 1952'de yurda döndükten sonra Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'ne atandı. 1953-1955 yılları arasında Milli Kütüphane'de uzman olarak çalıştı.

Şenalp, aynı zamanda 1954-1955 yılları arasında Türk Kütüphaneciler Derneği başkanlığını yaptı. 1955-1960 yılları arasında Maliye Bakanlığı Kütüphane Müdürlüğü görevini üstlendi. 1960 yılından emekliye ayrıldığı 1977 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde uzman ve yönetici olarak çalıştı.²⁸⁶

²⁸⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Pakize_Tarzi (08.04.2010)

²⁸⁶ Türk Kütüphaneciliği Dergisi Yayın Kurulu, "Leman Şenalp'in Yaşamöyküsü", *Türk Kütüphaneciliği*, c. 16, s. 3, 2002, s. 381.

Leman Şenalp Koleksiyonu'nda, en az 16, en fazla 102 zarftan oluşan 4 klasör ve 2 kutu malzeme bulunmaktadır.

3. 1. 2. 24. İpek Ogun Koleksiyonu

1961 yılında, Amerikan Kız Koleji Edebiyat Bölümü'nden mezun oldu. İpek Ogun, yazı hayatına 1980 yılında başladı. Gençlik romanlarından sonra gençlere yaşama kültürü ve kişisel gelişim gibi konularda yardımcı olmasını amaçladığı bir üçlü yazdı. Bu kitapların ilki 1991 yılında TÜYAP'ta "Altın Kitap Ödülü"nü aldı. Ayrıca gençler için yaptığı bu çalışmalar nedeniyle kendisine Rotary Kulübü tarafından "1995-1996 Meslek Hizmetleri Ödülü" verildi.²⁸⁷

İpek Ogun Koleksiyonu'nda, 3 zarftan oluşan tek bir klasör bulunmaktadır.

3. 1. 2. 25. Jale Baysal Koleksiyonu

Türkiye'de kütüphaneciliği yerleştiren ilk isimlerden biri olan Prof. Dr. Jale Baysal, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün ilk doktora öğrencilerinden biriydi ve akademik kariyerine bu bölümde devam etti. 1974-1994 arasında bölüm başkanlığını yürüttü. 1963'te Almanya'dan davet edilen Prof.Dr. Rudolf Juchhoff'un kurduğu bölüm Ankara Üniversitesi'nin ardından Türkiye'de ikinciydi. Juchhoff'la birlikte bölümün kuruluşunda Meral Şenöz Alpay ve Jale baysal vardı.

Baysal, İstanbul'da bulunan Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin ve Tarih Vakfı'nın da kurucu üyelerindendi. Yazar Tarık Buğra'nın eşi, Prof. Dr. Ayşe Buğra'nın da annesi olan Baysal, ÇYDD'de de görev almıştı ve derneğin üyesiydi.²⁸⁸

Jale Baysal Koleksiyonu'nda, biri 12, diğeri 16 zarftan oluşan 2 klasör ve 1 kutu malzeme bulunmaktadır.

3. 1. 2. 26. Hülya Gülbahar Koleksiyonu

Kadın hareketinin Türkiye'deki en önemli kahramanlarından biridir. Halen Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği'nin (Ka-Der) başkanlığını yürütmektedir.

Hülya Gülbahar Koleksiyonu, 1 kutu malzemedan meydana gelmektedir.

²⁸⁷ http://www.edebik.com/yazar.php?sayfa=ayrinti&yazar_id=521 (08.04.2010)

²⁸⁸ <http://bianet.org/bianet/bianet/116414-jale-baysali-kaybettik> (08.04.2010)

3. 1. 2. 27. Ülker Köksal (1931-) Koleksiyonu

1931’de Ankara’da doğdu. Mimar Kemal İlkokulu’nu, Ankara Kız Lisesi’ni bitirdikten sonra 1955’te Siyasal Bilgiler Fakültesi Mali Şubesi’nden, 1959’da Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü’nden mezun oldu. 1961-62 yıllarında Fransa’da Yüksek İdarecilik Okulu’nda öğrenim gördü. Çeşitli kamu kuruluşlarında, öğretim ve araştırma uzmanlığı, TRT Program Etüt Planlama Uzmanlığı, Kültür Bakanlığı Danışmanlığı, A.Ü. DTCF Tiyatro Bölümü’nde öğretim üyeliği, ASSITEJ (Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Birliği) Türkiye Merkezi kurucu üyeliği ve başkanlığı, TRT Kurumu’nca gerçekleştirilen “Susam Sokağı” programı başyazarlığı görevlerinde bulundu.²⁸⁹

Ülker Köksal Koleksiyonu, 1 kutu malzemedden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 28. Aslı Davaz Koleksiyonu

Her birinde 20 civarında zarf bulunan 15 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 29. Lütfiye Arıbal Koleksiyonu

Her birinde 20 civarında zarf bulunan 13 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 30. N. Doster Koleksiyonu

Her birinde 10’dan fazla zarf bulunan 7 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 31. Naime Halit Yaşaroğlu Koleksiyonu

En az 5, en fazla 38 zarfın olduğu toplan 6 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 32. Pervin Ulusoy Koleksiyonu

7 zarftan oluşan tek klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 33. Sunay Karamık Sayman Koleksiyonu

Tek klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 34. Fazıla Atabek Koleksiyonu

30 zarftan oluşan tek klasörden meydana gelmektedir.

---

²⁸⁹ www.kitabiyat.com/index.php?yazar=1175 (08.04.2010)

3. 1. 2. 35. Emel Akal Aslan Koleksiyonu

En az 6, en fazla 95 zarftan oluşan 4 klasör ve 1 tane kutudan meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 36. Müjgan Gürgelen Koleksiyonu

1 tane fotoğraf albümü ve 8 zarftan oluşan tek klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 37. Hülya Tozlu Koleksiyonu

Her biri 11 zarftan oluşan 2 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 38. Meryem Turan Koleksiyonu

Her biri 30'un üzerinde zarftan oluşan 4 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 39. Meryem Koray Koleksiyonu

Büyük ebatla 1 tane kutudan meydana gelmektedir.

3. 1. 2. 40. Rezzan Yalman Koleksiyonu

100 civarında zarfların bulunduğu toplam 28 klasörden meydana gelmektedir.

3. 1. 3. Tarih Vakfı'nda Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal tarihi alanında uzmanlaşan BBM'nin son on iki yıl içinde tamamına yakını bağış yoluyla oluşan kütüphane ve arşiv koleksiyonu; 30 binin üzerinde kitap, 1600'ün üzerinde süreli yayın, 20 bin dia, fotoğraf, harita, afiş; 1200 belgesel film ve video kaset; 130'un üzerinde ses bandı, belgesel film; 700 ses kaseti, yüzlerce ikonografik malzeme ve 140 raf metre kağıt belgeyi kapsamaktadır. Bağış yoluyla gelen arşiv materyalleri dışında Vakfın faaliyetleri, sözlü tarih çalışmaları, sergi, sempozyum, panel, konferans, toplantı, vb etkinlikler- sonucu oluşan ses ve görüntü kayıtları, fotoğraf, dia, afiş, broşür, plan, vb. materyaller de önemlice yer tutmaktadır. Kütüphane'de 19. yüzyıla ait nadir eserler de mevcuttur.

BBM'nin arşiv ve kitap koleksiyonları 609 kişi ve kurumun bağışlarından oluşmaktadır. Bu bağışlar arasında en büyük çapta olanları; halkbilimci Pertev Naili Boratav, TBMM'nin ilk özel kalem müdürü ve milletvekili Necmeddin Sahir Silan, tarihçi Faik Reşit Unat, Sami Nabi Özerdim, sosyal siyasetçi Orhan Tuna, İlhami Soysal, Eruğrul Kayıhan- Vecdi Seyhun, Arslan Kaynaradağ, Volkan Ünal, Samet Ağaoğlu, Ayşe Erzan, Hulusi Dosdoğru, Talat Halman, Fatma Rezzan Hürmen, Latife Fegan -Hikmet Kıvılcımlı, Edip Özkale, Şaban Yıldız ve Bedii Yazıcı gibi kişiler ile Marmara Boğazlar ve Belediyeler Birliği, Kadıköy Rum Cemaati, TİP (Türkiye İşçi Partisi), TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi), İKD (İlerici Kadınlar Derneği) gibi kurumsal niteliği olan bağışlardır. Arşive bağış yoluyla gelmiş fonlar arasında TİP Arşivi (Şubat 1996'dan beri), TSİP Arşivi (Mayıs 1998'den bu yana), Boratav Arşivi (Eylül 2000'den bu yana) araştırma hizmetine açıktır. Vakıf etkinliklerinde oluşan malzemelerin de ayrıntılı envanteri alınanları yine araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır.²⁹⁰

Kuruma bağışlanan koleksiyonların büyük çoğunluğu kütüphane malzemesinden oluşmaktadır. Arşiv koleksiyonları ise kitapların yanında gelmiş olup çok fazla bir yekün teşkil etmemektedir. Kurumun sahip olduğu en büyük koleksiyonlar Pertev Naili Boratav, Necmettin Sahir Silan, Sami Nabi Özerdim, Faik Reşit Unat, Orhan Tuna, Samet Ağaoğlu, Niyazi Ahmet Banoğlu'na aittir. Bunların yanında 80'e yakın şahsın bağışlarından oluşmuş TİP ve TSİP Arşivi de önemli koleksiyonlar arasındadır.

²⁹⁰ <http://www.tarihvakfi.org.tr/bbm.asp> (21.02.2010)

3. 1. 3. 1. *Pertev Naili Boratav (1907-1998) Koleksiyonu*

2 Eylül 1907’de Darıdere’de doğdu. İlköğrenimini değişik okullarda tamamladı. 1924-1927 yılları arasında okuduğu İstanbul Lisesi’nde psikoloji ve sosyoloji derslerine giren Hilmi Ziya Ülken Boratav’ı folklor araştırmaları yapmaya yöneltti. 1930’da Darülfünun Edebiyat Şubesi’ni ve Yüksek Muallim Mektebi’ni bitirdi. 1931’de Darülfünun Edebiyat Fakültesi’nde Fuat Köprülü’nün asistanı olarak göreve başladı ancak daha sonra Konya Lisesi’ne tayin oldu. 1936’da Almanya’da öğrenim görmek üzere, Önyasya dilleri öğrenimi için bir burs kazandı. Burada Talebe Müfettişliği’ne, komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle şikayet edildi ve Türkiye’ye döndü. 1938 Mart’ında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Doçentliği’ne atandı.

İlk sayısı Ocak 1941’de yayımlanan *Yurt ve Dünya* Dergisi’ni yayımlayanlar arasındadır.

19 Haziran 1946’da Profesörlüğe yükseldi ancak MEB’in profesör ve öğretmenlerin siyasi yazı yazamayacakları genelgesine muhalefet etmesinden dolayı 12 Temmuz 1948’de açığa alındı.

Üniversitede çalıştırılmaz olunca 1948-52 yılları arasında ABD Stanford Üniversitesi’ne Hoover Kütüphanesi’nin Türkiye bölümünün kuruluşunu, Türkiye’den yönetti. 1952’den 1972 sonuna kadar Centre National de Recherche Scientifique’de araştırma uzmanı olarak çalışmalarını, 1976’ya kadar da Ecole Pratique des Hautes Etudes’de Türk folkloru seminerlerini, daha sonra da Centre National de Recherche Scientifique Fahir araştırma uzmanı olarak çalıştı.

Kendisine 1993’te Kültür Bakanlığı tarafından “Türk Folkloruna Üstün Hizmet Onur Ödülü” verildi.

Boratav 16 Mart 1998’de aramızdan ayrıldı.²⁹¹

Koleksiyonun bir kısmı Boratav’ın oğlu tarafından bağışlanmış diğer bir kısmı da Fransa’dan asıl belgeler kopyalanmak suretiyle parçalar halinde kuruma kazandırılmıştır. 2000’e yakın dosyadan oluşan koleksiyonun düzenleme ve tanımlama işlemleri tamamlanmıştır. Araştırmacılar koleksiyona kurumun bastırıldığı katalogdan yararlanarak erişebilmektedirler.

²⁹¹ *Pertev Naili Boratav’a Armağan*, haz. Metin Turan, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1998, s. 1-4.

Pertev Naili Boratav arşivin üçte birini, halk biliminin çeşitli dallarındaki derlemeler, masallar, efsaneler, halk hikayeleri, halk şairleri ve eserleri, halk oyunları, yaşam ve sanatı gibi folklorik bilgiler oluşturuyor. Pertev Hoca'nın metodolojik çalışma sistematüğini ve bilimsel yaşamını araştıranlar için de bir ayna işlevi göreceğ olan, çalışma hayatına ait yayınlanmış veya yayımlanmamış bildiri, makale, ansiklopedi maddesi, kitap ve yayına yönelik diğere belgeler ve bunların alt ürünleri; çeşitli projeler, komisyonlar ve çeviri çalışmalarındaki faaliyetlere ait belgeler; bibliyografik fişler, indeksler ve yazışmalar; üniversitede kaynatılan cadı kazanıyla ilgili önemli belgeler ve basın kupürleri de arşiv kapsamında yer almaktadır.²⁹²

3. 1. 3. 2. Necmeddin Sahir Silan (1896-1992) Koleksiyonu

Meslek hayatına 1910'da Tercüman-ı Hakikat'te başladı. Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclisi'nde zabıt kâtipliğı, Sait Halim ve Talat Paşa kabineleriyle ilgili Divan-ı Âli Tahkikat Heyeti kâtipliğini yaptı. Mustafa Kemal'in önerisiyle BMM'de evrak ve tahrirat müdürü olarak çalıştı. TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile onurlandırıldı. Ali Fethi Okyar ve İsmet İnönü'nün başbakanlıkları döneminde Başbakanlık Özel Kalem müdürü oldu. 1939'da Bingöl, 1943 ve 1946'da Tunceli mebusluğu; 1950-1954 yılları arasında Erzincan, Tunceli ve Bingöl'deki DP teşkilatlarının parti müfettişliğı yaptı. Bazı kurumlarda çeşitli üst düzey görevlerde bulundu. Silan, 1960'lı yılların sonlarında aktif siyasi yaşamdan çekildi.²⁹³

Silan'ın biyografisinden de anlaşılacağı üzere yaptığı faaliyetlerden dolayı koleksiyonu çok geniş bir dönemi kapsamaktadır. Ekim 1993'de N. S. Silan'ın kızı Şen Sahir Silan tarafından kuruma bağışlanan koleksiyonun tanımlama işlemi devam etmektedir. Koleksiyon, Silan'ın siyasi ve ticari hayatıyla ilgili belgeler, raporlar, fotoğraflar, kartpostallar, kartvizitler, seçmen belgeleri, üye kartları, kimlikler ve hisse senetlerinden oluşan yaklaşık 1500 dosyadan müteşekkildir. Araştırmacıların kullanımına henüz açılmayan koleksiyona yalnızca kurum içinden erişilebilmektedir.*

²⁹² <http://www.tarihvakfi.org.tr/icerik.asp?IcerikId=201> (21.02.2010)

²⁹³ http://www.edebiyatodasi.com/news_detail.php?id=3481 (21.02.2010)

* Silan'ın koleksiyondaki Doğu Raporları Yurt Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Bkz. "Doğu Sorunu" Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953), der. Muazzez Pervan, Tuba Akekmekçi, İstanbul: Yurt Yayınları, 2010.

3. 1. 3. 3. Sami Nabi Özerdim (1918-1997) Koleksiyonu

Değerli kütüphaneci, kaynakça uzmanı, araştırmacı-yazar, çevirmen Sami Nabi Özerdim, 1 Ekim 1918'de Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesinde doğdu. 1938'de İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi. İlk önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne yazıldıysa da –babasının isteği üzerine- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji (Macar Dili ve Edebiyatı) Bölümü'nü seçti.

İlk memurluğu Erzurum Lisesi Türkçe stajyer öğretmenliğidir. Askerlikten sonra Ankara Ernoğrafya Müzesi'ne asistan olarak atandı, süreli yayınlar memuru oldu.

1950-53 yılları arasında Milli Kütüphane'de şef, uzman, başuzman olarak görevini sürdürdü. 1955'te Stanford Üniversitesi'ne bağlı The Hoover Institute and Library'de işe başladı. Ağustos 1956'da yurda dönerek, Milli Kütüphane'deki başuzmanlık görevinin sürdürdü. 1957'de vekaleten Milli Kütüphane Müdürlüğü'ne atandı.

1960'ta Ankara'da çıkan *Ulus* Gazetesi Arşivi'nde araştırmacı oldu. Daha sonra Türk Dil Kurumu Genel Yazmanlığı'na seçildi. Buradan ayrılınca, Çalışma Bakanlığı'nda görev aldı. 1964'te TBMM Kitaplık Müdür Yardımcısı oldu. Türk Tarih Kurumu'nda gazete ve dergi kesiklerinden oluşan Atatürk ve Devrimler Dokümantasyon Merkezi'nin kuruluşunda büyük emekleri geçti.

1933 yılından başlayarak 250'yi aşkın dergi ve gazetede yazıları yayımlandı. Araştırmaları bilimsel dergilerde yayımlandı. Şiir de yazdı, bunlardan bir bölümü M. Esiner takma adıyla dergi ve gazetelerde yayımlandı.

Türk Devrim Ocakları Derneği'nin kurucu üyesiydi. Türk Dil Kurumu, Türk Kütüphaneciler Derneği, Milli Kütüphane'ye Yardım Derneği üyesiydi, bunların kimisinde yönetim kurulu üyeliği de yapmıştı.²⁹⁴

Acaroğlu'nun makalesine göre Özerdim, özel arşivini Milli Kütüphane'ye bırakmak istemiştir. *Düşünceler Dergisi*'nde Ahmet Karataş'ın makalesinde yer alan dipnota göre Özerdim'in vefatından sonra, varisleri, arşiv malzemelerinin depolarda öylece bekletileceği düşüncesiyle Milli Kütüphane'ye vermeyi kabul etmediler. [Ankara'daki] Kebikeç Yayınları ve Kebikeç Başvuru Kütüphanesi ve Arşivi adına

²⁹⁴ M. Türker Acaroğlu, "Sami N. Özerdim ve Yapıtları (1918-1997)", *Müteferrika*, s. 11-12, 1997, s. 63-65.

Ahmet Yüksel'e teslim edildi.²⁹⁵ Bu kurumdaki koleksiyonun içeriği hakkında geniş bilgi için Özerdim'in "Özyaşam Öyküsü" adlı makalesinde yer almaktadır.²⁹⁶

Tarih Vakfı'ndaki Özerdim koleksiyonu 1999'da kızı Ezgi Eker tarafından bağışlanmıştır. Henüz tasnifi ve tanımlaması yapılmamış koleksiyon bazı yazarlarla ilgili Özerdim'in el yazısıyla yazdığı belgeleri ve yazışmaları içeren 24 koliden oluşmaktadır.

3. 1. 3. 4. Faik Reşit Unat (1899-1964) Koleksiyonu

Tarihçi Faik Reşit Unat 3 Nisan 1899'da İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Edirne'de yaptı ve İstanbul Fatih Askeri Rüştiyesi'ne girdi. 1917'de İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olup bir süre ilköğretim öğretmeni yaptı. 1923-1926 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürlüğü'nde memurluk yaptı. Çeşitli okullarda müdür muavinliğinde bulundu. 1940 yılında Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden mezun oldu. 1941-1946 yılları arasında MEB Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği, 1946-1948'de Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'nde bulunan Unat, 1948'den 1957'ye kadar Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Türk Devrim Tarihi ve Türkiye Milli Eğitim Teşkilatı ve Tarihi derslerini okuttu ve 1957'de emekli oldu. Türk Dil Kurumu, Türk Coğrafya Kurumu ve Unesco Türkiye Milli Komisyonu'nda üyelik yaptı.

İlk ve ortaokullar için yayımladığı tarih ve coğrafya kitapları, çeşitli harita ve atlaslar, çeviriler, tebliğler, eleştirmeler, Atatürk Bibliyografyası ve Türk Devrim Tarihi ile ilgili konularda Faik Reşit'in çalışmaları ünlüdür. Ayrıca pek çok gazete ve dergide yazıları yayımlandı.²⁹⁷

Faik Reşit Unat'ın arşiv koleksiyonu kuruma, 2000'in üzerinde kitap ve süreli yayının bulunduğu kütüphane koleksiyonunun yanında gelmiştir. Koleksiyon, Unat'ın kızı Nermin Abadan Unat tarafından 1997 yılında bağışlanmıştır. Toplam 10 kutudan oluşan koleksiyonda Osmanlı yöneticilerine ait fotoğraflar, kartpostallar, 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı döneminden kalma haritalar ve eğitimle ilgili yazıların yer

²⁹⁵ Ahmet Karataş, "Mesleğini Emekle, Bilinçle Saygınlığa Erten Adam: Sami N. Özerdim (1918-1997)", *Düşünceler: TKD Ankara Şubesi Yayın Organı*, s. 37-38, Aralık 1997 Şubat 1998, s. 14.

²⁹⁶ Sami N. Özerdim, "Özyaşam Öyküsü", *Kebikeç*, s. 5, 1997, s. 69-100.

²⁹⁷ "Unat, Faik Reşit, "Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, c. 8, proje yürütücüsü Sadık Tural; başkan Müjgan Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2007, s. 412.

almaktadır. Tanımlama işlemine başlanmadığı için araştırmacıların kullanımına henüz açılmamıştır.

3. 1. 3. 5. Orhan Tuna Koleksiyonu

Sosyal siyaset alanında pek çok eser tercüme etmiş ve değerli hocalar yetiştirmiş olan Prof. Dr. Orhan Tuna'nın arşiv koleksiyonu, kuruma İsmet Tuna tarafından 1994 yılında bağışlanmıştır. Almanca dilinin ağırlıklı olmasından dolayı koleksiyon henüz incelenmemiştir. Sosyal siyaset, sendikalar ve çalışma yaşamıyla ilgili malzemelerden oluşan 105 kutuluk bir koleksiyondur.

3. 1. 3. 6. Samet Ağaoğlu (1909-1982) Koleksiyonu

Cumhuriyet dönemi hikayecilerimiz arasında adı zikredilmesi gereken önemli şahsiyetlerden biri olan Samet Ağaoğlu, 1909 yılında Karabağ'da doğmuştur. Ağaoğlu'nun İstanbul'da Özel Fevziye Mektebi'nde başlayan tahsil hayatı, ailesinin Ankara'ya gelmesi üzerine, Ankara Taş Mektep'te devam etti; 1928'de Ankara Hukuk Fakültesi'ne girdi. Ağaoğlu fakülteyi bitirdikten sonra 1931 sonlarına doğru hukuk üzerine ihtisas yapmak için Strazburg'a gitti, 1933 yılında memlekete döndü.

Ağaoğlu'nun memuriyet hayatı zamanın İktisat bakanı olan Celal Bayar'ın yardımıyla Ankara'da İş ve İşçiler Bürosu Tetkik Memurluğu'nda başladı. Onun on iki yıllık memuriyet hayatında en son geldiği nokta, Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Umum Müdürlüğü'dür.

Demokrat Parti seçimlere girme kararı verdikten sonra yazar, memurluktan istifa ederek bu parti saflarında 1 Temmuz 1946'da siyasi hayata atıldı. 1950 seçimlerine kadar geçen dört yıllık sürede parti içinde seçildiği görevlerle birlikte avukatlık mesleğini de sürdürdü. Partinin yayın organı olarak faaliyet gösteren Kudret Gazetesi'nde bir süre yazı işleri müdürlüğü de yaptı.

14 Mayıs 1950'de Muğla ve Manisa'dan milletvekili seçilerek meclise girdi. 27 Mayıs İhtilali ile on dört yıllık aktif siyasi hayatı noktalandı. Ömrünün geri kalan zamanını hayatını ve yarım kalan hikayelerini yazmaya ayırdı. 6 Ağustos 1982'de vefat etti.²⁹⁸

---

²⁹⁸ Abdülkadir Bulgurcu, "Samet Ağaoğlu (1909-1982)", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 2, 1996, s. 53-54.

Kurumdan aldığımız bilgilere göre Ağaoğlu Koleksiyonu siyaset tarihi ve Yassıada Davaları ile ilgili belgelerden oluşmaktadır. Koleksiyon, henüz incelenmemiş, tanımlanmamış ve dolayısıyla kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 3. 7. Niyazi Ahmet Banoğlu (1913-1992) Koleksiyonu

1913 yılında Batum'da doğdu. 1929 yılında haftalık Bereket Dergisi'nde gazetecilik mesleğine başladı. Politika ve İnkılap, Halk Dostu, Yedigün, Vakit, Hergün gazeteleriyle, Yedigün dergisinde mesleğini sürdürdü. İncili Çavuş adında bir gazete çıkardı. Tarihi araştırmalarıyla tanınan Banoğlu, 1957'de Tarih ve Coğrafya Dergisi'ni yayınladı. 27 tanesi Atatürk konusunda olmak üzere yüzden çok eser verdi. 1937'de Atatürk kendisini Dolmabahçe Sarayı'nda kabul etti. Atatürk Hatay konusundaki baş makaleleri, Banoğlu'nun Yazışları Müdürü olduğu Kurun gazetesinde Asım Us imzasıyla yayınlandı. 6 Ekim 1992'de vefat etti.

Gazete kupürlerinden oluşan koleksiyon, kuruma Deniz Banoğlu tarafından 1993 yılında bağışlanmıştır. Kurumun izlediği öncelik politikasından dolayı tanımlanması şu aşamada düşünülmemektedir.

Kurumda öne çıkan koleksiyonların yanında;

- Hikmet Kıvılcımlı'nın kitaplarının mikrofişleri,
- Talat Halman'ın fotoğrafları, Batı müziği plakları ve Abdülhamit tarafından verilen nişan beratları,
- Arslan Kaynardağ'ın fotoğrafları,
- Ayşe Erzan'ın bağışladığı İlerici Kadınlar Derneği Arşivi,
- Şaban Yıldız'ın sendikacılık tarihi ile ilgili belgeleri,
- Fahri Çoker'in 6-7 Eylül Olayları ile ilgili fotoğraf ve belgeleri,
- Fatma Rezzan Hürmen'in Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait kişi ve yer fotoğrafları ve bunlar gibi dar kapsamlı koleksiyonlar mevcuttur.

3. 1. 4. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 4. 1. Orhan Burian (1914-1953) Koleksiyonu

1914 yılında Üsküdar Bağlarbaşı'nda doğan Orhan Burian 1926 yılında girdiği Kabataş Lisesi'nden 1932 yılında mezun oldu. 1933 sonbaharında Cambridge Üniversitesi'nin İngiliz Edebiyatı Bölümü'ne yazıldı ve bölümü 1936 yılında bitirdi. Aynı sene üç ay Paris'te lise İngilizce öğretim yöntemlerini inceledi ve 1937 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görevlendirildi. Bu arada Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Tiyatro Bölümü'nde Batı Edebiyatı ve tiyatro tarihi dersleri okuttu. 1947 yılında Amerika'ya giderek burada Princeton Üniversitesi'nde araştırmalar yaptı. İngiltere'deyken yazılarını yayımlamaya başladığı *Yücel Dergisi*'yle ilişkisi 15 yıl sürdü. 1952'de Vedat Günyol ile birlikte *Ufuklar Dergisi*'ni çıkarmaya başladı.

1951 yılında profesör olan Burian, yaşamının en verimli döneminde 1953'te vefat etti.

Orhan Burian, kısa yaşamını en verimli biçimde değerlendirmiş, geriye telif ve çeviri olmak üzere 18 kitapla 200'ü aşkın yazı bırakmıştır.²⁹⁹

Prof. Dr. Orhan Burian'a ait kitap ve arşiv koleksiyonu; yeğeni Kısmet Burian tarafından Mayıs 2002 tarihinde bağışlanarak kuruma intikal ettirilmiştir. Arşiv malzemesi orta boy iki sandık ve çeşitli dosyalar, klasörler içinde bulunmaktadır. Prof. Burian'ın kişisel evrakı, notları, kimlik belgeleri, fişleri ve defterler arşivin temel malzemesini oluşturmaktadır.

Arşivde aile mektupları ve Burian'ın şahsi mektupları önemli bir yer tutmaktadır. Bu mektuplar hem Burian ailesine hem de Orhan Burian'ın yaşamına ışık tutmaktadır. O'na gönderilen mektuplar da bir dönemi aydınlatacak niteliktedir. Muhsin Ertuğrul, Orhan Şaik Gökyay, Muzaffer Şerif, Vedat Günyol gibi ünlülerin imzasını taşıyan bu mektuplar koleksiyon içinde öne çıkan malzemelerdir.

Yabancı bilim adamları ve kurumlarla yaptığı yazışmaların birer suretini saklayan Burian, bunları klasörlere yerleştirmiştir. Yine arşivde bulunan belgeler arasında Ufuklar Dergisi ile ilgili yazışmalar da dikkati çekmektedir. Dünyadaki tiyatro

²⁹⁹ Zeki Arıkan, "Orhan Burian'ın Tarihçiliğimize Katkısı", *Tarih ve Toplum*, c. 19, s. 113, 1993, s. 271 ve Tamer Erdoğan, "Bir "Adam": Orhan Burian", *Virgül*, s. 25, 1999, s. 54, 55.

hareketlerini yakından izleyen Burian, tiyatro haberleri ile ilgili yazıları kesip saklamış ve böylece ortaya önemli bir gazete kupürü koleksiyonu çıkarmıştır.

Orhan Burian'ın özel arşiv koleksiyonu; çok kısa fakat verimli bir yaşamın belgeleri olarak günümüze ulaşmış, dağılmaktan ve yok olmaktan kurtarılmıştır.

Arşiv malzemelerinin tanımlanması ve düzenlenmesi işlemlerine Eylül 2002 yılında başlanmış ve Aralık 2002 tarihinde tamamlanarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.³⁰⁰

3. 1. 4. 2. Yeditepe Dergisi ve Hüsamettin Bozok (1916–2008) Koleksiyonu

1936 yılında İstanbul Üniversitesi Kimya Bölümü'nden mezun olduktan sonra 1951 yılına kadar *Yeni Adam* Dergisi'nde müdür yardımcılığı, *Son Posta*'da ekonomi muhabirliği, Sarıyer Ortaokulu ve Haydarpaşa Lisesi'nde öğretmenlik, İskit Yayınları'nın Aylık Ansiklopedi'sinde yöneticilik yaptı. 1963-1972 yılları arasında İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde, 1974-75 yıllarında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda basın danışmanlığı görevlerinde bulundu.

İlk yazısı 1936'da *Yeni Adam*'da çıktı. Deneme, eleştiri, tiyatro tarihi ve kitap tanıtım yazılarını çeşitli dergilerde yayımladı. Emile Zola monografisi ve dünya edebiyatından yedi yazarı incelediği *Portreler* kitabını hazırladı.³⁰¹

Türk yayın hayatının en uzun soluklu dergilerinden biri olan Yeditepe Dergisi ve Yayınevi'nin kurucusu, gazeteci-yazar Hüsamettin Bozok'un çalışma hayatı boyunca biriktirdiği, 10.000 civarındaki mektup, fotoğraf ve el yazısı belgeden oluşan arşivi Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ilk elden kaynaklarından biridir.

Kod numarası, tarih, özellik, özet ve not kısımlarından oluşan tanımlama listeleri hazırlanmak suretiyle tasnif edilen Bozok'a ait arşiv koleksiyonu, 40 klasörden oluşmaktadır ancak bunların yalnızca 23'ündeki tanımlama bilgileri bilgisayara işlenmiş durumdadır. Düzenlenme işlemi tamamlanan koleksiyon, araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

³⁰⁰ Kasım Çelik, "Prof. Orhan Burian Kütüphanesi ve Arşivi", 4. Kat: Yapı Kredi Sermet Çiftler Araştırma Kütüphanesi Bülteni, s. 7, 2002, s. 44-47.

³⁰¹ "Bozok, Hüsamettin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. 1, yayın yönetmeni Ekrem Çakıroğlu; ed. Murat Yalçın, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2001, s. 195, 196.

3. 1. 4. 3. *Yahya Kemal Beyatlı (1884–1958) Koleksiyonu*

2 Aralık 1884'te o zamanlar Osmanlı sınırları içinde bulunan Üsküp'te dünyaya geldi. 1903 yılında kaçak olarak Paris'e gitti ve Meaux Koleji'nde Fransızca öğrendi. 1904 yılında Paris Siyasi İlimler Mektebi'ne girmiş ve Osmanlı-Türk tarihini araştırmaya yöneldi. Yüksek tahsilini Paris'te tamamladı.

Yahya Kemal, Türkiye'ye dönünce, farklı kurumlarda öğretmenlik yapmıştır. 1922'de sonradan "Ulus" adını alacak olan "Hakimiyet-i Milliye" gazetesine başyazar oldu, Lozan Konferansı Murahhas Heyeti'nde müşavir aza olarak görevlendirildi. Buradan dönünce Urfa'dan milletvekili seçildi. 1926-1930 yılları arasında elçilik görevlerinde bulundu, 1934-43 yılları arasında tekrar milletvekilliği yaptı. 1947 yılında atandığı Pakistan Büyükelçiliği görevini iki yıl sürdürdükten sonra 1949 yılında emekliye ayrıldı.³⁰²

Yahya Kemal şiirle meşgul olmaya 1900 yılında başladı. Akrabalarından Abdurrahman Paşazade İbrahim Bey'in konağında düzenlenen musiki sohbetlerine katıldı, Kanuni Hacı Arif Bey'le burada tanıştı.

Bir yandan asıl adıyla "Musavver Malumat" ve "İrtika"da eski tarzda şiirler yazarak yazı hayatına girdi. Peyam'da ve başka gazetelerde Süleyman Sadi takma adıyla yazıları çıktı. Şiirleri ilk defa Yahya Kemal adıyla Birinci Dünya Harbi sıralarında Ziya Gökalp'in çıkardığı yeni Mecmua'da "Bulunmuş Sahifeler" başlığı altında yayımlandı.

Milli Mücadele devri başlayınca çevresine topladığı gençler ve dostları ile bu milli hareketi destekleyen Yahya Kemal, Atı, Tevhid-i Efkâr ve Hakimiyet-i Milliye gibi gazetelerde, yayınladığı Dergah Dergisi'nde bu yolda şiir ve makaleler yazdı. Yahya Kemal 1 Kasım 1958 günü vefat etti.³⁰³

Büyük Türk şairi Yahya Kemal Beyatlı'nın mektup, kartpostal ve şahsi evraklarından oluşan arşiv koleksiyonu 1970'li yıllarda Yahya Kemal'in yardımcısı tarafından kuruma kazandırılmıştır.

Koleksiyonun içeriğinde, Yahya Kemal'in Paris'te ikamet ettiği süre zarfında babasına yolladığı kartpostallar, fotoğraflar, yayınlanmamış şiirlerinin müsveddeleri,

³⁰² Sadettin Kaplan, *20. Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair: Mehmet Akif, Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Nazım Hikmet, Necip Fazıl*, Kocaeli: Saka Yayınları, 2005, s. 139-142.

³⁰³ Müjgan Cunbur, "Yahya Kemal'in Hayatı", *Doğumunun 100. Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri*, Ankara: Milli Kütüphane, 1985, s. 171-175.

T.B.M.M' ye, Karaçi Büyükelçiliği'ne... vs gönderilmiş mektuplar, çeşitli yazışmalar, Yahya Kemal'in vefat ettiği klinikte yanında bulunan eşya ve parasını bildirir liste gibi belgeler yer almaktadır.

Tasnif edilmiş durumda olan koleksiyon araştırmacıların kullanımına sunulmuştur.

3. 1. 4. 4. Melih Cevdet Anday (1915–2002) Koleksiyonu

Ankara Lisesi'ni bitirdikten sonra Hukuk Fakültesi'ne, ardından Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne yazıldıysa da, öğrenimini sürdürmedi. Bir yandan da Devlet Demiryollarında memur olarak çalışıyordu. Bu kuruluşun olanaklarından yararlanarak sosyoloji öğrenimini görmek üzere Belçika'ya gitti. Üç ay sonra döndü ve Aydın'da askerliğini yaptı.

Askerliğinden sonra Hasan Ali Yücel'in önerisiyle Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü'nde memurluğa başladı. 1946 seçimlerinden sonra Ankara Kitaplığı tasnif memurluğunda çalıştı. İki yıl sonra bu görevinden ayrılarak İstanbul'a döndü.

Akşam Gazetesi'nde iç sayfa sekreterliğiyle basın yaşamına girdi. Gazetenin sanat-edebiyat sayfasını hazırladı. Daha sonra buradan ayrılarak Doğan Kardeş Yayınları'nın kitap bölümüne girdi, çeviriler yaptı, kitapların baskı işleriyle uğraştı.

Tercüman, *Büyük Gazete*, *Yeni Tanin* ve *İkdam* Gazeteleri'nde, takma adlarla köşe yazıları ve denemeler yayımlayarak geçimini sağlayan Anday, ayrıca takma adlarla tefrika romanları da yazdı. 1960'tan sonra Nadir Nadi'nin önerisiyle Cumhuriyet'te yazmaya başladı. Kendi adıyla yazdığı dört romanı (Aylaklar, Gizli Emir, İsa'nın Güncesi, Raziye) ile anıları (Geçen Zaman Duran Zaman) da önce Cumhuriyet'te yayımlandı.

İstanbul Belediye Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nde fonetik-diksiyon öğretmenliği yaptı. 1964-1969'da TRT Yönetim Kurulu üyeliğinde, 1979-1980'de Paris'te eğitim müşavirliği görevlerinde bulundu.

Anday, solunum ve böbrek yetmezliği nedeniyle 28 Kasım 2002'de vefat etti.³⁰⁴

Koleksiyon, şair ve yazar Melih Cevdet Anday'ın eski eşinden 1999 yılında satın alınmıştır. Toplam 10 klasör içinde 2000 civarında mektup, belge, kartvizit,

³⁰⁴ Alpay Kabacalı, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday*, İstanbul: Güner Yayınları, 2008, s. 13-16.

fotoğraf, gazete kupürü ve bazı süreli yayınlardan oluşan bir arşivdir. Düzenlenme işlemi tamamlanan koleksiyon okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Melih Cevdet Anday Koleksiyonu içindeki malzemeler şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Melih Cevdet adıyla yazdığı yazılar,
- Melih Cevdet'in Murat Tek, Yaşar Tellidede, H. Vecdi Velet ve Niyazi Orhan Niyazoğlu adıyla yazdığı yazılar,
- Radyo oyunları,
- Tiyatro oyunları,
- Şiirleri,
- Melih Cevdet Anday'ın eserleri hakkında çıkan gazete ilanları,
- Melih Cevdet Anday'ın eserleri hakkında yazılar ve söyleşiler,
- Melih Cevdet Anday'ın gazetelere verdiği demeçler,
- Melih Cevdet Anday'ın eserleri hakkında dış basında çıkan yazılar ve ansiklopedi maddeleri
- Melih Cevdet Anday'ın davet edildiği konferans, sempozyum ve etkinlikler,
- Melih Cevdet Anday'ın kitapları ve oyunları ile ilgili yazışmalar ve mektuplar,
- Melih Cevdet Anday'ın özel mektup ve yazışmaları,
- Melih Cevdet Anday'ın hastalığı ile ilgili mektuplar ve yazışmalar,
- Melih Cevdet Anday'a ait fotoğraflar.³⁰⁵

3. 1. 4. 5. Fuat Köprülü (1890–1966) Koleksiyonu

Edebiyat tarihi ve edebi araştırmalar alanında çığır açan ve hala bu sahanın sanatçı ve öncüsü konumunu koruyan, büyük Türk tarihçisi ve siyaset adamı Fuat Köprülü, 4 Aralık 1890'da İstanbul'da doğdu.

---

³⁰⁵ Melih Cevdet Anday Kataloğu [kurum içi], haz. Abdullah Gül, Ayhan Uçar, İstanbul, Ekim 2000.

Ayasofya Rüştiyesi'ni ve Mercan İdadisi'ni bitiren Mehmet Fuat Köprülü, üç yıl İstanbul Hukuk Mektebi'ne devam etti. Buradan ayrılarak edebiyat, tarih ve felsefe alanlarında özel olarak çalışmaya başladı. İstanbul'da çeşitli İdadî ve Sultanîlerde edebiyat öğretmenliği yaptı. 23 yaşında İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Profesörlüğü'ne tayin oldu.

1915'te Asar-ı İslamiyye ve Milliye Tedkik Enstitüsü'nü kurdu, ardından dünyaca tanınmış ilmi dergiler çıkardı. Heidelberg, Atine, Sorbonne Üniversiteleri'nden fahri doktora ve daha birçok ilmi payeler aldı. 1924'te Maarif Vekâleti Müsteşarlığı'na getirildi. Daha sonra da Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Türkiyat Enstitüsü'nün başkanlığına getirildi. 1927'de Tarih Encümeni başkanlığına seçildi.

1933'te Ordinaryüs Profesör unvanı ile Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na getirilen Köprülü, 1934'te siyasete atılarak Kars mebusu oldu. 1934-1943 yılları arasında hocalıkla mebusluğu beraber sürdürdü. 1946'da üniversite ile ilişkisini keserek siyasetle meşgul olmaya başladı. 1956-1960 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu.³⁰⁶

Edebiyat tarihçisi Prof. Fuad Köprülü'nün ölümünden sonra dağılan ve çeşitli kurum ve kişilere satıldığı ifade edilen kütüphanesinden arta kalan basma ve yazma kitapları ile birlikte Sermet Çifter Kütüphanesi tarafından, Köprülü'nün ailesinden satın alınan, kütüphanedeki en zengin ve en önemli özel koleksiyondur. Nadir ve yazma eserlerin önemli bir kısmı Fuad Köprülü koleksiyonu ile kütüphaneye kazandırılmıştır. Bu koleksiyonda bulunan arşiv malzemeleri ise çok fazla değildir. Çoğunluğu Türk Edebiyatı tarihi ile ilgili notlar, gazete kupürleri, yazma mikrofilmleri ve Fuad Köprülü'nün şahsi evraklarından oluşan arşiv malzemeleri henüz tasnif edilmemiş olup kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 4. 6. İsmail Hikmet Ertaylan (1889–1967) Koleksiyonu

1908'de Galatasaray Sultanisi'nden mezun olduktan sonra *Tanin* Gazetesi'nde yazı hayatında atıldı. 1911'de Mülkiye'yi bitirdikten sonra Robert Kolej'de edebiyat ve Türkçe öğretmenliğine, 1914'te Kadıköy Lisesi müdür muavinliği ve edebiyat öğretmenliğine atandı. 1921'de öğretmenlikten ayrılarak Hariciye Nezareti Matbuat Müdürlüğü'nde görev aldı. 1923'te Maarif Vekâleti tarafından Azerbaycan'a gönderildi. Burada çeşitli kurumlarda dersler verdi. 1927'de Türkiye'ye döndü ve

³⁰⁶ Yusuf Kol, "Mehmet Fuat Köprülü", *Diyanet: Aylık Dergi*, s. 138, 2002, s. 62, 63.

muhtelif okullarda öğretmenlik ve müdürlük görevlerini üstlendi. 1939'da Afganistan hükümetinin Maarif Nezareti danışmanlığına atanan Ertaylan, 1942'de yurda döndü ve 1943'te ordinaryüs profesör unvanıyla İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi Kürsüsü öğretim üyeliğine getirildi. 1960'ta emekliye ayrıldı.

Edebiyata, şiir, öykü ve roman ile başlayan ve aralıklarla *Düşünce* adıyla bir edebiyat ve sanat dergisi çıkaran Ertaylan daha sonra çalışmalarını edebiyat tarihi ve araştırmaları ve Türk Edebiyatı metinleri üzerine yoğunlaştırdı.³⁰⁷

Edebiyat tarihçisi Prof. İsmail Hikmet Ertaylan'ın ölümünden sonra ailesinden 09.05.1968 tarihinde Ertaylan'ın kitaplığı ile birlikte satın alınan arşiv koleksiyonu, Fuad Köprülü koleksiyonundan sonra gelen ikinci büyük koleksiyondur. Türk edebiyat tarihi ile ilgili çalışma notları, Ertaylan'ın yayınladığı kitapların müsveddeleri, değişik yazmalardan çıkarılmış notlar, Kazan, Kırım, Azerbaycan gibi bölgelerin edebiyatlarına ilişkin çalışmalar, Türk edebiyat tarihiyle ilgili çeşitli fotoğrafların yer aldığı bu arşiv de henüz tasnif edilmediği için kullanıma açılmamıştır.

3. 1. 4. 7. Selahattin Giz (1914-1994)Fotoğraf Koleksiyonu

Yapı Kredi Bankası tarafından 1996 yılında bir koleksiyonerden satın alınmıştır. 1920-1950 yılları arasında İstanbul'un siyasi, mimari ve sosyal yaşamını gözler önüne seren fotoğraflar 35.000 kareden oluşmaktadır. Tamamı taranarak dijital ortama aktarılan koleksiyon araştırmacılara açıktır. Fotoğrafların kabaca konu tasnifi yapılmıştır. Bu tasnife göre oluşturulan konu başlıkları şunlardır:

3. İstanbul semt fotoğrafları,
4. Sporla ilgili fotoğraflar,
5. Esnaf hayatını yansıtan fotoğraflar,
6. Mimari yapılar hakkında bilgi verebilecek fotoğraflar,
7. Atatürk fotoğrafları.

Müze koleksiyonları arasında, Mustafa Kemal Atatürk'e ait bazı evrak ve özel eşyanın ayrıcalıklı bir yeri vardır. Atatürk'ün annesine, kardeşine, Falih Rıfkı Atay'a yazdığı el yazısı mektuplar, saati ve Ürdün Kralı'nın armağanı müzikli sigara kutusu her

³⁰⁷ "Ertaylan, İsmail Hikmet", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. 1, yayın yönetmeni Ekrem Çakıroğlu; ed. Murat Yalçın, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2001, s. 335.

şeyden önce manevi değerleriyle paha biçilmez nitelikte eserlerdir. Ayrıca kırk bin fotoğraftan oluşan, Atatürk'ü ve dönemini ele alan bir fotoğraf koleksiyonu da bu bölümde yer almaktadır.³⁰⁸

---

³⁰⁸ <http://www.ykykultur.com.tr/koleksiyon/>

3. 1. 5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 5. 1. Muallim Cevdet (1883-1935) Koleksiyonu

Geçen yüzyılın eğitim ve kültür alanında mümtaz şahsiyetlerinden olan Muallim Cevdet; eğitim, Türk dili, tarih, din, arşivcilik, etnografya, paleografya, pedagoji, folklor, biyografi ve kitabiyata hakkıyla vakıftı.

Yazma eserlere gönülden bağlı olan Muallim Cevdet'in en büyük merakı kitap biriktirmek ve belge toplamaktır. Muallim Cevdet'in 1935 yılında kütüphaneye vakfettiği evrakın kataloğu 1994 yılında basılmış ve araştırmacılara sunulmuştur.³⁰⁹

Mehmet Cevdet 1883'te Bolu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bolu'da, lise öğrenimini Kastamonu'da yaptı. 1901'de İstanbul'a gelerek Darümuallimin Edebiyat Bölümü'ne girdi. M. Cevdet, Darümuallimin öğrencisi iken Hukuk Mektebi'ne de yazıldı, orada iki buçuk yıl okudu. Darümuallimin'i bitirip 100 kuruş aylıkla Darüşşafaka'ya öğretmen olunca hukuk öğrenimini istemeyerek yarıda bırakmak zorunda kaldı. Bu görevinden sonra, önce Kafkasya ve Azerbaycan, daha sonra da Avrupa'ya açıldı.

M. Cevdet, 16 ay görev yaptığı ve çok yararlandığı Bakü'nün eğitim, kültür ve sanat çevresinden koparak İkinci Meşrutiyet sırasında İstanbul'a geldi. 1909 yılında kendi hesabına öğrenim görmek üzere İsviçre'ye gitti. İsviçre ve Fransa'daki bir yıllık incelemelerinden sonra Almanya, Avusturya ve Yugoslavya'yı dolaşarak İstanbul'a geldi. 1910 Aralığında pedagoji öğretmenliğine başladı ve 1934 yılına dek devlet okullarında görev yaptı. 3 Aralık 1935'te 52 yaşında iken öldü.³¹⁰

Koleksiyonu oluşturan malzemelerden bazıları; talebelerinin sınav kağıtları, defterleri, fotoğraflar ve kartpostallar, çalışma notları, arşiv vesikaları, yayınlanmış ya da taslak makaleleri ve basılmış kitapların orijinalleridir.

Muallim Cevdet Evrakı'nın tasnifi sırasında arşivciliğin temel prensibi olan provenans ilkesi uygulanmış ve bu ilke doğrultusunda belgelerin birbirleriyle olan ilişkileri tespit edilerek ana gruplamalar yapılmıştır.

Muallim Cevdet Koleksiyonu'ndaki evrakların ana grupları şunlardır:

³⁰⁹ Nail Bayraktar, "Muallim Cevdet'in Atatürk Kitaplığındaki Arşivi", *Türk Kütüphaneciliği*, 20, 4(2006), s. 390-392.

³¹⁰ Sami Önal, "Muallim M. Cevdet Üzerine", *Müteferrika*, s. 4, 1994, s. 120-122.

a. Öğretmenlik Dönemine Ait Evrak

Bu grupta 1908-1931 tarihleri arasında görev yaptığı okullardaki öğrencilerine ait defterler, ders notları, sınav kağıtları, kendisinin öğrencilerle ilgili tuttuğu notlar ve yıllarca özel ders verdiği, çok sevdiği Nejat'a ait belgeler yer alır.

b. Arşivde Çalıştığı Döneme Ait Evrak

Bu evraklar arasında 1932-1935 tarihleri arasında Başvekalet Resmi ve Tarihi Tetkik ve Tasnif Heyeti Reisliği ile İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Heyeti Reisliği'nde bulunduğu sırada yaptığı araştırmalara ait notlar ve 1931 yılında işe yaramaz denilerek Bulgaristan'a satılmak üzere Sirkeci Garı'na götürülürken bir kısmı dökülen ve bu dökülenlerden Cevdet'çe çocukların elinden kendi parası ile satın alınan vesika ve defterler mevcuttur.

c. Bilimsel Çalışmalarına Ait Evrak

Bu grup M. Cevdet'in eğitim, din, edebiyat ve tarih konularında yaptığı araştırmaların, topladığı bilgilerin ve bu konularda yayınlanmış ve yayınlanmamış eser ve makale taslaklarının, İlm-i Nücum ve Tadil-i Huruf hakkında topladığı bilgilerin ayrıca ilmi çalışmaları ve mesleki hayatı ile ilgili mektupların bulunduğu evraklardan oluşur.

d. Özel Merakına ve Özel Hayatına Ait Evrak

Bu grupta 1929 tarihli İstanbul fotoğrafları, Tokat fotoğrafları, aile ve arkadaş fotoğrafları, öğrencisi Nejat'ın fotoğrafları, kartpostallar, harita ve planlar, Kuran-ı Kerim parçaları, özgeçmişine ait belgeler, Tevfik Paşa'ya ait belgeler ve özel mektupları yer alır.³¹¹

3. 1. 5. 2. Fatma Aliye Hanım(1862-1936) Koleksiyonu

İlk kadın yazarımız olan Fatma Aliye Hanım, 1862 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Ahmet Cevdet Paşa'nın görevleri gereği Yanya ve Şam'da bulundu.

Ailesinden iyi bir eğitim alan Fatma Aliye Hanım, Fransızca eserleri tercüme etti ve Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde çeviriler yaptı, romanlar kaleme aldı, kadın haklarını savunan makaleler yazdı. Fatma Aliye Hanım düz yazının yanı sıra şiirler de

³¹¹ Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Evrakı Kataloğu, haz. Ayhan Gökalp ve Ayhan Uçar. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 1994.

yazdı. Gazete ve mecmualarda yayımladığı yazılarında değindiği toplumsal sorunların yanı sıra sevgi, vatan uğruna fedakârlık, vatan sevgisi vb. konuları da şiirlerinde işledi.

Annelik ve yazarlık uğraşının yanı sıra Fatma Aliye Hanım sosyal hizmetlerde de etkinlik gösterdi. Sağlığı bozulan Fatma Aliye Hanım, buna rağmen bir süre daha yazı yazmayı ve yardım derneklerindeki çalışmalarını sürdürdü. Ülkemizde yapıtlarıyla, yazılarıyla, konferanslarıyla, yardım derneklerindeki çalışmalarıyla kadınların toplumsal konumunun yükseltilmesi yolundaki çabalara öncülük etmiş kişilerden biri olan Fatma Aliye Hanım, yavaş yavaş yazın dünyasından çekildi. Bu öncü yazarımız geride pek çok yapıt bırakarak İstanbul'da 1936 yılında yaşama veda etti.

Fatma Aliye Hanım'a ait belge, defter ve kitaplar Atatürk Kitaplığı'na bağışlanmıştır ancak bu malzemelerin kuruma hangi tarihte ve kim tarafından bağışlandığına dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Fatma Aliye Hanım Evrakı;

- Fatma Aliye Hanım'ın yazdığı ve O'na yazılmış mektuplardan,
- Mektup taslaklarından,
- Kitaplardan, şiirlerden,
- Konferans metinlerinden,
- Gerek kendi kitaplarının gerekse babası Ahmet Cevdet Paşa'nın kitaplarının basımı ve yaptırdığı evin inşaatı ile ilgili sözleşme ve yazışmalardan,
- Yazılarının yayımlandığı ve aynı sayıda Ahmet Mithat Efendi'nin bu yazılara cevaplarının da yer aldığı Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nden kesilip kağıtlara yapıştırılmış gazete kupürlerinden,
- Bazı gazete sayılarından,
- Yazılarında, çalışmalarında kullanmak üzere yaptığı alıntılardan,
- Tuttuğu notlardan,
- Yapıtları ve yazılarının taslakları olan defterlerden ve kağıtlardan,
- Yardım derneklerine ait bağış listelerinden,
- Hem kendisine hem de eşi Faik Paşa'ya ait beratlardan

- Aile fotoğraflarından,
- Senetlerden, protestolardan,
- Doktor rapor ve reçetelerinden,
- Masraf listelerinden, vergi makbuzlarından, ailenin bütçe defterlerinden,
- Eşi Faik Paşa'ya ait anı defterlerinden, mektuplardan, türlü defterlerden ve kitaplardan oluşmuş çok çeşitli bir malzemedir.

Sonuç olarak Fatma Aliye Hanım'a ait evrak; 13 adet zarf içinde 567 belge, 71 defter ve 3 kitaptan meydana gelmiştir.³¹²

3. 1. 5. 3. Laika Karabey (1909-1989) Koleksiyonu

Laika Karabey, 29 Ekim 1909'da doğmuştur. 8 yaşından itibaren tanbura başladı. Tanburi Cemil Bey'den ders aldı.

Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde, St. Michel Fransız Erkek Lisesi'nde ve muhtelif Rum ve Ermeni okullarında uzun yıllar Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve müzik öğretmenliği yaptı. İstanbul Konservatuarı Türk Müziği İcra Heyeti'nde görev alınca öğretmenlikten ayrılmak zorunda kaldı.

Kuruluşundan itibaren İstanbul Radyosu'nda tanburi olarak görev aldı. 1943-1948 yılları arasında İstanbul Belediyesi Konservatuarı'nda beş yıl süre ile nazariye dersleri verdi.

1948 yılında İleri Türk Musikisi Derneği ve Konservatuarı'nın kuruluşunda Hüseyin Sadettin Arel'in yardımcısı oldu. Burada nazariye, tanbur, armoni dersleri verdi ve koroyu da idare ederek ilk kadın koro şefi unvanını aldı. Dr. Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel'in temelini attıkları Türk Müziği Nazariyesini benimseyen ve bunu yüzlerce öğrencisine yayan ilk Türk kadın müzisyenidir.

1948-1962 yılları arasında hiç ara vermeden çıkardığı ve editörlüğünü yaptığı, Türkiye'nin en uzun ömürlü sanat ve fikir dergilerinden biri olan aylık *Musiki Mecmuası*'nda yüzlerce makale yayınladı, Türk musikisinin sevilmesi ve sayılması için verdiği uğraşları yurt dışında verdiği muhtelif konferans ve konserlerde de devam ettirdi.

³¹² *Atatürk Kitaplığı Fatma Aliye Hanım Evrakı Kataloğu I.*, Mübeccel Kızıltan, Tülay Gençtürk, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 1993, s. 1-13.

Kurulması için büyük uğraş verdiği ve şimdi İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı bulunan Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nın 1976 yılında kuruluşundan sonra burada görev almış ve yeni öğrencilerin yetiştirilmesine katkıda bulundu. 21 Aralık 1989'da İstanbul'da vefat etti.

Laika Karabey özel koleksiyonu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'na Laika Karabey'in kızı Filiz Ofluoğlu tarafından bağışlanmıştır. Bu koleksiyon içinde Laika Karabey'in kendi evrakı ve bestelerinin yanı sıra, Karabey'e bizzat Hüseyin Sadettin Arel tarafından devredilen evrak, bestecileri tarafından Karabey'e hediye edilen el yazısı notalar ile Karabey'in kendisi tarafından toplanan notalar mevcuttur.

Musiki tarihine ışık tutacak malzemelere haiz olan bu koleksiyon, musiki sahasında çalışma yapanlara, eğitimcilere ve eğitim görenlere rehber olma niteliği taşımaktadır.

Laika Karabey Koleksiyonu içindeki malzemeler şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Karabey'in kendi el yazısıyla notaları, özel evrakı ve fotoğrafları,
- Karabey'e hediye edilen notalar,
- Hüseyin Sadettin Arel'in özel evrakı ve fotoğrafları,
- Kaset, plak ve ses bantları,
- Yabancı müzik kitapları,
- Yerli müzik kitapları ve defterleri,
- Musiki ile ilgili makaleler ve raporlar,
- Musiki mecmuası parçaları,
- Hüseyin Sadettin Arel'in matbu besteleri,
- TRT Müzik Dairesi yayını notalar,
- İstanbul Radyosu ve Kütüphanesi yayını notalar,
- İstanbul Belediyesi Konservatuar Müdürlüğü yayını notalar,
- Diğer matbu notalar,

- Diğer el yazısı notalar.³¹³

3. 1. 5. 4. Pertevniyal Valide Sultan (1812-1883) Koleksiyonu

2006 yılında bir sahaftan satın alınarak kuruma intikal eden Pertevniyal Valide Sultan Evrakı'nın tanımlanmasına henüz başlanmamıştır.

Koleksiyon; Valide Sultan'ın vakıflarıyla ilgili yazışmalar, oğlu şehzadenin yetişmesi ve saraydaki durumuyla ilgili evrak, beratlar, pusulalar, genç kızların çeyizlerine yaptığı yardımlar, çeşme hayratlarla ilgili yaklaşık 5000 adet belge ve yine bir sahaftan alınan 28 adet vakıf defteriyle Prof. Dr. İsmail Erünsal'ın kuruma bağışladığı 4 adet defterden oluşmaktadır.

Koleksiyonun tanımlama ve düzenleme işleri tamamlandıktan sonra araştırmacıların istifadesine açılacak ve kurum tarafından bir katalogu yayınlanacaktır.

3. 1. 5. 5. Muhsin Ertuğrul (1892-1979) Koleksiyonu

7 Mart 1892 tarihinde İstanbul'da doğan Muhsin Ertuğrul'un Mercan Lisesi'nden sonra tiyatrocularla bütünlenen dünyası, O'nu yükseköğrenim yapmaktan alıkoysa da gerçek bir tiyatro tutkunu yapmaya yetmiştir.

Muhsin Ertuğrul 1910'lu yıllarda çeşitli oyunlarda rol aldı, rejisörlük yaptı ve yazılar yazmaya başladı. 1916'dan sonra hemen her yıl Almanya'ya gitti. Bu arada Temâşâ'da yazdığı yazılarla tiyatromuzun sorunlarını irdeleyen sanatçı, özellikle kadın oyuncu sorunu üstüne düşünceleriyle ilgi çekti. Ülkemizde, sinema sanatı ve filmciliğimizi tanıtan, değerlendiren yazılar yazdı. Almanya'da sinema endüstrisinin içinde, oyuncu, dekorcu ve yönetmen olarak yer aldı, filmler çevirdi. Almanya'daki sinema deneyimini İstanbul'da çektiği filmlerle geliştirdi.

1924-25 tiyatro sezonunda Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları adıyla ünlenen tiyatro topluluğuyla yeni oyunlar sahneye koydu. 1927-28 sezonunda Darülbedayi'nin başına geçti. 1933 Ekim'inde İstanbul Belediyesi'ne bağlı kurulan Konservatuar'da sahne dersleri verdi.

Eşi N. Neyir ile 1 Nisan 1941'de Perde ve Sahne adlı sinema ve tiyatro dergisini çıkartmaya başladı.

---

³¹³ *Atatürk Kitaplığı Laika Karabey Evrakı Kataloğu*, haz. Ayhan Uçar, Andullah Gül, yay. haz. İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, İstanbul, 2005, s. IX-XV.

Kurulmakta olan Devlet Tiyatrosu'nu yönetmek üzere 1947 Eylül'ünde Ankara Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi'nin müdürlüğüne getirildi. Ekim 1949 tarihinden başlayarak Devlet Tiyatrosu ve Operası Genel Müdürlüğü'ne atandı. Mart 1951'de Genel Müdürlük görevinden istifa etti ve İstanbul'a döndü, Küçük Sahne'de meşhur oyunlar sahneledi.

Türk tiyatrosuna ve sinemasına büyük hizmetler veren Muhsin Ertuğrul, 29 Nisan 1979 günü İzmir'de vefat etti.³¹⁴

1980'li yıllarda Muhsin Ertuğrul'un kızından satın alınarak kuruma kazandırılan koleksiyonun tasnif işlemi tamamlanmış ve koleksiyon araştırmacıların kullanımına açılmıştır ancak henüz bir kataloğu yayımlanmamıştır.

Genellikle tiyatro konusunu kapsayan koleksiyonda Türkçe, Osmanlıca, Almanca ve Fransızca dillerinde toplam 12549 belge bulunmaktadır. Muhsin Ertuğrul Koleksiyonu içindeki malzemeler şu tür belgelerden oluşmaktadır:

- Şahsi yazışmalar,
- Şehir Tiyatroları'yla ilgili resmi belgeler,
- Oyuncularla ilgili bordrolar,
- Yabancı ülkelerde oynanan tiyatro broşürleri,
- Biletler,
- Eşi Neyire Ertuğrul ile ilgili belgeler,
- Diplomalar,
- Tiyatro oyunları ile ilgili fotoğraflar,
- Yazma tiyatro metinleri.

---

³¹⁴ Efdal Sevinçli, *Görüşleriyle Uygulamalarıyla Bir Tiyatro Adamı Olarak Muhsin Ertuğrul*, İstanbul: Arba Yayınları, 1990, s. 3-15.

3. 1. 6. IRCICA'da (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)'nin ilk kültürel alt organı olan IRCICA faaliyetlerine 1980 yılında başlamıştır. IRCICA'nın faaliyetlerini Türkiye'de sürdürmesi için İstanbul ili Beşiktaş ilçesinde bulunan Tarihi Yıldız Sarayı'nın Seyir Köşkü, Çit Kasrı, Yaveran Binası ve Silahhane Binası olmak üzere dört farklı mekân Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından IRCICA'nın kullanımına tahsis edilmiştir.

Araştırma, neşriyat, belge ve bilgi yönetimi sahalarında aktif bir kuruluş olan IRCICA Müslüman milletlerin tarihi, İslam bilim tarihi ve sanatı ile İslam kültür ve medeniyetiyle alakalı diğer alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu çalışmalarla birlikte IRCICA İslam kültür ve medeniyetinin tüm dünyada daha iyi anlaşılması ve diğer milletler ve dünya kültürleriyle karşılıklı diyalogun geliştirilmesi amacına hizmet etmektedir.³¹⁵

Kuruma çok farklı kaynaklardan kitap, fotoğraflar ve arşiv belgesi sağlanmaktadır. Bu sağlamalar türlerine (kitap, arşiv belgesi, fotoğraf vb.) göre tasnif edilmekte ve koleksiyonlar türlerine göre uygun ortamlarda muhafaza edilmektedir. Şahıs koleksiyonlarının yanı sıra IRCICA'da başta Yıldız Fotoğraf Albümleri olmak üzere yüze yakın kişiden sağlanan yaklaşık 70.000 fotoğraflık bir arşivi bulunmaktadır. Kurumun sağlama sorumlusu Neslihan Sandal'dan aldığımız bilgiler doğrultusunda kitap ve fotoğraf koleksiyonlarının yanında kuruma arşiv malzemelerini de bağışlayan 4 şahıs olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.

3. 1. 6. 1. Necati Lugal (1881-1964) ve Mihin Lugal (1925-) Koleksiyonları

Prof. Dr. Necati Lugal 2 Nisan 1881'de İstanbul'da doğdu. Res-mî tahsili yanında Kur'ânı Kerîm'i ezber-lediği gibi dönemin tanınmış hocalarından ders aldı. Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'den Arapça ve Farsça öğrendi. Metafizik, İslâm düşüncesi ve edebiyatı hakkında geniş bilgi sahibi oldu ve ondan bu konularda icâzetnâme aldı (1905). Ayrıca Dağıstanlı Hâlis Efendi ile Mostar müftüsü Ali Fehmi Câbiç'in talebesi oldu. Medreseden mezun olduktan sonra 1903'te Dârümuallimîn'de ders verdi ve Beyazıt Camii'ndeki dersiâmlar arasında yer aldı. Balkan Savaşı sırasında babası ile birlikte hacca gitti. 1914-1915'te Mer-can İdâdîsi'nde, İstanbul Sultânîsi'nde,

³¹⁵ <http://tr.ircica.org/about-us/irc380.aspx> (03.01.2010)

Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'nde, Kuleli Askerî İdâdîsi'nde, Dârüşşafaka'da ve İstanbul'daki yüksek medreselerde dinî ilimlerle Arapça ve Farsça hocalığı yaptı. 1917'de Harbiye Nezâreti tarafından açılan imtihanı kazanarak Almanya'daki Türk öğrencilere Türkçe ve dinî ilimler hocası ve müfettiş olarak tayin edildi ve Postdam'a gitti. Bu görevi sırasında Alman şarkiyatçılarının dikkatini çekti. I. Dünya Savaşı'nın ardından Hamburg Üniversitesi Doğubilim Enstitüsü'ne davet edildi (1 Mart 1919). Kısa bir süre ilmî yardımcılıktan sonra aynı enstitüde Türk ve Fars dili ve edebiyatları okutmanlığına getirildi (Ağustos 1921). II. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar (Eylül 1939) bu görevde kaldı. Beyazıt Umumi (Halk) Kütüphanesi müdürü İsmail Saib Sencer'in emekliye ayrılması üzerine onun görevini devralmak için İstanbul'a geldi. Kendisine kütüphane müdürlüğü yanında İstanbul kütüphaneleri birinci grup şefliği de verildi.

Dönemin Maarif vekili Hasan Âli Yücel'in emriyle 1943'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Klasik Şark Dilleri Kürsüsü profesörlüğüne tayin edildi. Ayrıca 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasında emeği geçtiği gibi öğretim kadrosunda da fahrî olarak Arapça ve Farsça hocalığı yaptı. 1952'de yaş haddinden emekliye ayrıldı, ancak ders vermeyi sürdürdü. 1956-1959 yılları arasında Bonn ve Frankfurt üniversitelerinde misafir profesör olarak bulundu ve Alman Araştırma Kurumu'nun (Deutsche Forschungsgesellschaft) Almanya'da bulunan Doğu ülkeleriyle ilgili yazmaların kataloglanması projesinin Frankfurt Üniversitesi'ne düşen Arapça yazmaların kataloglarının çıkarılması çalışmasına katıldı. 1959'da Türkiye'ye döndü. Türk Tarih Kurumu'nda Doğu dilleri ve edebiyatları eserleri uzmanı oldu. Ancak bu görevi çok sürmedi. Yaş haddini kaldıran yeni üniversiteler kanununun çıkması üzerine Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Klasik Türkçe Metinler Kürsüsü hocalığına getirildi. Bu görevde iken 23 Mart 1964'te vefat etti.³¹⁶

Tanımlama işlemi sona ermemiş olan koleksiyonlarda şahısların hayatları boyunca sürdürdükleri faaliyetler, yürüttükleri görevler ve ilgi alanlarıyla alakalı şahsi belgeler, mektuplar, raporlar ve günlükler yer almaktadır. Prof. Dr. Necati Lugal'in kızı olan Mihin Lugal'in arşivinde kişisel yazışmalar, tarih, eğitim, biyografi ve kütüphanecilik alanlarında belgelere rastlamamız mümkündür. Hâlihazırdaki kurum politikası gereğince koleksiyonlar kullanıma açılmayacaktır.

---

³¹⁶ Mihin Lugal, "Lugal, Necati", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c..27, Ankara, 2003, s. 218, 219.

3. 1. 6. 2. Haydar Bammate (1890-1965) Koleksiyonu

Kuzey Kafkasya bağımsızlık hareketi lideri, fikir adamı ve yazar Bammate, Dağıstan'ın Temir Khan Choura bölgesinde doğdu. Yüksek öğrenimini hukuk alanında yaparak 1912'de Petersburg Üniversitesi'nden mezun oldu ve doktorasını da bu üniversiteden aldı. Bu sırada Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti bağımsızlık hareketlerinde önemli rol oynadı. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin dışişleri bakanı oldu.

Azerbaycan-Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Komitesi başkanı iken ardarda gelen Rus işgalleri sonucunda 1921'de geri çekilen askerî birliklerle beraber Türkiye'ye sığındı. Trabzon'da kısa bir süre kalıp evlendikten sonra Paris'e yerleşti. Orada The Caucasus adlı altı dilde sürekli ve bazan da Türkçe olmak üzere yedi dilde yayımladığı dergisiyle bağımsızlık hareketini sürdürdü.

1929'da Kafkasya ve Rus ihtilâlini konu alan Le Caucase et la Rævolution Russe adlı eseri yayımlandı. Haydar Bammate II. Dünya Savaşı sırasında siyasî hayattan çekilerek doğrudan doğruya İslâmiyet ve İslâm dünyası ile ilgili eserler vermeye başladı. Bu arada Afganistan'ın İsviçre maslahatgüzarı olarak görev yaptı. Çeşitli diller yanında Türkçe'ye de çevrilen en önemli eseri Visages de l'Islam'ı da (Lausanne 1946; Paris 1959) bu dönemde kaleme aldı. 31 Mart 1965'te Paris'te öldü.³¹⁷

Haydar Bammate Koleksiyonu'nda ise siyasi yazışmalar ve uluslar arası belgeler yer almaktadır. Tanımlama işlemi bitirilmesine rağmen bu koleksiyon da kurum politikası gereğince henüz kullanıma açılmamıştır. Koleksiyonun katalogu hazırlanmıştır ancak yayımlanmamıştır.

3. 1. 6. 3. Edip Özkale (1929-1992) Koleksiyonu

Gerede doğumlu olan Edip Özkale, 1948 Harb Okulu mezunudur. Harb Okulu'nu bitirdikten sonra Harita Mühendisliği Bölümü'ne geçti, hizmetlerinin çok büyük bir kısmını Ankara Genel Kurmay Harita ve Kartoğrafya Şubesi'nde yaptı ve 1977'de emekli oldu.

Emekli olduktan sonra İstanbul'a yerleşen Özkale, 1984 yılında IRCICA Yıldız Fotoğraf Albümleri'nin tasnif çalışmasında bulunmak üzere bu müesseye girdi ve 1992'ye kadar tasnif çalışmasını sürdürdü.

³¹⁷ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Bammate, Haydar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 48, 49.

19. yüzyıl Osmanlı Tarihi üzerine çok ciddi ve ilmi bilgisi olmasına rağmen bu konuda herhangi bir yayını yoktur. Bilhassa bizdeki fotoğraf tarihi üzerine derin bilgisi olan Edip Özkale, bir kısmı orijinal, bir kısmı kopya olmak üzere büyükçe bir fotoğraf koleksiyonu sahibidir.

Gazete kupürleri, defterler ve fotoğraflardan oluşan Edip Özkale Koleksiyonu'nun tanımlama işlemi henüz bitmemiştir. Hâlihazırdaki kurum politikası gereğince koleksiyon kullanıma açılmayacaktır.

3. 1. 6. 4. Nuri Arlasez (1910-2000) Koleksiyonu

1910 yılında, İstanbul'da dünyaya geldi. Galatasaray'da okudu, babası ünlü ceza avukatlarından Hüsnü Selim Bey'in ısrarı üzerine Mekteb-i Hukuk'a (Hukuk Fakültesi) yazıldı. Çok zaman az para istediğinden, Mekteb-i Hukuk'tan ayrıldı. Evlenmedi, ablasıyla birlikte Şişli'deki on dört odalı evin ısıtabildiği tek odasında Hint felsefesiyle uğraştı, el yazmaları, fermanlar, vakfiyeler, levhalar, işlemeler topladı. Soyadı yasası çıkınca, dayızadesi tarafından bu iki özelliğini ifade etmesi için, sanat anlamına gelen 'Ar'la sezme fiilinden 'Sez' birleştirilerek Arlasez soyadını aldı. Ünlü tarihçi Arnold Toynbee ile dostluk kurup, Bursa'yı gezdi, uzun süre mektuplaştı. Nuri Arlasez tarihi hazinesini iki devlet kurumuna bağışladı. Süleymaniye Kütüphanesi'ne içinde paha biçilemeyen Osmanlı, Selçuk dönemine ait çok önemli eserler bulunan tezhipli, minyatürlü yazmalarını ve Kuran-ı Kerim'leri verdi. Topkapı Sarayı'na ise 15-16. yüzyıla ait kumaşlar, kaftanlar, işlemeler armağan etti.

Nuri Arlasez'in kişisel yazışmaları ve İstanbul fotoğraflarından oluşan koleksiyonun tanımlama işlemi tamamlanmıştır. Koleksiyon kurum politikası gereğince henüz kullanıma açılmamıştır. Koleksiyonun katalogu hazırlanmıştır ancak yayımlanmamıştır.

3. 1. 7. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 7. 1. Süheyl Ünver (1898-1986) Koleksiyonu

1920'de Darülfünun Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Gureba ve Haseki hastanelerinde çalıştı, Sanayi Mektebi'nde asistanlık yaptı. Yurtdışında ihtisas yaptı. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nü kurdu, Güzel Sanatlar Akademisi hocalığı yaptı. 1939'da profesör, 1954'de ordinaryüs profesör oldu. 1967'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Tıp Tarihi ve Deontoloji kürsüsünü kurdu. 1973'de emekli oldu, 1986'da öldü.

Arapça, Farsça, Fransızca biliyor; ney çalıyor; ebru, tezhip, minyatür ve hat sanatıyla uğraşiyor; Türk kültürünün bütün yönleriyle ilgileniyordu. Arşivciydi ve arşivini kendi kurduğu enstitülere, TTK'ya, Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışladı. Hayatı boyunca yoğun bir araştırma ve yazma işine kendisini vakfetti. 18 bilimsel kuruluşun üyesi olmuş, tıp tarihi, bilim tarihi, kültür tarihine ait 2500 civarında kitap ve makale yayınladı. 1985'de Kültür Bakanlığınca büyük ödüle layık görüldü, yurtdışında da ödüller aldı. Dergi, gazete ve ansiklopedilerde sayısız yazısı vardır.³¹⁸

Süheyl Ünver'in belgelerinin bir bölümü İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji Kürsüsü ve Türk Tarih Kurumu'ndadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan Süheyl Ünver Koleksiyonu'nun bir bölümü 1972 yılında kendi tarafından bağışlanmıştır. Belgelerin fiziksel ve entelektüel kontrolü yapılmış, ancak tanımlama işlemi tam anlamıyla bitirilememiştir. Kurumdan aldığımız bilgilere göre koleksiyon; mevlevilik, müneccimlik, tıp tarihi, Avrupa gezileri hakkında, iller hakkında yaptığı araştırmaları içeren 984 adet defterden ve hattatlar, astronomi, astroloji, tıp tarihi, kütüphaneler, tekkeler, medreseler, mezar taşları ve çeşmeler hakkında belgeler bulunan 367 adet dosyadan, Süheyl Ünver'in yazışmalarından, kendi el yazısı ile kaleme aldığı notlarından ve çok miktarda fotoğraftan meydana gelmektedir.

Defterler

- Çeşitli yıllarda doğuda ve batıda ziyaret ettiği ülke ve şehirlerin (Leyden, Roma, Amsterdam, Londra, Napoli, Philadelphia, Belgrad, Bağdat, Takhran, Mısır, Yunanistan, Münih, Paris, İsviçre, La Haye, New York,

³¹⁸ tr.wikipedia.org/wiki/Süheyl_Ünver (11.03.2010)

Viyana, Hindistan, Şiraz, Medine) özellikleri ve kütüphaneleriyle ilgili bilgilerin bulunduğu 83 defter

- Anadolu ve Trakya gezilerinde zengin tarih ve tabiat güzelliklerini küçük suluboya resimlerle aksettirdiği, kütüphanelerini ve ortadan kaybolmuş tarihi eserlerini anlattığı 160 defter
- Doğduğu ve severek yaşadığı İstanbul'un çeşitli semtlerini, medrese, cami, türne, mezarlık, müze, hamam ve sularını, kasr, yalı, kahvehane ve zelzelelerini not ettiği 86 defter
- Araştırma yaptığı kütüphanelere dair 10 defter
- Yazma eser, hat, kitap sanatları ve yazı malzemesiyle ilgili 47 defter
- Kırkanbar adını taşıyan ve akla gelebilecek her konuda bilgi, çizim ve resim bulunan 33 defter
- Suluboya resimlerinin, resamlara ve özellikle resim hocası Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Bey'e ait resim ve notların bulunduğu 20 defter
- Çeşitli yıllarda tuttuğu notları ihtiva eden ve pek çoğu ait olduğu yılın tarihleriyle adlandırılan 130 defter
- Medrese, tekke ve Mevlevihanelere ait 21 defter
- Âlim ve sanatkârlara ait 113 defter
- Ramazanname adını taşıyan ve haritalarla kupür ve fotoğrafların yer aldığı 13 defter
- Yurt içi ve yurt dışında çeşitli yıllarda açmış olduğu sergilere gelenlerin düşünce ve imzalarının toplandığı 14 defter
- 1965-1974 arası Demiryolları yaz-kış tarife defteri notları 16 defter
- Çeşitli takvimler: 76 defter
- Süsleme sanatlarıyla ilgili 6 defter
- Şiirler 8 defter
- Müzik 3 defter
- Kahve, tütün, çay 4 defter

- Lale ve çiçeklerle ilgili 5 defter
- Yemekle ilgili 4 defter
- Tıp tarihi, tıbbi folklorla ilgili 9 defter
- Mektuplarla ilgili 5 defter
- Matematik ve astronomiyle ilgili 4 defter ve
- Babası merhum Enver Bey'in Süheyl Ünver tarafından bağışlanmış defterleri ile beraber Aburcuburname, Güzel Sözler, Hemdemname, Tarih'te Yangınlar başlıklı defterler.

Dosyalar

- Kütüphanelerle ilgili 49 dosya
- Hattatlara ayrılmış 69 dosya
- Hat sanatı ve kalem, kağıt, mıstar vb. konuda 44 dosya
- Diğer kitap sanatları (tezhip, cilt, minyatür, ebru, mühür) ile ilgili 29 dosya
- Geleneksel sanatlar (çini, mahya, tuğra, hak ve hakkâk, divitçilik, sedef vb.) hakkında 10 dosya
- Ressamlar ve resimlerle ilgili 14 dosya
- Âlim ve sanatkârlara dair 52 dosya
- Müspet ilimler (astronomi, matematik, coğrafya) hakkında 8 dosya
- Tıp ve tıbbi folklorla dair 9 dosya
- Müze ve arşivlerle ilgili 5 dosya
- Ayrıca Kavuklar-Başlıklar, Sahaflar Çarşısı, Deniz Tarihimiz gibi müteferrik dosyalar³¹⁹.

Koleksiyona erişmek için kurum tarafından oluşturulmuş basılı bir katalog mevcuttur. Koleksiyon okuyucuların kullanımına açıktır.

---

³¹⁹ Mine Esiner Özen, "Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Defter ve Dosyaları", *Ord. Prof. Dr. Şhmet Süheyl Ünver*, yay. haz. Ekrem Kadri Unat, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986, s. 44-46.

3. 1. 7. 2. *Cemalettin Server Revnakoğlu (1909-1968) Koleksiyonu*

Revnakoğlu tekkeler, tarikatlar tarihi, mezar taşları ve kitabeler ile son yüzyılın önemli şahsiyetlerinin biyografileri hakkındaki derin araştırmalarıyla tanınmış tarihçi bir yazardır.

Genç yaşta üzerinde çalışılmamış bir konu olan tarikatlar ve tekkeler tarihini incelemeye başladı ve bu çalışmayı zaman zaman makaleler halinde yayımlamak suretiyle ölümüne kadar sürdürdü. Resmi memuriyetinin belediye mezarlıklar mütehasıslığı olması sebebiyle mezar taşları ve kabristanlarda incelemelerde bulundu. Tarikat eşyaları ve şahsi kütüphanesinin kitaplarıyla dolu olan evi, varisi de olmadığından ölümünden sonra tereke hâkimliğince haraç mezat satılmış, ömrünün mahsulü olan arşivi ise Abdülbaki Gölpınarlı'nın gayretiyle kurtarılarak Divan Edebiyatı Müzesi olarak kullanılan Galata Mevlevihanesi'ne aktarılabildiğiştir.³²⁰

2007'ye kadar Divan Edebiyatı Müzesi'nde bulunan koleksiyon bu tarihten sonra Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Bu arşivde İstanbul'da özellikle modernleşme sürecindeki kıyıda kaybolan her türlü Osmanlı eseri hakkında detaylı bilgi, belgeleriyle birlikte yer almaktadır.³²¹ Ağırlıklı olarak tekkeler, zaviyeler, tasavvuf kültürü tarikatlar, camiiler, şeyhler, hattatlar, kitabeler önemli mezarlar ve tasavvuf ve musiki ehli bazı şahıslar ve meşhur yazarlar hakkında belgelerin, mektupların, gazete kupürlerinin, şiirlerin, fermanların, hüccetlerin ve Revnakoğlu'nun kendi el yazısı notlarının bulunduğu toplam 322 dosyadan oluşmaktadır.³²² Müze araştırmacısı Server Dayıoğlu tarafından konu başlıkları belirlenmiş ve listelenmiştir. Okuyucular bu liste vasıtasıyla koleksiyondan talep ettikleri belgelere ulaşabilmektedirler.

---

³²⁰ Necdet İşli, "Revnakoğlu, Cemalettin Server", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 6, haz. İlhan Tekeli...[ve öte.], İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, s. 321.

³²¹ <http://site.mynet.com/cengiz.aktas73/ERZURUM/id9.htm> (11.03.2010)

³²² Koleksiyonda yer alan konu başlıkları için bkz. Divan Edebiyatı Müzesi: Cemalettin Server Revnakoğlu Dosyaları Listesi, y.y., t.y.

3. 1. 8. Topkapı Sarayı Arşivi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 8. 1. Ruşen Eşref Üneydın Arşivi

1910-1911 döneminde Galatasaray Lisesi'nden,1914 yılında da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oldu. 1911-1920 yılları arasında Galatasaray Lisesi, Askerî Baytar Mekteb-i Âlisi, Yüksek Muallim Mektebi edebiyat ve Fransızca öğretmenliklerinde bulundu. 1914'ten itibaren *Vakit* gazetesinde devrinin tanınmış 18 edebiyatçısıyla yaptığı röportajlarla ünlendi. Yazıları *Servet-i Fünun*, *Türk Yurdu* ve *Yeni Mecmua* gibi dergilerle *Vakit* gazetesinde yayımlandı. Mensur şiirleri ve günlük yazılan-da *Donanma* ve *Tedrisat* gibi dergilerde yer aldı. *Yeni Mecmua* 'da çıkan "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat" başlıklı yazısı, Atatürk'le tanışmasını sağladı. Anadolu'daki Kurtuluş Hareketine katıldı. Üneydın I. Dünya Harbinin gözlemlerini *Tasvir-i Efkâr* gazetesine yazma amacıyla Kafkas bölgesine gitti. Sivas Kongresini takip etmek için gazeteci olarak Anadolu'ya geçti. Atatürk'ün de arzusu ile Ankara'ya yerleşti. Yeni Türkiye Hükümetinin kurulması ile de Hariciye'de görev aldı. Buhara'da görev yaptı. Hükümetin Londra görüşmeleri ve Lausanne heyetinde de basın müşaviri olarak bulundu. Cumhuriyetin ilânından sonra Büyük Millet Meclisine Afyon Milletvekili olarak girdi ve 1933'e kadar bu görevde kaldı. 1934'te Tiran'a büyükelçi oldu. Sonra Atina (1936), Budapeşte (1939), Roma (1943), Londra (1944), tekrar Atina (1945) elçiliklerinde bulundu. 1952'de emekli olarak İstanbul'a yerleşti ve burada ölümüne kadar hatıralarını ve çeşitli eserlerini yazdı.³²³

Eski Atina Büyükelçisi merhum Ruşen Eşref Üneydın tarafından hediye edilen 189 adet belgedir. Tarih-i Osmani Encümeni ve Şura-yı Devlet üyesi İskender Yanko Hoçi Bey tarafından, Encümen talimatnamesinin 5 ve 12. maddelerine dayanılarak, önceden Topkapı Sarayı Arşivi'nden incelenmek üzere alınmıştır. Hoçi Bey'in vefatı üzerine, varislerinin Yunanistan'a götürerek satmaya kalkıştıkları bu belgeleri Üneydın kendi parası ile satın alarak müzeye hediye etmiştir.³²⁴

³²³ "Üneydın, Ruşen Eşref", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. 7, proje yürütücüsü Sadık Tural; alt grup başkanı Müjgan Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2007, s. 466, 467.

³²⁴ Atilla Çetin, "Türkiye'deki Önemli Arşivler ve Özellikleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, c. 1, s. 5, Nisan 1980, s.71 ve "Saray Arşivi", *Sanat Dergisi*, s. 7, Nisan 1982, s. 77.

Topkapı Sarayı Arşivi içinde hediye edenin adı ile anılan bu vesikaların Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından meydana getirilen hülasalarının bulunduğu ayrıca bir kılavuzu yapılmıştır.³²⁵

3. 1. 8. 2. Yemen Fatihî Koca Sinan Paşa Arşivi

Koca Sinan Paşa 1520 yılında Arnavutluk'ta doğdu. Küçük yaşta devşirme olarak alındığı Enderun'da yetişti.

Kısa zamanda ilerleyerek Kanuni'nin çeşnigirbaşılığına kadar yükseldi. Malta sancakbeyliği ile saraydan ayrıldı, sırasıyla Kastamonu, Gazze, Nablus sancakbeyliklerinde bulunduktan sonra Erzurum, Halep ve Mısır beylerbeyliklerinde bulundu(1567). Yemen'de çıkan isyan sonrasında azledilen Lala Mustafa Paşa'nın yerine vezirlikle yemen serdarlığına getirildi. 1569'da Mekke üzerinden Yemen'e yürüyerek Aden ve çevresini asilerden temizledi. Kahire Kalesi'ni; Sana'yı ve Kevkeban kalelerini geri aldı. Yemen'i ikinci defa Osmanlı devletine bağladığı için Yemen Fatihî ünvanını kazanan Sinan Paşa, Yemen dönüşü tekrar Mısır beylerbeyliğine tayin edildi.

1573'de de yedinci vezir olarak kubbe vezirliğine tayin edildi. Ertesi yıl Tunus'u İspanyollardan alarak Tunus Fatihî ünvanını kazandı ve gösterdiği bu başarıdan dolayı dördüncü vezirliğe yükseldi. 1577'de açılan İran seferinin ikinci yılında Şirvan'ın elden çıkması üzerine azledilen Lala Mustafa Paşa'nın yerine serdar tayin edildi(1579). Cephede bulunduğu sırada Sadrazam Ahmet Paşa'nın ölümünün üzerine 1580'de sadarete getirildi. Ancak İran'la barışın sağlanamaması, Gürcistan ve Şirvan'ın da tehlikeye girmesiyle sadareten azledilerek Malkara'ya sürüldü(1582). Malkara'da dört yıl kaldıktan sonra affedilerek 1586'da Şam beylerbeyliğine, Nisan 1589'da Siyavuş Paşa'nın azli üzerine ikinci kez sadarete getirildi. Ağustos 1591'de tekrar azledilerek Malkara'ya gönderildi. Ocak 1593'de tekrar sadrazam oldu ve III. Murad'ı Avusturya'ya savaş açmaya ikna etti. Serdar-ı Ekrem olarak cephede bulunduğu sırada III. Murad'ın vefatı ve III. Mehmed'in tahta geçmesiyle Şubat 1595'te tekrar azledilerek Malkara'ya gönderildi ise de Temmuz 1595'te dördüncü kez sadarete getirildi. 4 ay 13 günlük sadareten sonra tekrar azledilip Malkara'ya sürüldü. Ancak yerine getirilen Lala Mehmed Paşa'nın 10 gün sonra vefatı üzerine Aralık 1595'de beşinci kez sadrazam oldu.

³²⁵ Ruşen Eşref Ünaydın Arşivi, İstanbul: Şehir Matbaası, 1958, s.3.

III. Mehmed'in Eğri seferinin hazırlıklarını yaparken vefat etti ve Parmakkapı'da inşa ettirmiş olduğu türbesine defnedildi. III. Murad'a hediye ettiği Sarayburnu'ndaki Sinan Paşa köşkünden(İncili Köşk) başka ülkenin çeşitli yerlerinde cami, medrese, çeşme, han hamam gibi birçok hayratı vardır.³²⁶

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne sonradan ilave olunan bazı arşiv fonları mevcuttur. Bunlardan bir grup, Yemen Fatihi Koca Sinan Paşa Arşivi'dir. İstanbul'da Çarşıkapı'da Sinan Paşa Türbesi'nde bir sandık içinde bulunup, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne nakledilen bu küçük fakat değerli arşiv 250 adet belgeden ibarettir. Miladi 1327-1909 senelerine ait malzeme bulunmaktadır. Malzeme, Sinan Paşa'nın hayatında yaptırdığı vakıflara, ölümünden sonraki vakıflara ve yaşadığı zamandan evvelki devirlere aittir. 250 adet vesikanın fihristi Tahsin Öz tarafından *Belleten*'de yayınlanan makalede verilmiştir.³²⁷

Bu arşivde bazı Osmanlı hükümdarlarının tuğralarını havi belgeler, hüccet ve hükümler, muhasebe defterleri, varidat ve masraf defterleri, icarat ve mahlulat defterleri, ve hem yazı tezhip ve cilt itibarıyla hem de tesislerinin şekli, tanzim ve tasdik edenler, şahitler itibarıyla zengin 16 adet vakfiye bulunmaktadır.

Bu malzeme, üç kısma ayrılmaktadır:

- Sinan Paşa'nın halihazırında yaptığı vakıflara dair,
- Ölümünden sonra vakıflarına dair,
- Sinan Paşa'nın yaşadığı devirlerden asırlarca evvelki zamanlara ait olanlar.³²⁸

³²⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Koca_Sinan_Paşa (13.03.2010)

³²⁷ Atilla Çetin, a.g.m., s. 71.

³²⁸ Tahsin Öz, "Topkapı Sarayı Müzesinde Yemen Fatihi Sinan Paşa Arşivi", *Belleten*, c. X., s. 37, Ankara Ocak 1946, s. 171-174.

3. 1. 9. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı (ÇEKÜL) Bilgi Belge Merkezi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

Kütüphane, “7 Kitap Kütüphanesi” adı altında 13 Ocak 1996 gün ü ÇEKÜL Yüksek Danışma Kurulu üyelerinin önerisiyle ortaya çıkmıştır. Gençlik Birimi'nin çalışmaları sonucunda herkesin 7 veya daha fazla kitap bağışıyla oluşturulan kütüphane 1998 yılında ÇEKÜL Beyoğlu merkez binası çatı katında hayat bulmuştur.

ÇEKÜL Vakfı'nın doğal ve kültürel varlıklarını koruma etkinlikleri arasında, elindeki belge ve bilgi birikimini elektronik ortama aktarma çalışmaları da önemli bir yer tutmaktadır. Bugüne kadar elinde birikmiş olan müze, arşiv ve kütüphane malzemesine erişimin hızlandırılması amacıyla, 2005 yılı Kasım ayından itibaren yeniden yapılandırma çalışmaları başlamıştır.

ÇEKÜL' ün son on beş yıl içinde gelişen kütüphanesi, çevre ve kültürün korunmasına ilişkin özel basılı yayınlardan oluşan, değerli ve önemli bir dermeye sahiptir. Kayıtları güncelleştirilmekte ve elektronik ortama aktarılmaktadır. Tüm araştırmacıların kullanımına açıktır.³²⁹

3. 1. 9. 1. Metin Sözen Arşivi

Bağış yoluyla 1996 yılında kuruma kazandırılan Metin Sözen Koleksiyonu'nun tanımlama işlemi Bilgi ve Belge Yönetimi mezunları tarafından konu uzmanları ile ortak bir çalışma ile yürütülmektedir. Mektuplar, davetiyeler, raporlar, makaleler, tezler, ödevler, ayrı basımlar, fotoğraflar, kitaplar Kütüphane Otomasyon Sistemi'ne kayıt edilmiştir.

ÇEKÜL'ün kurucusu ve Başkanı Metin Sözen'in doğal ve kültürel koruma ile ilgili 55 yıllık bir süreci kapsayan henüz kayda geçirilmemiş tüm belgelerinin ayıklanması, tasnifi, düzenlenerek kayıtlarının elektronik ortama aktarılması işi tamamlandığında Türkiye'nin tarihsel zenginliklerini yakından ilgilendiren, hiç bilinmeyen ya da çok az kimsenin bildiği bir dönemi aydınlatan belgeler gün ışığına çıkacaktır.

Koleksiyonun bileşiminde Metin Sözen' e yazılmış mektuplar, Metin Sözen'in yazmış olduğu mektuplar, davetiyeler, makaleler, fotoğraflar (siyah-beyaz, renkli, dijital), ödevler, raporlar, CD'ler, ayrı basımlar, Metin Sözen'in danışmanlığını yapmış

³²⁹ <http://www.cekulvakfi.org.tr/icerik/icerik.asp?sayfaID=163> (28.12.2009)

olduğu tezler, Metin Sözen'in kütüphanesindeki kitaplar yer almaktadır. Koleksiyonun Koleksiyondaki belgeler kültürel koruma, çevre koruma, mimarlık, mimarlık tarihi ve sanat konularını kapsamaktadır. Koleksiyondaki belge türleri ve adetleri aşağıda verilmiştir:

- Mektup: 1600 adet
- Fotoğraf: 5750 adet
- Ödev: 53 adet
- Rapor: 501 adet
- Makale: 2000 adet
- Kitap: 3000 adet
- Tez: 324 adet
- Ayrı basım: 604 adet

3. 1. 10. İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi ve Arşivi'nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 10. 1. İbrahim Hakkı Konyalı (1896 - 1984) Koleksiyonu

1896 yılında Konya'da doğan İbrahim Hakkı, ilk tahsilini mahallesinde Sibyan mektebinde, Rüştüye'yi de Akif Paşa mektebinde faaliyet gösteren Fuyuzat-ı Hamidiye Rüştüyesi'nde bitirdi. Çeşitli medreselerde özellikle de Islah-ı Medaris'e devam ederek tahsilini tamamladı.

İstanbul Arşiv Dairesi ile Ankara Vakıflar Müdürlüğü Arşiv Daire Müdürlüğü görevlerinde bulundu ve buradan emekli oldu. Büyük eserlerini 1940 yılından sonra vermeye başladı. 200'ün üzerinde eseri vardır. Alanya Tarihi, Erzurum Tarihi, Konya Tarihi, Karaman Tarihi, Akşehir Tarihi, Ereğli Tarihi, Kilis tarihi iki ciltlik Üsküdar Tarihi ve Beyşehir Tarihi eserlerinden bazılarıdır.

Merhum, Hak Yolu, Tarih ve Tarih Dünyası gibi dergiler çıkartmış, Son Posta, Tan, Vatan İntibah, Meşrik-i Hakikat, Tercüman-ı Hakikat, İleri ve yeni Asya gibi pek çok gazete ve dergilerde de yazıları çıktı.

İbrahim Hakkı Konyalı, büyük ve değerli arşivini ve binlerce ciltlik kütüphanesini, Üsküdar Selimiye'deki Hünkar Kasrı'na "İbrahim Hakkı Konyalı, Kütüphane ve Arşivi" adıyla vakfetti. Yapmış olduğu, büyük hizmetler sebebiyle, adı Türk tarihine altın harflerle geçecek olan bu büyük araştırmacımız, yine bir araştırma için geldiği Akşehir'de geçirmiş olduğu bir kalp krizi sonunda, 1984 yılında vefat etti ve cenazesi İstanbul'a götürülerek, daha önce hazırlanmış olduğu, Üsküdar Karacaahmet Kabristanındaki kabrinde toprağa verildi.³³⁰

İbrahim Hakkı Konyalı Koleksiyonu 1979 yılında kendisi tarafından kuruma bağışlanmıştır. Genel olarak tarih ve tarihi eserlerle ilgili olan koleksiyonda mektuplar, şahsi yazılar ve fotoğraflar yer almaktadır. Koleksiyonun tanımlama işlemi bitirilmiş olup araştırmacıların kullanımına açılmıştır. Araştırmacılar kuruma giderek kataloglar vasıtasıyla koleksiyona erişebilmektedirler.

³³⁰ <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=2845> (21.02.2010)

3. 1. 11. Sine-Sen Naki Turan Tekinsav Arşiv ve Araştırma Merkezi’de Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

3. 1. 11. 1. Naki Turan Tekinsav Koleksiyonu

Tekinsav, sinema camiasının yakından tanıdığı bir isimdir. Koleksiyon, şahsın altı yaşından 68 yaşındaki ölümüne değin topladığı; çoğunluğu Türk ve dünya sineması ile ilgili yerli ve yabancı yayınlar, sinema afişleri, fotoğraflar, belgeler, 8 mm. Setlerde çekilmiş filmler ve sinema ile ilgili birçok malzemedir.

Sine-Sen (Türkiye Sinema Emekçileri Sendikası) Tekinsav’ın bu hazinesini bir arşiv ve araştırma merkezi haline getirmek istemiştir.³³¹ Ancak kurum yetkilisiyle yaptığımız görüşmeye göre yönetim değişikliğinden sonra arşiv malzemesi çuvallar içinde kurumun deposunda bekletilmektedir.

3. 1. 12. Yahya Kemal Müzesi’nde Bulunan Şahıs Arşivi Koleksiyonları

1958 yılında şairin vefatının ardından Fatih Başkurşunlu Medresesi’nde kurulmuştur. 1961’de bugün faaliyetlerini sürdürmekte olduğu Çemberlitaş’taki tarihi binaya taşınmıştır. Müze, şairin de azası olduğu İstanbul Fetih Cemiyeti bünyesindedir. Müzenin yanında şairin kitaplarının yayımını sürdürmek üzere bir de Yahya Kemal Enstitüsü kurulmuştur.

Enstitü ve müzenin kuruluş amacı, Yahya Kemal’e ait bütün yazılı ve sözlü belgeleri modern usullerle incelemek, sanatının ve eserlerinin tahlillerini yapmak, şairi yaşatmak ve mevcut dokümanları en iyi şekilde araştırmaya açmaktır.

3. 1. 12. 1. Yahya Kemal Koleksiyonu

Yahya Kemal Müzesi çalışanları ile yapılan görüşmede, müzenin Kültür Bakanlığı’na bağlandığı ve malzemelerin henüz envanterinin çıkarılmadığı söylenmiştir. Aşağıdaki bilgiler Archimedia Dergisi’nden alınmıştır.

Müzeyi oluşturan objeler, Yahya Kemal’in yakın dostu Nihat Sami Banarlı ve gönüllü çalışanların gayretiyle ailelerinden devralınmıştır. Burada, şairin özel eşyaları, fotoğrafları, kitapları, Nihat Sami Banarlı Köşesi ve arşiv yer almaktadır.

Arşiv, Yahya Kemal Beyatlı’nın mektupları, notları, fotoğrafları, makaleleri ile kendisi hakkında çıkan yazıların kupürlerinden oluşmaktadır. Arşivde bulunan şaire ait

---

³³¹ “Naki Turan Tekinsav Arşivi”, *Archimedia*, Mektup no: 17, Mart 1996, s. 4.

notlar, bugüne kadar yayınlanan ve gelecekte yayımı tasarlanan kitaplarının kaynağını teşkil etmektedir.³³²

3. 1. 13. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Bulunan Koleksiyonlar

İstanbul Üniversitesi, Beyazıt Camii ve tarihi Sahafklar Çarşısı arasında, Beyazıt Meydanı'na bakan tarihi binada 1884 yılından beri hizmet veren Beyazıt Devlet Kütüphanesi, devlet eliyle kurulan ve oluşum şartları bütün ayrıntılarıyla bilinen ilk kütüphanemizdir.³³³

3. 1. 13. Hakkı Tarık Us (1889-1956) Koleksiyonu

1889'da Manisa Gördes'te doğan Hakkı Tarık Us, 1906 yılında Gördes Belediyesi sandık emînliği ve Evkaf Komisyonu katipliği yaptı. Gördes'e kaymakam olarak tayin edilen Şair Eşref'le tanışması ve yazdığı şiirlerin onun tarafından beğenilmesi üzerine İzmir ve İstanbul gazetelerine şiir ve yazılar göndermeye başladı.

Ağabeyinin yardımıyla Tanin'de çalışmaya başladı. Tanin'deki tecrübelerinden sonra Tercüman'ı Hakikat'e oradan da Tasvir-i Efkar'a geçti. Tasvir-i Efkar'da yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1911 yılında Hukuk Fakültesi'ni bitirdi.

Mehmed Asım'ın tedavi için İsviçre'ye gitmesi üzerine Darü'l-Muallimin-i Aliye'de verdiği derslerini üstlendi. 1914 yılında İstanbul Sultanisi'nde başladığı öğretmenliği aralıksız 10 yıl süren Hakkı Tarık, bir yıl İstanbul Mercan Lisesi ve üç yıl Galatasaray Lisesi'nde hocalık yaptı.

1919 yılında Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne girdi ve ilk kongrede yönetim kuruluna seçildi. Muallimler Cemiyeti, Matbuat Cemiyeti ve Türk Basın Birliği başkanlığı yaptı. Yeşilay ve Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruluşunda, Türk Ocağı başta olmak üzere Çocuk Esirgeme Kurumu ve birçok hayır kurumunun idare heyetlerinde bulundu.

İşgal yıllarında kurtuluş mücadelesi için oluşturulan cemiyetlerde çalıştı. Vakıf'te Milli Mücadele ile ilgili yazılar yazdı.

³³² Ebru İçin, "Yahya Kemal Müzesi", *Archimedia*, Mektup No: 5, Mart 1994, s. 4.

³³³ <http://www.beyazitkutup.gov.tr/kunye.php> (19.02.2010)

Tek parti iktidarı döneminde 1923-1936 yılları arasında dört devre Giresun milletvekilliği yaptı. Sahaflar Çarşısı esnafı O'nu çarşı derneği fahri başkanlığına getirdi.³³⁴

Koleksiyon, Hakkı Tarık Us tarafından vefatından (21 Ekim 1956) önce hazırladığı vasiyetname gereğince kuruma bağışlanmıştır. Malzemelerin ilk toplandıkları mekandan sonra üç bina değişikliği ve son bina içerisinde de birkaç kez yer değiştirmesi nedeniyle orijinal düzeni bozulmuştur. Malzemenin düzenleme ve tanımlama işlemlerine henüz geçilememiştir. Şu anda malzemelerin büyük kısmını oluşturan defterler kolilerde, diğer evrakların büyük çoğunluğu özel olarak yapılmış yanları ipe bağlanabilen dosyalar arasında ve bir kısmı da içinde taşıdığı kişi ve olayların ismi yazılı zarflar içerisinde.

Hakkı Tarık Us; gazetecilik, yazarlık, yayıncılık, derneklerde kuruculuk ve idarecilik yapması ve milletvekilliği nedeniyle çok yönlü bir insandır. Elinde bulundurduğu bilgileri konu başlıkları altında tasnif etmiş, her biri için dosya klasör ve not defterleri oluşturmuştur. Dönemin ünlü simaları, yazarları, edebiyatçıları, milletvekilleri ve gazetecileri hakkında kendi düşünceleri, bulduğu belgeler, gazete kupürlerini bir araya getirmiştir. Tanımlama işlemine başlanmadığından dolayı belgelere erişim söz konusu değildir.

---

³³⁴ Muhammed Hızarcı, "Hakkı Tarık Us'un Emaneti Beyazıt'ta", *Beyazıt Devlet Kütüphanesi*, s. 1, Kasım 2009, İstanbul, s. 30-33.

3. 2. BİLGİ BELGE MERKEZLERİ VE SAHİP OLDUKLARI ŞAHİS ARŞİVİ KOLEKSİYONLARI LİSTESİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

1. Hüseyin Hilmi Paşa Koleksiyonu
2. Yusuf İzzeddin Efendi Koleksiyonu
3. Kemal Batanay Koleksiyonu
4. Orhan Şaik Gökyay Koleksiyonu
5. Ziyad Ebüzziya Koleksiyonu
6. Hilmi Oflaz Koleksiyonu
7. Nihat M. Çetin Koleksiyonu
8. Muhammed Tavit Tanci Koleksiyonu
9. Mehmet Kaplan Koleksiyonu
10. Veysel ve oğlu Rıza Paşalara Ait Evrak
11. Günay Tümer Koleksiyonu
12. İsmail Otar Koleksiyonu
13. Sabahattin Zaim Koleksiyonu
14. Kazım Karabekir Koleksiyonu
15. Mehmed Safayihi Koleksiyonu
16. Vahidettin Karaçorlu Koleksiyonu
17. Dr. Abdülvahap ve Seyide Oktay Ailesine Ait Evrak
18. Pertevniyal Valide Sultan Evrakı
19. Turgut Kut Koleksiyonu

İ.B.B Kadın Eserleri Kütüphanesi

1. Hasene Ilgaz Koleksiyonu
2. İsmet Kür Koleksiyonu
3. Perihan Arıburun Koleksiyonu

4. Tülin Ayta Koleksiyonu
5. Pınar Kür Koleksiyonu
6. Dr. Rana Beşe Koleksiyonu
7. Dr. Ülkü Sema Toksöz Koleksiyonu
8. Süreyya Ağaoğlu Tezer Ağaoğlu Taşkıran ve Gültekin Ağaoğlu Koleksiyonları
9. Müheyya İzer Koleksiyonu
10. Şirin Tekeli Koleksiyonu
11. Cahit Uçuk Koleksiyonu
12. Celile Butka Koleksiyonu
13. Sibel Özbudun Koleksiyonu
14. Müfide İlhan Koleksiyonu
15. Aslı Davaz Koleksiyonu
16. Nevval Sevindi Koleksiyonu
17. Lütfiye Arıbal Koleksiyonu
18. N. Doster Koleksiyonu
19. Naime Halit Yaşaroğlu Koleksiyonu
20. Pervin Ulusoy Koleksiyonu
21. Canan Arın Koleksiyonu
22. Sunay Karamık Sayman Koleksiyonu
23. İnci Aral Koleksiyonu
24. Aytül Akal Koleksiyonu
25. Safiye Hüseyin Elbi Koleksiyonu
26. Sabiha-Zekeriya-Yıldız Sertel Koleksiyonu
27. Halide Nusret Zorlutuna Koleksiyonu
28. Fazıla Atabek Koleksiyonu
29. Emel Akal Aslan Koleksiyonu

30. Pakize Tarzi Koleksiyonu
31. Leman Şenalp Koleksiyonu
32. Müjgan Gürgelen Koleksiyonu
33. Hülya Tozlu Koleksiyonu
34. İpek Ogun Koleksiyonu
35. Jale Baysal Koleksiyonu
36. Hülya Gülbahar Koleksiyonu
37. Meryem Turan Koleksiyonu
38. Ülker Köksal Koleksiyonu
39. Meryem Koray Koleksiyonu
40. Rezzan Yalman Koleksiyonu

Tarih Vakfı Bilgi-Belge Merkezi (700'e yakın kütüphane ve arşiv malzemesi bağışından öne çıkanlar)

1. Pertev Naili Boratav Koleksiyonu
2. Necmeddin Sahir Sılan Koleksiyonu
3. Sami Nabi Özerdim Koleksiyonu
4. Faik Reşit Unat Koleksiyonu
5. Orhan Tuna Koleksiyonu
6. Samet Ağaoğlu Koleksiyonu
7. Niyazi Ahmet Banoğlu Koleksiyonu
8. Latife Fegan- Hikmet Kıvılcımlı Koleksiyonu
9. Arslan Kaynardağ Koleksiyonu
10. Fatma Rezzan Hürmen Koleksiyonu
11. Talat Halman Koleksiyonu
12. Ayşe Erzan Koleksiyonu

Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi

1. Fuad Köprülü Koleksiyonu
2. İsmail Hikmet Ertaylan Koleksiyonu
3. Hüsamettin Bozok Koleksiyonu
4. Melih Cevdet Koleksiyonu
5. Orhan Burian Koleksiyonu
6. Yahya Kemal Koleksiyonu

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı

2. Muallim Cevdet Koleksiyonu
3. Fatma Aliye Hanım Koleksiyonu
4. Laika Karabey Koleksiyonu
5. Pertevniyal Valide Sultan Koleksiyonu
6. Muhsin Ertuğrul Koleksiyonu

IRCICA

1. Edip Özkale Koleksiyonu
2. Haydar Bammatt Koleksiyonu
3. Nuri Arlasez Koleksiyonu
4. Necati Lugal-Mihin Lugal Koleksiyonu

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

1. Süheyl Ünver Koleksiyonu
2. Cemalettin Server Revnakoğlu Koleksiyonu

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

1. Ruşen Eşref Ünaydın Arşivi
2. Yemen Fatih Koca Sinan Paşa Arşivi

Çevre ve Kültür Değerlerini Tanıtma ve Koruma Vakfı Kütüphanesi (ÇEKÜL)

Metin Sözen Koleksiyonu

İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi ve Arşivi

İbrahim Hakkı Konyalı Koleksiyonu

Yahya Kemal Müzesi

Yahya Kemal Koleksiyonu

Sine-Sen Naki Turan Tekinsav Arşiv ve Araştırma Merkezi

Naki Turan Tekinsav Koleksiyonu

Beyazıt Devlet Kütüphanesi

Hakkı Tarık Us Koleksiyonu

3. 3. ŞAHIS ARŞİVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu bölümde koleksiyonları bir belge yönetim sistemi dahilinde ele alan kurumlara yöneltilen –EK 1’de yer verdiğimiz- sorulara verilen cevaplar doğrultusunda şahıs arşivleri hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Koleksiyona sahip olmasına karşın herhangi bir arşiv faaliyeti yürütmeyen ve belgeleri kendi kaderine terk eden kurumlardan yanıt alınamamıştır. Anketi yanıtlayan kurumlar şunlardır:

- Beyazıt Devlet Kütüphanesi
- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı (ÇEKÜL) Bilgi Belge Merkezi
- IRCICA
- İ.B.B. Atatürk Kitaplığı
- İ.B.B. Kadın Eserleri Kütüphanesi
- İslam Araştırmaları Merkezi
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
- Tarih Vakfı Bilgi ve Belge Merkezi
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
- Vakıflar Genel Müdürlüğü İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphane ve Arşivi
- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi

Değerlendirmemizde ilk olarak kurumların şahıs arşivlerini sağlamada -konu bazında, kronolojik, coğrafi, önemli olaylar, önemli şahsiyetler... vb gibi- kabul ettiği bir toplama politikası olup olmadığı sorulmuştur. Verilen cevaplara göre bu 11 kurumun 8’inin benimsediği bir toplama politikası vardır. Kurumların çoğu; edebiyat, politika, sanat, tarih, kültür ve medeniyet alanında toplumda öne çıkmış şahısların arşivlerini toplama temayülündedir. Kurumlar ayrıca koleksiyonlarıyla uyumlu ve tarihi öneme sahip belgeleri toplamayı amaçlamaktadırlar.

İkinci olarak koleksiyonların kuruma orijinal düzeninde intikal edip etmediği sorulmuştur. Kurumların yalnızca ikisi belgelerin kuruma orijinal düzeninde sağlandığını beyan etmiştir. 6 kurum ise malzemelerin ellerine düzensiz halde geldiği şeklinde yanıt vermiştir. 3 kurum da malzemelerin bir kısmının düzensiz, bir kısmının da orijinal düzende sağlanabildiğini söylemiştir. Bu yanıtlardan şahısların hayattayken malzemelerini bağışlama geleneğinin olmadığı, vefatlarından sonra varislerinin

belgelerden bir şekilde kurtulmak istemelerinden dolayı farklı kişilerin ellerinden geçerek orijinal düzenlerinin muhafaza edilemediği görülmektedir. Ancak şahıs hayattayken arşiv koleksiyonunu bağışladığı durumlarda orijinal düzenin korunduğu söylenebilir.

Üçüncü olarak kurumların arşiv belgelerini düzenlemede provenans ve orijinal düzen prensiplerine uyup uymadıkları sorulmuştur. Kurumların tamamı provenans ilkesine göre farklı arşiv koleksiyonlarını birbirleri ile karıştırmamaktadır. Kurumların büyük çoğunluğu arşiv belgelerini, şahsın hayatta yaptığı faaliyetler bazında fonlara ayırmak suretiyle düzenleyip tanımladığı görülmektedir.

Dördüncü olarak kurumların arşiv belgelerinin tanımlama işlemini kimlerin yürüttüğüne dair bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplara göre kurumlarda şahıs arşivi koleksiyonlarını Arşivcilik, Kütüphanecilik ya da yeni adıyla Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunları düzenleyip tanımlamaktadır. Bu durum belgelerin ehil kişilerin elinde olması açısından sevindiricidir. Bunun yanında özel uzmanlık (yabancı diller, Osmanlı Türkçesi, musiki vb. gibi) gerektirebilecek koleksiyonlarda kurumların dışarıdan destek aldıkları görülmektedir.

Beşinci sırada kurumlara tanımlama işlemlerinde kullandıkları standart programlar sorulmuştur. Üç kurum belgelerin tanımlanmasında herhangi bir program kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun dışında kalan kurumlar çoğunlukla YORDAM-File Maker ve MARC programını kullanmaktadırlar. Bazı kurumlar ise kendileri için özel yazılmış, internet üzerinden çalışan programlar kullanmaktadırlar.

Altıncı olarak kurumların koleksiyonlardaki belgelere erişim konusunda uyguladıkları politikalar, sınırlamalar ve kişisel mahremiyet konusundaki yaklaşımları sorulmuştur. Yalnızca 4 kurumda koleksiyonlara herhangi bir şart koşulmadan kataloglar üzerinden tarama yapmak suretiyle istedikleri belgelere kurumdan erişimleri serbesttir. Bunun dışında kalan kurumların araştırma amacı haricinde ticari amaçlı kullanımlarda çeşitli koşullar öne sürdüğü görülmektedir. Bazı kurumlar ise okuyucuya çıkmaması gereken bilgi değeri olan belgeleri kullanıma açmamaktadır. Bazı durumlarda onarıma ihtiyacı olan belgelerin erişimi sınırlanmaktadır. Özel mektuplar ve kişisel mahremiyet içeren belgelerin kullanıma kapalı olduğu ve kurum politikası gereği koleksiyonların tamamının erişime açılmadığı kurumlar da mevcuttur.

Yedinci soruda kurumların arşiv belgelerinin bozulmaması için aldıkları önlemler, koruma faaliyetleri ve depo ortamı hakkında bilgiler alınmıştır. Verilen yanıtlara göre yalnızca 4 kurumun belgelere zarar vermeyecek asitsiz muhafazalar kullandığı tespit edilmiştir. Bunların haricinde kalan kurumlar saman kağıdı gibi malzemelerin içinde belgeleri muhafaza etmektedirler. Genellikle kurumlarda yangın ve çalınmaya karşı uyarıcı-önleyici sistemlerin mevcut olduğu ve haşerelere karşı ilaçlamanın yapıldığı görülmüştür. Bunların yanında nem ısı ve ışık kontrolü yapan kurumların sayısı çok azdır. Düzenleme ve tanımlama işlemine başlanmamış koleksiyonlar ise koliler ya da çuvalların içinde uygunsuz koşullar altında bekletilmektedir.

Sekizinci olarak ülkemizde şahıs arşivlerinin yasal durumuna yönelik şahsi görüşler sorulmuştur. Kurum çalışanlarının üzerinde birleştiği konu Milli Arşiv Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Kimi arşivciler devletin arşiv politikası hakkında dahi sorunlar olduğunu ve şahıs arşivleri hususunda eksikliklerin bulunduğunu düşünmektedir. Bazı arşivciler belgelerin yasayla korunması gerektiğini ve yararlandırmanın kurumların inisiyatifine bırakılmaması gerektiğini savunmaktadır. Kimi arşivciler şahıs arşivlerinin miras konusu olduğu için yasal yaptırımın uygulanmasının zor olduğunu, ancak resmi belgelerde devletin hak talep edebileceğini düşünmektedir. Azınlıkta olsa da belgelerin tescil edilmesi gerektiğini düşünen arşivciler de vardır.

Son olarak belgelerin koruma amaçlı elektronik ortama aktarılması ve belgelere internet üzerinden erişim hakkında arşivcilerin görüşlerine başvurduk. Bu soruya arşivcilerin büyük çoğunluğu ve belge onarımının masraflı ve uzmanlık gerektiren bir çalışma olması ve elektronik ortamın belgelerin ömrünü uzatmasından dolayı olumlu yanıt vermişlerdir. Yalnızca bir arşivci belgelerin tamamının elektronik ortama aktarılması yerine bir değerlendirme sonucunda özel öneme sahip belgelerin aktarılması görüşünü savunmuştur. Belgelerin internet üzerinden erişiminin belli kontroller çerçevesinde yapılması taraftarı olan arşivcilerin yanı sıra suistimale açık olmasından dolayı internet üzerinden erişime sıcak bakmayan arşivciler de mevcuttur.

SONUÇ

Hazırladığımız sorulara aldığımız yanıtlar üzerinden şahıs arşivlerini hem nitelik-nicelik açısından değerlendirme imkanı bulduk hem de genel anlamda kurumların sağlamadan koruma aşamasına kadar geçen süreçte şahıs arşivlerini nasıl yönettiklerine dair bilgiler edindik. Böylelikle ülkemizde şahıs arşivlerinin sorunlarını da ortaya koymuş olduk.

Öncelikle koleksiyonların arşiv yönetim sistemi uygulamayan bazı kurumların (enstitüler, müzeler, yazma eser kütüphaneleri, vb.) elinde olması, durum tespiti yapmamızı zorlaştırmıştır. Ayrıca koleksiyon kavramının karışıklığı da çalışmamızı zorlaştıran etmenlerden biri olmuştur. Ülkemizde, koleksiyon denince öncelikle kütüphane malzemesinin akla gelmesi araştırmamızı zorlaştıran sebeplerden biridir. Ayrıca şahıs arşivi kavramı yerine özel arşiv tabirinin kullanılması da konu hakkındaki bilgisizliğinin göstergesidir. Çünkü şahıs arşivleri; özel arşivlerin bir alt grubunu teşkil eder.

Kurumlarla görüşmeler sonrasında tespit edebildiğimiz ilk sorun ülkemizde, yurt dışında olduğu gibi yalnızca şahıs arşivlerini sağlayan kurumların bulunmayışıdır. Bunun yanında ülkemizde önemli bir şahsiyet olsun ya da olmasın kendi özel arşivini bir enstitüye, müzeye, kütüphaneye yahut arşiv kurumuna bağışlama geleneği ya da zihniyetinin olmaması da önemli bir meseledir. Genelde şahsın hayattayken düşünmediği bu ayrıntı, öldükten sonra varislerinin inisiyatifine kalmaktadır. Mirasçıların bu aşamadaki davranışı genellikle belgelerden kurtulmak yönünde olmaktadır.

Murat Bardakçı'nın da işaret ettiği gibi hususi arşivlerin değerlendirmede böylesine geri planda kalmasının sorumluluğu, bunların önemini dikkate almayan yahut evrakı ellerinde bulunduran ailelere ulaşma imkanı bulamayan araştırmacılar kadar, bir yerde evraka sahip olan ailelere ve kişilere de aittir. Batı dünyasında önemli bir devlet adamı özel evrakını sağlığında bir kütüphaneye yahut enstitüye devretmemiş ise bu iş ölümünden sonra ailesi tarafından yerine getirilir, belgeler verildikleri müessesede tasnif edilir ve araştırmacıların istifadesine sunulur.

Bizde ise böyle bir uygulamaya pek rastlanmaz, zira devlet adamlarımız arşivlerini kamunun istifadesine açmaları gibi etik bir mükellefiyetten genellikle

habersizdirler veya bir zamanlar önemli mevkilerini işgal ettikleri devletle kavgalı oldukları için bu hususu hiçbir şekilde ciddiye almamışlardır.

Dolayısıyla, arşivlerinin önemini idrak etmemiş olan devlet adamlarının belgeleri ölümlerinden sonra taşınmalar yahut tabii afetler neticesinde ya kaybolur yahut aileleri tarafından fazlalık görülürler ve belgelerden derhal kurtulmanın yolları aranır. Eskiden hamam külhanlarıyla, sobalarla ve nihayet kalorifer kazanları vasıtasıyla sağlanan bu rahatlama son senelerde sokaklarda dolaşan kağıt toplayıcılarının büyücek el arabalarında noktalanmaya başlamıştır.

Özel arşivler, bazı varislerin, özellikle de bir zamanlar kaderinde söz sahibi oldukları devletle sonradan kavgalı hale gelen idarecilerin mirasçılarının gözünde zaten tehlike addedilirler. Varisler, aradan uzun seneler geçmiş olmasına rağmen ellerinde bulundurdukları belgelerin başlarına bir iş açma ihtimalinin her an mevcut olduğuna inanırlar ve sahip oldukları evrak ya tavan aralarında tozlanıp küflenmeye bırakılır yahut geride en küçük bir delil bile kalmayacak şekilde imha edilir.³³⁵

Özel arşiv sahipleri ellerindeki belgelerin önemini bilseler bile çoğu zaman onları koruyacak, düzenleyecek ve araştırmaya açabilecek kaynak ve bilgiye sahip değillerdir.

Ülkemizde şahıs ve ailelere ait bu tür belgeleri alabilecek bir kamu arşiv kuruluşu yoktur. Üniversitelerle bilimsel diğer kamu kurumları konuya çok kısıtlı olarak ve nadiren ilgi göstermektedir. Bu nedenle vakıflar ve özel statülü kuruluşlar bu belgelere talip olmaktadır.

Devlet adamlarının ellerindeki belgelere ait tüm özellikleri taşıyan bu arşiv, düzenlenmesi ve kamunun kullanımına açılabilmesi için gerekli kaynağın bulunmasını beklemektedir.

Tabiatıyla her belge grubu bir vakfa veya özel kuruluşa bağışlanamıyor. Bir kısmı bilinçsiz mirasçılar tarafından yok edilirken, bir kısmı da yurt dışı da dahil olmak üzere çeşitli yerlere satılarak dağıtılabilmektedir.³³⁶

Şahısların bilinçsizliğinin yanı sıra ülkemizde şahıs arşivlerine yönelik yasal bir mevzuat ve yaptırım gücü olmadığı için belgelerin kaydettirilmesi ya da bir merkezde toplanması söz konusu olamamaktadır. Böylelikle şahıslar, tarihe ışık tutabilecek

---

³³⁵ Murat Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi: Sadrazam Talat Paşa'nın Özel Arşivinde Bulunan Ermeni Tehciri Konusundaki Belgeler ve Hususi Yazışmalar*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008, s. 16, 17.

³³⁶ Tülin Aren, "Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri", *a.g.e.*, s. 529, 530.

mahiyetteki belgeleri ellerinde bulundurmakta, saklamakta ve kamunun bu belgelerden yararlanmasını engellemektedirler.

Böylesi bir durum, ülke düzeyinde ele alındığında özel arşiv malzemesinin daha da dağınık ve tamamen kontrol dışında olmasına davetiye çıkarır niteliktedir. Tarihi gerçeklerin ortaya çıkarılmasında olmazsa olmaz bir öneme sahip bu tür malzemenin hiç bir merkezi kaydının bulunmaması, bunların araştırmacılar açısından tamamen kayıp olmasıyla eşdeğerdir. Çünkü ülkenin muhtelif yerlerine dağılmış bulunan malzeme, bir bilinmezlik evreninde kaybolup gitmekte ve ancak tesadüfler sonucu keşfedilebilmektedir.

Oysa özel arşivlerin buldukları yerlerde işlenip araştırma araçlarının hazırlanması ve bu araçların birer kopyasının bir merkezde toplanması, hiç değilse koleksiyonlarla ilgili özet bilgilerin derli toplu elde edilebilir olması, araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacak ve bu zengin malzemenin gün ışığına çıkarılmasına yardımcı olacaktır. Batı dünyasının pek çok ülkesinde --yasal bir yaptırım olmaksızın ve kaydettirme isteğe bağlı olmak üzere-- bu işlevi yerine getiren özel arşiv kütükleri (register of archives) bulunmaktadır. Bu merkezlerde, muhtelif yerlerde bulunan koleksiyonlarla ilgili özet bilgilerin yanı sıra, mümkün olan durumlarda araştırma araçlarının birer kopyası da temin edilerek araştırmacılara sunulmaktadır.

Arşiv yönetmeliğinde yer alan yurt dışı yasağı hükmüne rağmen değerli tarih mirasımız yurt dışına satılabilmektedir. Bu konuda alınabilecek ilk önlem “Milli Arşiv Yasası”nın bir an önce yürürlüğe girmesi ve özel arşivler hakkında uygulamaların çerçevesinin çizilmesidir.

Mevzuat konusunda değindiğimiz gibi yönetmelikte Cumhuriyet sonrası döneme ait belgeler tamamen kapsam dışıdır. Osmanlı dönemine ait belgeler, kağıt üzerinde olmak ve sanat tarihiyle ilgili olmamak kaydıyla kapsam dışıdır. Dolayısıyla, Osmanlı dönemine ait, kendine has özellikleri bulunan binaların mimari çizimleri vb. dışındaki özel arşiv koleksiyonlarını herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın bulundurmamak, işlemek, yurt dışına çıkarmak, vb. mümkündür.³³⁷

1846'dan itibaren yaşanan belge kayıpları, ülkemizin birçok kültürel, bilimsel ve sanatsal eserden faydalanamamasına neden olmuş, belgelerin kaybı ile de mali, hukuki, siyasi ve adli konularda sıkıntılar yaşanmış ve bazı durumlarda ülkemiz zararlar görmüştür. Bu nedenle Cumhuriyet ile birlikte sözü edilen belge ve eserlerin

---

³³⁷ Bekir Kemal Ataman, a.g.m.

korunmasına özen gösterilmiştir. Ancak alınan önlemlere rağmen kayıplar sürmüştür özellikle de özel arşiv ve kütüphaneler yurt içi ve/veya yurtdışına dağılmıştır. Örneğin Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Prof. Dr. Cavit Baysun'un kileri yurtdışına gitmiştir.

Bu değerlerin korunması, dağılmaması ve çeşitli araştırmalarda kullanılabilmesi için özel arşivlerle ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması artık bir zorunluluk haline gelmektedir.³³⁸

3472 sayılı imha kanununda özel arşivlerle ilgili herhangi bir açıklama mevcut değildir. Ancak bu kanuna bağlı olarak çıkartılan yönetmeliğin 7. ve 8. maddeleri; özel arşivlerin satın alınabileceği ve yurtdışına izinsiz çıkartılamayacağı hükümlerini getirmiştir.

Özel arşivlerin korunmaları, güvence altına alınmaları, imhalarının önlenmesi, bilgi edinmeye sunulma esasları, sahipsiz kalanların durumları gibi hususların düzenlenmesi bu tip arşivlerle ilgili birçok problemin yaşanmasına sebep olmaktadır. Kamuoyunu fazlasıyla meşgul eden “Latife Hanım’ın Mektupları” ile ilgili tartışmaları özel arşivlerin bilgi edinmeye sunulma esaslarının düzenlenmesinin sonucuna örnek olarak verebiliriz.

Mevcut mevzuatın yetersizliğine ilaveten var olan hükümlerin uygulanması da yükümlülerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu durumun sonucu olarak birçok arşiv malzemesi ya yok edilmiş ya da uygun olmayan mekanlarda yok olmaya terk edilmiştir.

Her geçen gün, mevzuatsızlık sonucu bu ayrıcalığa kavuşamayan ve bir daha da yeri doldurulamayacak arşiv ve arşivlik malzememizin aleyhine işlemektedir.³³⁹ Şahıs arşivlerine gösterilen ilgi, kurumlardaki yönetim değişiklikleri ile birebir alakalıdır. Şahıs arşivlerine para, emek ve zaman ayıran bir yönetimin değişmesi, belgelerin atıl durumda depolarda bekletilmesi anlamına gelebilir.

Belgeler bir şekilde kuruma intikal ettikten sonra kurumların karşılaştıkları sorunlara da dikkat çekmek gerekir. Kurumların öncelikli sorunlarının başında arşiv malzemesinin farklı kişilerin elinden geçmesi sebebiyle şahsın ölümünden çok sonra kuruma intikal etmesi gelmektedir. Böylelikle arşiv koleksiyonu orijinal düzenini kaybetmekte ve arşivciler bu düzeni yeniden sağlama konusunda zorluk çekmektedirler. Yine kurum içinde taşınma ya da kurumlar arası belge transferi sırasında da bu düzenin

³³⁸ Hakan Anameriç ve Fatih Rukancı, “Bulgaristan’a Satılan Evrak ve Özel Arşivlerin Ülke Tarihindeki Önemi”, *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumu Bildirileri*, s. 112, 113.

³³⁹ Adnan Yıldız, “Arşiv Problemlerimizin Temel Çözümü Arşiv Kanunu”, *Arşiv Dünyası*, s. 7, İstanbul, Ocak 2006, s. 20, 21.

bozulduğu görülebilmektedir. Eğer şahıs hayattayken kendine göre karışık bir düzen oluşturmuş ise, bu düzeni çözmek yine arşivcinin görevi olmaktadır.

Koleksiyonların farklı kurumlara bağışlanması ya da satılması yoluyla bölünmesi de kurumlar ve dolayısıyla araştırmacılar açısından büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Böylelikle arşivcilerin oluşturmaya çalıştıkları düzen eksik kalmakta, şahsi belgelerin genel profili ortaya çıkmamaktadır. Arşivcilerin mevcut dosya sistemini anlamaları hem zaman hem de emek kaybı anlamına gelmektedir.

Dearstyne'in de eserinde belirttiği gibi çok fazla sayıda program (kurum), yazılı bir politika ve rehber olmaksızın belge toplamaktadır. Sonuçta koleksiyon geliştirme gelişigüzel ve eksik olmaktadır. İşbirliği eksikliği kimi zaman koleksiyonlar arasında rekabet ya da iki ya da daha fazla kurum arasında koleksiyonların parçalanması ile sonuçlanmaktadır. Çoğu raporlar arşiv programlarının koleksiyon geliştirme gibi temel alanlarda birbirleriyle işbirliği içine girmektense yalnız başlarına hareket etmeye eğilimli olduklarını belirtmektedir. İşbirliği olmaması ulusun arşiv belgelerinde büyük boşluklar, eksiklikler olması anlamına gelmektedir.

Şahıs arşiv koleksiyonlarının çok farklı belge türlerini içermesi ve konu bakımından geniş bir yelpazeyi kapsamaması, standart bir tanımlama işlemini zorlaştırmaktadır. Özellikle ülkemizde tanımlama konusunda MARC haricinde standart bir programın kullanılmamasından dolayı her kurum kendi sistemini oluşturmaktadır. Böylelikle ülke çapında şahıs arşivlerinin bir sistemde toplanma ihtimali kalmamaktadır. Kurumlarda şahıs arşivlerinin ele alınmasında standart bir sistem kurulamadığı için arşiv belgeleri yıllar içinde kurumda çalışan kişilerin inisiyatifine kalmaktadır.

Elinde çok sayıda koleksiyon bulunduran kurumlar, depolarında yer bulmakta zorluk çekmektedirler. Koleksiyonların düzenleme ve tanımlama işlemi uzun zamanlar aldığından dolayı depolarda yer açılmamakta ve kurum yeni koleksiyon bağışlarını kabul edememektedir.

Aynı şekilde bu kurumlar depolarındaki malzemelerin ön incelemelerini yapmayı listelerini çıkartmadıkları için belgelere uzun yıllar erişilememektedir. Burada kurumun öncelikleri ve yaptıkları diğer faaliyetler belirleyici olmaktadır. Böylelikle kurumların kendi koleksiyonları üzerinde tam anlamıyla hakimiyet kuramadıkları gözlenmiştir.

Kurumların devletten ödenek alamamaları ya da sağladıkları arşiv malzemelerine bütçelerinden az miktarda fon ayırabilmeleri, bu malzemelerin uygun koşullarda saklanmasını, kalifiye elemanlar tarafından düzenlenip tanımlanmasını, korunmasını ve elektronik ortama aktarılmasını güçleştirmektedir.

Yetişmiş kalifiye elemanların sayısının azlığı da koleksiyonların uygun bir şekilde tanımlanmasını geciktiren unsurlar arasındadır.

Kurumların karşılaştıkları bir diğer problem Osmanlı Türkçesi, Rumca, Rusça, Azerice, Almanca, Fransızca gibi farklı dillerdeki belgelerin tanımlanma güçlüğü ve okunması güç el yazısı belgelerin varlığıdır. Bu problem nedeniyle çok değerli koleksiyonlar gün yüzüne çıkarılamamaktadır. Bu tür belgelerin okunması için dil bilen ve el yazısı okuyabilecek uzmanlardan destek almak gerekmektedir.

Kurumlarda arşiv malzemesinin uzun yıllar boyunca saklanabileceği uygun ortamlar oluşturulmamakta, nem-ısı-ışık kontrolü çok az kurum tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca asitsiz malzemenin kullanımı maliyet açısından tercih edilmemektedir.

Uzun yıllar depolarda çuvallar ya da kolilerin içinde kalan belgeler bozulmaya mahkûm edilmektedir. Kuruma intikal ettiğinde belgelerin fiziksel açıdan bir değerlendirmesi yapılmamakta, herhangi bir koruma önlemi alınmamaktadır. Bu da belgelerin, nem, küf, haşereler gibi dış etkenlerle zaman içinde yok olması anlamına gelmektedir. Kurumlarda zarar görmüş belgelerin onarımı için bir restorasyon atölyesi de bulunmamaktadır.

İlmi araştırmalar açısından şahıs arşivlerinin kullanımının çok az olduğu da bazı araştırmalarda ortaya konmuştur. Yakın tarih konulu ve neredeyse tamamı Türk araştırmacılar tarafından yazılmış toplam 250 çalışma rastgele seçilmiştir. Yegâne ölçüt son on yılda yayınlanmış olmalarıdır. Yayınevi konusunda bir sınırlandırmaya gidilmemiştir. Bu çalışmalar tek tek incelenmiş, dipnotları ve kaynakçaları gözden geçirilmiştir. Yapılan inceleme sonucu büyük çoğunluğunun çeşitli arşiv kaynaklarını kullanmış olmalarına karşın bu çalışmaların sayıca çok az kısmının özel arşiv kaynaklarından yararlandığı görülmüştür. Özel arşivler olarak ise daha çok şahıslara ait belge ve fotoğraflar öne çıkmaktadır. Yararlanılan özel arşivlerin bir kısmının ise yalnızca adı verilmekte fakat kimin elinde bulunduğu ve başka araştırmacılar tarafından yararlanılıp yararlanılamayacağı ifade edilmemektedir.³⁴⁰ Şahıs arşivlerini elinde

---

³⁴⁰ Oğuz İcimsoy, a.g.m., s. 50.

bulunduran, değerlendiren, düzenleyip tanımlayarak bu konuda emek harcayan kurumların daha fazla tanıtım faaliyetiyle araştırmacıların ilgisini çekmeleri gerekmektedir.

Son olarak genelde özel arşivler ve şahıs arşivleri üzerine literatürümüzde rehber niteliğindeki yayın sayısının çok az olması, makalelerin üretilmemesi tezimizi yazarken bize zorluk çıkartmıştır. Bu nedenle yurt dışında çıkan arşivcilik temalı kitaplar ve makaleler taranmış, çeviriler yapılmıştır. Bu süreç tezin uzun sürede bitirilmesinin sebepleri arasındadır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tezimizin üçüncü bölümünde ortaya koyduğumuz sorunlara getirilebilecek çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkemizin birçok kurum ve kuruluşları ve bunlara ait hususların yeniden yapılandırılma sürecini yaşadığı bu günlerde arşivlerimizle ilgili hususlar da yeniden yapılandırılmalıdır. Bu çerçevede arşivlerimizin öncelikli problemi olan mevzuatsızlığı ortadan kaldıracak “Arşiv Kanunu” bir an önce çıkarılmalıdır.³⁴¹
- Yeni arşiv kanununda özel arşivlerin tespit ve değerlendirilmesinden sorumlu resmi bir kurumu belirlemek, yurt dışındaki arşiv mevzuatındaki uygulamalardan yararlanılarak ulusal ve uluslar arası düzeyde etkin bir özel arşiv programı oluşturulmalıdır.
- Başta özel arşiv sahipleri olmak üzere tüm kamuoyunu bu konuda duyarlı hale getirebilmek için yaygın biçimde bilgilendirme programları uygulamak gereklidir.
- Bilgi uzmanları ve tarihçilerin özel arşivlerin toplanması ve değerlendirilmesine yönelik proje yapmalarını özendirmeli ve desteklenmelidir.
- Konuyla ilgili mesleki derneklerin, üniversitelerdeki ilgili bilim dallarının işbirliğiyle özel arşivler konusunda çeşitli bilimsel organizasyonlar düzenlemesini sağlamalıdır.
- Arşivcilik eğitiminin verildiği lisans ve lisansüstü programlarda özel arşivlere yönelik derslere de yeterince yer verilmesini sağlamak gerekir.
- Özel arşiv koleksiyonunun toplanması için bir değerlendirme politikası belirlemek gereklidir.³⁴²
- Tarih denildiği zaman, bilhassa Batı’da yalnızca çok meşhur insanların ve devletlerin tarihi değil; sade vatandaşların ve toplumda belli bir seviyede bulunan kişilerin yaşayışları ve kültürleriyle alakalı tarih de anlaşılmaktadır. Ülkemizde üniversite hocalarımızın da bu kabil özel arşivler teşekkül ettirmeleri pekâlâ mümkün ve hatta çok da faydalıdır. Elbette bunu bir sistem çerçevesinde yapmak ve bunlara gerekli bir yer ayarlamak lazımdır.

³⁴¹ Adnan Yıldız, “Arşiv Problemlerimizin Temel Çözümü Arşiv Kanunu”, *Arşiv Dünyası*, s. 7, İstanbul, Ocak 2006, s. 20, 21.

³⁴² Anameriç, Rukancı, a.g.m., s. 116.

- Özel arşivlerin imha edilmesi, çalınması, satılması yahut başkalarının özel maksatlar için kullanılmasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Yani özel arşivleri hem korumaya yönelik, hem de kötü maksatlı kullanmaya yönelik tedbirlerin alınması şarttır.
- Bu tarz malzemenin çoğu zaman mahrem olarak telakki edilmesi neticesinde, ekseriya ait olduğu kişilerin vefatından sonra yok edilmesine yol açmıştır. Halbuki bir süre sonra –gerekirse çok mahrem olanları ayıklanıp saklanarak yahut sahibinin özel izniyle kullanılması şartı getirerek- bu malzemenin toplumun istifadesine sunulması doğrudur ve pekala mümkündür.
- Eğer belgelerin çok mahrem olanları var ise, bunlardan ayrı bir kategori oluşturulur, kalan diğer evrak da araştırmaya açık hale getirilir. Bizim de mahrem düşüncesiyle arşivlerimizi kapalı tutmamız doğru değildir. Bunlardan gerekli olanlarını hariçte bırakarak diğerlerini araştırmaya açmamız şarttır.³⁴³
- Bekir Kemal Ataman'ın da bir proje olarak başlattığı fakat sonuçlandıramadığı Türkiye Özel Arşivler Envanteri acilen hazırlanması gereken bir çalışmadır. Sonuçta NRA kadar olmasa da böyle bir çalışma mevcudu ortaya çıkaracaktır.
- Bu girişim aynı zamanda arşivlere ilgiyi artırarak ailelerin elinde bulunan ve bugüne kadar değerlendirilmemiş kimi dokümanter malzemenin de gün ışığına çıkmasına neden olabilecektir.
- TTK, TÜBİTAK, TÜBA gibi saygın kurumlar kendi ilgi alanlarına bağlı olarak sağlama politikaları oluşturulmalı ve gerek şahıs gerekse özel arşiv statüsündeki kurumların arşivlerini sağlama yoluna gitmelidir.
- Ayrıca hâlihazırda elinde özel arşiv fonları bulunan kurumlar da mali ve profesyonel açıdan desteklenmelidir.
- Bilgisayar teknolojisi vasıtasıyla oluşturulan araştırma araçlarının (katalogların) tek bir merkezden (DAGM Web Sitesi) taranabilmesinin mümkün kılınması da nihai bir çalışmadır.³⁴⁴

³⁴³ Mustafa Küçük, "Arşivcilik Mesleği ve Meseleleri, Prof. Dr. Mehmet İpşirli İle Mülakat", *Arşiv Dünyası*, s. 4, Ağustos-Eylül 2004, s. 16, 17.

³⁴⁴ Oğuz İçimsoy, a.g.m., s. 51.

Uluslar arası düzeyde alınması gereken önlemler konusundaki önerileri şöyle sıralayabiliriz:

- Devletlerin koruyucu mevzuatlarını çıkartmasını ve mali desteklerini artırmasını sağlamak.
- Arşivci, kütüphaneci ve diğer belge koruma görevlileri ile meslek dernekleri arasında işbirliğini artırmak.
- Başta özel arşiv sahipleri olmak üzere bütün kamuoyunu bu konuda duyarlı hale getirebilmek için yaygın biçimde bilgilendirme programları uygulamak.
- Özel arşiv sahipleri, bu arşivlerde çalışacak stajyerlerin yararlanabilecekleri, çeşitli özel arşiv tipleri için el kitapları çıkarmak.
- Uluslar arası Arşiv Konseyi (ICA) ve branş ve komitelerini özel arşiv yönetimi ile daha fazla ilgilenmeye yönlendirmek.
- Kalkınmakta olan ülkelerde özel arşivlerin yönetimi için daha büyük yardım sağlamak.
- Bütün uzman ve tarihçilerin bu proje ve çalışmalara daha fazla katılmalarını sağlamak.³⁴⁵
- Bunların yanında kurumlar arasında bir işbirliği sağlamak ve farklı toplama konularına göre uzmanlaşmalarını sağlamak gerekmektedir.
- Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nde okuyan öğrencilere şahıs arşivleri üzerine bir staj zorunluluğu getirilmelidir. Bu zorunluluk hem öğrencilerin koleksiyonları tanınmasına hem de şahıs arşivlerine yönelik arşiv çalışmalarını öğrenmelerine yardımcı olabilir.
- Devletin şahıs arşivlerini toplayan kurumları teşvik etmesi, ödenek ayırması gerekmektedir. Ayrıca şahıs arşivi koleksiyonlarını bağışlayacak kişilere vergi indrimi gibi teşviklerin uygulanması da faydalı olacaktır.
- Müzeler ve enstitüler gibi arşiv prensiplerini uygulama konusunda yeterli bilgi, tecrübe ve kalifiye eleman sıkıntısı çeken kurumların üniversitelerle işbirliği yaparak arşiv koleksiyonlarını kullanıma açmaları gerekmektedir.

---

³⁴⁵Tülin Aren, "Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri", s. 538, 539.

EK-1

“İstanbul’daki Bilgi Belge Merkezlerinde Bulunan Şahıs Arşivleri Üzerine Bir İnceleme” Konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması İçin Değerlendirme Soruları

Kurum Bilgileri

1. Arşiv kurumunun adı ve adresi:
2. Kurumun çalışma saatleri (Arşiv belgelerinin kullanıma açık olduğu zaman):
3. Personel sayısı (kütüphaneci-arşivci olarak):
4. Anketi yanıtlayan personelin adı-soyadı ve mezun olduğu üniversite/bölüm:

Arşiv Uygulamalarıyla İlgili Bilgiler

5. Kurumunuzun şahıs arşivlerini sağlamada kabul ettiği bir toplama politikası var mıdır? Varsa hangi kıstaslara göre bir politika izlemektedir? (Konu bazında, Kronolojik, Coğrafi, Önemli Olaylar, Önemli Şahsiyetler... vb gibi)
6. Koleksiyonlar kuruma orijinal düzeninde intikal etmiş midir yoksa bu düzen bozulmuş mudur?
7. Şahıs arşivinin düzenlenmesinde provenans ve orijinal düzen prensiplerine uyuluyor mu?
8. Tanımlama işini arşivcilik eğitimi almış kişiler mi yürütmektedir? Bu aşamada konu uzmanlarıyla ortak bir çalışma yürütülmekte midir?
9. Tanımlama işlemleri ne şekilde yapılıyor? Bu işlemlerde bir standart uygulanıyor mu? Hangi veritabanı uygulaması kullanılıyor?
10. Okuyucular koleksiyondaki belgelere ne şekilde erişebilmektedirler? Koleksiyondaki belgelerin kullanılmasında herhangi bir sınırlama var mıdır? (Telif hakları ya da bağışçıların yasal sınırlandırmaları) Kişisel mahremiyet içeren belgeler kullanıma açılıyor mu?
11. Şahıs arşivlerini –belgelerin bozulmaması için- ne tür malzemelerin içinde saklıyorsunuz? Belgelerin korunmasında ne tür yöntemleri tercih ediyorsunuz? Depolarınızda arşiv malzemesinin saklanmasına müsait bir ortam var mıdır? (Havalandırma, nem kontrolü, pencereler, haşerelerden koruma, yangın, su baskını ve çalınmaya karşı önlemler)

12. Ülkemizde şahıs arşivleri konusundaki yasal boşluklar nelerdir? Şahıs arşivlerini elinde bulunduran bir kurum olarak ülkemizdeki yasal durum hakkında neler düşünüyorsunuz?
13. Otomasyon (koruma amaçlı elektronik ortama aktarma) hakkında ne düşünüyorsunuz? Belgelerin internet üzerinden erişimine sıcak bakar mısınız?

Koleksiyonlar Hakkında Bilgiler

14. Kurumda mevcut koleksiyonlar nelerdir?

(Her bir koleksiyon için ayrı ayrı cevaplanacaktır)

15. Koleksiyonun sağlanma yöntemi nedir? (Bağış, satın alma...vs)
16. Koleksiyondaki belgeler, kuruma hangi tarihte kim tarafından kazandırılmıştır?
17. Koleksiyonun tanımlanmasına başlandı mı? Başlandıysa tanımlama işlemi ne aşamada?
18. Koleksiyondaki belgeler genel olarak hangi konuları kapsamaktadır?
19. Düzenleme ve tanımlama sonucunda koleksiyondaki belgelerin sayısı tespit edilebilmiş midir?
20. Koleksiyonun bileşimi nedir? (Yani belge türü olarak neleri kapsamaktadır?)

Örneğin günlükler, mektuplar, şahsi belgeler, raporlar, ders notları, fotoğraflar, filmler, mali kayıtlar, ses kayıtları, çizimler, haritalar, planlar, ... vb gibi.

21. Koleksiyonun tanımlanması bitirilerek ne zaman kullanıcıların/araştırmacıların istifadesine sunulacaktır? Böyle bir amaç taşıyor musunuz? Eğer tasnif edildi ise ne tür araştırma araçları hazırlandı? (Katalog, indeks, envanterler... vs.)

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

A Glossary for Archivists, Manuscript Curators, and Records Managers, compiled by Lewis J. Bellardo, Lynn Lady Bellardo, Chicago: The Society of American Archivists, 1992.

AYDIN, Hicret *The Catalogue of Perihan Arıburun Collections in Women's Library of İstanbul*, Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2003.

ATAMAN, Bekir Kemal, *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Librairie de Pera, 1995.

Atatürk Kitaplığı Fatma Aliye Hanım Evrakı Kataloğu I., Mübeccel Kızıltan, Tülay Gençtürk, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 1993.

Atatürk Kitaplığı Laika Karabey Evrakı Kataloğu, haz. Ayhan Uçar, Andullah Gül, yay. haz. İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, İstanbul, 2005.

Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Evrakı Kataloğu, Haz. Ayhan Gökcalp ve Ayhan Uçar. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 1994.

BARDAKÇI, Murat, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi: Sadrazam Talat Paşa'nın Özel Arşivinde Bulunan Ermeni Tehciri Konusundaki Belgeler ve Hususi Yazışmalar*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

BİNARK, İsmet, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1980.

BİNARK, İsmet, *Cumhuriyet Döneminde Arşiv Hizmetlerinin Geliştirilmesi Konusunda Yapılmış Çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991.

CLEMENTS, D.W.G. and THOMAS, D. L., *Arşiv Belgelerinin Korunması Konusunda Temel Bilgiler: Bir RAMP Çalışması*, ed. İsmet Binark, çev. Necla Olsa, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993.

COOK, Michael and PROCTER, Margaret, *A Manual of Archival Description*, 2nd ed., England: Gower, 1989.

COOK, Michael, *Information Management and Archival Data*, London: The Library Association Publishing, 1993.

CUNHA, George M., *Methods of Evaluation to Determine the Preservation Needs in Libraries and Archives: A RAMP Study with Guidelines*, UNESCO, Paris, 1988.

ÇAVUŞ, Sevil, *The Catalogue of Tülin Ayta Collection in Women's Library of İstanbul*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2002.

ÇİÇEK, Niyazi, *Kamu Yönetiminde Üretilen Belgelerin Form Özelliklerinin İncelenmesi ve Arşivcilik Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2003.

DEARSTYNE, Bruce W., *Arşivsel Girişim: Modern Arşivcilik İlkeleri, Uygulamaları ve Teknikleri*, çev. Mustafa Akbulut ve A. Oğuz İcimsoy, İstanbul, 2001.

Dictionary of Archival Terminology= Dictionnaire de Terminologie Archivistique: English and French with Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish, edited by Peter Walne; compiled by Frank B. Evans, François J. Himly, Peter Walne, München: K.G. Saur, 1984.

Divan Edebiyatı Müzesi: Cemaleddin Server Revnakoğlu Dosyaları Listesi, y.y., t.y.

DUREAU, J.M. and CLEMENTS, D.W.G., *Principles for the Preservation and Conservation of Library Materials*, The Hague: IFLA, 1986.

EREN, Şenay, *MARC AMC ve MAD Formatının Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Malzemeye Uygulanabilirliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2004.

ERÖZBEK, Neslihan, *Avrupa Birliği'nde Arşivler ve Türkiye'deki Durum*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Arşivcilik Bölümü, İstanbul, 1997.

General International Standard Arcival Description, Second Edition, Ottawa: International Council on Archives, 2000.

Guidelines for College and University Archives, Prepared by the College and University Archives Section of the Society of American Archivists (SAA), August 1999, [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.archivists.org/governance/guidelines/cu_guidelines.asp (22.11.2009)

HARVEY, Ross, *Preservation in Libraries: Principles, Strategies and Practices for Librarians*, London: Bowker Co., 1993.

Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı Katalogu, proje yöneticisi Mustafa Birol Ülker; yay. haz. Ömer Faruk Bahadır vd., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2006.

International Standard Arcival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families, Second Edition, International Council of Archives, 2004.

Intrinsic Value In Archival Material, Staff Information Paper Number 21, Published by the National Archives and Records Administration, Washington, DC, 1982. [Çevrimiçi]

Elektronik

Adres:

<http://www.archives.gov/research/alic/reference/archives-resources/archival-material-intrinsic-value.html> (01.02.2010)

IRMAK, Esra, *The Catalogue of Pınar Kür, Rana Beşe and Ülkü Sema Toksöz Collections in Women's Library of İstanbul*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi, 2002.

KABACALI, Alpay, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday*, İstanbul: Güner Yayınları, 2008.

KARAKOÇ, Ayşe, Zehra Şahin, *The Catalogue of Tezer Ağaoğlu Taşkiran Collection in Women's Library and Information Center Foundation*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Arşivcilik Bölümü, 1999.

KATHPALIA, Yash Pal, *Arşiv Malzemesinin Korunması ve Restorasyonu*, çev. Nihal Somer, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990.

Keeping Archives, ed. by Judith Ellis, Sydney: Australian Society of Archivists Inc., 1993.

KILIÇ, Yıldız, *İsmet Kür Koleksiyon Katalogu*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 2003.

Melih Cevdet Anday Kataloğu [kurum içi], haz. Abdullah Gül, Ayhan Uçar, İstanbul, Ekim 2000.

MILLER, Fredric M., *Arranging and Describing Archives And Manuscripts*, preface Mary Jo Pugh, Chicago: The Society of American Archivists, 1990.

PEARCE-MOSES, Richard, *A Glossary of Archival and Records Terminology*, [Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://www.archivists.org/glossary/term_details.asp (12.10.2009)

POWELL, Andy *Collection Level Description*, UKOLN, University of Bath, August 1999. <http://ukoln.ac.uk/metadata/cld/study>

Resimli ve Metin Örneklİ Türkiye Edebiyatçılar ve Kùltür Adamları Ansiklopedisi: E-I, c. 4, İhsan Işık, Ankara: Elvan Yayınları, 2006.

RHOADS, James B., *Milli Enformasyon Sistemlerinde Arşiv ve Belge Yönetiminin Rolü*; çev. Gül Atay, Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1991.

RITZENTHALER, Marry Lynn, *Archives and Manuscripts: Conservation; A Manual on Physical Care and Management* Chicago: SAA, 1983.

RITZENTHALER, Marry Lynn, *Preserving Archives and Manuscripts*, Chicago: SAA, 1993.

Ruşen Eşref Ünaydın Arşivi, İstanbul: Şehir Matbaası, 1958.

SCHELLENBERG, Theodore R., *Arşiv İdaresi*; trc. Necla İlemin, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993.

SCHELLENBERG, Theodore R., *Modern Archives: Principles and Techniques*, USA: Society of American Archivists, Reissued with new introduction by H.G. Jones, 2003.

SCHELLENBERG, Theodore R., *The Management of Archives*, New York: Columbia University Press, 1965.

SETON, Rosemary, *The Preservation and Administration of Private Archives: A RAMP Study*, Paris: UNESCO, 1984.

SEVİNÇLİ, Efdal, *Görüşleriyle Uygulamalarıyla Bir Tiyatro Adamı Olarak Muhsin Ertuğrul*, İstanbul: Arba Yayınları, 1990.

Şehzade Yusuf İzzeddin Öldürüldü mü İntihar mı Etti?, Ercüment Ekrem Talu, Ziya Şakir Soku; yay. haz. Tahsin Yıldırım, İstanbul: Selis Kitaplar, 2005

WILSTED, Thomas and NOLTE, William, *Managing Archival and Manuscript Repositories*, Chicago: The Society of American Archivists, 1991.

MAKALELER VE ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

ACAROĞLU, M. Türker, “Sami N. Özerdim ve Yapıtları (1918-1997)”, *Müteferrika*, s. 11-12, 1997, ss. 63-69.

AKYILDIZ, Ali, “Pertevniyal Valide Sultan”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, c. 34, ss. 239, 240.

ANAMERİÇ, Hakan ve RUKANCI, Fatih, “Bulgaristan’a Satılan Evrak ve Özel Arşivlerin Ülke Tarihindeki Önemi”, *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumu Bildirileri= Information-Documentation Management and Cooperation Among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers: 5-7 Haziran 2008*, (yay. haz.) Ender Bilar, Yaşagül Ekinçi, Edirne, 2008,, s. 108-117.

ANDERSON, R. Joseph, “Managing Change and Chance: Collecting Policies in Social History Archives”, *American Archivist*, Vol. 48 No. 3 (Summer1985), ss. 296-303.

ARAT, Yeşim, “Kadın Eserleri Kütüphanesi’nde İlk Arşiv, İlk Katalog: Hasene Ilgaz”, *Toplumsal Tarih*, c. 13, s. 75, Mart 2000, ss. 39, 40.

AREN, Tülin, “İşletme Arşivleri ve Türkiye’deki Konumuna Genel Bakış”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, s. 2 (2000), ss. 35-46.

AREN, Tülin, “Özel Arşivler ve Kamu Arşivleriyle İlişkileri”, *Milli Arşiv Şurası: Tebliğler-Tartışmalar (20-21 Nisan 1998 Ankara)*, yay. haz. Rahim Erişti ...[ve öte.], Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998, ss. 523-541.

ARIKAN, Zeki, “Orhan Burian’ın Tarihçiliğimize Katkısı”, *Tarih ve Toplum*, c. 19, s. 113, 1993, ss. 271-276.

ATAMAN, Bekir Kemal, “Özel Arşivler”, *İskenderiye Yazıları* 4 (9) 1997. ”
[Çevrimiçi] Elektronik Adres: http://archimac.org/BKACV/Articles/Ozl_Ars.spml

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 20, 1975, ss. 28, 29.

BARR, Debra, “Religious Archives: Lifting up Our Eyes”, *Archivaria*, s. 30 (Summer 1990), ss. 39-41.

BAYRAKTAR, Nail, “Muallim Cevdet’in Atatürk Kitaplığındaki Arşivi”, *Türk Kütüphaneciliği*, 20, 4(2006), ss. 390-392.

BAZIN, Paule Rene, “Avrupa Topluluğu Arşivleri”, çev. Hamza Kandur, *Arşivcilik Konferansları*, yay. haz. Hamza Kandur, İstanbul: Librarie de Pera, 1995, ss. 1-8.

BİLİCİ, Faruk, “İş Dünyası Arşivleri”, *Arşivcilik Konferansları*, yay. haz. Hamza Kandur, İstanbul: Librairie de Pera, 1995, ss. 74-81.

“Bozok, Hüsamettin”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. 1, yayın yönetmeni Ekrem Çakıroğlu; ed. Murat Yalçın, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2001, ss. 195, 196.

BRADSHER, James Gregory, “An Introduction to Archives”, *Managing Archives and Archival Institutions*, ed. by James Gregory Bradsher, with a foreword by Frank B. Evans, Chicago: University of Chicago Pres, 1989, ss.1-17.

BROWN JR, William E. and Yakel, Elizabeth, “Redefining the Role of College and University Archives in the Information Age”, *American Archivist*, s. 59 (Summer 1996), ss. 272-287.

BULGURCU, Abdülkadir “Samet Ağaoğlu (1909-1982)”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 2, 1996, ss. 53-69.

CONWAY, Paul, “Archival Preservation Practice in a Nationwide Context”, *American Archival Studies: Readings in Theory and Practice*, ed. by Randall J. Jimmerson, Chicago: SAA, 2000, ss. 495-517.

COX, Richard J., “The Documentation Strategy and Archival Appraisal Principles: A Different Perspective”, *American Archival Studies: Readings in Theory and Practice*, ed. by Randall J. Jimmerson, Chicago: SAA, 2000, ss. 211-241.

CUNBUR, Müjgan, “Yahya Kemal’in Hayatı”, *Doğumunun 100. Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri*, Ankara: Milli Kütüphane, 1985, ss. 169-175.

CURRALL, James, MOSS, Michael and STUART, Susan, “What is a Collection”, *Archivaria*, s. 58 (Fall 2004), ss. 131-146.

ÇAKIR, Coşkun, “Prof. Dr. Sabahaddin Zaim (1926-2007) Hayatı, Kişiliği, Eserleri”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 12, s. 23, 2007, ss. 183-185.

ÇELİK, Kasım “Prof. Orhan Burian Kütüphanesi ve Arşivi”, *4. Kat: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Bülteni*, s. 7, 2002, ss. 44-47.

ÇETİN, Atilla, “Türkiye’deki Önemli Arşivler ve Özellikleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, c. 1, s. 5, Nisan 1980, s.71 ve “Saray Arşivi”, *Sanat Dergisi*, s. 7, Nisan 1982, s. 77.

DESNOYERS, Megan Floyd, “When is a Collection Processed?”, *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, edited by Maygene F. Daniels and Timothy Walch, Washington, D.C. : National Archives and Records Service, U.S. General Services Administration, 1984, ss. 309-325.

DURANTI, Luciana, “The Concept of Appraisal and Archival Theory”, *American Archivist*, vol.57 (Spring 1994), ss. 328-344.

ERDOĞAN, Tamer, “Bir “Adam” : Orhan Burian”, *Virgöl*, s. 25, 1999, ss. 54- 57.

ERÖZBEK, Neslihan, “Avrupa Birliği Kurumları ve Arşivleri”, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, s. 2, 2000, ss. 63-70.

“Ertaylan, İsmail Hikmet”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. 1, yayın yönetmeni Ekrem Çakıroğlu; ed. Murat Yalçın, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2001, s. 335.

ERÜNSAL, İsmail E., “Gökyay, Orhan Şaik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul, 1996, ss. 144-146.

GARAY, Kathleen E., “Access and Copyright in Literary Collections”, *Archivaria*, s. 18 (Summer 1984), ss. 220-227.

GEORGIEVA, Tsvetana, “Ego Document and the Cultural Memory: Applied to Edirne (Odrin) and the Balkan War=Bireysel Doküman ve Kültürel Hafıza; Balkan Savaşı ve Edirne”, *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumu Bildirileri = Information-Documentation Management and Cooperation Among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers: 5-7 Haziran 2008*, (yay. haz.) Ender Bilar, Yaşagül Ekinci, Edirne, 2008, ss. 403-405.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Devlet veya Milli Arşiv Kurulu Lüzumu ve Teşkili Hakkında”, *Milli Arşiv Şurası: Tebliğler-Tartışmalar* (20-21 Nisan 1998 Ankara), yay. haz. Rahim Erişti ...[ve öte.], Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998, ss. 15-20.

HIZARCI, Muhammed “Hakkı Tarık Us’un Emaneti Beyazıt’ta”, *Beyazıt Devlet Kütüphanesi*, s. 1, Kasım 2009, ss. 30-33.

HOBBS, Catherine, “The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individuals”, *Archivaria*, s. 52 (Fall 2001), ss. 126-135.

HOLMES, Oliver W., "Archival Arrangement-Five Different Operations at Five Different Levels", *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, edited by Maygene F. Daniels and Timothy Walch, Washington, D.C.:

National Archives and Records Service, U.S. General Services Administration, 1984, ss. 162-180.

İCİMSOY, Oğuz, “Türkiye’de Tarih Araştırmaları ve Özel Arşivler”, *Journal of Turkish Studies [JTS] [Türklük Bilgisi Araştırmaları] [TUBA]*, 31/II, 2007, ss. 47-51.

İÇİN, Ebru, “Yahya Kemal Müzesi”, *Archimedia*, Mektup No: 5, Mart 1994, s. 4.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Bammat, Haydar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1992, ss. 48, 49.

İŞLİ, Necdet, “Revnakoğlu, Cemaleddin Server”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 6, haz. İlhan Tekeli...[ve öte.], İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, s. 321.

KAPLAN, Sadettin, *20. Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair: Mehmet Akif, Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Nazım Hikmet, Necip Fazıl*, Kocaeli: Saka Yayınları, 2005, ss. 139-142.

“Karabekir, Kazım”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. 5, proje yürütücüsü Sadık Tural; alt grup başkanı Müjgan Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2004, ss. 343, 344.

KARATAŞ, Ahmet, “Mesleğini Emekle, Bilinçle Saygınlıştıran Adam: Sami N. Özerdim (1918-1997)”, *Düşünceler: TKD Ankara Şubesi Yayın Organı*, s. 37-38, Aralık 1997 Şubat 1998, ss. 13-17.

KERMAN, Zeynep, “Kaplan, Mehmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul, 2001, ss. 349-351.

KESKİN, İshak, “Bir Disiplin Olma Sürecinde Arşivcilik”, *Arşiv Dünyası*, s. 11 (2008), ss. 4-8.

KESNER, Richard M., "Archival Collection Development: Building a Successful Acquisitions Program", *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, edited by Maygene F. Daniels and Timothy Walch, Washington, D.C. : National Archives and Records Service, U.S. General Services Administration, 1984, ss. 114-123.

KOL, Yusuf, "Mehmet Fuat Köprülü", *Diyanet: Aylık Dergi*, s. 138, 2002, ss. 62, 63.

KÜÇÜK, Mustafa, "Arşivcilik Mesleği ve Meseleleri, Prof. Dr. Mehmet İpşirli İle Mülakat", *Arşiv Dünyası*, s. 4, Ağustos-Eylül 2004, ss. 14-19.

LAMBERT, James, "Public Archives and Religious Records: Marriage Proposal", *Archivaria*, c.1, s.1, (Winter 1975-1976), ss. 48-66.

LUGAL, Mihin, "Lugal, Necati", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 27, Ankara, 2003, ss. 218, 219.

MANNE-HARITZ, Angelika, "Erişim-Bir Arşivsel Paradigmanın Yeniden Formülasyonu", çev. Döndü Kılıç, Ahmet Kılıç, *Arşivcilik Metinleri*, İshak Keskin (yay. haz), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, ss. 71-107.

McCREE, Mary Lynn, "Good Sense and Good Judgement: Defining Collections and Collecting", *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, edited by Maygene F. Daniels and Timothy Walch, Washington, D.C.: National Archives and Records Service, U.S. General Services Administration, 1984. ss. 103-113.

MENNE-HARITZ, Angelika, "Appraisal or Documentation: Can We Appraise Archives by Selecting Content", *American Archivist*, vol. 57 (Summer 1994), ss. 528-542.

"Naki Turan Tekinsav Arşivi", *Archimedia*, Mektup no: 17, Mart 1996, İstanbul, s. 4.

ÖNAL, Sami, "Muallim M. Cevdet Üzerine", *Müteferrika*, s. 4, 1994, ss. 119-126.

ÖZ, Tahsin, “Topkapı Sarayı Müzesinde Yemen Fatihî Sinan Paşa Arşivi”, *Bellekten*, C. X., s. 37, Ocak 1946, ss. 171-193.

ÖZCAN, Ömer, “Türk Dünyasının Büyük Kaybı: İsmail Otar”, *Türk Yurdu*, c. 26, s. 222, 2006, ss. 104-107.

ÖZEN, Mine Esiner, “Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver’in Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Defter ve Dosyaları”, *Ord. Prof. Dr. Şhmet Süheyl Ünver*, yay. haz. Ekrem Kadri Unat, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986, ss. 43-46.

ÖZERDİM, Sami N., “Özyaşam Öyküsü”, *Kebikeç*, s. 5, 1997, ss. 69-100.

PETERSON, Trudy Huskamp, "The Gift and the Deed", *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, edited by Maygene F. Daniels and Timothy Walch, Washington, D.C. : National Archives and Records Service, U.S. General Services Administration, 1984, ss. 139-145.

RUMM, John C., “Working Through the Records: Using Business Records to Study Workers and the Management of Labour”, *Archivaria*, s. 27 (Winter 1988-1989), ss. 67-96.

SAYAR, Süleyman “Prof. Dr. Günay Tümer’in Hayatı ve Çalışmaları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 7, s. 7, 1998, ss. 391-398.

SCHELLENBERG, Theodore R., “Arşiv Düzenleme Prensipleri”, çev. Oğuz İcimsoy, *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, s. 1 (Nisan 1999), ss. 101-111.

SCHELLENBERG, Theodore R., “Arşivsel Değerlendirme İlkeleri”, çev. İlhan Bozan, *Arşivcilik Metinleri*, İshak Keskin (yay. haz), İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, ss. 55-70.

SERİN, Muhittin, “Batanay, Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 139-140.

SETON, Rosemary, “The Preservation and Administration of Private Archives”,
[Çevrimiçi] Elektronik Adres:
<http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r9006e/r9006e0c.htm> (12.10.2009).

STEWART, Virginia R., “A Primer on Manuscript Field Work”, *A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, edited by Maygene F. Daniels and Timothy Walch, Washington, D.C. : National Archives and Records Service, U.S. General Services Administration, 1984. ss. 124-138.

TOPUZOĞLU, Tevfik Rüştü, KARABACAK, Esra, “Prof. Dr. Nihad Mazlum Çetin”, *Prof. Dr. Nihad M. Çetin’e Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1999, ss. 1-14.

Türk Kütüphaneciliği Dergisi Yayın Kurulu, “Leman Şenalp’in Yaşamöyküsü”, *Türk Kütüphaneciliği*, c. 16, s. 3, 2002, ss. 381-384.

“Unat, Faik Reşit, ”*Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. 8, proje yürütücüsü Sadık Tural; başkan Müjgan Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2007, s. 412.

UZUN, Mustafa, “Ebüzziya, Ziyad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul, 1994, ss. 373, 374.

“Ünaydın, Ruşen Eşref”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. 7, proje yürütücüsü Sadık Tural; alt grup başkanı Müjgan Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2007, ss. 466, 467.

WALZ, Terence, “Family Archives in Egypt: New Light on Nineteenth Century Provincial Trade”, *L' Egypte au XIXe Siècle*, Aix-en-Provence, 4-7 Juin 1979, Paris: Groupe de Recherches et D'études Sur Le Proche-Orient, 1982, ss. 15-33.

WARD, W. Peter, “Family Papers and New Social History”, *Archivaria*, s. 14 (Summer 1982), ss. 63-73.

YILDIZ, Adnan, “Arşiv Problemlerimizin Temel Çözümü Arşiv Kanunu”, *Arşiv Dünyası*, s. 7, Ocak 2006, ss. 20, 21.

MEVZUAT

“Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”, T.C. Resmi Gazete, 18550 (10.10.1984).

“Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”, T.C. Resmi Gazete, 19816 (16.05.1988).

“Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”, T.C. Resmi Gazete, 19949 (28.09.1988).

“Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik”, T.C. Resmi Gazete, 19816 (16.05.1988).

“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, T.C. Resmi Gazete, 18113 (23.07.1983).

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r9006e/r9006e0c.htm> (12.10.2009)

<http://www.lib.monash.edu.au/microform/4226.html> (04.11.2009)

<http://www.esf.org/activities/exploratory-workshops/humanities-sch/workshops-detail.html?ew=6648> (04.11.2009)

<http://site.mynet.com/cengiz.aktas73/ERZURUM/id9.htm> (12.01.2010)

<http://www.tarihvakfi.org.tr/icerik.asp?IcerikId=201> (21.02.2010)

<http://www.tarihvakfi.org.tr/bbm.asp> (21.02.2010)

<http://www.beyazitkutup.gov.tr/kunye.php> (19.02.2010)

<http://www.cekulvakfi.org.tr/icerik/icerik.asp?sayfaID=163> (28.12.2009)

<http://tr.ircica.org/about-us/irc380.aspx> (03.01.2010)

tr.wikipedia.org/wiki/Süreyya_Ağaoğlu (10.04.2010)

<http://www.netkitap.com/kitap-bitkisel-protein-ile-dengeli-beslenme-muheyya-izer-sev-yayincilik.htm> (09.04.2010)

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=329> (09.04.2010)

http://www.boyutpedia.com/default~ID~934~aID~8036~link~modern_turkiye%E2%80%99nin_insasinda_kadin_mimarlar.html (09.04.2010)

<http://www.insanokur.org/?p=543> (09.04.2010)

www.ebilge.com/71171/Mufide_Ilhan_Kimdir.html (09.04.2010)

http://www.yasamoykusu.com/biyografi-1940-Nevval_Sevindi (09.04.2010)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/312801.asp> (09.04.2010)

tr.wikipedia.org/wiki/İnci_Aral (09.04.2010)

http://www.edebik.com/yazar.php?sayfa=ayrinti&yazar_id=1342<http://www.yorumkat.com/genel-kultur/53796-ilk-turk-hemsiresi-safiye-huseyin-elbi.html> (06.04.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Zekeriya_Sertel (07.04.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabiha_Sertel (07.04.2010)

<http://sertelvakfi.org/yildizsertel.htm> (07.04.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Halide_Nusret_Zorlutuna (07.04.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Pakize_Tarzi (08.04.2010)

http://www.edebik.com/yazar.php?sayfa=ayrinti&yazar_id=521 (08.04.2010)

<http://bianet.org/bianet/bianet/116414-jale-baysali-kaybettik> (08.04.2010)

<www.kitabiyat.com/index.php?yazar=1175> (08.04.2010)

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=2845> (21.02.2010)

tr.wikipedia.org/wiki/Süheyl_Ünver (11.03.2010)

http://www.edebiyatodasi.com/news_detail.php?id=3481 (21.02.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Koca_Sinan_Paşa(13.03.2010)

<http://www.ykykultur.com.tr/koleksiyon/>(27.11.2009)